

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОЧКОВСЬКА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА

УДК [655.413:2] (477.84) "1730/1830"

ДИСЕРТАЦІЯ

ПОЧАЇВСЬКИЙ ДУХОВНИЙ ОСЕРЕДОК
В ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
XVIII – 30-х РОКІВ XIX СТ.

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Г. Бочковська

Науковий керівник

Кагамлик Світлана Романівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Бочковська В.Г. Почаївський духовний осередок в історії і культурі українського народу XVIII – XIX ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2018.

Дослідження ролі Почаївського монастиря в історії та культурі українського народу XVIII – 30-х років XIX ст. є актуальним завданням сучасної історичної науки. Передусім варто зазначити, що на сьогодні не існує ґрунтовних наукових розвідок, які б об'єктивно висвітлювали діяльність чернечої братії Почаївського монастиря та його значення в історії та культурі України. Актуальність зазначеної теми мотивується також сучасною дискусією щодо ролі і місця Уніатської Церкви в культурному та національному житті України. Під цим кутом зору важливою є тема видавничої діяльності Почаївського монастиря як осередку українського друкарства на Правобережжі XVIII – першої третини XIX ст.

Необхідність об'єктивного вивчення історії Почаївського монастиря унійного періоду особливо важлива в умовах російської агресії, коли церковні установи України виявляють свою реальну ідентичність. На сьогоднішній день Почаївська Успенська лавра як складова Української Православної Церкви, що на сьогодні перебуває в юрисдикції Московського Патріархату, є форпостом антиукраїнських сил. Одна із найбільших українських святинь, як і Києво-Печерська лавра, цілеспрямовано перетворюється на осередок міжконфесійного протистояння та розбрату.

Мета дослідження – на основі комплексного аналізу опублікованої літератури та нововиявлених архівних джерел визначити місце і роль

Почаївського Успенського монастиря в історії та культурі українського народу XVIII – 30-х років XIX ст.

Результати дослідження знайшли своє відображення в укладених автором каталогах та описах видань Почаївської друкарні й інших видавничих осередків на українських землях, у підготовці та проведенні виставок вітчизняних стародруків як в Україні, так і поза її межами. Матеріали дослідження можуть бути використані мистецтвознавцями, фахівцями з історії України та Української Церкви як у музейній і науково-дослідницькій роботі, так і в освітній сфері, зокрема при підготовці відповідних методичних і навчальних посібників.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (14 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (37 с., 389 позицій) та 10 додатків на 177 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 406 сторінок, з них обсяг основного тексту – 180 сторінок.

За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, з яких 5 – у фахових виданнях (у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз), 3 в іноземних наукових виданнях. Окремі положення й результати дисертації додатково відображено в підготовлених автором каталогах та описах стародруків, 6 публікаціях матеріалів і тез доповідей на наукових конференціях та інших виданнях.

Основні висновки дисертаційного дослідження, що мають наукову новизну, є такими:

У роботі на основі комплексного аналізу опублікованої літератури та нововиявлених архівних джерел уперше визначено місце і роль Почаївського Успенського монастиря в історії і культурі українського народу унійного періоду (XVIII – 30-х років XIX ст.).

Історія Почаївського духовного осередку знайшла досить повне відображення в церковно-історичній та мистецтвознавчій літературі, проте на різних етапах його дослідження учені виявляли різні підходи та пріоритети. Найбільший фактичний матеріал з даного питання зібрали

учені дорадянського періоду - XIX – початку XX ст., які присвятили історії Почаївського монастиря низку фундаментальних монографій. Аналіз цих праць, створених переважно церковними істориками, свідчить, що вони значною мірою тенденційно висвітлювали роль Почаївського духовного осередку уніатського періоду. Дослідження історії Почаївського монастиря радянського періоду обмежувалося в історіографії загальними оглядами та вивченням почаївського друкарства в контексті загальноукраїнської видавничої справи. На етапі незалежності України у зв'язку з суттєвою активізацією досліджень з історії Церкви вийшла низка мовознавчих та бібліографічних праць, присвячених виданням Почаївській друкарні, які уможливили докладне та різностороннє вивчення її діяльності.

Дослідження історії Почаївського монастиря XVIII – 30-х років XIX ст. базується на широкій джерельній базі, яку становлять опубліковані і нововиявлені архівні матеріали. Вони охоплюють історичні описи монастиря; візитаційні акти; листування офіційного і приватного характеру; друковану продукцію Почаївської друкарні. Головним джерелом дослідження історії обителі на сьогоднішній день залишається архів Почаївської лаври, однак його фонди розпорошені між окремими архівними установами. Найбільший масив архівних документів зосереджений у фонді Почаївської лаври, який знаходиться в Державному архіві Тернопільської області (ДАТО). Водночас значна частина архівних документів до історії монастиря міститься в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, державних історичних архівах України у Києві і Львові та в архіві польської провінції oo. Домініканців у Кракові.

Автором дисертації виявлено значну кількість візитаційних актів, які є найбільш репрезентативним джерелом до вивчення історії Почаївського монастиря уніатського періоду і дає змогу з об'єктивних позицій

розглянути його церковно-релігійну та культурно-просвітницьку діяльність.

Обґрунтовано основні напрями церковно-релігійної діяльності Почаївського монастиря, сутність його релігійних практик, особливості проповідницької діяльності обителі та його насельників, культ почаївських святинь та їх значення для насельників і паломників обителі.

Головними засобами душпастирської діяльності обителі служили проповідь, місії та катехізація. Почаївський монастир представляв центр унійної проповіді на Правобережжі під владою Речі Посполитої. Тут концентрувалася найбільша кількість проповідників у всій Руській провінції, чому сприяло те, що Почаївська обитель була наділена парафіяльними правами, а головне - була місцем поклоніння, де часто відбувалися прощі і відпусти.

Виховне значення для насельників обителі та її паломників мав культ почаївських святинь: чудотворна ікона Почаївської Богоматері, моці преподобних Іова Почаївського, великомучениці Варвари та святого Онуфрія, які загалом підсилювали авторитет обителі як серед уніатів, так і православних. Особливе значення мала популяризація чудес від ікони Почаївської Богоматері, які традиційно фіксувалися у вигляді рукописних і друкованих збірників «Гора Почаївська». Керівництво монастиря докладало зусиль для популяризації святинь, головним чином для прославлення Почаївської Богородиці, кульмінацією якої стала у 1773 р. коронація її чудотворного образу. Доведено, що церковно-релігійна діяльність Почаївського монастиря синтезувала практики Православної та Уніатської Церков. Попри латинізаційні впливи, що диктувалися вимогами Замойського Синоду 1720 р., почаївські стародруки продовжували містити чимало елементів православного богослужіння, запровадженого реформами Петра Могили. Публікація цілої низки катехитичних і морально-богословських книг представляло Почаївський монастир важливим духовним центром правобережних українських землях. Видання

Почаївської друкарні широко використовувалось у богослужбовій практиці Православної та Уніатської (Греко-Католицької) Церков.

Досліджено функціонування монастиря в культурно-освітній сфері (навчальні заклади, бібліотека, іконописна майстерня). У своїй культурно-просвітницькій діяльності керівництво Почаївського монастиря, як і інші обителі Василіанського чину, орієнтувались на західні зразки - програми єзуїтських та піярських навчальних закладів, і розвивали освіту в кількох напрямках – новіціат; чернечі освітні студії; публічні школи. На основі архівних документів, стародруків та сучасних досліджень розширено рамки його виникнення в Почаєві, проаналізовано кількісний та персональний склад, а також видання почаївського друку, які регламентували діяльність новіціату у Святопокровській провінції («Reguly Nowiciackie», «Stan prowincyi polskiey XX. Bazylianow»). Визначено місце Почаївського монастиря як засадничого у системі василіанської чернечої освіти.

Монастирська книгозбірня за своїм складом відображала значний інтелектуальний потенціал почаївського чернецтва і забезпечувала потреби школи і друкарні. Зроблено спробу реконструкції книгозбірні Почаївського монастиря за матеріалами його візитаційних описів, починаючи з 1617 р., каталогу бібліотеки монастирської друкарні 1831 р., а також описів стародруків із колекції НБУВ. Проаналізовано шляхи формування, кількісний та якісний склад книгозбірні Почаївського монастиря унійного періоду в порівнянні з попереднім православним.

Іконописна майстерня Почаївської Лаври служила мистецьким осередком, який забезпечував прикрасу власне монастирських приміщень, виконував замовлення інших релігійних установ та приватних осіб, а також готував фахівців з іконописного мистецтва для храмів Волині і Поділля. За матеріалами візитацій персоналізовано майстрів та учнів іконописної майстерні.

Охарактеризовано репертуар Почаївської друкарні, мову видань та їх особливості, рівень мистецького оформлення та контакти з іншими видавничими осередками. Доведено, що книговидавнича діяльність Почаївського монастиря унійного періоду склала потужний внесок в культурну скарбницю українського народу і служила важливим консолідуючим фактором українських земель.

Проповідницька, місійна, освітня діяльність почаївського чернецтва залежала від їхнього інтелектуального рівня, і водночас відображала цей рівень. Аналіз книгозбірні Почаївського монастиря з 1617 р. по початок ХІХ ст. дає нам підстави зробити висновок, що читацький канон почаївських монахів, в основному, не відрізнявся від канону католицьких монастирських бібліотек тодішньої Європи. Підбір літератури та підручників мав особливе значення у василіанській освіті та, зокрема, в почаївському шкільництві. Одночасно, це знайшло своє відображення у роботі почаївської друкарні, де видавалися як оригінальні твори, так і перекладницька література - релігійно-моралізаторського характеру, катехізиси, підручники для проведення місій, проповіді.

Церковно-релігійна та культурно-освітня діяльність Почаївського монастиря засвідчувала явище поліморфізму в українській культурі і визначала, у підсумку, його роль як важливого центру міжконфесійних взаємин.

Ключові слова: Почаївський монастир, Уніатська Церква, Почаївська друкарня, церковно-релігійна діяльність, культурно-просвітницька діяльність.

ANNOTATION

Bochkovskaya V. G. Pochayiv spiritual center in the history and culture of Ukrainian people in the XVIII - 30 years of the XIX centuries. - Qualifying scientific paper with manuscript rights.

Thesis for the Candidate degree in Historical sciences, specialty 07.00.01 - History of Ukraine. - Kyiv National Taras Shevchenko University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kyiv, 2018.

Research of the Pochayiv Monastery's role in the history and culture of the Ukrainian people in the 18th and first 30 years of the XIX c. is an important task of modern historical science. First of all, it should be noted that until now there have not been serious scientific researches that would objectively encompass activities of the monastic brotherhood of the Pochayiv monastery and its significance in the history and culture of Ukraine. The relevance of this topic is also motivated by a contemporary discussion of the role and place of the Uniate Church in the cultural and national life in Ukraine. From this point of view very important is the topic of the Pochayiv Monastery's publishing activity as the center of Ukrainian Right Bank's printing in the XVIIIth - first quarter of the XIXth c.

The need for an objective study of the Pochayiv Monastery's Uniate period history is particularly important within the framework of Russian aggression, when church institutions of Ukraine show their true identity. Nowadays the Pochayiv Assumption Lavra as a part of the Ukrainian Orthodox Church is currently under the jurisdiction of the Moscow Patriarchate. It is an outpost of anti-Ukrainian forces. One of the largest Ukrainian shrines, as well as the Kyiv-Pechersk Lavra, is targeted to turn into a center of inter-confessional confrontation and discord.

The purpose of the research is to determine the place and role of the Pochayiv Assumption Monastery in the history and culture of the Ukrainian people of the XVIIIth and first 30 years of the XIXth c. on the basis of a

comprehensive analysis of published literature and newly discovered archival sources.

The results of this study are reflected in assembled by the author catalogues and publication descriptions of the Pochayiv printing house and other publishing centers on the Ukrainian lands, in the preparation for and displaying of the exhibitions of the Ukrainian old printed books both in Ukraine and abroad. The materials of this research could be used by art historians, experts in the history of Ukraine and the Ukrainian Church both in museums and research work, and in the educational area, in particular, for preparation of appropriate methodological and teaching aid materials.

The work consists of the introduction, four sections (14 units), conclusions, list of source reference materials and literature (37 p., 389 items) and 10 annexes on 177 pages. The dissertation is 406 pages long, with 180 pages of the main text.

19 scientific articles were published based on the results of the research, 5 of which in the professional journals (among them those included in international science metric databases), 3 - in foreign scientific journals. In addition, individual positions and dissertation results are reflected in the author's catalogues and descriptions of the Ukrainian old printed books, 6 publications of the materials and presentations' abstracts at scientific conferences and other publications.

Main conclusions of this dissertation research, which are a scientific novelty, are as follows:

For the first time ever in this research on the basis of a comprehensive analysis of published literature and newly discovered archival sources was defined the place and role of the Pochayiv Assumption Monastery in the history and culture of Ukrainian people during the Uniate period (XVIII - first 30 years of the XIX c.).

The history of the Pochayiv spiritual center was quite fully reflected in church historical and art literary studies, but at various stages of its research, scientists showed different approaches and priorities. The largest factual material

on this topic was collected by scholars of the pre-Soviet period (XIX - beginning of the 20th c.) who devoted a number of fundamental monographs to the Pochayiv Monastery's history. The analysis of these documents, created mainly by church historians, indicated that they largely highlighted the role of the Pochayiv spiritual center during the Uniate period. The study of the history of the Pochayiv Monastery of the Soviet period was limited in historiography by general reviews and studies of the Pochayiv printing house in the context of the entire Ukrainian publishing industry. During the period of Ukraine's independence in connection with significant activation of the research on Church history, a number of linguistic and bibliographic works were published. They were devoted to the Pochayiv Printing House publications, thus making it possible to carry out a detailed and versatile study of its activities.

The Pochayiv Monastery's history research of the 18th – first quarter of the 19th c. is based on a wide source base of published and newly discovered archival materials. They include historical descriptions of the monastery, visiting documents, official and private correspondence, printed works of Pochayiv printing house. The main sources of research on monastery's history remain the Archive of the Pochayiv Monastery, but they are scattered among different archives. The largest array of archival documents is concentrated in the Pochayiv Monastery Fund, which is located in the State Archive of the Ternopil Oblast. At the same time, large part of archival documents regarding the monastery's history is located in the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine and Vernadsky, State Historical Archives of Ukraine in Kyiv and Lviv and in the Archive of the Polish province of Dominicans in Cracov.

The author of this dissertation revealed a significant amount of general visitations of the Pochayiv Monastery; they are the most representative research source of the Pochayiv monastery's history of the Uniate period. This gives the author an opportunity to review from objective points of view the Monastery's church-religious, cultural and educational activities.

In this work were substantiated main directions of church and religious activities of the Pochayiv monastery, the core of its religious practices, features of preaching activities of the monastery and its inhabitants, the cult of the local holy sites and their significance for the inhabitants and pilgrims of the monastery.

Main means of church spiritual activities in the monastery were preaching, missions and catechism. Pochayiv Monastery was a center of the Right Bank Uniate sermon under the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita) Rule. Most of the preachers of Ruthenian province were concentrated here. It was facilitated by the fact that the Pochayiv monastery was endowed with parish rights, and most importantly it was a place of worship. It was a place for pilgrimage and release of sins.

The cult of Pochayiv shrines was of great educational significance for the inhabitants of the monastery and its pilgrims: the miraculous icon of the Holy Virgin of Pochayiv, relics of the Reverend Iov Pochayivsky, Great Martyr Barbara and Saint Onuphriy. It strengthened in general the monastery's authority both among Uniates and Orthodoxy. The particular importance was the popularization of the Holy Virgin of Pochayiv icone's miracles, which were traditionally recorded in the manuscript and books «Pochayiv's Mount»,. The leadership of the monastery made efforts to popularize its shrines, mainly for the glorification of the Pochayiv Mother of God. As a culmination in 1773 her miraculous image was coronated.

It has been proven that church and religious activities of the Pochayiv Monastery synthesized the practices of the Orthodox and Uniate Churches. Despite the Latinization influences dictated by the requirements of the Zamoysk Synod in the year 1720, early Ukrainian books continued to contain many elements of the Orthodox worship introduced by the reforms of Petro Mohyla. The publication of many catechetical and moral theological books represented Pochayiv monastery as an important spiritual center of the Right-Bank Ukrainian lands. Publications of the Pochayiv printing house were widely used in the liturgical practice of the Orthodox and Uniate (Greek-Catholic) Churches.

In this dissertation were explored functions of the monastery in the cultural and educational areas (educational institutions, library, icon painting workshop). In its cultural and educational activities, the Pochaev Monastery's leadership, like other monasteries of the Basilian rank, was oriented towards western examples - programs of Jesuit and Pious schools, and developed education in several directions - novitiate; monastic educational studies; public schools. On the basis of archival documents, old printed books and modern studies, the frame of its origin in Pochayiv was expanded, the quantitative and personal composition was analyzed, as well as publishing of the Pochayiv printing, regulating the activities of novitiates in Svyatopokrovska province («Reguly Nowiciackie», «Stan prowincyi polskiej XX. Bazylianow»). The place of the Pochayiv Monastery was established as a founding in the system of the Basilian Monastic Education.

The monastic library in its composition reflected considerable intellectual potential of the Pochayiv monastic brotherhood and satisfied needs of the school and the printing house. An attempt was made to reconstruct the Pochayiv monastery's library on the basis of visitors' descriptions, starting in 1617, the catalogue of the monastery printing house's library from 1831, as well as descriptions of early old printed books from the collection of NBUV. Analysis was conducted about the ways of its establishment, quantitative and qualitative composition of the book collection of the Pochayiv Monastery of the Uniate period in comparison with the previous Orthodox period.

The icon painting workshop of the Pochayiv Lavra served as an artistic center that provided decorations of the actual monastic premises, fulfilled requests of other religious institutions and individuals, and also trained specialists in icon painting for the temples of Volyn and Podillya. Based on the visitation documents it was possible to personalize masters and pupils of the icon painting workshop.

There is a description of the repertoire of Pochayiv printing house, the language of publications and their peculiarities, level of artistic design and contacts with other publishing centers. It has been proven that book publishing

activity of the Pochayiv Monastery during the Uniate Period made a powerful contribution to the cultural treasury of Ukrainian people and served as an important consolidating factor for Ukrainian lands.

The preaching, missionary, and educational activities of the Pochayiv monastic brotherhood depended on their intellectual level, and at the same time reflected this level. Analysis of the book collection (library) of the Pochayiv Monastery from 1617 to the beginning of the XIX century gives us a basis to conclude that the reader's canon of Pochayiv monks, in general, did not differ from the canon of Catholic monastic libraries in Europe of that time. The selection of literature and textbooks was of particular importance in Basilian education and, in particular, in the Pochayiv school system. At the same time, it was reflected in the work of Pochayiv printing house, where original works were published, as well as translation literature of religious and moralistic character, catechisms, textbooks for missions and sermons.

Church-religious, cultural and educational activities of the Pochayiv Monastery witnessed the phenomenon of polymorphism in Ukrainian culture and eventually determined its role as an important center of inter-confessional relationships.

Key words: Pochayiv monastery, Uniate Church, Pochayiv printing house, church-religious activities, cultural and educational activities.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що розкривають основні результати дисертаційного дослідження

1. Бочковська В.Г. Створення каталогів друкарень Почаївського Успенського й Унівського монастирів за колекцією стародруків музею книги і друкарства України: проблеми, завдання, перспективи // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2007. Вип. 19. С. 230–241.
2. Бочковська В.Г. Почаївський духовний осередок в історії та культурі українського народу // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: українознавство. Вип. 13. 2008. С. 21–25.
3. Бочковська В.Г. Історія Почаївського монастиря у візитаціях XVIII – першої чверті XIX ст. // Рукописна і книжкова спадщина України. 2009. Вип. 12. С. 70–79.
4. Бочковська В.Г. Почаївський духовний осередок як чинник згуртування українців XVIII – початку XIX ст. // Українознавчий альманах. Випуск 22. 2017. С. 77–82.
5. Бочковська В.Г. Почаївський видавничий осередок в культурній спадщині українського народу XVIII – початку XIX ст. // Етнічна історія народів Європи. Вип. 54. 2018. С. 56-63 (Index Copernicus).

Публікації в іноземних виданнях

6. Бочковская В. Г. Создание каталогов старопечатных книг Музея книги и книгопечатания Украины // Федоровские чтения. М., 2007. С. 285-296 (у співавт., автор. внесок 0, 5 д. арк.).
7. Бочковська В.Г. Від Києва до Почаєва: зв'язок друкованого слова через державні та релігійні перепони // Віртус. Вип. 20. Київ-Монреаль, 2018. С. 88-92.

8. Бочковська В.Г. Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря XVII-початку XIX ст. крізь призму візитаційних актів, архівних документів, каталогів, сучасних досліджень // Матэрыялы XV Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў. Minsk, 2019. С. 74-81.

**Публікації, що додатково розкривають результати
дисертаційного дослідження**

9. Бочковська В.Г. Книга як чинник культурної єдності (на прикладі почаївських і львівських друків) // Український досвід спільнотного згуртування. К., 2006. С. 270-276.

10. Бочковська В.Г. Поведінка духовенства та підданих Почаївської лаври в контексті переходу монастиря з унії в православіє 1831 р. // Поведінкові типи в українському соціо-культурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій. К., 2007. С. 139-145.

11. Бочковська В.Г. Створення каталогів Почаївської та Унівської друкарень // Могилянські читання. К., 2006. Ч.2. С. 17-28.

12. Бочковська В.Г. Лицьова Біблія Клауберів // Могилянські читання. К., 2007. С. 464-471.

13. Бочковська В.Г. Нововіднайдені почаївські сакральні пам'ятки в колекції Музею книги і друкарства України // Могилянські читання. К., 2008. С. 150-153.

14. Бочковська В.Г. Рідкісна гравюра на шовку «Почаївська Богородиця з чудами» в збірці Музею книги і друкарства України // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Луцьк, 2008. С. 152-154.

15. Бочковська В.Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII –XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України. К., 2008. 359 с. (у співавт., автор. внесок 10 др. арк.)\

16. Бочковська В.Г. Століття почаївського друку (до 275-річчя виходу першої книги Почаївської уніатської друкарні) // Українознавство – 2009: Календар-щорічник. К., 2008. С. 134-139.

17. Бочковська В.Г. Малодосліджені сторінки в історії Почаївського монастиря // Друкарня Почаївського Успенського монастиря: зб. наук. праць. К., 2011. С. 125-138.
18. Бочковська В. Г. Зібрання українських стародруків XVI-XVIII ст. Київ, 2012. 479 с. (у співавт., автор. внесок 15 д. арк.).
19. *Historiae biblicae Veteris et Novi Testamenti* (Історія Біблії Старого і Нового Заповіту). Аугсбург [1747 – 1757]. Автор проекту, упорядник, автор передмови В.Г. Бочковська. Факсимільне видання. К., 2015. 395 с.

Зміст

Вступ	19
Розділ 1. Історіографічні та джерелознавчі аспекти дослідження історії Почаївського монастиря	27
1.1. Стан дослідження проблеми у науковій літературі	27
1.2. Джерельна база дисертації	49
Розділ 2. Душпастирська діяльність Почаївського духовного осередку як синтез релігійних практик Православної та Уніатської Церков	60
2.1. Почаївський монастир у контексті міжконфесійних відносин на Правобережжі XVIII – 30-х років XIX ст.	60
2.2. Релігійні практики Почаївського монастиря та їх регламентація Замойським синодом	68
2.3. Культ монастирських святинь	81
2.4. Проповідницька, місійна та катехітична діяльність почаївського чернецтва	90
Розділ 3. Культурно-освітня діяльність Почаївського монастиря в соціокультурному просторі українців Правобережжя	106
3.1. Навчальні заклади Почаївського монастиря в системі василіанської освіти XVIII – початку XIX ст.	106
3.2. Монастирська книгозбірня	127
3.3. Іконописна майстерня	140
Розділ 4. Почаївське книговидання в культурній спадщині українського народу	150
4.1. Умови та репертуар почаївського друку	150
4.2. Мовні аспекти почаївських видань	157
4.3. Мистецьке оформлення книг	168

4.4. Технічне забезпечення і працівники друкарні	177
4.5. Книговидавничі контакти та ареал розповсюдження видань	180
Висновки	191
Список джерел та літератури	199
Додатки	236

ВСТУП

Сучасне вивчення історії культури українського народу потребує детального вивчення діяльності духовних осередків, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної культури. Особливий інтерес у цьому контексті має Почаївський Успенський монастир, який у XVIII - першій третині XIX ст. був не лише одним з найбільших релігійних центрів Правобережної та Західної України, але також потужним видавничим осередком на українських землях.

Дослідження ролі і значення Почаївського монастиря в процесах культурного життя українського народу XVIII – XIX ст. є актуальним завданням сучасної вітчизняної науки. Передусім слід зазначити, що на сьогодні не існує наукових розвідок, які б об'єктивно висвітлювали діяльність чернечої братії Почаївського монастиря в культурному житті України. Фундаментальні монографії А. Лотоцького, А. Хойнацького та І. Огієнка присвячені історії почаївської обителі, побачили світ на межі XIX/XX ст. На певному етапі розвитку вітчизняної історичної науки вони зіграли поважну роль у висвітленні цієї наукової проблеми. Проте написані вони були дослідниками православної традиції, яким через персональні релігійні уподобання не вдалося дати об'єктивну оцінку діяльності почаївських ченців в період належності їхнього монастиря до унії. Крім того, за останні десятиліття було виявлено і введено в обіг нові архівні документи, які розкривають нові аспекти ролі Почаївського монастиря в культурному житті України середини XVIII – першої третини XIX ст.

Актуальність зазначеної теми мотивується також сучасною дискусією щодо ролі і місця Уніатської Церкви в культурному та національному житті України. Під цим кутом зору важливою є тема видавничої діяльності Почаївського монастиря, який після приєднання Волині до Росії залишався

останнім осередком українського друкарства на Правобережжі в кінці XVIII – першій третині XIX ст.

Необхідність об'єктивного вивчення історії Почаївського монастиря унійного періоду особливо важлива в умовах російської агресії, коли церковні установи України виявляють свою реальну ідентичність. На сьогоднішній день Почаївська Успенська лавра, як складова Української Православної Церкви, що на сьогодні перебуває в юрисдикції Московського Патріархату, є форпостом антиукраїнських сил. Одна із найбільших українських святинь, як і нинішня Києво-Печерська лавра, цілеспрямовано перетворюється на осередок міжконфесійного протистояння та розбрату.

Ці тенденції фактично були закладені у 2003 році, коли уряд президента Віктора Януковича ухвалив постанову «Про виключення зі складу Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника споруд Почаївської Свято-Успенської лаври». Відповідно було укладено договір між Держбудом і Свято-Успенською Почаївською лаврою до 2052 року на безкоштовне користування монастирським комплексом із правом продовжити цей термін. Цим кроком малося на меті знівелювати не лише українську історію, а й українську церкву. І хоча ці плани не були реалізовані, але перебування Почаївського монастиря у складі Московського патріархату ставить необхідним повернення його справжньої історії та служіння інтересам українського народу.

У зв'язку з наданням Україні Синодом Вселенського Патріархату Томосу про автокефалію і творенням помісної Православної Церкви України набуває вагомого значення повне й неупереджене висвітлення історії Почаївського монастиря.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідних тем Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка: «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти» (№

06БФ034-01) і «Українство у світовому цивілізаційному процесі: історичний досвід та перспективи» (№ 11БФ041-02).

Об'єкт дослідження: Почаївський Успенський монастир унійного періоду в культурно-історичному просторі України.

Предмет дослідження: місце і роль Почаївського Успенського монастиря в історії і культурі українського народу XVIII – 30-х років XIX ст.

Мета роботи – на основі комплексного аналізу опублікованої літератури та нововиявлених архівних джерел визначити місце і роль Почаївського Успенського монастиря в історії та культурі українського народу XVIII – 30-х років XIX ст.

Завдання дисертаційного дослідження:

- проаналізувати стан дослідження проблеми в науковій літературі та репрезентативність її джерельної бази;
- визначити основні напрями церковно-релігійної діяльності Почаївського монастиря, сутність його релігійних практик;
- з'ясувати особливості проповідницької діяльності обителі та його насельників;
- простежити формовияви культу почаївських святинь та їх значення для насельників і паломників обителі;
- реконструювати культурно-освітню сферу функціонування монастиря;
- охарактеризувати репертуар Почаївської друкарні XVIII – 30-х років XIX ст.: репертуар, мову видань, рівень мистецького оформлення та контакти з іншими видавничими осередками;
- визначити ступінь впливу західних католицьких практик на церковно-релігійну та культурно-просвітницьку діяльність Почаївського монастиря;
- окреслити перспективи дослідження місця і ролі Почаївського духовного осередку в історії українського народу.

Хронологічні рамки роботи: дисертаційне дослідження присвячене унійному періоду історії Почаївського монастиря і обмежене змінами його конфесійної належності. Нижня межа роботи пов'язана із переходом обителі

в унію на початку XVIII ст. (загальноприйнятим на сьогодні є 1712 р.); верхня межа – з поверненням її у лоно православ'я у 1831 р.

Територіальні межі роботи охоплюють головним чином регіон Правобережжя під владою Речі Посполитої, із врахуванням, що контакти Почаївського монастиря з іншими видавничими осередками та розповсюдження видань Почаївської друкарні мали місце в межах усіх етнічних українських земель, з Києвом та Лівобережжям включно.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні різноманітних методик пошуку, аналізу та синтезу документів, що уможливило сукупний аналіз архівних документів, опублікованих джерел, наукових праць тощо. У дослідженні використано принципи об'єктивності і конфесійної неупередженості, які зобов'язують розглядати події та явища в усій їх складності, багатогранності і суперечливості, головним чином при роботі з працями конфесійного спрямування. Важливим у даній роботі став також принцип історизму, який спонукає розгляду історичних явищ у конкретному історичному середовищі в динаміці їх розвитку.

З метою виконання поставлених у дисертаційному дослідженні завдань у даній праці на інтегративному рівні застосовано наукові підходи різних галузей наук, застосування як загальнонаукових методів (логічного аналізу, класифікації та систематизації), так і спеціальних методів: історичної науки (проблемно-хронологічний, архівно-евристичний, порівняльно-історичний, інтелектуальної історії, мікроісторії); літературознавства (лінгвістичний, літературної компаративістики, герменевтики), філософії (антропологічний, селективного синтезу, моделювання інтелектуальних мереж, культурно-історичної типології); книгознавства (просопографічний, біо-бібліографічний, наукової атрибуції). Зокрема, лінгвістичний метод та метод герменевтики використано в роботі з творчою спадщиною діячів монастиря; біо-бібліографічний метод застосовано при укладанні Додатку Б «Особовий склад чернечої братії Почаївського монастиря за візитацією 1739 р.» і

Додатку В «Реєстр працівників Почаївської друкарні за 1743-1744 рр.»; метод культурно-історичної типології дозволив змалювати загальну картину діяльності Почаївського монастиря унійного періоду, яка дає підстави для переоцінки його ролі в житті українського народу.

Наукова новизна роботи визначається постановкою наукової проблеми та одержаними в процесі її дослідження результатами:

Вперше:

– комплексно проаналізовано церковно-релігійну та культурно-просвітницьку діяльність Почаївського монастиря унійного періоду;

– уведено до наукового обігу значну кількість візитаційних актів та інших архівних джерел з історії Почаївського монастиря, які дають змогу з об'єктивних позицій оцінити його внесок в історію і культуру українського народу;

– проаналізовано діяльність навчально-виховних закладів Почаївського монастиря: чернечих освітніх студій, церковно-парафіяльної школи та новіціату, встановлено більш ранній початок його запровадження в обителі;

– реконструйовано склад книгозбірні Почаївського монастиря за візитаціями 1617, 1714, 1736, 1737, 1739, 1799 років та сучасними збірками; здійснено авторську атрибуцію видань;

– детально описано колекцію почаївських видань Музею книги і друкарства України;

– здійснено порівняльний книгознавчий аналіз видань Почаївської та Києво-Печерської друкарень;

– уведено в науковий обіг інформацію про невідомі в бібліографії 25 почаївських видань;

– виявлено ще один невідомий примірник почаївського видання «Політика свіцька» 1770 р.;

– проведено текстологічний аналіз рукопису «Księga Cudów obrazu roszańskiego» (перша чверть XVIII ст.) як джерела першого друкованого видання «Гора Почаївська» 1742 р.;

– віднайдено та атрибутовано: паломницькі медальйони Почаївської лаври (Рим, 1773 р.), гравюру на шовку «Чуда Пресвятої Богородиці в іконі Почаївській» (не пізніше 1757 р.).

Удосконалено:

– аналіз візитацій Почаївського монастиря як найбільш репрезентативного джерела з історії обителі;

– дослідження освітньої діяльності Почаївського монастиря;

– персоналізацію кадрового складу Почаївського духовного осередку на матеріалах візитацій, почаївських видань та Поменника Почаївського монастиря.

Отримало подальший розвиток:

– аналіз книговидавничої діяльності Почаївського монастиря, мистецького рівня його видань;

– вивчення книговидавничих контактів між Почаївським уніатським та Києво-Печерським православним видавничими осередками.

Практичне значення роботи. Результати дослідження знайшли своє відображення в укладених автором каталогах та описах видань Почаївської друкарні й інших видавничих осередків на українських землях, у підготовці й проведенні експозицій стародруків як в Україні, так і поза її межами. Матеріали дослідження можуть бути використані мистецтвознавцями, фахівцями з історії України та Української Церкви як у музейній і науково-дослідницькій роботі, так і в освітній сфері, зокрема при підготовці відповідних методичних і навчальних посібників.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Особистий внесок здобувача полягає насамперед у комплексному вивченні візитаційних актів Почаївського монастиря як найбільш репрезентативного джерела з історії обителі; систематизації книговидавничої діяльності

Почаївського видавничого осередку, виявленні нових гравюр та персоналізації майстрів друкарської справи. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувачки.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки й положення дисертації апробовано в доповідях на міжнародних наукових конференціях Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 2007, 2017, 2018); міжнародних наукових конференціях Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника «Могилянські читання» (Київ, 2006, 2007, 2008); Міжнародній науковій конференції «Федоровские чтения» (Москва, 2007); XV Міжнародній науковій конференції «Волинська ікона» (Луцьк, 2008); Міжнародній музейній конференції на базі Американської асоціації музеїв (м. Сент-Луїс, США, 2017). Дослідження теми також здійснювалося в рамках проекту «Американські колекції українських стародруків XVI-XVIII ст.: каталогізація, консервація, реставрація, експонування, інтерпретація» за Програмою імені Фулбрайта (Чикаго, Нью-Йорк, Стемфорд, Вашингтон; жовтень 2016 р. – серпень 2017 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, з яких 5 – у фахових виданнях (у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз), 3 в іноземних наукових виданнях. Окремі положення й результати дисертації додатково відображено в підготовлених автором каталогах та описах стародруків, 6 публікаціях матеріалів і тез доповідей на наукових конференціях та інших виданнях.

Структура дисертації визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (14 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (37 с., 389 позицій) та 10 додатків на 177 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 406 сторінок, з них обсяг основного тексту – 180 сторінок.

Основний зміст дисертації предметно доповнюють додатки: у Додатку Б «Особовий склад чернечої братії Почаївського монастиря за візитацією 1739 р.», мовою оригіналу (польська) вперше подається особовий склад монастиря з короткими біографічними даними та найраніші згадки про діяльність новіціату. Додаток В «Реєстр працівників Почаївської друкарні за 1743-1744 рр.» містить відомості про працівників друкарні, які дозволяють проаналізувати їх соціальний статус, походження, віковий, освітній рівень. Додаток Г «Візитація Почаївського монастиря від 16 травня 1799 р. (переклад з польської)» містить найбільш інформативний порівняно з іншими візитаціями опис монастиря та сфер його діяльності - архітектуру, ікони, особовий склад чернечої братії та новіціату, літургійні практики, роботу друкарні, шпиталю, капели, книгозбірні. Додатки Д і Є - «Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря за візитаціями 1617, 1714, 1736, 1737, 1739, 1799 рр.» (містить, зокрема, реєстр книгозбірні 1617 р., який є найдавнішим із збережених на всій території українських земель), і «Книгозбірня Почаївського монастиря в сучасних збірках» - є спробою автора реконструювати склад монастирської книгозбірні за візитаціями та сучасними бібліографічними описами та здійснити авторську атрибуцію видань. Додаток Ж «Приватна бібліотека архімандрита Почаївського монастиря Ієроніма Калетинського 1782 р.» характеризує читацькі інтереси настоятелів обителі та проливає світло на різні форми її діяльності - літургійні практики, навчальні програми, проповідництво та місії. Додатки З – Л «Такса книг в типографії Почаївській 1760 р.», «Каталог бібліотеки Почаївської друкарні 1831 р.», «Каталог видань Почаївської друкарні 1734-1831 рр.» - ілюструють книговидавничу діяльність Почаївського монастиря, зокрема, містять інформацію про ціни на книги, бібліографічний опис видань, їх сучасне місцезнаходження, а також виявлені автором 25 видань, які не згадуються в існуючих каталогах.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТИРЯ

1.1. Стан дослідження проблеми у науковій літературі

Одним із завдань даної дисертаційної праці є аналіз стану досліджень історії Почаївської Успенської лаври крізь призму існуючих на сьогодні історіографічних наробок з даного питання. На наш погляд, їх доцільно розподілити на такі групи: російська офіційна історіографія імперської доби; українська церковна історіографія унійної традиції; українська церковна та світська історіографія православної традиції; польська історіографія; українська радянська історіографія; дослідження періоду незалежності України.

Російська офіційна історіографія імперської доби

Варто пам'ятати, що дослідження історії Почаївського монастиря офіційними науковцями Російської імперії (як духовними, так і світськими) проводилися в ідеологічному полі цієї країни, де православ'я було державною релігією. З середини XVIII ст. в Росії почала системно вибудовуватися державна ідеологія, згідно з якою агресивна політика російських урядів стосовно найбільшої в той час центральноєвропейської країни Речі Посполитої виправдовувалася захистом релігійних прав православних українців і білорусів від утисків уніатів та католиків. Це справило безпосередній вплив на розвиток російської офіційної історіографії імперської доби, для якої негативна оцінка діяльності Уніатської Церкви була усталеною і не підлягала перегляду. Початком цієї концепції стала книга М. Бантиш-Каменського «Историческое известие о возникшей в Польше унии» яка готувалася ще в кінці XVIII ст за завданням імператриці Катерини II і була, зрештою, видана 1805 року. Розлогий текст дослідження приводив читача до чотирьох головних висновків : а) унія є способом духовного завоювання латинським заходом російського народу, під яким розумілися також українці; б) уніати – зрадники, що стали

маріонетками в руках єзуїтів, польського короля і магнатів у їхніх підступних планах проти Росії; в) історія Уніатської Церкви – це історія гонінь і принижень православних; г) масове повернення уніатів в православ'я за часів Катерини II є актом історичної справедливості, який поклав край духовному поневоленню населення українського Правобережжя латинським Заходом [101].

Концепція М. Бантиш-Каменського знайшла свій подальший розвиток в працях російських істориків (як в Російській імперії так і в еміграції) М. Кояловича [203, 204], А. Карташева [183], К. Зноска [174] та ін. Відповідно, за таких обставин розраховувати на об'єктивну та всебічну оцінку діяльності Почаївської друкарні, яка у XVIII - на початку XIX ст. перебувала в руках ченців-василіан, не доводилося.

Варто зазначити, що перші наукові розвідки з історії Почаївського монастиря з'явилися незабаром після його передачі Православній Церкві. Були це невеликі статті в журналах, насамперед світських. Так, в «Журналі Народного Просвещения» було надруковано статтю невідомого автора «Славяно-русские типографии в Галиции и Любомирии» [288, с. 574 – 576], де знаходимо згадку про Почаївську друкарню, заснування якої відноситься автором до 1730 р. В тому самому журналі за 1845 р. вийшла стаття Галаніна І. «Почаевская Лавра» в якості короткого огляду історії обителі [138, с. 1 – 7].

В подальшому окремі статті і документи, присвячені історії Почаївській обителі, продовжували виходити в різних періодичних виданнях Росії протягом XIX-початку XX ст., часто з промовистими назвами («О наказаниях, каким подвергались базилианские иноки за проступки во время униатского владения Почаевскою обителью (1720-1831 гг.)», «Почаевская Лавра» М. Сементовського [277]) та ін.

Проте згадані видання мали суто інформативно-описовий характер. Натомість початок ґрунтовного наукового дослідження історії Почаївського монастиря російськими науковцями розпочався виданням 1886 р. книги архімандрита Амвросія Лотоцького «Сказание историческое о Почаевской Успенской Лавре». Позитивне значення цього твору для своєї доби полягає в

тому, що автор використав всі доступні йому архівні документи як доунійного, так і унійного періоду та не залишив поза увагою народні перекази. Наукова розвідка ученого була написана в дусі заперечення і засудження унії, що безпосередньо позначилося на висвітленні історії цієї обителі в часи перебування її у керівництві василіан. Відповідно архімандрит Амвросій унійний період історії обителі називає часом «векового гнета» Почаївського монастиря ворогами православ'я. Згадувалося, зокрема, «псування» богослужбових книг католицькими нововведеннями, спотворення на догоду католикам церковної архітектури, впровадження католицької «тихої меси», застосування музичних інструментів під час служби та ін. [97, с. 49-66]. Насамкінець автор підсумовує: «И эта мерзость запустения на месте святе умножадась бы до безконечности, если бы, по действию Промысла Божия, Помазаннику Божию, блаженныя памяти благочестивейшому государю императору Николаю I, не угодно было возвратить этот памятник древнего в сей стране православия в лоно Восточной Церкви» [97, с. 76]. Видавничу діяльність монастиря автор порушував побіжно і дуже неохоче. Наприклад, у розділі 16 («Поведение почаевских базилиан в последнее время») йшлося про їхні «зловживання» у друкарській справі, в тому числі з метою «навредить православию»; коротко згадувалося про «злочинні» видавничі контакти почаївських василіан зі старообрядцями; критикувався виданий 1825 року «Богогласник» та неназвана книга духовних співів, «в котрых есть много неблагоговейного» тощо [97, с. 129-130]. Проте від узагальнюючого огляду почаївських видань та їхньої оцінки архімандрит Амвросій утримався.

Важливим етапом дослідження історії Почаївського монастиря став вихід в світ 1897 р. наукової розвідки А. Хойнацького «Почаевская Успенская лавра. Историческое описание». Вона відзначалася достатньо високим науковим рівнем, хоча повторювала офіційну антиунійну риторичку, що не могло не вплинути на об'єктивність дослідження. Найбільший інтерес автора викликала тема, пов'язана з історією шанування чудотворної ікони Пресвятої Богородиці Почаївської, а також з діяльністю відомого фундатора цієї обителі магната

М. Потоцького. Це мотивувалося тим, що в унійний період сталися знакові події, пов'язані з коронацією чудотворного образу та будівництвом нового архітектурного ансамблю монастиря. Стосовно аналізу видавничої діяльності почаївських василіан, то дослідження згаданого автора витримано в дусі його попередника Амвросія Лотоцького – як з фактологічної, так і з концептуальної точки зору. Монастирська друкарня згадувалася як одне із джерел прибутку монастиря та засіб, за допомогою якого почаївські ченці «старались действовать во вред православной церкви и русскому правительству» [338, с. 126]. Системного дослідження видавничої політики та якості книжкової продукції проведено не було, натомість автор систематично підкреслював антиправославний та антиросійський зміст видань [338, с.123-124, 131].

Окрім цієї загальної праці, прот. Хойнацькому належить низка статей і досліджень з історії Лаври, надрукованих у «Волинських єпархіальних відомостях» [329; 330; 332; 334; 335; 340; 341] та інших журналах. Зокрема, 1871 р. в «Подольських єпархіальних відомостях» вийшло його дослідження життя і діяльності святого Іова: «Преподобный Иов, игумень Почаевский, его жизнь и прославление». Пізніше воно було включене до книги «Очерки изъ истории православной Церкви и древняго благочестия на Волини» (Житомир, 1878), а згодом передруковано в збірнику «Православие на западе России в своих ближайших представителях или Патерик Волыно-Почаевский» (Москва, 1888). В цьому збірнику поміщені наступні статті з історії Лаври «Краткое сказание о Почаевской Лавре», «Воспоминание о святых угодниках Киевопечерской Лавры, изъ среды которых вышли блаженные иноки, основавшие обитель Почаевскую», «Святая, чудотворная икона Божией Матери Почаевская, как памятникъ векового общения нашего с южными славянами». Крім цього, вийшла ще низка статей в інших часописах [339].

На рубежі XIX-XX ст. в Російській імперії продовжували виходити окремі дослідження з історії Почаївського монастиря, а також узагальнюючі праці з історії Церкви, в яких порушувалася згадана тема. Серед них - книга графа С. Д. Шереметєва «Почаевская Лавра» [349], ювілейне колективне дослідження

«Девятисотлетие православия на Волыни» (961-1892 pp.) [148], «Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше» Н. Петрова [250], «Волынь. Исторические судьбы юго-западного края» П. Батюшкова [103] тощо. Написані ці дослідження в традиції офіційної російської історіографії того часу і, відповідно, оцінка діяльності почаївських василіан в цілому відповідали висновкам архімандрита Амвросія та А. Хойнацького.

Вище згадувалося, що ідеологічна складова наукових розвідок російських офіційних істориків імперської доби значно звужувала об'єктивність їхніх досліджень. Тим не менше, російські науковці порушували важливі проблеми, пов'язані з видавничою діяльністю почаївських василіан.

Досить довго в російському та українському історичному книгознавстві побутувала думка про заснування Почаївської друкарні в кінці XVI або на початку XVII ст. На основі відомостей з описів Почаївської лаври різних часів серед дослідників історії Церкви вважалося, що друкарня в Почаївському монастирі була заснована на кошти фундаторки монастиря Анни Гойської в 1597 р. Про це повідомляв ще в 1847 р. архімандрит Почаївської лаври Григорій, складаючи за бажанням варшавського архієпископа Никанора «Описание событий и достопамятностей Почаевской Успенской Лавры» [14]. Подібне ж припущення робиться і в «Сказании историческом о Почаевской Успенской лавре» почаївського архімандрита Амвросія, виданому в 1886 р. Спираючись на подібні свідчення, точку зору про заснування друкарні у 1597 р. або, принаймі, у 1618 р. висловлювали такі дослідники як С. Барановський [102, с. 763-787], М. Трипольський [314; с. 1-7] та ін.

Вперше ця помилкова точка зору була виправлена в статті А. Перлштейна «Очерк истории типографий на Волыни», що вийшла 1855 р. Варто зазначити що за характером історичних відомостей ця робота дуже скромна, відомості про видані в друкарні книги бідні, навіть дати заснування або припинення діяльності друкарень називаються дуже рідко. Але водночас навіть у цій аматорській роботі автор висловлює думку про заснування Почаївської друкарні у першій половині XVIII ст., а не в 1618 р. [248, с. 18-21, с. 16-20]. Тим

не менше, легендарна версія про початки друкарства в Почаєві від кінця XVI ст. продовжувала мати своїх прихильників в середовищі російських вчених другої половини XIX ст. Цю точку зору, зокрема, відстоював у своїй статті «Краткие исторические сведения о бывших на Волыни православных типографиях» священник С. Барановський. Автор вважав, що провідну роль у започаткуванні українського друкарства відіграли князі А. Курбський та К. Острозький, виступивши ідейними керівниками та меценатами цієї справи. Питання часу заснування Почаївської друкарні С. Барановський вирішив на користь версії, згідно якої друкарня була фундована А. Гойською в 1597 р., а друкування книг розпочалося у 1618 р. [102, с. 763-787].

Остаточно питання про початки друкарні Почаївського монастиря було вирішено російськими істориками в кінці XIX ст. Ключовою подією в цьому сенсі став вихід в світ 1895 р. монографії Ю. Тиховського «Мнимая типография Почаевского монастыря». Дослідник переконливо довів, що в період 1597–1720 рр. друкарні в Почаївському монастирі не існувало. Він докладно розглянув усі помилкові згадки про почаївські видання таких авторів як В. Сопиков, Є. Болховітінов, П. Строев, Д. Зубрицький, А. Петрушевич, В. Ундольський, Я. Головацький, С. Барановський та ін. З'ясувавши, звідки походить кожне з цих помилкових повідомлень, автор критично розібрав їх та дійшов висновку, що вказані видання належать іншим друкарням [311, с. 1-35, с. 248-281]. Одночасно знайшлося й документальне підтвердження думки Ю. Тиховського: А. Щуровський в 1895 р. опублікував привілей на заснування друкарні, виданий польським королем Августом II 18 жовтня 1732 р. [354, с. 2-3]. Оскільки в цьому привілеї немає мови про якісь попередні подібні документи, А. Щуровський робить висновок, що до цього року друкарня якщо й існувала, то не працювала, а, отже, часом заснування друкарні треба вважати 1732 р. Пізніше саме ця думка стала панівною в українській історії книги.

Російські історики імперської доби, що досліджували історію Почаївської типографії, неодноразово піднімали питання про роль друкарень у справі захисту православ'я в Україні литовсько-польської доби. Ця тема порушувалася

у згаданій вище статті А. Перлштейна, але докладніше вона була розкрита в дослідженні М. Трипольського «Древние волынские православные типографии и их издания» [314]. Робота мала на меті не лише охарактеризувати стан друкарської справи, а й висвітлити просвітницьку діяльність друкарень: «Древние православные типографии на Волыни явились не вследствие каких-либо прихотей или роскоши, и не были случайным явлением, а вызваны настоятельной и неотложной необходимостью – служить делу православия и нуждам православной церкви на юго-западе России» [314].

Починаючи з 70-х років XIX ст., описи рукописних збірок стають частим явищем в російській історичній науці. Активно зверталися до цієї тематики науковці та студенти Київської духовної академії. Однією з таких праць є опубліковане в 1881 р. дослідження студента II курсу церковно-практичного відділення Київської духовної академії В. Березіна «Описание рукописей Почаевской лавры, хранящихся в библиотеке музея при Киевской духовной академии» [105]. Робота являє собою опис рукописних книг із зібрання Почаївської лаври, які надійшли до бібліотеки Академії згідно з указом Св. Синоду від 11 грудня 1874 р. Метою дослідження було введення рукописів у науковий обіг, характеристика змісту, письма й мови та часу створення. Згадана наукова розвідка була надзвичайно важливою з джерелознавчої точки зору, оскільки створювала передумови для системного дослідження релігійної і культурно-просвітницької діяльності почаївських василіан XVIII - початку XIX ст.

Окремо варто зазначити внесок російських дослідників у справу публікації джерел до історії Почаївського монастиря. Так, відомий дослідник Волині М. І. Теодорович, використавши чисельні документи з історії монастиря, опублікував їх вперше в «Волинських єпархіальних відомостях», а згодом видав у вигляді окремої книги «Дарственная запись Анны Гойской в устройство Почаевского монастыря от 14 ноября 1597 года» (Почаев, 1908). Назва книги не відповідає її змісту, позаяк, крім дарчої Анни Гойської, в ній знаходиться багато інших документів, які стосуються як самої Лаври, так і

інших монастирів. Всі документи надруковані в оригіналі з відповідними анотаціями про те, з якого рукопису взятий документ та коротко його зміст. Ще одна група документів, розміщених у «Волинських єпархіальних відомостях» за 1896 р. (№ 15-18, 25-26, 30-31), належить перу церковного історика, протоієрея Житомирського кафедрального собору М. Трипольського. Пізніше ці документи були зібрані в одну книгу «К истории древнего православного Почаевского монастыря на Волыни» (Почаев, 1896). Як засвідчив В.Ф. Левицький, ці документи є підробкою і відсилає нас до статті Волинця «Новые открытия в области древлеволынского бытописания», надрукованої в «Киевской Старине» (1896).

Підсумовуючи, варто зазначити, що в основу концептуальної оцінки історичної ролі Почаївського монастиря унійного періоду офіційними російськими науковцями імперської доби були покладені дослідження А. Хойнацького та архімандрита Амвросія Лотоцького. Головну увагу вони присвячували діяльності М. Потоцького, як фундатора цієї обителі, та подіям, пов'язаних з коронацією чудотворної ікони Пресвятої Богородиці. Видавнича та культурно-просвітницька діяльність почаївських василіан висвітлювалася у цих дослідженнях досить фрагментарно і отримувала різко негативну оцінку. Ідеологічні та релігійні упередження стали причиною того, що навіть питання про час заснування Почаївської друкарні вдалося остаточно встановити доволі пізно – лише в кінці XIX ст. Водночас варто зазначити помітний внесок російських істориків у введення в науковий обіг нових документів до історії Почаївського монастиря, які наступним поколінням вітчизняних та зарубіжних науковців дали можливість краще зрозуміти значення культурно-просвітницької та видавничої діяльності василіан.

Українська церковна та світська історіографія православної традиції

З другої половини XIX ст. інтерес до історії Почаївського монастиря та його друкарні почали виявляти українські історики. Були це, переважно, дослідники, що належали до числа науковців, які пізніше склали основу народницького напрямку в українській історіографії. Для них було характерним

відведення провідної ролі в культурно-національному житті України народу (нації); натомість роль національних еліт і держави у розвитку згаданих процесів відсувалася на другий план. Проблеми історії Церкви досліджувалися цими науковцями в досить специфічному ключі. Народний (національний) характер визнавався за Православною Церквою, позаяк ідея захисту прав православних була тісно пов'язана з національно-визвольними рухами кінця XVI-XVII ст. Натомість для Уніатської Церкви в процесах культурно-національного життя українського народу місця не знаходилося. Понад те, українські історики народницького спрямування, критикуючи втручання Москви у справи українського православ'я, перейняли у своїх російських колег-істориків гостру антиунійну позицію. Так, В. Антонович у своїх роботах таврував унію та уніатів в стилі М. Бантищ-Каменського та М. Кояловича, стверджував, що успіх Берестейської унії, «задуманої польським урядом, веденої єзуїтами й католицькою клерикальною партією», відповідав виключно інтересам Римо-Католицької Церкви [98, с. 83]. Дещо м'якшу позицію займав О. Левицький. Він визнавав аргументи офіційних російських вчених про причини унії (підступи єзуїтів, політичні інтриги польського уряду, тощо) занадто дріб'язковими і другорядними. Водночас автор цілком солідаризувався з ними в питанні про шкідливість унії та шукав переконливіші причини «сеї сумної появи», вбачаючи їх у «непорядках тодішньої церковної єрархії та в крайній деморалізації більшості її представителів» [209, с. 5].

За таких обставин для об'єктивного дослідження історії Почаївського монастиря унійної доби та його видавничої діяльності просто не існувало наукових передумов. Так, згаданий вище В. Антонович у своїй розвідці, присвяченій Православній Церкві в Україні другої половини XVII-XVIII ст., основну увагу приділив протистоянню уніатів і православних, а також боротьбі останніх за свої права в союзі з російським царем Петром I [98]. Концептуальні підходи В. Антоновича взяв на озброєння І. Огієнко, який став єдиним представником української історичної науки православної традиції, який зробив спробу системного дослідження історії Почаївського монастиря та його

видавничої діяльності. У своєму дослідженні «Історія українського друкарства», спираючись на праці архімандрита Амвросія, А. Петрушевича та ін., він підтвердив уже відомі на той час в історичній науці факти заснування Почаївської друкарні уніатським архімандритом Ф. Любенецьким-Рудницьким, стосунків почаївських видавців зі старообрядцями, видавництвами Києва і Львова, тощо. Зробивши огляд друкованої книжкової продукції Почаївського монастиря, І. Огієнко визнав їх культурну цінність, проте принципове неприйняття унії вплинуло на його загальний висновок, який звучав наступним чином : «Безумовно, період уніатський (1730-1831) Почаївської друкарні — це період її найбільшої слави, хоч і служила вона тоді лише частині українського народу (виділено нами)» [242, с. 226].

Пізніше, на еміграції, І. Огієнко висловлювався більш жорстко щодо виховної, освітньої та видавничої діяльності почаївських василіан. Так, у своїй розвідці «Фортеця православія на Волині свята Почаївська лавра» автор виявив міцні релігійні упередження і, як наслідок, оцінював видавничу продукцію Почаївської друкарні (в тому числі видатних пам'яток релігійної думки таких як «Богословіє нравоучительное» (1751) та «Народовещаніє» (1768)) за простим принципом - наявністю чи відсутністю у цих виданнях впливів католицького віровчення. Відповідно, їх присутність у цих виданнях І. Огієнко розцінював як латино-польську пропаганду.

З погляду своїх позицій І. Огієнко розкритикував навіть «Богогласник» (1790), який став першою антологією української духовної поезії. Автор так охарактеризував це видання: «Почаївські василіани видали й ці пісні, але перероблювали їх, бо всі були православні, на латинську науку» [243, с. 173]. В чому полягало згадане «перероблення», автор, на жаль, не уточнив. Загальний висновок про значення видавничої діяльності почаївських василіан було зроблено нищівний. Якщо в монографії, присвяченій історії українського друкарства, І. Огієнко все-таки визнавав, що Почаївська друкарня служила хоча б частині українського народу, то у дослідженні історії Почаївського монастиря він фактично заперечив будь-який позитивний вплив почаївських видань на

розвиток української культури. У цьому зв'язку автор писав: «Усі подані приклади ясно показують, що почаївські василіяни держали друкарню тільки для агітації латинства, зовсім чужого українському народові, а через це він і не зростав духовно» [243, с. 173]. Популярність праць І. Огієнка серед української православної діаспори, а також перевидання згаданих його досліджень в сучасній Україні, переконливо свідчать, що українські науковці православної традиції (як світські, так і духовні) досі не виробили альтернативного погляду на роль Почаївського монастиря в культурному житті України XVIII ст.

Українська церковна історіографія унійної традиції

Українська церковна історіографія унійної традиції була започаткована в другій половині XVII ст. працями Холмського єпископа Якова Суші, який зробив першу спробу систематизації історії Уніатської Церкви у своєму дослідженні «Про діяння уніатів» (*De laboribus unitorum*, 1664). У XVIII ст. творчі починання Холмського владики продовжили ченці-василіани Ігнатій Кульчицький та Ігнатій Стебельський, які заклали підвалини системних наукових досліджень історії Уніатської Церкви в Україні та Білорусі. Проте політичні обставини останньої чверті XVIII ст. не сприяли подальшому розвитку історичних студій в середовищі унійного духовенства. Поділи Польщі, а разом із цим і поділи Київської унійної митрополії, призвели до територіального роз'єднання єпархій і монастирів, а в недалекій перспективі - до ліквідації більшої частини Уніатської Церкви, яка опинилася в межах Російської імперії. За таких обставин унія збереглася в Галичині та Закарпатті – на землях, що входили до складу Австрійської імперії. В подальшому галицькі (греко-католицькі) науковці (М. Гарасевич, М. Малиновський, Ю. Пелеш) не виявляли помітного інтересу до історії Почаївського монастиря та його друкарні, попри його роль в релігійному та культурному житті з'єднаної з Римом Української Церкви.

Винятком були дослідження А. Петрушевича – галицького греко-католицького історика, що перебував під впливом ідей москвофільства. Досліджуючи історію Почаївської друкарні, він чітко сформулював своє

дослідницьке завдання: поповнити у вітчизняній бібліографії недостатню кількість відомостей про її видання. Причиною свого зацікавлення історією саме цієї друкарні А. Петрушевич назвав важливість діяльності Почаївської друкарні для розвитку православ'я на Волині. Наводячи відомості про судові процеси Почаївської лаври за право друку книг, А. Петрушевич, як симпатик Росії, всіляко підкреслював, що причиною утисків православного монастиря та його друкарні була боротьба уніатів з православними. Автор запропонував власну концепцію про початки Почаївської друкарні. На його думку, вона веде своє походження від Острозької типографії, що розпочала свою діяльність у 1618 р. друком книги «Зерцало Богословія». Таким чином, А. Петрушевич помилково поєднав історію трьох зовсім різних, і не завжди пов'язаних з Почаєвим друкарень, – острозької мандрівної, що належала К. Транквіліону-Ставровецькому, та монастирської, заснованої століттям пізніше. В результаті автор опинився у скрутній ситуації – подальші (після 1618 р.) почаївські видання досліднику були невідомі, тому він повідомив про 32 книги, видані за період від 1618 до 1839 р., хоча насправді назвав лише книги, які вийшли вже в унійний період, у XVIII ст. Усвідомлюючи непереконливість власних аргументів щодо історії почаївського книговидання, А. Петрушевич звернувся до читачів за допомогою у встановленні невідомих раніше почаївських видань [252, с. 158-181].

У XIX ст. наукові розвідки А. Петрушевича були, по суті, єдиною спробою української церковної історіографії унійної традиції розв'язати питання про роль почаївського книговидання в духовному житті українського народу. Ситуація почалася дещо змінюватися з другої половини XX ст., коли греко-католицькі науковці діаспори, долаючи галицький провінціалізм, почали системно висвітлювати історію унії в контексті загальної історії Церкви та релігійних рухів в Україні та Білорусі. Але спеціальної уваги діяльності Почаївського видавничого осередку було приділено дуже мало. Наприклад, о. Ісидор Патрило (ЧСВВ) у науковій розвідці «Нарис історії Василіан 1743-1839» присвятив короткий розділ, присвячений василіанським друкарням. При

цьому діяльність Почаївської друкарні висвітлена в загальних рисах. Автор дав високу оцінку видавничій активності тамтешніх василіан;. Наголошувалося, зокрема, що саме вони почали першими уживати народну мову у проповідях та в своїй книжній продукції. Тим самим Почаївський чернечий осередок підготував ґрунт для процесів національного відродження на західноукраїнських землях [246, с.247-248].

Більше уваги заявленій проблематиці знаходимо в дослідженні В. Стасіва (о. Климентій, ЧСВВ) присвяченого історії василіанського книговидання [291, С. 84-138]. Автор зосередився на висвітленні трьох важливих проблем, зокрема, характеризувалася видана в Почаєві літургійна література, наголошувалося на значенні почаївських видань для налагодження екуменічного діалогу між уніатами, православними та старообрядцями а також на ролі «Богогласника» в духовному та релігійному житті України кінця XVIII - першої половини XIX ст. Велику увагу було приділено також ілюстративному матеріалу, який наочно підтверджує художню цінність книг почаївської друкарні уніатської доби. Проте наукові розвідки згаданих церковних істориків унійної традиції мають, здебільшого, компілятивний характер і написані на основі праць В. Бочковської, Я. Ісаєвича, І. Огієнка та ін. вітчизняних та зарубіжних науковців.

Польська історіографія

Польські науковці досить рано виявили інтерес до історії Уніатської Церкви загалом, і до Почаївського монастиря зокрема. Вже у середині XIX ст. в часописах Варшави і Львова почали з'являтися перші статті, присвячені окремим аспектам минулого Почаївської обителі, написані під кутом зору польського патріотизму та польських державних перспектив [367; 368; 375; 377; 378; 379]. Проте ґрунтовні наукові розвідки, присвячені унії та унійній історії Почаєва, з'явилися значно пізніше. Одним із перших дослідників, який системно працював над проблемами унії на землях України і Білорусі, був єпископ Едвард Ліковський. Його монографія «Dzjeje Kościoła Unickiego», що побачила світ у Познані 1880 р., була одним із перших видань другої половини

XIX ст., автор якого писав про унію в апологетичному ключі. На думку єпископа Ліковського, Уніатська Церква була цілком життєздатним організмом, а не політичним витвором Ватикану і Польщі, як це стверджували представники російської історіографії. Автор підкреслював, що серед проблем Уніатської Церкви найважливішими були втручання уряду Росії, представники якої штучно розпалювали конфлікти між уніатами і православними, а також недостатня підтримка уніатів урядом Речі Посполитої. Фактично, в монографії Е. Ліковського досліджувалася інституційна історія Уніатської Церкви, натомість культурна праця уніатів не аналізувалася як окрема наукова проблема. Відповідно, функціонування Почаївської друкарні та утримання почаївськими василіанами освітніх закладів згадувалося побіжно у зв'язку з іншими питаннями [368, s. 266, 302, 306].

Відсутність ширшої інформації про культурно-просвітницьку та видавничу діяльність почаївських василіан в працях польських науковців другої половини XIX - початку XX ст. не видається нам випадковим. В переважній більшості вони працювали поза межами Волині та Російської імперії і не мали можливості системно досліджувати архів Почаївського монастиря. Часом вони змушені були брати фактаж з наукових розвідок російських істориків, відомих своєю упередженістю стосовно унії та уніатів. Так, 1905 року в Кракові побачило світ дослідження Яна-Марека Гіжицького (відомого під науковим псевдонімом «Волиняк»), присвячене історії василіанських монастирів Волині. Ця праця була написана на основі відомого твору архімандрита Амвросія та документів, виданих Київською археографічною комісією. Про культурно-просвітницьку діяльність почаївських василіан докладних відомостей тут не наведено, крім епізодичних згадок про наявність в монастирі друкарні та утримання ченцями повітової школи [388, s. 72-82].

Пізніше, в часи Другої Польщі, вийшла коротка наукова розвідка Юліана Неча «Drukarnia klasztoru oo. bazilianów w Roszajowie» [373, s.8]. Підкресливши важливість даної наукової проблеми, автор констатував, що вона знайшла лише фрагментарне висвітлення. Причина, на його думку, полягала передусім в

незацікавленості згаданою темою з боку російських істориків, а також браком джерел. Ю. Неч зробив хибний висновок про початки Почаївської друкарні в 1720 р., пов'язуючи її фундацію з рішеннями Замойського синоду. Водночас автор опублікував анотації кількох документів з архіву Почаївського монастиря, що стосувалися його видавничої діяльності. Втім, наукова розвідка Ю. Неча зайвий раз засвідчила низький рівень дослідження цієї наукової проблеми в працях польських науковців.

Підвищення уваги до історії культурно-просвітницької та релігійної діяльності почаївських василіан почало спостерігатися лише за часів пізнього періоду комуністичної Польщі у другій половині ХХ ст. Знаковими у цьому сенсі стали наукові розвідки польської дослідниці М. Підлипчак-Маєрович, яка вивчала видавничу та освітню діяльність ченців Почаївського монастиря в контексті культурної праці Чину св. Василя Великого в Україні та Білорусі. У своєму дослідженні «*Bazylianie w Koronie i na Litwie*» авторка дослідила історію василіанського шкільництва, бібліотеки, а також видавничу діяльність василіан. Окремий підрозділ в монографії присвячений почаївській друкарні. Авторка приділила увагу започаткуванню друкарні, остаточно затвердивши в польській історичній науці думку щодо помилковості віднесення її фундації на початок ХVІІ ст., запропонувала періодизацію функціонування друкарні, проаналізувала її стосунки з іншими українськими видавничими центрами – Києвом, Львовим та Уневом. На думку М. Підлипчак-Маєрович, Почаїв в середині - другій половині ХVІІІ ст. став провідним видавничим центром на Західній і, частково, Правобережній Україні. З цього приводу вона зазначала: «Почаївська друкарня не мала конкурентів на південно-східних землях Польської Корони. Друкарня домінікан була слаба, а типографський прес кармелітів в Бердичеві обслуговував виключно потреби вірних римокатолицького обряду. Почаїв, натомість, представляв провідний видавничий унійний центр в цій частині коронних земель» [376, s. 76].

Варто зазначити, що монографія М. Підлипчак-Маєрович є важливою також з точки зору введення в науковий обіг нових фактологічних даних

стосовно василіанського книговидання. Так, у згаданому дослідженні наведено список 1309 василіанських видань, що побачили світ у 1628-1800 рр. В монографії розміщено також індекс 274 авторів цих стародруків, список монастирів, у тому числі Почаївського, які володіли значними книгозбірнями тощо [376]. Дослідження М. Підлипчак-Маєрович стало першим дослідженням історії василіанського друкарства в польській історіографії, значення якого лишається актуальним для сучасних дослідників.

Важливим етапом в дослідженні релігійної та духовної діяльності василіан на коронних землях Речі Посполитої стало фундаментальне дослідження сучасної польської дослідниці Беати Лоренс «*Bazylianie prowincji koronnej 1743-1780*». Надзвичайно важливим, з точки зору нашої теми, є п'ятий розділ монографії, в якому авторка ґрунтовно дослідила душпастирську діяльність василіан, охопивши питання катехизації, працю на парафіях, в церковних братствах тощо. Проте найбільшу увагу Б. Лоренс приділила проблемі чернечих місій, відзначивши їхню особливу роль в духовному та релігійному житті уніатів Правобережної України. Заслуговує особливої уваги також шостий розділ, присвячений василіанському шкільництву. В ньому авторка дослідила широке коло проблем, пов'язаних із фундацією навчальних закладів, організації василіанами шкільних театрів тощо. Нарешті, сьомий розділ стосувався загального внеску василіан в розвиток культури українських земель другої половини XVIII ст., в якому авторка зосередилася на висвітленні питань літературної, художньої, видавничої та ін. діяльності ченців василіан [369].

Не менш важливим доробком польської історіографії в контексті даної дисертаційної тематики є праця Йоганни Гетки - «*Prosta mowa konca XVIII wieku. Język «Nauk Parafialnych» (Poczałow 1794)*» [365], в якій головним чином досліджуються мовні аспекти почаївського книгодрукування на матеріалах одного з польськомовних видань - «*Науки парохіяльніа на неділі і свята урочистая... на простий і посполитий язык руський преложення*» (Почаїв, 1794), перекладені і відредаговані Юліаном Добриловським, Враховуючи, що у цій книзі вживається 4 мови – церковно-словянська, українська, білоруська і

польська, авторка, опираючись на наукові дослідження білоруських, українських, польських та російських вчених, дослідила питання мовної асиміляції, випрацювала спеціальні маркери для розмежування української і білоруської мов, дала визначення «простої» мови і т.і.

Загалом треба зазначити, що на сучасному етапі польська історіографія завдяки працям М. Підлипчак-Маєрович, Б. Лоренс та Й. Гетки має багатий досвід об'єктивного дослідження історії релігійної та духовної діяльності василіан в Україні та Білорусі XVIII ст. І хоча спеціальних ґрунтовних розвідок, присвячених Почаївському монастирю, польські науковці до цих пір не уклали, проте культурно-просвітницька діяльність почаївських ченців у загальному контексті історії Василіанського Чину висвітлена ними досить повно.

Українська радянська історіографія

Радянська історіографія, керуючись відомим класовим підходом та атеїстичним світоглядом, роль Церкви в житті народу висвітлювала тенденційно і упереджено. Спеціальні дослідження з історії Церкви та релігійних рухів віталися в тому випадку, якщо вони спрямовувалися на розвінчання «реакційної суті» духовенства в житті людини і суспільства. Поза цим напрямком дослідження з історії українських монастирів розглядалися переважно в контексті мистецького життя України, рідше – в сфері соціально-економічних і політичних відносин.

Варто зазначити, що відносно сприятливий період для розвитку українського книгознавства радянської доби припав на період «українізації» 20 - початку 30-х років XX ст. Саме в цей час у Києві працював Український науковий інститут книгознавства (УНІК), співробітники якого зробили значний внесок в дослідження історії книги та видавничої справи ранньомодерної доби. Особливу роль в цих наукових студіях зіграв професор С. Маслов. В його працях згадувалася діяльність Почаївської друкарні [228, 231, 232], порушувалося питання мистецького оформлення почаївських шрифтів [230, с. 78-80]. У «Каталозі ювілейної виставки», присвяченої історії українського друкарства [229, с. 21-23]. С. Маслов опублікував реєстр почаївських стародруків XVIII ст. Проте ці дослідження були перервані

репресіями 30-х років ХХ ст., в результаті яких УНІК було реорганізовано, а українські книгознавчі дослідження припинено.

У цей період зусиллями волинського просвітника С. Жука, який працював під псевдонімом С. Антонович, вийшов «Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври», підготовлену на документальних матеріалах. Пізніше цю працю у переробленому варіанті опублікував у Канаді виходець із Почаєва Іван Дубилко [156].

Початок відродження інтересу українських радянських науковців до історії книги і друкарства в Україні відноситься до кінця 50-х – 60-х років ХХ ст. - саме в цей час побачили світ науково-популярні розвідки І. Каганова [182]. Маючи науково-популярний характер, вони, поза тим, сприяли відродженню інтересу до історії книги та друкарства ранньомодерної доби. Тоді ж, на початку 60-х рр. В. Микитась уклав перший короткий каталог українських рукописів і стародруків [234]. Втім, глибше дослідження проблем історії друкарства в Україні XVI-XVIII ст. спостерігалось пізніше - у 70-80-х рр. ХХ ст. В умовах радянської дійсності видання монастирських друкарень могли безперешкодно вивчатися передусім в контексті розвитку української культури.

Надзвичайно важливою подією в науковому житті України стало видання у 1981-1984 рр. зведеного каталогу вітчизняних стародруків 1574-1800 рр. під редакцією Я. Запаска та Я. Ісаєвича [47]. Складений в результаті багаторічної пошукової роботи в бібліотеках і архівах України та поза її межами, цей каталог досі лишається ключовим інформаційним ресурсом, який містить інформацію про місця збереження тисяч українських стародруків.

Отже, українські дослідники радянської доби мали дуже обмежені можливості для вивчення ролі Почаївського монастиря в духовному та релігійному житті українського народу. В умовах радянської дійсності лише в епоху українізації були спроби системного висвітлення історії монастирських друкарень. Проте репресії щодо українських науковців у 30-х роках ХХ ст. поклали край цим дослідженням. Відродження інтересу радянських істориків України до цієї тематики спостерігалось у 60-80-х рр. ХХ ст., коли вийшли в світ фундаментальні

дослідження Я. Запаса, Я. Ісаєвича та О. Мацюка, які мають надзвичайно велику наукову цінність джерелознавчого характеру.

Дослідження періоду незалежності України

Здобуття Україною незалежності поклало початок активним дослідженням історії Церкви та релігійних рухів. Побачили світ наукові розвідки В. Мордвінцева [236], І. Скочиляса [285, 286, 287], В. Ульяновського [317] та ін. дослідників, які засвідчили якісно новий період в розвитку української історичної науки. Характерною його рисою став відхід від релігійної заангажованості та початок комплексного дослідження проблем, пов'язаних з історією релігійних рухів в Україні. З'явилися ґрунтовні та всебічні дослідження історії Уніатської Церкви XVIII – першої половини XIX ст., без узагальнюючих висновків яких складно було би робити науковий аналіз діяльності Почаївського видавничого та освітнього осередку. З унійної тематики зазначеного періоду в останні десятиліття було захищено низку кандидатських і докторських дисертацій.

Давно і плідно працює на терені досліджень Уніатської Церкви та спеціальних історичних дисциплін дрогобицький учений Л. В. Тимошенко [305, с. 12-16; 306, с. 37-50; 307, с. 185-209; 308, с. 239-240]. Зокрема, в його творчому доробку фігурують праці, присвячені архівній базі та історіографії Уніатської Церкви, які є значною підмогою для дослідників Правобережжя XVI-XVIII ст.

Окремі сучасні дослідники Уніатської Церкви XVIII ст. вийшли на перегляд усталених в науці поглядів на знакові події української історії. Так, М. Димид у своїх наукових розвідках запропонував новий погляд на значення Замойського синоду, який раніше подавався дослідниками у виключно негативному світлі утвердження латинізаційних впливів. Як стверджував автор, «Замойський синод увійшов до історії України як синод, що дав великий реформаторський та організаційний імпульс Уніатській Церкві» [151, с. 55]. В дослідженнях М. Кобрини підкреслювався вплив Замойського синоду на

формування традиційної ідентичності УГКЦ та формування нової самосвідомості вірних [195, с. 240-241; 196].

Сучасні вітчизняні вчені зазначають, що східні традиції чернецтва, попри всі настанови Замойського собору, зберігалися в монастирях до початку ХІХ ст. Так, В. Лось на матеріалах жіночих уніатських монастирів зазначеного періоду стверджує, що «незважаючи на сильні латинські впливи, які намагалися впроваджувати в життя після Замойського Синоду, василіанські жіночі монастирі у своїй суті залишалися представниками східного чернецтва, для якого традиція важила значно більше, ніж усі правила, які приносилися їм зовні» [221, с. 66]. Розширивши тематику своїх досліджень на сферу організаційної структури та культурно-релігійної діяльності Уніатської Церкви на Правобережній Україні кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст., що визначило тематику докторської дисертації [222], дослідниця вивчила й окремі аспекти історії Почаївського монастиря, зокрема формування його бібліотеки, та рукописну «Книгу чуд». Остання стала також предметом наукових зацікавлень Н. Яковенко [359].

Інший сучасний дослідник Б. Хіхляч, вивчаючи діяльність Уніатської Церкви на теренах Поділля, зауважує, що в храмах та обителях регіону були також друки з інших, навіть православних, типографій - Київської, Московської. Жодна церква не мала книгозбірень лише уніатського походження [328]. Тематику соціокультурної діяльності Уніатської Церкви дослідник розширив у своїй нещодавно опублікованій монографії і захищеній докторській дисертації, де фрагментарно знайшли відображення окремі аспекти історії Почаївського монастиря або дотичні до неї питання [327].

Регіональний вимір історії та діяльності Уніатської Церкви став предметом дослідження Ю. Стецика. У своїй кандидатській дисертації він зосередився на василіанських монастирях Перемишльської єпархії, зокрема, на питаннях їх інституційного розвитку, економічного становища та релігійної діяльності кінця ХVІІ-ХVІІІ ст. [294]. У працях окремих учених порушувалася проблема літургійно-обрядового служіння в Уніатській Церкві. Зокрема,

грунтовною у питаннях літургійної історії є праці Мелетія Соловія [289], яка представляє загальне дослідження розвитку богослужіння в лоні Унійної Церкви, а також роботи Лаврентія Гуцуляка, Пшемислава Новаковського, Мирослава Марусина та інших [145, 227, 239], які піднімали питання літургійного служіння в межах певного історичного періоду.

Нові підходи до аналізу ролі Уніатської Церкви в історії України XVIII ст. стимулювали появу ґрунтовніших праць з історії Почаївського монастиря та його друкарні. Передусім варто зауважити на фундаментальну працю Я.Д. Ісаєвича «Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми» [179], яка висвітлила роль книгодрукування в контексті культурного життя України, вивела стан досліджень книговидавничої справи в Україні на новий рівень. Важливим внеском ученого стали нові дані про видавців і обставини друку видань, у тому числі й почаївських, використання в стародрукованих текстах «простої» української мови, вміст окремих монастирських і приватних книгозбірень, а також порівняльні статистичні дані щодо кількості видань за роками і тематикою. Важливий також висновок ученого, що на репертуар та оформлення книг Почаївської друкарні вплинула і полонізація частини вищого василіанського духовенства [179, с. 284-285].

Вагомий внесок у дослідження проблеми часів незалежності належить працівникам Інституту книгознавства НБУВ, зокрема відділу стародруків та рідкісних видань. На цій базі у першій декаді XXI ст. у співпраці з Бібліотекою Російської Академії наук виконувався «Почаївський проект», який завершився виданням збірника, що поєднав напрацювання багатьох знаних у цій сфері науковців [155], зокрема, у ньому вийшла остання публікація Я.Д. Ісаєвича [178, с. 7-22]. Проект здійснювався під керівництвом доктора історичних наук Г. І. Ковальчук, стаття якої в даному збірнику розкрила сутність та перспективи дослідження почаївських стародруків в НБУВ України [199, с. 23-32].

Вивченню почаївських книг як пам'яток української мови присвятив низку своїх публікацій Р. Кисельов [192, с. 179-194; 185, с. 380-387; 188, с. 72-88], а у 2005 р. захистив з цієї тематики дисертаційну роботу [189]. Зокрема,

дослідником виявлено 39 видань, що є повністю україномовними або містять україномовні частини більшого або меншого обсягу. Окремі питання діяльності Почаївської друкарні унійного періоду досліджує О. Железняк, зокрема, особливості старообрядницьких видань, видання Біблії в жанровому репертуарі, мистецьке оформлення друків [160, с. 342-352; 159, с. 151-161; 161, с. 239-248]. Важливі аспекти історії почаївського книгодрукування унійного періоду, у тому числі аналіз почаївських видань із збірки Рівненського краєзнавчого музею, зв'язки з іншими духовними осередками, розкриває у своїх працях О. Булига [124, с. 45-50; 125, с. 23-29; 126, с. 37-40]. До останніх напрацювань сучасних дослідників у сфері української книжності належить доробок І. Альмеса щодо книгозбірень монастирів Львівської єпархії XVII – XVIII ст. [96].

Загалом сучасні дослідники стверджують, що у XVIII - першій третині XIX ст. Почаївський Успенський монастир був впливовим культурним центром. Його друкарня була однією з найпотужніших і серед усіх друкарень василіанського ордену. Як зазначає Н. Яковенко, спираючись на дослідження польського вченого Марії Підлипчак - Маєрович, за період з 1730 по 1830 роки тут було видруковано 394 позиції, з них понад 60 відсотків продукції – це літургійна література, а також книги релігійного змісту: збірники проповідей, молитовники, релігійні пісні. Роль цього центру в умовах дії імперських заборон українського друку 1720 і пізніших років, поширювалася й на східну частину України.

Попри доволі широкий спектр напрацювань істориків та мистецтвознавців як дорадянської доби, так і радянських часів й періоду незалежності, існує необхідність комплексної праці, яка б акумулювала доробок попередників щодо видавничої діяльності Почаївського монастиря, з об'єктивних позицій проаналізувала його церковно-релігійну та культурно-просвітницьку діяльність і на цій основі визначила роль і місце обителі в історії і культурі українського народу.

1.2. Джерельна база дисертації

Вивчення історії Почаївського монастиря на сучасному етапі ставить перед дослідниками завдання виявлення та залучення до наукового обігу нових джерел, всебічного їх вивчення та аналізу. Дослідження теми стало можливим при опрацюванні широкого кола різнорідних джерел - як опублікованих, так і нововиявлених архівних матеріалів, які охоплюють історичні описи монастиря; візитаційні акти; листування офіційного і приватного характеру; друковану продукцію Почаївської друкарні.

На сьогоднішній день архів Почаївського монастиря залишається головним джерелом дослідження історії обителі. Однак його фонди розпорошені між окремими архівними установами України. Найбільший масив архівних документів зосереджений у фонді Почаївської лаври, який знаходиться в Державному архіві Тернопільської області (ДАТО). Водночас значна частина архівних документів до історії монастиря міститься в Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ), державних історичних архівах України у Києві і Львові (ЦДІАК України, ЦДІАЛ України) та в документальних зібраннях Кракова.

Упродовж століть архів Почаївської лаври зазнав чимало втрат. Варто зазначити, що частина документів була втрачена з різних причин – війни (1648-1654 рр.), революції, зміна юрисдикції монастиря. Так, дослідник І. Дубилко вважає, що найдавніші документи Почаївського монастиря були вивезені гетьманом Іваном Мазепою до Батурина через загрозу нищення монастиря шведським королем Карлом XII, і згоріли під час зруйнування міста князем О. Меншиковим [156, с. 14].

Обставину архівних втрат також підтверджують численні приклади, наведені В. Ф. Левицьким у неопублікованій праці «Почаевская Успенская Лавра от своего основания до 1712 года» [3]. Зокрема, у нього знаходимо повідомлення про те, що в 1662 році монах Почаївського монастиря Софроній Подгасцький подав до кременецьких властей заяву про втрату документів, пояснюючи, що один із почаївських монахів Діонісій Рафаловський

відправився з документами в Люблінський трибунал, але по дорозі в с. Смоляві несподівано захворів і помер. Документи, які він віз, пропали, у тому числі й оригінали фундушевих записів Анни Гойської від 1597 та 1602 років – на ставок і млин в с. Єрофеевці, на вільний помол хліба у млинах Орлянської волості та користування лісом для монастирських потреб. Тому Софроній Подгаєцький просив уряд видати йому копію з втрачених записів. Але уряд відповів, що під час повстання Богдана Хмельницького багато актових книг були знищені, деякі розсипані, розпорошені, а тому важко в них що-небудь знайти [3, арк. 6].

У наведеній В. Левицьким маніфестації регента гродської кременецької канцелярії Євстафія Гізеля, внесеної ним в гродські книги 18 березня 1650 р., зазначалося, що гродські і земські кременецькі книги приведені в повну непридатність. Вони довгий час зберігалися в підвалах, де намокли і попсувалися, а 22 серпня 1648 р. в Кременець увірвалися козаки і татари, які спалили місто. В погребі, де був захований міський архів, вони вчинили розбій, розкидаючи і розриваючи документи, сподіваючись, що там могло бути заховане золото і коштовності [3, арк. 6].

1707 р. намісник Почаївського монастиря Антоній Максимович заявив міському кременецькому уряду, що під час нападу на Почаїв шведського війська в 1705 р. дуже багато документів було вкрадено та знищено, багато книжок і документів використано для «набивки ружей» [3, арк. 6].

Після переходу Почаївського монастиря до складу Російської Православної Церкви укладачі його детального опису на запит духовної католицької колегії від 1822 р. щодо стану монастирського архіву доповіли, що багато оригіналів фундушових записів загинуло внаслідок татарських набігів та інших обставин [3, арк. 6].

Варто зауважити, що деякі історики Почаївської лаври ортодоксальної православної орієнтації використали обставину втрат документів для критики уніатів. Зокрема, вони заявляли про знищення документів василіанами, начебто для того, щоб сховати «сліди православія». Про це писали архімандрит

Амвросій в своїй праці «Сказаніє о Почаевской Лавре» [97, с.12] та А. Хойнацкій в книзі «Почаевская Успенская Лавра. Историческое описаніє» [338, с. 35]. На це також вказував В. Левицький у вищезазначеному дослідженні. За його словами, заявляючи про втрати архіву, дослідники намагалися приховати необхідність його серйозного опрацювання, тоді як «в архивах как самой Лавры, так и при Киевской Духовной Академии находятся груды документов как по исторіи Лавры, так и по истории других монастырей юго-западного края, совершенно не обследованных» [3, арк. 3-4].

Аналіз джерельної бази дослідження свідчить, що найповнішим за обсягом інформації є комплекс документів, що міститься в ДАТО (Ф. 258, Почаївська Успенська Лавра). Він охоплює понад 8 тисяч документів у трьох описах, що є важливим джерелом історії Почаївського монастиря від XVI ст. до 1939 р. Як засвідчують тернопільські архівісти, документи надійшли до фонду у 1952 р, із Віленського архівного відділу МВС Литовської РСР у кількості 7217 од. зб, і 75 кг розсипу, хронологічні рамки їх охоплювали 1712-1925 рр. Попри те, що надіслані документи належали до періоду так званих «заборонених дат», вони були піддані науково-технічній обробці. Внаслідок цього у вибіркового списку на знищення було включено 4779 одиниць зберігання [109, с. 115-119]. Із документів, які стосуються досліджуваного періоду, тут, зокрема, містяться описи майна Почаївського монастиря за 1714-1764 рр. (оп. 3, спр. 1178), реєстр челяді та пасічників 1743-1749 рр. (оп. 3, спр. 1199). Значна кількість документів фонду присвячена видавничій діяльності та книгозбірні Почаївського монастиря (оп.1, спр. 88, 322, 482; оп.3, спр. 12, 45, 1275). Проте найважливішою, на наш погляд, справою, є Хроніка Почаївського монастиря на 160 арк. (оп. 3, спр. 1163), яка охоплює події його історії за 1557-1779 рр. [30], тобто православного й унійного періоду.

У цій справі міститься перелік наданих монастирю привілеїв в хронологічному порядку, монастирських фундушів на різні маєтки, у тому числі Анни Гойської. Окремий розділ присвячений переліку документів з історії друкарні (арк.123-126 зв.), зокрема цікавою є версія почаївських монахів

про давність створення друкарні, починаючи від виходу книги Кирила Транквіліона Ставровецького «Євангеліє учительне» 1618 р., та її діяльність упродовж всього XVII ст. Варто зазначити, що в ДАТО міститься лише перша частина Хроніки, а інша знаходиться у Польщі, в архіві Домініканців у Кракові.

Очевидно, у зв'язку з передачею у 1875-1876 рр. монастирських рукописів та стародруків до Київської духовної академії для науково-дослідної роботи (ДАТО, ф. оп.1, спр. 3158; ІР НБУВ, ф. 194, оп.1, спр. 103) в київських архівах, зокрема в ІР НБУВ, відклався також пласт документів до історії Почаївського монастиря. Його вагома частина склала нинішній фонд Почаївської Успенської Лаври (ІР НБУВ, ф. 231). У ньому, зокрема, віднайдено інформацію про надання Почаївському монастирю різних привілеїв, у тому числі на видання книг і вільну торгівлю ними (№ 236-238, 247, 257), судову справу з Львівським братським монастирем за друкарство (спр. 164).

Цінним надходженням до фонду є вищезгадана неопублікована досі праця архімандрита Почаївського монастиря Григорія під назвою «Описание событий и достопамятностей Почаевской Успенской Лавры» 1846 р. (ІР НБУВ, Ф. 160, Оп.1. №254), яку він уклав на запит варшавського архієпископа Никанора [14]. Попри критичне ставлення до унії, у ній наведено інформацію про втрати документів, описи чудес від почаївських святинь, ставлення насельників монастиря до унії і т.і. Водночас ця праця дає змогу певним чином змоделювати поведінку чернецтва Почаївського монастиря в часі його повторного повернення у лоно православ'я.

Вагомий пласт документів з історії та культури Почаївського монастиря міститься у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (ЦДІАЛ України). Зокрема, у Ф. 684, Василіанський чоловічий монастир у Почаєві, значиться важливий документ «Lyst oklony Nauprzwielebnieyszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca Z.S.B.W. Prowincyi pod Tytulem Opieki Nayswietszey Maryi Panny Prowincyala, do Przewielb. Ichmci Xiedzy Przelozonych mieyscowych, i wszystkich w ogolnosci WW. OO. i BB. Professow pisany z Monasteru Zahorowskiego Dnia 15. Listopada S. K. 1778 Roku z woli i roskazu Jegoz w Roku

tymże w Miesiącu Grudniu w Poczaiowie drukowany» (Оп.1, спр.15). Він містить вказівки протоігумена Свято-покровської унійної провінції Йосифа Моргульця настоятелям монастирів щодо богослужбової діяльності [17]. Цінним є також «Записник поточних видатків василіанського монастиря в Почаєві за 1772-1789 рр.» (Оп. 1, спр. 3271) на 224 аркушах, який містить важливу інформацію щодо насельників монастиря, працівників друкарні, поширення книг почаївського друку, надходження коштів від проведення релігійних свят та відпустів, придбання книг для бібліотеки тощо [19].

Окрім вищезазначеного спеціального фонду документи до історії Почаївського монастиря знаходяться в фонді Греко-католицької митрополичої консисторії (ф. 201). В цьому фонді віднайдено «Поменник» Почаївського монастиря, переписаний 1755 р. з більш раннього примірника, про що зазначено на титулі [16]. Ця рукописна книга – надзвичайно цінне і інформативне джерело, оскільки крім вказаних імен фундаторів Анни Гойської, Домашевських, Потоцьких, в ньому знаходимо родовід Йова Заліза, його учня Досифея, що склав Житіє першого архимандрита монастиря Йова Заліза. При цьому, в Поменнику згадуються імена померлих почаївських ченців.

Кольоровий титульний аркуш Поменник підготовлений ієромонахом монастиря, що підписувався «Ієрон: Мануиль, Ч. С. В. В.». Цікава гравюра «Відбиток стопи Богородиці і Чудотворне джерело на горі Почаївській» за його підписом латинською «Manuel» поміщена в почаївському Апостолі 1759 і 1783 рр. З передмови дізнаємося, що «преписася Сей Поменник въ Монастире Почаевском Трудоделством ієромонаха Адріана Громачевскаго; и ієромонаха Паисія Гржибовского: Року Бжїя 1755». З інших джерел (з візитаційного акту за 1739 р.) стає відомо, що «Паїсій Гржибовський, польською і по-руськи вміє, до друкарні і новиків (відданий) року 1738» [32], а за свідченнями Я. Ісаєвича монах Адріян-Антон Громачевський був префектом (керівником) Почаївської друкарні в 1739-1741 рр. У перспективі матеріали Поменника вартують оприлюднення.

Поза межами України документи архіву Почаївського монастиря (23 документи) зберігаються також у Польщі, в архіві польської провінції оо. Домініканців у Кракові (Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, Ławra Roszajowska). За свідченнями В. Лось, до Кракова документи надійшли з домініканського Підкам'янецького монастиря на Волині, до якого цей архів потрапив, мабуть, у першій половині XIX ст. після повстання 1831 р., коли василіани рятували своє майно від знищення російською владою [216, с. 191-205].

Зокрема, у справі (sygn. 14) міститься перелік монастирських фундушів і тестаментів на маєтки, фундацію князя Потоцького на розбудову Успенського храму, документи про судові справи з різними власниками, грошові пожертви обителі, опис почаївських святинь. Найціннішим документом архіву є рукописна Книга чудес Почаївської Богородиці - «*Xięga cudów Obrazu Roszajowskiego N Maryi Panny u Stopki*». Саме вона послужила автографом для низки опублікованих у XVIII – на початку XIX ст. книг «Гора Почаевская» української та польською мовою. Окрім цього, в архіві міститься книга грошових прибутків Почаївського монастиря з 1745 по 1789 роки.

Важливим документом є справа з фонду Духовное ведомство (Ф.18, спр. 321), яка міститься в Російському державному архіві давніх актів (РДАДА) під назвою «Об униатских книгах, печатаемых при базилианском Почаевском монастыре». Вона ілюструє умови діяльності Почаївської друкарні в часи її переходу під відомство Російської Православної Церкви.

Окремою групою документів, які доцільно вичленувати із вищенаведених архівних фондів як особливо інформативних, а тому найцінніших, історичних джерел, є візитаційні описи монастирів. На щастя, можна відзначити досить гарну збереженість цього матеріалу, який не зник безслідно протягом буремного XX століття. У багатьох архівосховищах України, Білорусії, Росії, Польщі збереглись до сьогоднішнього дня тисячі томів візитаційних описів XVIII – першої половини XIX ст.

Акти візитацій монастиря є тим багатоцільовим джерелом, яке розкриває як важливі грані соціального становища духовенства в суспільстві, так і важливі параметри цього суспільства в цілому. Донедавна ця важлива документальна база мало використовувалась в українській історіографії. Серед тих учених, які працювали з цим джерелом, можна відзначити архимандрита Амвросія, В. Левицького, митрополита Іларіона (Івана Огієнка). Проте для їхніх праць характерним є побіжне, фрагментарне використання візитацій Почаївського монастиря.

Церковна візита – це, по суті, огляд церков, монастирів єпархії єпископом чи його представником. З виникненням чернечих конгрегацій, непідвладних єпископу, візитацію монастирів здійснював представник генерала чернечого ордену чи його намісника в певній орденській провінції – провінціала. У процесі візитації підписувався великий документ – акт візитації, який складали в ревізованій церковній установі заздалегідь перед таким оглядом. Він міг мати й інші назви – візита, опис костьолу чи монастиря, відомості про костьол чи монастир. Візитація називалась генеральною, якщо її проводив єпископ (провінціал) або його представник; такі акти, як правило, відрізнялися особливою повнотою. Архидияконські деканальні візити проводились в церковних округах, підпорядкованих архидияконам і деканам. З погляду конкретних завдань ревізії єпархії візитації поділялись на внутрішні і зовнішні. Перші з них стосувались, головню, внутрішньо-церковних питань, насамперед, морального стану і звичаїв кліру. Інші охоплювали ширше коло питань, які стосувались матеріального, правового становища і впливу тієї чи іншої церковної установи. Акти візитації були щонайважливішим джерелом інформації для осіб, які керували єпархією (орденською провінцією).

Приєднання до Російської імперії в кінці XVIII ст. Правобережної України, Білорусії і Литви зробило актуальним для царизму регламентацію становища католицького духовенства. Уряд прагнув жорстоко контролювати як православне, так і католицьке та уніатське духовенство в західних губерніях. Тому після поділів Польщі нормативні законодавчі акти не тільки зберегли, але

й підкреслили обов'язковість для католицького і уніатського духовенства практики візитації. За затвердженням з листопада 1798 р. «Регламентом для церков і монастирів римсько-католицького віросповідання» неухильно вимагалось складання генеральної візити, в якій би «ясно і докладно» описувалися монастирі і костьоли, склад духовних осіб, вказувався стан сіл, фільварків, лісів, грошових сум, прибутку і витрат.

Наступні укази підтверджували вимогу щорічного проведення візитації і подання до Римо-католицької і Греко-католицької духовних колегій в Петербург її актів. Але забезпечувати щорічну візитацію ледве вдавалося, оскільки за давнім звичаєм вона проводилась один раз на два – три роки, а то і рідше. Тридентський собор вимагав від єпископів щорічної візитації. Але на практиці візитація проводилась ще рідше. [173, с.205-213].

Об'єм інформації у візитаціях бував досить різним. Так, в одній з візитацій Почаївського монастиря збереглося найдокладніше з відомих дотепер свідчень про стан будівель монастиря та облаштування деяких його приміщень, хоча нерідко зустрічаємо в них опис лише окремих груп речей. Зібрані воєдино всі ці джерела істотно розширюють можливості щодо аналізу діяльності монастиря в різних його сферах, забезпечують надійну документальну основу вивчення історії монастиря.

Значний обсяг візитаційних документів, що стосуються безпосередньо Почаївської Успенської лаври, виявлено в різних архівосховищах України, зокрема, в Інституті рукопису Національної бібліотеки АН України ім. В. Вернадського (далі ІР НБУВ, ф. 231 – Почаївська Успенська лавра), Державному архіві Тернопільської області (далі ДАТО, ф. 258 - Духовний Собор Почаївської Успенської лаври) та Центральному Державному історичному архіві України м. Львова (Греко-католицька митрополича консисторія, ф. 201)

Серед нововіднайдених матеріалів виняткове місце посідають перші візитації монастиря 1714 р., здійснені уніатським єпископом Йосифом Виговським (ДАТО) та візитація 1736 р., яку проводив єпископ Луцький

Гедеон Рудницький (ІР НБУВ). В той же час в більшому чи меншому об'ємі збереглися акти візитацій 1737 р. (ІР НБУВ), 1737-1739 рр. (ДАТО), 1740 р. (ІР НБУВ), 1760 р. (ДАТО), 1764 р. (ДАТО). Виняткове значення у вивченні історії монастиря має аналіз візитації 1775 р. (ІР НБУВ), оскільки саме в ці роки велась перебудова монастиря, діяла школа та шпиталь, які незадовго до того були відкриті. Безумовну цінність становлять і акти 1798 р. (ІР НБУВ), 1799 р. (ІР НБУВ, ДАТО); 1802, 1804, 1805, 1806 рр. (ДАТО), 1812, 1814, 1815, 1816, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, особливо, останніх років існування монастиря як уніатського - 1827, 1828 р. (ДАТО).

У візитаціях збереглося найдокладніше з відомих дотепер свідчень про стан будівель монастиря та облаштування деяких його приміщень (хоча нерідко зустрічаємо в них опис лише окремих груп речей), кількісний склад, заняття та побут насельників монастиря, різноманітні зв'язки монастиря і тогочасного суспільства. Зібрані воедино всі ці джерела істотно розширюють можливості щодо аналізу діяльності монастиря в різних його сферах, забезпечують надійну документальну основу вивчення історії монастиря.

Про стан монастиря, його будівель ми зустрічаємо інформацію в візитаційному описі за 1736 рік (ІР НБУВ). В акті за підписом Луцького єпископа Гедеона Рудницького, поданий докладний опис всіх будівель монастиря, Троїцької церкви, збудованої ще Домашевськими, чернечих келій, мурів. Особливо цінним є перелік ікон, серед яких, безумовно, виділена чудотворна ікона. Друкарня описана як в загальному огляді всіх будівель, так і окремо, де дізнаємось про те, що в той час було 3 верстати. Серед інструментів у ливарні виокремлені інтролігаторські.

Варто зазначити, що саме перші візитації стосуються вже втраченого архітектурного комплексу будівель монастиря XVIII ст. в зв'язку з його перебудовою в 70-х роках XVIII століття зусиллями патрона монастиря Миколи Потоцького. Більш пізні візитації 70-80-х років XVIII ст. дають можливість проаналізувати всі зміни, які відбулися в цей час, в тому числі і в розбудові монастиря.

Надзвичайно цікава інформація міститься в частині візитаційних актів щодо насельників монастиря. Про це дізнаємося із описів за 1739, 1740 рр., а за тим лише в кінці століття – 1798, 1799 рр. та на початку XIX століття. В візитації за 1736 р. подана інформація лише за громаду Старопочаївську і інших сіл. А у візитаційному описі за 1802 р. поданий не лише докладний перелік всіх насельників монастиря, але й їхній вік, час постриження та проживання при монастирі, рід занять. В частині збережених документів знаходимо дані про вчителів і учнів, предмети які викладалися в цих школах. Так, в описі зустрічаємо інформацію про шпиталь і школи, вказується їх точне місцезнаходження.

Незамінним джерелом до вивчення видавничої діяльності Почаївського монастиря є його друкована продукція. Найважливішою передумовою їх ґрунтовного і всебічного дослідження є максимально повний облік пам'яток, що зберігаються у різних архівосховищах та рукописних відділах бібліотек, укладання їх каталогів.

Бібліографією українських, у тому числі й почаївських друків, займалися В. Сопиков, І. Каратаєв, В. Ундольський, А. Родоський, сучасні дослідники - Ф. Максименко, М. Кубанська-Попова, Л. Гусева, Г. Каменєва, Л. Юріна та ін., праці яких виходили як в Україні та за кордоном.

Найбільш повним зведеним каталогом вітчизняних стародруків є каталог, укладений Я.Запаско та Я.Ісаєвичем, в якому також зафіксовано 421 видання Почаївської друкарні.

Важливими є також сучасні бібліографічні напрацювання щодо укладання каталогів почаївських видань. Основний масив почаївських стародруків знаходиться сьогодні у відділах колекцій, стародруків і рідкісних видань НБУВ. Працівники бібліотеки, сучасні бібліографи Ю. Рудакова і О. Железняк в рамках Почаївського проекту уклали і оприлюднили у 2011 р. два окремі каталоги почаївських стародруків [46, с. 162-192; 67, с. 193-246]. За їх даними Почаївська друкарня опублікувала понад 320 видань кириличним та близько 300 латинським шрифтом.

У фондах Національного Києво-Печерського музею-заповідника зберігається 25 почаївських стародруків [57]. До цього варто додати і авторський доробок, зокрема щодо укладення каталогу та описів почаївських стародруків, що містяться в Музеї книги і друкарства України [113]. У ньому зберігається 39 почаївських видань XVIII ст., 8 – XIX - поч. XX ст., 8 книг гражданського друку, а також 12 старообрядницьких (фактично російських) з почаївськими вихідними даними.

Отже, детальний аналіз актів візитацій та інших джерел до історії Почаївського монастиря дозволяє більш глибоко висвітлити історію Почаївської Успенської лаври та її насельників, виявити різноманітні зв'язки монастиря і тогочасного суспільства. Ці акти дозволяють реконструювати бібліотеку Почаївського монастиря, персональний склад насельників обителі, дослідити історію будівель, господарчу діяльність, соціально-економічні зв'язки монастиря і суспільства, літургійні практики та добродійну діяльність. Подальші дослідження джерел, зокрема візитаційних описів, повинні проводитися у площині глибокого аналізу всіх сторін діяльності монастиря, спираючись на виявлений корпус документів. Це дасть змогу відтворити цілісну картину життя монастиря, прослідкувати етапи змін у літургійному благочесті. Саме в цьому полягає важливість подальших студій з історії Почаївського монастиря, які дадуть змогу заповнити ще чимало його недосліджених сторінок.

РОЗДІЛ 2

ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЧАЇВСЬКОГО ДУХОВНОГО ОСЕРЕДКУ ЯК СИНТЕЗ РЕЛІГІЙНИХ ПРАКТИК ПРАВОСЛАВНОЇ ТА УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКОВ

2.1. Почаївський монастир у контексті міжконфесійних відносин на Правобережжі XVIII – 30-х років XIX ст.

Діяльність Почаївського монастиря унійного періоду у всіх сферах була обумовлена його належністю до Василіанському чину — чернечого ордену, створеного у Візантії. Ченці цього чину прийняли за основу своєї діяльності статут, складений бл. 362 р. богословом Василієм Кесарійським (Великим). Він сформував правила для спільножитних монастирів (кіновії), що поєднує молитовний характер чернецтва з працею.

Василіанський чин в Україні було створено внаслідок реорганізації монастирів Київської митрополії, які прийняли єдність із Римом. Велику роль у його становленні відіграли провідні унійні церковні діячі Йосиф Рутський і Йосафат Кунцевич, які на початку XVII ст. провели реформу Уніатської Церкви. 20 липня 1617 р. Київський митрополит Йосиф Рутський скликав першу чернечу Капітулу (чернечу раду), сформувавши конгрегацію Св. Трійці, яку у 1631 р. підтвердив Папа Урбан VIII. У 1739 р. було сформовано конгрегацію Покрови Пресвятої Богородиці. Обидві конгрегації у 1742 р. були об'єднані в одну, яку 1744 р. Папа Бенедикт XIV своїм «бреве» назвав Рутенським Чином святого Василя Великого (*Ordo Sancti Basilii Magni Ruynenorum*) [237, с. 223-224].

Василіанський орден мав у своєму складі 4 провінції – Литовську, Білоруську, Польську (Руську) і Галицьку. Почаївські василіани адміністративно належали до Польської провінції. Водночас було прийнято постанову, щоб протоархімадрит (наставник) цієї провінції знаходився у Почаївському монастирі. З часом вся уніатська вища церковна влада разом із

єпископом Луцьким перебрався до Почаєва. Тим самим Почаївський монастир став центром Польської провінції Уніатської Церкви.

Унійний період існування обителі не можна характеризувати поза увагою на подвійну зміну конфесійної належності монастиря – в 1712 році перехід на унію та 1831 року перехід під юрисдикцію Російської православної церкви.

Прикметно, що самі насельники Почаївської обителі, які готували хроніку монастиря (хроніку подій), заклали в неї докази про перехід Почаївського монастиря в унію відразу після Берестейського собору 1596 р., і наголошували, що єпископи луцькі завжди були уніатами [37, арк. 144 -145].

Попри те, що перехід в унію Почаївського монастиря у 1712 р. підтверджував лист папського нунція Одескалкус до Св. Конгрегації Пропаганди Віри (від 29 червня 1712 р.) [88, р. 217-219], історики Почаївської лаври XIX – початку XX ст. розходилися в поглядах щодо датування цієї події.

Так, автор неопублікованого досі дослідження «Почаевская Успенская Лавра от своего основания до 1712 года. Опыт церковно-исторического изследования» [3] В. Левицький відносив перехід монастиря в унію до 1712 р., при цьому наводив низку збережених на той час документів, де настоятелі монастиря вже називаються василіанами. В цьому питанні він солідаризується з твердженням архимандрита Григорія, автора праці «Описания событий и достопамятностей Лавры» за 1846 р. [116, с. 139-145].

Натомість Амвросій (Лотоцький) [97, с. 44-48] відносить перехід монастиря в унію до 1720 р., стверджуючи, що останнім православним ігуменом монастиря був Гедеон Левицький (1718-1720 рр.) та наголошуючи на тому, що документів, як таких, не збереглося. Цю ж думку розвинув І. Огієнко в книзі «Свята Почаївська лавра», уточнюючи, що «жодних актів про перехід Почаївського монастиря в унію нема. Коли це сталося і як, нічого не знаємо. Безумовно, такі акти були в монастирському архіві, але о.о. уніяти-василіяни, засівши тут, попалили багато старих і нових актів, які свідчили про відвічність православ'я в Почаївському монастирі» [242, с. 161-162]. При цьому І. Огієнко,

знову ж таки, посилається на вищезгадану працю архімандрита Амвросія, а також на дослідження А. Хойнацького.

Варто зазначити, що теза про нищення уніатами архівних документів православного періоду не витримує критики. В.Ф. Левицький в неопублікованому дослідженні «Почаевская Успенская Лавра от своего основания до 1712 года. Опыт церковно-исторического изслѣдованія» зауважує, що попередні історики лаври безпідставно заявляли про знищення документів василіанами, начебто для того, щоб приховати «сліди православія», в той час, коли «в архивах как самой Лавры, такъ и при Кіевской Духовной Академіи находятся груды документов как по исторіи Лавры, такъ и по исторіи других монастырей юго-западного края, совершенно не обследованных» [3, арк. 3-4].

Звичайно, частина документів була втрачена, але причин для цього було декілька – війни (1648-1654 рр.), революції (за документами Надзвичайної Слідчої комісії відбувся розгром Почаївської Лаври), зміна юрисдикції монастиря. На доказ цього, проаналізовВ. Ф. Левицьким: «В кінці першого православного періоду історії Лаври, в 1707 р. намісник Почаївського монастиря Антоній Максимович заявив міському кременецькому уряду про те, що під час навали на Почаїв шведського і саксонського війська в 1705 р. дуже багато документів було вкрадено та знищено, багато книжок і документів використано для «набивки ружей» [3, арк. 6]. Відомо також, що укладачі «люстрації» (детального опису монастиря) на запит духовної католицької колегії від 1822 р. щодо почаївського монастирського архіву, висловились, що багато «подлинних» фондушових записів внаслідок татарських набігів та інших обставин, загинули [3, арк. 6].

Упередженість щодо уніатів у цьому сенсі відзначав і В. Левицький, стверджуючи, що ними «для устроєнія и украшенія Почаевской обители ими (уніатами) сделано очень много, и они далеко не с такой фанатической нетерпимостью относились к памятникам православного периода, как это изображаетъ автор (Амвросій)» [3, арк. 10].

На підтвердження цього можна додати, що в сучасних фондах [4, 7, 31], збереглися грамоти, заповіти, фундуші про надання маєтків і пожертв Почаївському монастирю ще з 1569 р. та збереження його прав у православний період історії обителі [116, 139-140].

Описуючи процес зворотньої зміни конфесійного підпорядкування Почаївського монастиря – перехід у лоно Російської Православної Церкви на початку XIX ст., важливо прослідкувати реакцію на ці процеси з боку насельників обителі. Такі відомості значною мірою подає праця вищезгаданого архімандрита Григорія, який був безпосереднім свідком подій, що відбувалися в монастирі відразу після його підпорядкування Російській церкві. Першим православним настоятелем монастиря в 1832 р. був призначений архімандрит Антоній Рафальський (1832-1834). Крім того, з травня 1831 по 1839 рр. в Лаврі діяла Військово-слідча комісія, яка паралельно з створеною за ініціативою Синоду приймальною комісією з'ясовувала участь монахів в польському повстанні 1830-1831 рр. та ступінь їх неблагонадійності, проводила пошуки прихованого уніатами майна, грошей, документів [116, с. 141].

Спробу повернути монастир у православ'я було здійснено ще у 1823 р. Як свідчать документи, преосвященний Стефан, єпископ Волинсько-Житомирський, після знищення від пожежі м. Острога і Острозького Преображенського монастиря, в якому розміщувались єпархіальний архієрей, консисторія і семінарія, «приобрел из бывших Гродских Актов урядовую выпись упомянутой грамоты Августа II 1700 г., обратился к своему начальству о выведении из Почаевского монастыря Базилианов и водворении в оном Православного Епархиального Начальства» [14, арк. 15-16].

На той час здійснити задумане не вдалося через підтримку василіан, як припускає архімандрит Григорій, впливових осіб, представників вищої гілки російської влади. І. Огієнко про це пише так: «Св. Синод ще 1823 року просив царя Олександра I вернути Почаїв православним, але цар не виконав його прохання, бо був засліплений католиками та уніятами» [242, 116, с. 141].

Фактично на ті самі причини вказує і архімандрит Григорій, при цьому уточнюючи, що особи, які підтримували василіан, «огласили их обществом примерно благонамеренных, образующим въ закон» Божиим юношество и действующим въ видах Российского Правительства. Поелику же в то время при Почаевской Обители вовсе не было училищ, то, чтобы оправдать такое о себѣ мнение, Базилиане немедля приступили к устройению для училищ дома, который, что при Св. Воротах, устроен в три этажа, и впоследствии уже начали заводить в оном училище. Въ домѣ сем теперь же помещается Епархиальный Архиерей, Св. Архимандрит Почаевской Лавры». Причому у примітці автор додає: «Таким образом, сбылось предсказание самых Базилианов, которые на вопрос Православных Священников, приезжавших тогда на поклонение в Почаев, для чего строят такой огромный дом, торжествуя свою победу, отвѣчали с насмешкою «dla waszego Biskupa») [14, арк. 15-16; 116, арк. 141].

Новина про перехід монастиря під юрисдикцію Російської Церкви, на думку архімандрита Григорія, була сприйнята різко негативно. Це виявилось як в небажанні місцевого населення приходити на богослужіння, так і у відкритих претензіях до нової влади з точки зору економічних інтересів почаївців, і, власне, навіть у відчутті страху за своє непевне майбутнє: «Волынские между служителями монастырскими, коих оказалось ста полтора – 150 и общая не расположенность, как сих так и всех крестьян монастырю принадлежащих, кои держались унии, тот час обнаружилась безчисленными претензиями к монастырю, а тем самым и к новому их православному начальству. С сего поводу за прибытием Преосвященного Амвросия в Почаев, к нему поступили множество просьб и жалоб служителей и крестьян о том, что они по залогам на разные суммы, по окладам и по контрактам разного рода, от Базилианов не удовлетворены за 3 и 4 года, большею частью с 1826 г. Амвросий проявил заботливость..., что они были успокоены в их домогательствах, как и было то исполнено на самом деле, могли, несколько успокоить мятущуюся толпу, которая будучи проникнута униєю, воображала в ослеплении своем, что с новым над ними Начальством, разразилось над ними и новое зло» [14, арк. 31-

32; 116, арк. 141-142]. При цьому автор заявляє, що всі монастирські служителі і селяни перейшли з унії в православ'я, уточнюючи, що це стосується лише містечка Почаєва з монастирською юридикою.

Також наголосив і на недбалості почаївських уніатів щодо стану монастиря на момент його повернення в лоно православної церкви, який намагається переконати читачів у тому, ніби василіани перебували у страху перед православними, бо розуміли своє несправедливе володіння монастирем, а тому і не хотіли його відбудовувати» [14, арк. 39-40].

Страх справді мав місце, але, мабуть, це більше стосувалось представників нової церковної влади, оскільки для себе вони зробили багато несподіваних відкриттів, починаючи від усвідомлення масової прихильності місцевого люду до уніатів, вживання народної (української) та польської мов, які побутували серед почаївців, закорінених звичаїв, відмінних від традиційних російських православних. А отже, все це привело до більш рішучих дій з боку нової церковної влади. Як виявилось, на час подій, пов'язаних зі зміною конфесійної належності монастиря (1834 р.), його керівництву знадобилось навіть введення військової команди, а всі насельники монастиря були виселені до інших уніатських монастирів. «Врагам православия, католикам и униатам, - пише архимандрит Григорій, - сперва казалось, что передача Почаевской Обители в правосл. ведомство, было действием только временным; ... они почти вслух поговаривали «nie bedzie to tak». Что за росхищением и сокрытием имущества ея, о чем твердо знали все, и за выкупом должниками недвижимых имений, православной монашеской Братии не будет чем содержаться и поддерживать здания обители. Так как это не осуществилось, а монастырь был обласкан Императором и возведен до ранга Лавры, они поляки начали было помышлять о насильственных мерах, которые обнаружались следующим образом: Киев. Подол. и Вол. Генерал-Губернатор Левашев, узнав, что за границею собираются вооруженные Поляки, дал о том знать Преосв. Иннокентию, прося его поверить дошедшие до него о сем сведения. Проверка была сделана, известие оказалось справедливым. Преосв. же Иннокентий

просил Левашева обеспечить Почаевскую Лавру от нападения мятежных поляков вблизи австрийской границы. Вследствии этого Левашев походатойствовал у Государя Императора Военную команду, состоящую из 1 Обер, 2 Унтер-офицеров и 40 человек рядовых, которой Высочайше повелено, независимо от дислокации прочих войск, быть навсегда при Почаевской Лавре, для сохранения ее от нападения мятежников польских» [14, арк. 74-76].

При цьому досить дивно читати рядки про пияцтво почаївських монахів у більш пізньому дослідженні «Сказаніє о Почаевской Успенской Лавре» архімандрита Амвросія 1886 р., в той час як архімандрит Григорій про це не згадує взагалі. Мова йде про прибуття до монастиря православного духовенства та пред'явлення уніатам «Высочайшего именного уазу Его Императорского Величества» та відповідно наказу Св. Синоду від 2 жовтня 1831 р. за № 11183 «про поступление Почаевского монастыря в ведение Православными». Від почаївських монахів вимагалось підписати цей документ на знак згоди. Не посилаючись на документи, архімандрит Амвросій цю подію описує так: «9-го того же октября (1831 р.) въ 4 часа по полудни велено Базилианамъ собраться въ трапезу для выслушанія Высочайшего повеленія. Все почти они были пьяны. Когда им было о том объявлено, и за тем предложено росписаться въ слушаніи, и что они сдадутъ Лавру со всем ея имуществомъ Православному Духовенству без всякой утайки, они воспротивились, требуя, чтоб им предьявлен был Высочайшій имянный указ за собственным Его Императорского Величества подписаніем, и чтобы сдача отложена была, покуда они не получают от своей Консисторіи на то предписанія. Грубость, сопротивление и дерзость простирали до неимоверного неистовства. Разнося водку в трапезной зале, подчивали ею друг друга, подносили ее съ насмешкой Ректору Семинаріи, кричали, шумели, и ничто не могло вразумить их, и если бы не военная сила, расставленная въ корридорах, удерживала их, допустили бы себя до большаго буйства. Тщетно были предлагаемы убежденія: они упорствовали, и никто не хотел подписаться» [97, с. 144].

Проголошуючи себе істинними ревнителями віри християнської та голосно звітуючи про зміни на краще в житті монастиря та почаївських мирян, Російська православна церква чітко виконувала замовлення російської імператорської влади на завоювання нових територій, упокорення народів завойованих земель, задоволення лише власних імперських інтересів [116, с. 144]. І тому не є зайвим нагадати, що в той час, коли робота архімандрита Григорія була вже написана, де з потрібним благоговінням розглянуті всі переваги приходу Російської православної церкви на українські землі, і, зокрема, до Почаївського монастиря, ми не можемо оминати увагою той факт, що Лавра саме на той час, була відверто пограбована російським урядом. Це підтверджують і слова І. Огієнка: «Року 1841-го грудня 25 вийшов царський наказ, щоб усі подаровані землі на Волині й інших місцях були передані міністерству державних маєтків, за що буде заплачено від казни належне утримання. І за всі землі Почаївської лаври їй було присуджено платити 6414 рублів річно. Це був відкритий грабунок, від якого лавра сильно потерпіла. Лаврі не плачено навіть присудженого, вона позбавилася лісу й дров, у неї забрали млини, рибниці й т. інше» [242, с. 286].

Отже, зміни конфесійної належності Почаївського монастиря православні історики намагалися зобразити в тенденційному світлі. Перехід обителі в унію змальовувався як загрозливий акт для її історії, що супроводжувався втратами архівних документів. Водночас історики Почаївської лаври не могли приховати, що зворотній перехід монастиря в православ'я був сприйнятий його насельниками різко негативно і насправді став відкритим грабунком з боку російського уряду. Попри зміну конфесійного підпорядкування (перехід в унію), у діяльності Почаївського монастиря досить довго зберігалися його православні традиції, що обумовлювали змішаний характер релігійних практик, а його насельників часто назививали «схизматами».

2.2. Релігійні практики Почаївського монастиря та їх регламентація Замойським Синодом

Душпастирська діяльність Почаївського монастиря, як і інших чернечих обителей василіанського чину, визначалася певними церковно-правовими підставами, які регламентували всі сфери чернечої активності обителі. Ними служили передусім ухвали синодів та інші документи. Як зазначають сучасні дослідники, статуту Святого Василя як такого створено не було. Василіанські монастирі керувалися у своїй діяльності Спільними правилами Василя Великого, які Київський уніатський митрополит Йосиф Рутський особисто зібрав і уклав у 1617 р. із різних творів Святого Василя, пристосувавши їх до вимог сучасного йому життя [221, с. 59]. Варто принагідно зазначити, що монастирі Православної Церкви, які базувалися на Студійському статуті, керувалися у своїй діяльності традиціями і мали свої окремі чернечі статuti.

Ці правила під назвою «Summariusz reguł świętego oycy naszego Bazylego Wielkiego, z reguł obszerniejszych y krótszych, z konstytucyi mniskich, y nauk iego zakonnych, w krótcie zebrany» («Короткий виклад Правил Святого Отця нашого Василя Великого») були опубліковані польською мовою у 1751 р. в Почаївській друкарні [93]. Проте в підготовленому сучасними бібліографами Каталозі латиномовних видань Почаївського монастиря значиться і більш раннє видання цих статутних правил – 1740 р., яке не згадується в історичній літературі [155, с. 194].

Релігійне життя василіанських обителей знайшли відображення в листах-обіжниках протоігуменів унійних провінцій. Один із таких листів від 1776 р., автором якого був протоконсультор (протоігумен) Свято-покровської провінції Йосиф Моргулець, охарактеризував Ю. Стецик. Лист призначений для настоятелів монастирів і містив, зокрема, такі вказівки для них: «Щоб всі ієромонахи щомісяця відправляли по два богослужіння у наміренні провінції»; «Щоб у кожному монастирі було започатковано та належно збережено поминальну традицію за померлими ченцями... Потрібно не тільки вести записи у метричних книгах про померлих монахів, але й створювати таблички

із їх іменами для розміщення у захристії»; «Настоятелі повинні піклуватися про кандидатів до чернецтва, відправляючи їх до монастиря, де діє дім новіціату. Нео- професи (новики, які щойно склали чернечі обіти та перебувають в цьому стані до трьох років) повинні двічі на рік відправляти 8-денні реколекції та піддаватися щорічній домашній капітулі для опитування, якщо мають певні недосконалості»; «Монахи, незалежно від того, яку ступінь аскетизму вони посідають, що володіють певними ремеслами, повинні набути ремеслом долучатися до потреб Чину»; «Отці-сповідники для провадження сповіді повинні мати дозвіл від місцевих єпископів для відпущення гріхів. Потрібно скласти каталог основних випадків порушення церковних заповідей» [296, с. 131-144].

Важливим пунктом в листі-обіжнику було застереження про те, що «для богослужінь використовувати тільки церковні ризи східного обряду, незалежно від місця відправлення літургії - чи то в церкві, чи то в костелі» [296, с. 131-144], що означало збереження традицій Православної Церкви. Документ містив також згадку про Почаївський монастир: «У 1777 р. на Почаївській консулті (наradі провінційної управи) прийнято резолюцію, щоб настоятелі монастирів зібрали відомості про ремісничі здібності монахів та подали цю інформацію до каталогу чернецтва Свято-покровської провінції» [296, с. 131-144].

Нам вдалося віднайти ще один лист-обіжник о. Йосифа Моргульця, датований двома роками пізніше: «Lyst oklony Nauprzwielebniejszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca Z.S.B.W. Prowincyi pod Tytulem Opieki Nayswietszey Maryi Panny Prowincyala, do Przewielb. Ichmci Xiedzy Przelozonych mieyscowych, i wszystkich w ogolnosci WW. OO. i BB. Professow pisany z Monasteru Zahorowskiego Dnia 15. Listopada S. K. 1778 Roku z woli i roskazu Jegoz w Roku tymze w Miesiacu Grudniu w Poczaiowie drukowany» [17].

Основними напрямками душпастирської діяльності Почаївського монастиря, як і інших обителей Василіанського чину, було літургійно-обрядове служіння, поширення культу почаївських святинь, розвиток проповідництва, катихизація населення, провадження відпустів та реколекцій, утримування

шпиталів (притулків) і т.і. Як обитель, наділена парафіяльними правами, Почаївський монастир мав також значну кількість сповідників.

Проблема літургійно-обрядового служіння в Уніатській Церкві неодноразово поставала у працях світських і церковних учених. Зокрема, ґрунтовною у питаннях літургійної історії є праці Мелетія Соловія [290], яка представляє загальне дослідження розвитку богослужіння в лоні Унійної Церкви, а також роботи Лаврентія Гуцуляка [145], Пшемислава Новаковського [239] та інших, які піднімали питання літургійного служіння в межах певного історичного періоду. Аналізував літургію василіанського чину і церковний богослов д-р Мирослав Марусин [227].

Досліджуючи сутність релігійних практик Почаївського монастиря, варто зауважити, що однією з головних подій в історії Уніатської Церкви, яка вплинула на подальший розвиток усіх її структур, став Замойський Синод 1720 р. Його головною метою було подолання кризи в тогочасній Уніатській Церкві шляхом прийняття рішень, спрямованих на зміцнення внутрішньоцерковної організації і дисципліни, уніфікацію церковного життя, зміцнення внутрішньоцерковної організації і дисципліни, піднесення рівня освіти духовенства і вірних. Свого роду Замойський синод став реакцією з боку Уніатської Церкви на реформи, які відбувалися в Російській Православній Церкві з ініціативи імператора Петра I.

Якщо до 1720 р. в житті обителі ще значною мірою зберігалися православні традиції, то з цього часу спостерігається посилення латинізаційних впливів із впровадженням в життя обителі рішень Замойського Синоду.

Синод обрядово й організаційно наблизив практику Уніатської Церкви до латинської, а також ухвалив внести ряд змін до богослужбових книг. Наступним кроком після проведення Синоду стала публікація його постанов, а також Окружне послання Київського унійного митрополита Лева Кішки, де у 82 пунктах було викладено зміст прийнятих у Замості рішень.

Сучасні дослідники, аналізуючи рішення Замойського Синоду [65], зазначають його визначальний вплив на життя Уніатської Церкви, літургійну

практику унійних обителів [245, с. 5-71; 322; 129; 301, с. 99-114; 127]. Зокрема, М. Кобрин, проаналізувавши рішення Замойського синоду, зауважив їх вплив на формування традиційної ідентичності УГКЦ, зміни, які відбулися в літургійному житті греко-католиків, значенні рішень Синоду для формування культово-обрядового життя і самосвідомості вірних. Докладно описавши нововведення Синоду у напрямку латинізації (запроваджено уділяти тайну хрещення через поливання дитини водою замість занурювання; введено обов'язок вести метрикальні книги; упорядковано проблему свят і постів; ведено практику частоті сповіді тощо), М. Кобрин зазначив, що рішення Замойського синоду «сформували своєрідний комплекс культово-обрядових практик УГКЦ, які належали до чинників, що творили греко-католицьку ідентичність в Україні» [195, с. 240-241].

Запозиченнями з латинської традиції, які з'явилися в Уніатській Церкві після Замойського синоду, стала практика «тихих» («читаних») літургій, які не супроводжувалися церковними піснеспівами. Невластивими для східної християнської традиції також виявилися процесії зі Святими Дарами, відпустити та латинські сорокагодинні богослужіння.

Про релігійні практики Почаївського монастиря залишилися деякі згадки в його описах. Зокрема, свідчення архімандрита Григорія, автора твору «Описание событий и достопамятностей Почаевской лавры» [14] про те, що Уніатська Церква була досить популярною серед місцевого населення і автор мимоволі намагається дати пояснення причин цієї популярності, але при цьому бачить лише зовнішню сторону цього явища, передусім - у традиціях проведення церковних свят [116, арк. 142-144]. «Как праздновали василиане летние праздники, когда на поклонение к Чудотворному образу стекался народ. Праздники эти базилиане называли отпустами. Во время отпустов, кроме служений с органом и музыкою, звучала целодневная музыка на галлерее Церковной, с трубами, скрипками и барабанами» [14, арк. 39-40]. Водночас автор критично відзначав проведення уніатами хресних ходів, на противагу

Православній Церкві, на десятій четвер - «Божого Тіла» і десяту п'ятницю після Великодня - «Співстраждання Пресвятої Богородиці».

В даному контексті важливо також відзначити характеристику автором побуту підданих Почаївського монастиря: «В крестьянах почаевских, по влиянию Василианов, которые успели дать им первоначальное направление, или потому, что в Почаеве бывает разный народ, с коим они имеют случай обращаться – заметны признаки внешнего образования. Они вообще одеваются чисто и опрятно, мужчины в сертуки и капоты или шинели, на головах носят кашкеты, а на ногах лощенные сапоги, исключая стариков; головы стригут, бороды бреют. Женщины одеваются в платья, в шлафроки, некоторые же и в салопы из Лавочных материй; на голове носят цветные лавочные платки, и чепчики иногда же и шляпки; ходят в башлыках. К церкви прилежны и большая часть из них в том числе и некоторые женщины читают молитвы по книжечкам; Для чего и детей своих мужеска пола, редкие не обучают Церковной Грамоте. Посты Церковью установленные соблюдают и в праздники не работают. Крестьяне сии вообще гостеприимны и соблюдают чистоту в своих домах, которых стены обвешивают иконами во множестве. Главное, воровством и контрабандою, которые здесь на границе так не редки, не занимаются. Между крестьянами почаевскими богачей нет, но и крайней бедности не видно. Источники, которые уставляют им дневное пропитание и способы к жизни: почти все ежегодно дают в откуп свои сады; некоторые владеют ремеслами, сапожничеством, кравством, кузнечеством, плотничеством и сим подобным; некоторые занимаются промыслами – мясничеством, и торгуют мелочным товаром, монистами, сергами, кольцами, поясами, крайками и детскими игрушками к которым иногда, несмотря на запрещение Правительства. Прибавляют и церковные принадлежности – крестики, иконы, разбираемые приходящим народом во множестве. Женщины – которыя приучают к тому и детей своих, занимаются раскраскою Лаврских икон, за какую раскраску по Лавре, в пользу их бывает расхода около 200 руб. серебром в год. Остальные же крестьяне, не способны ни к одному из упомянутых промыслов. Замещаются,

как было и за существования Базилианов, в число служителей Лавры, от которой получают денежное жалованье и хлебную провизию. Почти все крестьяне употребляют горячее вино; но отъявленных пьяниц нет. В домашнем быту они миролюбивы; о раздорах семейных, до Начальства жалобы редко доходят» [14, арк. 198-201].

Отже, як бачимо, благочесна поведінка почаївців, обов'язкове відвідування церкви, добробут, письменність і освіченість серед чоловіків, жінок, дітей, облаштований побут, відсутність пияцтва та культура поведінки в сім'ї сприймалися автором, в першу чергу, як вплив «базиліан», тобто уніатів.

Російська Православна Церква вбачала в цьому католицькі впливи, хоч і називала їх язичницькими. Звичайно, що відбулися відповідні зміни в напрямі усталених православних традицій проведення християнських свят - з хресними ходами, зі співанням молебнів і акафістів [116, с. 142]. «В полной мере заменили гром барабанов, скрипок и труб, под предлогом прославления Божией Матери величали себя [уніати – авт.], обращая священные дни христианские в празднества языческих вакханалий, чем преимущественно и привлекали простой народ» [14, арк. 44].

Сучасні дослідники, звертаючись до релігійних практик УГКЦ, зазначають, що східні традиції чернецтва, попри всі настанови Замойського собору, зберігалися в монастирях до початку XIX ст. Так, В. Лось, досліджуючи джерела до історії василіанського чернецтва Правобережжя другої половини XVIII – першої половини XIX ст., зазначає, що після ухвал Замойського Синоду Василіанський орден зазнав найбільшої латинізації, проте латинські впливи не так легко впроваджувалися в монастирях. Ще у 80-х роках XVIII ст. деякі ченці й далі дотримувалися дозамойських канонічних правил, відзначаючи, що їх так навчено. Це може пояснюватися тим, що багатівікове співжиття та близькість обрядів призводили до співпраці між обома конфесіями - православною та унійною [224, с. 224-240].

Вивчаючи культурно-обрядову сферу монастирів Уніатської Церкви після Замойського синоду [196], М. Кобрин доходить до ще більш узагальнюючих

висновків: «чимало запозичивши з латинського обрядового життя, ця конфесія в такий спосіб підтвердила свою належність до Католицької церкви, але водночас створила своєрідний догматичний і культово-обрядовий синтез східнохристиянської та західнохристиянської традицій, що стало фундаментом існування традиційної ідентичності УГКЦ впродовж століть» [195, с. 240-241].

Рішення Замоїського синоду відповідним чином позначилися на релігійній та видавничій практиці Почаївського монастиря, який служив головним видавничим центром Уніатської Церкви. Про це головним чином свідчать богослужбові видання, які вийшли невдовзі після проведення Синоду. В кожному з цих видань ми знаходимо новітні практики, які наближали уніатів до римо-католиків.

Показовим свідченням цього є почаївські Службеники. Серед літургійних видань вони найчастіше використовуються під час щоденних богослужінь. Всі служби піддавалися систематичному редагуванню і виправленню з точки зору політичної термінології. Вже на першому почаївському Службенику 1735 р. позначилися впливи латинізації, про що свідчить включення поминання Папи римського . Водночас у змісті служб значною мірою збереглися традиційні елементи православного богослужіння. На прикладі вивчення почаївських Службеників, як зазначають дослідники, можна простежити поєднання *Rax Orthodoxa* і *Rax Latina*, динаміку синтезу «свого» і «чужого». Цікавою є і та обставина, що книга, незважаючи на унійний зміст, широко використовувалася в Православній та Греко-Католицькій Церквах як в Україні, так і в Росії [112, с. 382].

Вирішальний вплив на церковно-релігійну і видавничу діяльність Почаївського монастиря справило окружне послання митрополита Афанасія Шептицького від 3 травня 1738 р., яке наполягало на уніфікації існуючих і подальших видань церковних книг та містило вимоги, яких необхідно при цьому дотримуватися, зокрема у зв'язку із введенням обов'язкових річних свят Пресвятої Тайни Євхаристії, Співстраждання Пресвятої Богородиці і Служби Йосафату Кунцевичу виникла необхідність видання цих служб.

Вперше, окремою книгою, вони були видані в уневській друкарні у 1738 р., а згодом у Почаївській друкарні 1741 р. було видано книгу «Вослідованія праздником пресвятої тайни евхаристіи, состраданія пресвятія Богородици и блаженнаго священномученика Іосафата...» (перевидана у 1742 та 1757 роках) [112, с. 387], Тексти цих служб зустрічаємо у складі «Тріоді цвітної» 1747 та 1768 років (на нумерованих аркушах) [112, с. 393, 418]. Варто зауважити, що ця невелика за обсягом книга, яка виходило в Почаївській друкарні чотири рази, зустрічається також у конволютах з книгами інших друкарень – «Анфологіонах» (Львів, 1638), «Октоїх» (Львів, 1630), «Тріодь цвітна» (Чернігів, 1685) [166, с. 226]. Вочевидь, причиною виникнення таких конволютів стала вимога введення цих служб як обов'язкових на вимогу Замойського Синоду.

У 1741 р. з благословення єпископа Луцького і Острозького Феодосія Лубинецького-Рудницького вийшло перше почаївське видання Требника. Книга містила тексти молитов та богослужінь, що називаються требами (тайнств хрещення, покаяння, вінчання, поховання, освячення осель, колодязів, військових стягів).

Попри латинізаційні впливи, почаївські «Требники» значною мірою повторювали «Требник», виданий у 1646 році Петром Могилою. До нього увійшло 37 чинів, введених Петром Могилою, а також нові обряди – благословення стайні, вулика, вівса, вина та інші. До основного тексту також додані «Форми тайни покаяння», молитви на освячення води, будь-якої речі, «пред начинанієм всякого діла».

Передруковуючи частини могилянського Требника, почаївські видавці, як правило, залишали без змін і мову оригіналу. Це стосується україномовних уривків, зокрема, текстів присяг під час заручин і шлюбу, звернення священника до присутніх на службі у зв'язку з наміром когось із парафіян одружитися, настановчої роїмови пароха з тяжкохворим тощо, які можемо знайти і в усіх почаївських Требниках, де вміщено відповідні чини. В книзі українською мовою

подані також форми запитань і відповідей на підтвердження добровільності шлюбу [60, арк. 36 зв. – 37] і текст шлюбної присяги [60, арк. 40 зв. – 41].

Цікавою особливістю видання Молитвослова 1758 р. є те, що у Місяцеслові, який входив до його складу, назви місяців подано одночасно церковнослов'янською і українською мовами [112, с. 402].

Почаївські Требники, які синтезували треби православних та уніатів, широко використовувалися не лише в уніатських, але й у православних церквах України, де видання Могили високо цінували, в тому числі і за врахування особливостей церковного, родинного й громадського побуту українців [112, с. 385].

Прикметно, що багато обрядів, включених до почаївських і унівських Требників, побутувало лише в Україні й згодом було викорінено Російською Православною Церквою.

Особливістю почаївського Молитвослова 1748 р. є те, що після «Місяцеслова» подано «Пристєженіє о Місяцеслові к Читателю» з цікавими заувагами щодо постанов Замойського Собору у святкуванні річних церковних свят, зокрема, під датою 16 вересня вже міститься свято на пам'ять святого великомученика Іоасафата (Кунцевича), що було введене як обов'язкове [112, с. 394]. Відомо, що він разом з Йосифом Вельямином Рутським реорганізував і упорядкував чернече життя і запровадив сувору чернечу дисципліну. Йоасафат Кунцевич — автор ряду полемічних творів «О фальшованю писем словенских», «О старшинстві Св. Петра», «О крещенії Владимира», «Катехизис». Канонізований церквою в 1867 р.

Службу священномученику Йоасафату – єпископу Полоцькому – було включено до почаївського видання «Праздней» 1757 р. Праздней дневнаго ради и ношнаго церковного пінія» - богослужбова книга, що складається з урочистих богослужінь Господніх, Богородичних церковних свят та свят особливо шанованих святих, розміщених у календарному порядку. Під такою назвою книга в Україні видавалася лише один раз. По суті, книга об'єднала видання, які, як правило, виходили порізно - Мінею святкову і Мінею загальну. Важливо,

що видання широко використовувалось у богослужбовій практиці Православної та Уніатської (Греко-Католицької) Церков.

Варто зазначити, що почаївські видавці зауважували на виправленнях в тексті згідно постанов Замойського Синоду у передмовах до видань. Про це, зокрема, йшлося в передмовах до «Тріоді Пісної» 1744, 1747, 1767 і 1784 років. Прикметно, що у виданні 1767 р. єпископ Луцький і Острозький Сильвестр Лубинецький-Рудницький підкреслив, що це видання готувалося за римським виданням 1738 р.: «По сим убо и сицевым екземплярем, Книгу сію на языкі нашем Славенском, от Богословов, греческій язык свидущих, исправленную, и засвидетельствованную... с вышше реченною Тріодією согласующую, издати повеліхом... » [112, с. 417]. В «Увіщеванії ко благочестивому Боголюбцу», розміщеному перед основним текстом книги, зазначалися обрядові нововведення, запроваджені на Замойському Синоді, а також «Сповідування віри», де містилося принципово важливе для католицизму доповнення про сходження Святого Духа не тільки від Бога отця, а й від Бога Сина. В кінці книги надрукований «Устав како пети вкупє с Триодию в святыи и великий Пост...» [112, с. 417].

Видання Тріоді Цвітної 1768 р. також містило інформацію єпископа Луцького і Острозького Сильвестра Лубинецького-Рудницького про те, що воно готувалося за списками римського видання 1738 р.: «Книгу Тріодіон Цвітній зовомую прежде от Богословов на сіє діло избранных добрі разсмотрінную, и по екземплярам Греческим, в Римі в образ всім 1738 года с многим опаснством противу древных книг Греческих исправленным и изданным... напечатати и издати повеліхом и благословихом» [112, с. 418].

На відміну від попереднього видання 1747 р., «Тріодь цвітна» 1768 р. закінчувалася церковним Уставом (ненумеровані аркуші), в якому регламентувалося проведення великих церковних свят: Благовіщення, св. великомученика Георгія, св апостола Іоанна Предтечі [48, с. 418].

Зокрема, запозичене у римо-католиків свято «Співстраждання Пресвятої Богородиці» призначалось декретом Замойського собору 1720 р. на десяту

п'ятницю після Великодня. Ще раніше в українських Церквах стало популярним зображення Матері Божої з серцем, пронизаним мечами – знаковий християнський образ скорботної матепрі. Введення цього свята в Уніатській Церкві було спробою викоринити у своїй основі поганський звичай святкування п'ятниці у слов'янсько-православному регіоні Європи. Запровадження цього святкування, по суті, поєднало давні українські традиції з усталеними традиціями католицького християнського світу [112, с. 387].

Характерною особливістю богослужбових книг Почаївської друкарні другої половини XVIII ст. був друк окремих частин книг літургійного призначення в якості самостійних видань. Так, «Книжица содержащая в себи величаніи піваемая по полуелеах праздником движимым и надвижимым ... коегождо года празднуемым» 1763 р. є частиною «Псалтиря» 1763 р., хоча в бібліографії описана як самостійна книга [112, с. 410].

Подібним чином із почаївського «Службника» у 1765 р. була виокремлена «Літургія Іоанна Златоустого», яка виконувалася в церковній практиці щоденно. Причому видавці не приховували свого задуму - на титулі книги позначено, що літургія «удобнійшаго ради употребленія из Літургіаріона при напечатаніи тогоже изытая». Тобто, ця богослужба мала й самостійне побутування [166, с. 227].

Позаяк книги друкувалися в зошитах, то за необхідності можна було уже з готового тексту створити нову конфігурацію потрібної на даний момент книги. До неї додруковувався титульний аркуш і «нове» видання було готове до використання.

Поява подібних видань була наслідком конкуренції Почаєва з Львівським Ставропігійним братством, яке намагалось не допустити на свій простір інших видавців. 1761 року братство подало чергову скаргу до королівського суду з вимогою закрити Почаївську друкарню або заборонити їй видавати ті книги, що раніше виходили під грифом Ставропігії. Суд затягнувся на довгі 10 років. Цим і пояснюється поява книг, що були окремими частинами інших видань. Згадувана «Книжица...» пізніше була двічі надрукована окремим виданням із

самостійною поаркушною (у 1774 р.) та посторінковою (у 1789 р.) нумерацією під назвою «Величання празником господским богородичным нарочитым святым...» [166, с. 225-238]. Таким чином Почаївська друкарня намагалася збільшити репертуар свого книговидання популярними виданнями, що могло б забезпечити їй переваги у конкурентному протистоянні з Львівським братством.

Як засвідчує богослужбова продукція Почаївської друкарні, на кінець XVIII ст. латинізаційні впливи на ній позначилися особливо відчутно. Зокрема, особливістю почаївського Молитвослова 1793 р. стала «літанія до Пресвятої Діви Богородиці», яка ще носить назву «Лоретанська Літанія до Пресвятої Діви Марії» [112, с. 459]. Ця частина тексту, позначена латинськими впливами, відсутня у попередніх виданнях. Лоретанська літанія до Діви Марії – одна з найвідоміших літаній (молитв), сформованих в XV-XVI століттях, та названа так за назвою італійського міста Лорето, відомого місця християнського паломництва.

Інше видання цього періоду - Требник малий 1792 р. - містить «Місяцослов» із зазначенням днів пам'яті православних і унійних святих у календарному порядку. До складу цього видання вперше включено елементи католицького обряду «Благословеніє Вервиці. Сієсть Коронки». Як відомо, одним із усталених звичаїв Католицької Церкви є носіння або зберігання освячених предметів - хрестиків, вервиці (розарії, коронки) малих статуй, медалей, наділених папськими відпустами [112, с. 457]. На відміну від попередніх почаївських Требників 1768 і 1771 років в цьому виданні включено також зразок метричних записів в церковних книгах, при цьому поданий двома мовами – українською і польською. Вперше ці зразки - «Образы написания» - з'явилися в Требнику 1646 р. Петра Могили.

Чи не найбільш яскравим виявом синтезу православних і унійних практик у діяльності Почаївського монастиря можна вважати його видання «Богогласник» 1790 року. Так, М.В. Довбищенко, досліджуючи кризь призму твору духовне та релігійне життя уніатів Волині та Правобережної України,

довів вплив на розвиток унійної духовної та релігійної традиції українців XVIII ст. римо-католицизму, з одного боку, а також релігійної спадщини українських православних мислителів – з іншого [153, с. 207-211]. «Богогласник», як збірка духовних та релігійних пісень, вийшла друком в Почаєві 1790 року і мала у своєму складі 214 пісень українською мовою, 33 польською і 3 латинською. Про вплив на уніатів Волині та Правобережжя релігійного життя Римо-Католицької Церкви яскраво свідчить україномовний гімн, вміщений до «Богогласника» на адресу Богородиці Бердичівської «народно увенчанній», яка була однією з найважливіших святинь римо-католиків на Україні. Водночас, як зауважує автор статті, поетичні твори цього видання свідчать, що упорядники «Богогласника» активно використовували духовну спадщину українських православних поетів Лівобережної України: на сторінках цього видання було розміщено три пісні, які дослідники приписують св. Димитрію Ростовському — «О горе мені, грішнику суццю», «Нас біля расп'ятого Марія видящи», «Ісусе мой прелюбезний», а також пісню Григорія Сковороди «Жаль над зле іждевенним временем життя», більше відому під назвою «Ах ушли ж мої літа» [153, с. 207-211].

Цікавим фактом є також поєднання свят Католицької та Православної церков, які святкувалися у Почаївському монастирі. Таку інформацію подають книги прибутків Почаївського монастиря, де одночасно зустрічаються записи про надходження коштів за відпусти на православні і католицькі свята.

Зокрема, там значилися відпусти на свято св. Онуфрія і на свято Найсвятішої Марії Панни Болесної - свято латинської традиції. Також зустрічається підміна понять свят, зокрема свято Успіння Богородиці має кілька записів: Успіння, «Zasnienie», а під роком 1747 вже йде польська назва Внебовзяття, що свідчить про сильні латинські запозичення, які, згідно сучасних дослідників, були характерні і для православних церков київської митрополії [216, с. 282-290]. Так само запис свята Покрови Богородиці поступово замінюється на свято Протекції «Найяснійшої Марії Панни».

Цікавим моментом є запис під 1776 роком про отримання прибутку від відпусту на свято Божого Тіла - свята Католицької Церкви. [40, арк. 83].

Під 1778 роком вперше є згадка про отримання прибутку від відпусту на свято св. Йосафата Кунцевича, що є свідченням зростання популярності першого святого Уніатської Церкви [40, арк. 105]. Цікаво, що в наступних роках зростає сума грошей зібраних на цьому відпусті, що є свідченням зростання престижу святого серед населення.

Ці факти доводять, що в історії Почаївського монастиря другої половини XVIII ст. мали місце явища факти співіснування двох християнських традицій.

Вищенаведене засвідчує, що обрядово-літургійна діяльність Почаївського монастиря, формалізована у його богослужбових виданнях, синтезувала релігійні практики Православної та Уніатської Церков. Попри латинізаційні впливи, що диктувалися вимогами Замоїського Синоду 1720 р., почаївські стародруки, головним чином Требники, продовжували містити чимало елементів православного богослужіння, запровадженого реформами Петра Могили. Це стало причиною того, що видання Почаївської друкарні широко використовувалися у богослужбовій практиці Православної та Уніатської (Греко-Католицької) Церков.

2.3. Культ монастирських святинь

Релігійні святині мають особливе значення для кожного духовного осередку. Значення культу чудотворних образів, мощей святих та інших священних реліквій безсумнівно для піднесення побожності серед віруючих під час відбуття відпустів та відправлення різних треб у монастирях. Проте святині головних монастирських чи кафедральних храмів мають ще й велике ідеологічне наповнення для християнської Церкви – вони формують і підсилюють її основи релігійного виховання вірних. Варто зазначити, що чудеса, особливо чудеса від мощів, вважаються у Східній Церкві одним із найсильніших доказів сили Божої благодаті.

Приклад Києво-Печерської лаври доводить, якого значення надавалося її святиням – мощам печерських преподобних. Саме вони надавали їй статус «святої» і «чудотворної». Лаврський ідеолог Захарія Копистенський в одному з найперших видань Печерської друкарні - в передмові до «Бесід св. Іоанна Златоустаго на 14 посланій св. апостола Павла» (1623) зазначав: «Се скинія Печерская приносить благодать за благодатию: сперва житіє преподобных отец, потом чудеса, и исцеления, и нетленные мощи, которые и доныне внутри земли в святой пещере и на верху ея, в святых церквах, пребывают нетленными и, по благодати Божіей, творят чудеса верующим, наконец, и до сего дня всем, постоянно приходящим, приносит она утверждение в вере, утешение, наставление и прочія духовныя дарования» [312, с. 1b]. Саме ця обставина - здатність до чудотворення як наслідок особливої опіки Бога - спричиняла Києво-Печерській лаврі надзвичайну популярність далеко поза межами Києва і привертала до себе численних паломників з усього східнохристиянського світу. Це пояснює, чому діячі Печерського культурно-освітнього гуртка надавали таку увагу популяризації лаврських святинь і підкреслювали їх чудотворність. Так, Печерський архімандрит і Київський митрополит Петро Могила особисто - з власного досвіду, бесід з ченцями та очевидцями подій - збирав свідчення про благодатні чудеса в Києво-Печерському монастирі, діяльність його подвижників. За його дорученням з кола діячів Печерського гуртка виходить декілька праць, присвячених печерським святиням - «Patericon» Сильвестра Косова (1635) [247, с. 371-374], «Teratourgema» Афанасія Кальнофойського (1638) [381] і «Parergon» Іларіона Денисовича (1638).

Свої святині мала і Почаївська лавра. Найголовнішою з них була чудотворна ікона Почаївської Богоматері, а також слід її стопи. Шанованими були також мощі преподобних Іова Почаївського і Святої Великомучениці Варвари. Збільшення кількості чуд в монастирі є свідченням неабиякої популярності культу. Популяризації святого місця сприяли самі василіани, які часто видавали книги з описом чудес.

Відомо, що на 1721 р. в монастирському літописі вже було зафіксовано 539 чуд від знаменитої Почаївської святині. Опис цих чудес містило вже перше видання «Гори Почаївської» 1742 р., розраховане на найширше коло читачів, Важливість цього іміджевого видання для Почаївського монастиря, яке мало привертати увагу численних паломників, можна порівняти з «Патериком Печерським» для Києво-Печерської лаври.

Перш за все, книга «Гора Почаївська» – це фактично, друкована хроніка Почаївського монастиря від часу його заснування з важливими сторінками з його історії, та описом чуд на горі Почаївській та при чудотворній іконі Почаївської Богородиці, які відбулися з 1260-1280 рр. до часу її видання [122, с. 202]. На сьогодні збереглися дані про 5 книг чудес.

Традиція ведення та видання таких творів, а саме книг чуд, була усталеною, в першу чергу, в католицькому світі. Одну з найдавніших таких книг «Liber Miraculorum» (Книга чудес) почали вести монахи-домініканці від 1268 р. у Краківському монастирі Пресвятої Трійці в зв'язку з чудами, що відбувалися по смерті Гіацинта (Яцека) Одровонж, домініканського монаха, одного з перших учнів святого Домініка і відомого місіонера на слов'янських землях (помер 1257 р.) [362]. На теренах українських земель також були відомі інші подібні книги «Historia o cudach N. M. P. Częstochowskiej», «Góra Różańca Świętego Najswiętszey Panny» домініканця Томаша Крушевського, в якій розповідається про чудотворну ікону Богородиці у Підкамені; книга єзуїта Валентія Керського (1707–1772) «Honor Najswiętszey Maryi» містить розповіді про богородичні чуда [225]. Теодосій Боровик, будучи настоятелем Жировицького монастиря, написав і за дорученням Лавришівської капітули видав історію Жировицької чудотворної ікони Матері Божої: «Historia abo powieść zgodliwa przez pewne podanie ludzi wiary godnych, o obrazie przeczystey Panny Mariey Zyrowickim cudotwornym». Пізніше доповнив цю працю списком чудес, «які діються при іконі аж по цей день». Книга була видана кілька разів у Вільно (1622, 1628, 1629) і, можливо, у Супраслі (1653 і 1714), польською і латинською мовами [382]. В той же час, з'являється друком одна з перших

Книг чуд православної святині Києво-Печерського монастиря – твір Афанасія Кальнофойського «Teratourgema lubo Cuda które były tak w samym Świątobodotwornym Monastyru Pieczarskim Kiiowskim, iako y w obudwu świętych pieczarach» (1638) та твір про чудотворну ікону Куп'ятицької Богородиці ігумена Куп'ятицького монастиря Іларіона Денисовича «Parergon cudów świętych obraza Przeczystey Bogarodzice w Monastyru Kupiatickim» (КПЛ, 1638).

Серед книг більш раннього друку, які висвітлювали окремі сторінки історії Почаївського монастиря, в тому числі чуда, можна назвати твір І. Галятовського «Небо Новое», виданий в друкарні Михайла Сльозки у Львові у 1665 р. В книзі міститься опис чуда явлення пастуху Івану Босому Богородиці та «стопи» з чудодійною водою [44].

Поява ікони сприяла розвитку монастиря, а в другій половині XVIII ст. - саме в унійний період, монастир переживає свій золотий час: завдяки фундації графа Миколи Потоцького було побудовано новий комплекс монастиря, частково збережений до сьогодні.

Про те, коли з'явився слід стопи Богородиці невідомо і сказано про це в «Горі Почаївській» так: «В кое же літо се бысть, уведомити чителника не возможно, аще и начертанно мноу быти в Монастири Почаевскомъ, понеже часто Агаряне сиріч Татаре в той страні бывали, часовъ давнійших и жилища не токмо мирянь, но и розніи Обители сожигали, и рабовали». Автор посилається на «Новое Небо», де також «Року не виражаеть, токмо от моніментовъ в монастири Почаевскомъ сіе изобретаеться, яко Стопа Пречистой Бці от четирехъ соть лить, изображенна Єсть на той Горі Почаевской, которая и до нині на правом крилосі под образом Успенія Пресвятия Би обретається» [45, арк. 3 зв.].

Записи чудес від ікони Почаївської Богоматері детально проаналізувала В. Лось, яка дослідила рукопис, який послужив оригіналом першого видання «Гори Почаївської» 1642 р. Рукопис також виявлений і автором дослідження, тому ми будемо поєднувати інформацію цієї дослідниці з власними враженнями від знахідки. Книга чуд нараховує 278 записів чудес та охоплює другу половину XVII - поч. XIX ст. [218, с. 192]. Книга містить дві частини, що

описують православний та унійний період історії монастиря, що дало дослідниці можливість умовно назвати ці частини православна та уніатська.

Порівнюючи обидві частини, В. Лось дійшла висновку, що у першій частині занотовано відносно мало чудес (21), що пояснюється тим, що в православній традиції запису чуд не було обов'язку ведення постійних записів [218, с. 194]. У першій частині книги, яка охоплює записи чудес від 1661 до 1735 року, містяться історичні записи про монастир та ікону, у тому числі явлення Богородиці; поява ікони та фундацію Анни Гойської, опис будівництва церкви та монастиря тощо. Центральне місце в описі чудес першої частини книги є чудесна оборона Почаєва від нападу турків (1675). Після опису оборони в книзі записана пісня до Богородиці «здесь предлагается песнь Греспятой деве Богородице о победе Почаевской над агарянами», що є свідченням народної релігійності та є типовою річчю для часу культурного простору Речі Посполитої того часу [38; 218, с. 195].

Друга частина книги починається з 1726 (1736) року записом про чудо із селянином Іваном Хоньчиком. далі чуда вже записують у більш-менш хронологічному порядку. Тобто друга частина книги вже перебуває під впливом католицької традиції чіткої фіксації чудес. У книзі наявні роки, у яких не занотовано жодного чуда і є роки надзвичайно багаті на фіксацію чуд. Це перш за все стосується років, коли йшла підготовка до проведення коронації ікони (1770-1773) Кількість записів чуд у ці роки становила майже третину від їх загальної кількості (29%) [38; 218, с. 197]. Тобто, кульмінацією записів стала підготовка до коронації ікони.

Аналіз територіального поширення культу Почаївської Божої Матері свідчить, що основна маса прочан походила з українських земель, які входили до складу Речі Посполитої, зокрема це стосується земель Волині, Поділля, Львівщини, Перемишлянщини. Підляшшя та Київщини. Утім трапляються особи з Литви, Білорусі. Польщі, Росії та Угорщини. До уваги треба взяти, що Почаїв не лежав на перетині торгових шляхів і не мав стратегічного значення, відтак приваблював людей лише як паломницький центр [218, с. 197].

Друга, уніатська, частина рукопису містить 257 записів чуд, що в той же час охоплювала більшу кількість осіб, позаяк частина записів стосувалася групових прочан.

Згідно з сучасними дослідженнями культових місць, можемо стверджувати, що паломницькі місця творили спільноту з представників різних соціальних груп, що було характерним на всьому просторі Речі Посполитої. Єдиною спільною рисою була віра у святе місце, надія на чудо, яка об'єднувала людей різного соціального стану та релігійного походження. Утім культ Почаївської Богородиці має кілька характерних рис, які відмінні від культових місць на теренах власне польських земель. Так, якщо для польських культових місць був характерний сільський характер, то культ Почаївської Богородиці носив шляхетський характер, свідченням чого є значна кількість репрезентантів шляхетського стану, які становили 30,5% від загальної кількості паломників. Записи чуд із представниками еліт проводилися більш ретельно, позаяк використовувалися перш за все для піднесення престижу культу. Значний відсоток становлять у книзі записи чудес, які відбулися з уніатським духовенством (26,9%), які своїм авторитетом підтверджували святість культового місця [218, с. 198-199].

Найбільше чуд відносилося до чуд воскресіння та оздоровлення, що мало євангельське походження. Відзначимо, що для здійснення чуда не обов'язковим була присутність у святому місці. Люди молилися до ікони Богородиці або молилися до неї після прочитання книги, і цього було достатньо для здійснення чуда. Тому подяка за здійснене чудо виражалась за допомогою пішої прощі до ікони чи молебну перед нею. З іншого чуда могло відбуватися і при чиганні книг з описами чуд, та паперових ікон Почаївської Богородиці, про що досить часто згадували паломники в своїх записах. У таких випадках здійснення чуда вже мало вторинний характер.

Показовим виявом турботи Почаївського монастиря про культ монастирських святинь стала коронація чудотворного образу Пресвятої Богородиці Почаївської. Ці події знайшли своє відображення вже в найперших

історичних описах Почаївської Лаври – в працях Амвросія Лотоцького і А. Хойнацького. У них історія вшанування чудотворної ікони Пресвятої Богородиці Почаївської була пов'язана з діяльністю відомого фундатора цієї обителі магната М. Потоцького, за часів якого сталися знакові події в історії монастиря, пов'язані з коронацією чудотворного образу та будівництвом нового архітектурного ансамблю монастиря. [337, с. 3].

Відомо, що до свята коронування Чудотворної ікони Почаївської Богородиці в Римі у 1773 р. були виготовлені паперові ікони, 5 тисяч медальйонів, які призначалися для роздачі паломникам під час коронації Чудотворної ікони Почаївської Богородиці 8 вересня 1773 року в Почаєві [97, с. 62]. Один із таких медальйонів із зображенням Почаївської Богородиці нами було виявлено і атрибутовано. На його аверсі розміщено зображення Почаївської Богородиці із богодитям на правій руці. Навколо зображення текст: «sancta maria poszaiovien ora p n: romaе» («свята Марія Почаївська п[анна] н[айяснійша]»). На реверсі – текст «r: clem: xivp: o: m stanislao. augusto rege. poloniae nicolao. com: potocki promovente a. silves: l: rudnicki epno. luceorien: coronat: an1773 8: 7bris» («Папа римський Клемент XIV (1705-1774; 1769-1774; ганганеллі), Станіслав Август, король Речі Посполитої, Микола Потоцький промоутер, Сильвестр Рудницький – єпископ луцький: коронація [ікони] 1773 року 8» [113, с. 59]. У Національному музеї історії України зберігається колекція двобічних металевих медальйонів, які служили сувенірами для паломників до центрів вшанування тих чи інших священних реліквій та святих, проте згаданий медальйон у ньому відсутній.

Зазначимо, що у василіянському середовищі XVIII ст. існувала дуже поширена традиція творення так званих «іконославильних пісень». Дослідники рукописних збірників, які широко побутували на Правобережжі, зокрема Ю. Медведик, довели, що ці пісні насамперед були своєрідним відгуком на події, пов'язані з великим святом коронації Почаївської богородичної ікони 1773 р. Як стверджує учений-музикознавець, традиція творення іконославильних пісень, головно на честь Богородиці, була пов'язана не тільки з тогочасним

почаївським василіянським середовищем, але й мала широкий загальнонаціональний релігійно-мистецький вияв [233, с. 26; 66].

Своєю популярністю Почаївський монастир завдячував не лише чудотворній іконі Богородиці, а й нетлінним мощам свого архімандрита, преподобного Іова Почаївського (XVII ст.).

На початку почаївського «Пом'яника» значиться «Род Преподобнаго Іова», який був складений самим Іовом в 1641 р. (за переказами цього Пом'яника): «... откуду таковая благодать на Горі Почаевской имієть свое начало. Сіє ж от писаній тосяж Обители иміється... гора Почаевска от села Почаева имієть свое званіє» [16, с. 18].

А в рукописній Книзі чудес ми зустрічаємо опис не лише чуд, які відбувалися при чудотворній іконі Богородиці та її стопі, але й завдяки преподобному Йову. Серед наступних записів, присвячених Йову Залізо, слід відмітити вірш, епіграму та пісню, а також запис окремих чуд від 1736 року. [38; 218, с. 201-202]. Крім того, на записі за 1803 рік описи чуд Богородиці перериваються, і далі на аркушах 79-86 йде опис життя Іова. Після опису Життя йде опис чотирьох чуд, які відбулися після звернення до мощів преподобного Іова, що також написані півуставом (XVII-XVIII ст [38].

До XVIII століття належить також твір «Житіє блаженнаго отца нашего Іова Железа, бывшаго игумена святаго чудотворнаго общежительнаго Лавры Почаевскія, отъ іеромонаха Досифея ученика его списанное, по немъ игумена бывшаго тояжде святаго обители» ([1791]) [46, с. 182]. В той же час, на сьогодні відомо, що «Житіє Йова Заліза» вперше було надруковане в «Горі Почаївській» 1742 р. [45, 43-53 зв.] як окремий розділ, і надалі перевидавалося в усіх наступних виданнях цієї книги разом з піснею, присвяченою преподобному Йову. Матеріалом для вищеназваних книг слугував рукопис «Хієга cudow obrazu Poczaïowskiego N. Marij Panny у Stopki» [38, арк. 79-86].

Культ шанування преподобного Йова Заліза виявлявся в різний спосіб. А. Хойнацький про це пише так: «базилиане почаевские чтили у себя икону преподобного Иова, и как говорит предание, даже тайком служили молебны

пред мощами его, ставили пред ними свечи, к чему, без сомнения, в особенности должны были побуждать их исцеленные преподобным больные, коим, как мы видели, угодник Божий прямо повелевал воздавать почтение св. мощам его чрез возжжение свечей, целование» [339]. Дослідник безперечно перебільшував щодо таємного поклоніння, адже документи свідчать протилежне. Так, вже з 1767 р. почаївські василіани за підтримки фундатора Миколи Потоцького підняли питання про беатифікацію преподобного Йова. А. Хойнацький засвідчує, що «в архиве Почаевской лавры сохранилась целая переписка по этому предмету между Потоцким и тогдашним Супериором Почаевской лавры, генерал-протоархимандритом базилианского ордена Ипатием Белинским, который в то время находился в Риме по делу о коронации чудотворной иконы Божией Матери Почаевской и в тоже время должен был хлопотать и о канонизации преп. Иова. И что всего интереснее, базилиане так убеждены были в благополучном исходе этого дела, что в виду предстоящей канонизации угодника Божия написали, целую службу в честь преподобного, составили ему акафист, изготовили особую песнь для пения в церкви, – по обычаю униатскому, и наконец, заказали даже печатную доску для распространения изображений преподобного между его почитателями. Несмотря на несомненную уверенность почаевских базилиан в канонизации преп. Иова, дело это, как и следовало, не состоялось, потому, что папа нашел угодника Божия уж слишком православным, и не решился внести в римские мартирологии явного схизматика, не смотря даже на значительные суммы, для этого пожертвованные Потоцким» [339]. Сума була виділена дійсно значна – 100000 польських злотих, про що свідчить візітація 1775 р. [7, арк. 207 зв. – 208].

До найбільш шанованих святих у Почаївському монастирі належали також св. Миколай, св. Варвара, св. Онуфрій [279], а згодом св. Йосафат (Кунцевич) [40; 43; 113, с. 26, 29]. Їм присвячували служби, молебни, урочисті відпусти на день їхньої пам'яті [40, арк. 1-141], ікони, друковані видання, акафісти [169; 112, с. 398, 467], пісні [43].

Отже, культ монастирських святинь мав велике виховне значення для насельників обителі, парафіян та паломників. Керівництво монастиря докладало зусиль для популяризації святинь, передусім головної – чудотворної ікони Почаївської Богоматері. Про це свідчать численні перевидання книги «Гора Почаївська» різними мовами, виготовлення різних атрибутів для її прославлення, проведення коронації чудотворної ікони, тощо. Важливо, що стверджувався культ вшанування місцевих (локальних) святинь.

2.4. Проповідницька, місійна та катехітична діяльність Почаївського чернецтва

В контексті душпастирської діяльності як православні, так і уніати приділяли велике значення проповідництву і катехитичному вихованню вірних. Якщо головним осередком проповідництва серед православних монастирів була Києво-Печерська лавра, то на унійному Правобережжі - Почаївський монастир.

Для проповідницької діяльності призначалися високоосвічені і добре підготовлені особи. Зазвичай кожен монастир мав одного-двох проповідників. За даними І. Патрила в було 80 проповідників, а в Литовській провінції було 80 проповідників, а в Руській – 76, із них у Почаївському монастирі 20 [246, с. 235]. Однією з причин такої значної кількості проповідників у Почаєві (тобто понад ¼ від усіх проповідників провінції) порівняно з іншими монастирями було те, що Почаївська обитель мала парафіяльні права, а головне - славилася чудотворними іконами і була місцем поклоніння, де часто відбувалися прощі і відпусти. На таких подіях обов'язково виголошувалися проповіді. В інших василіанських обителях, які не були парафіями, проповідників могло взагалі не бути.

Говорячи про проповідництво у Почаївському монастирі не можна оминати увагою персоналії, а саме проповідників. Про них ми маємо фрагментарну інформацію, проте вона може дати нам уяву про рівень їхньої освіченості і діяльності. Так в книзі Lühr Georg «Die Matrikel der päpstlichen

Seminars zu Braunsberg 1578-1798», де представлені випусники Браунсберзької папської семінарії від 1578 до 1798 рр., ми зустрічаємо також біограми почаївських проповідників [372].

Домеціан Яновський, народився в Перемишльській 1722 р., пройшов Почаївський новіціат 1747 р., пострижений в ченці в Почаївському монастирі 1748. Пройшов філософські студії в Львівському Свято-Юрському монастирі, далі став професором риторики і поезії і префектом школи в Гощі. Навчався в Браунсберзькій папській семінарії 4 роки (1751-1755), студіював теологію спеціальну. 1755 р. єпископ Перемишльський Онуфрій Шумлянський призначив його проповідником у Львівському Свято-Юрському монастирі, далі в Почаївському монастирі. Згодом повертається до викладацької діяльності, професор риторики і поезії, префект школи в Гощі. Повертається до Почаївського монастиря, стає настоятелем Кам'янецькому монастиря 1763 р., суперіором Львівського Свято-Юрського монастиря 1765 р., 1768 р. в Луцьку, 1771 р. в Любарі. На Берестейській капітулі 1772 р. обраний консультором ордену та суперіором Почаївського монастиря (до 1778 р.) [372, с. 155, № 1387]. Ісідор Волкович (Isidorus Wolkowicz) народився у Львові 1727 р., новіціат у Добромилі 1745 р., прийняв постриг у 1746 р. Пройшов чернечі студії риторики у Гощі, філософії у Львові, теології моральної у Лаврові, теологію спеціальну у Браунсберзькій папській семінарії 4 роки (1751-1755). 1755 р. єпископ Перемишльський Онуфрій Шумлянський призначив його проповідником у монастирях у Вічині, Краснопущі, Підгірцях, Почаєві, Білостоку, Мільче, Луцьку, Загоріві, Барі, Львівському Свято-Юрському монастирі, Добромилі [372, с. 155, № 1388].

Гімназій Левицький народився 1739 р., новіціат пройшов в Почаївському монастирі 1758 р., де й прийняв постриг 1759 р. і в Любарі – клас інфіми. 1760-1762 рр. студіює філософію в Лаврові, теологію у Браунсберзькій папській семінарії 4 роки (1762-1766). 1766 р. призначений проповідником, професором риторики і поезії в Гощі, згодом професором філософії. Префект школи в Шаргороді, де був професором теології догматичної і моральної, надалі

професор теології спеціальної в Кам'янці-Подільському [372, с. 162, № 1433]. У почаївському виданні «Cathalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratibus ex Anno 1774 in Annum 1775, Typis S.R.M. Monasterio Poczajovien: O.S.B.M.» [82, арк. [8] Гімназій Левицький представлений як проповідник Почаївського монастиря. Відомі також які проповіді він виголошував - «Kazanie na Nawiedzenie N. Maryi Panny miane przez X. Hieromonacha S. Bazylego W. Filozofii Prof. w Poczajowie 1772» (Почаїв, 1772) [67, с. 208], Kazanie pogrzebowe przy ostatniey usłudze Wielmożney s. p. Helenie z Studzińskich Iwaszkowy Cześnikowy Owruckiey...» (Почаїв, [1773]) [67, с. 210], «Kazanie między oktawą uroczystey koronacyi N. Maryi Panny ...» (Почаїв, 1775) [67, с. 213], оскільки вони були надруковані в почаївській друкарні. Його ж авторству належить «Kalendarz polski y ruski, co do świąt nieruchomych polskich, y ruskich, z okazaniem godzin y minut codziennego wschodu y zachodu słońca na zawsze. ... w Poczajowie roku 1775 pilnie wyrachowany» [67, с. 213-214], де автор подає астрономічні дані до 2006 р. та згадує, що використовував при їх складанні праці Коперника й Альфонса.

Можна навести низку свідчень про осіб-проповідників із почаївського чернецтва, які зустрічаються також в сучасних дослідженнях. Так, з біограм, наведених сучасним дослідником Ю. Стециком, який займається головним чином Перемишльською єпархією, видно, що Вікентій Загорівський по закінченні новіціату в Почаєві 1745 р. відправлений на навчання до Віленського алюмнату. 1749 р. переїхав із Білостоцького до Загорівського монастирів, де був проповідником. У 1750 р. скерований до Мильченської архимандрії для виконання обов'язків проповідника та пароха. У 1752 р. повернувся до Почаєва, де упродовж двох років проповідував [298, с. 35). Іраклій Костецький, здобувши філософську освіту, прийняв чернечий постриг у Почаєві. Після року навчання у новіціаті відправлений до Гощі, де впродовж року виконував обов'язки професора риторики. Згодом відправлений на теологічні студії до Віленського алюмнату, де навчався чотири роки. По завершенні навчання

призначений до Гощі для виконання обов'язків професора риторики та поезики і проповідника по неділях і святах [298, с. 35-36]. Іполит Ленкевич 1762 р. прийняв чернецтво у Почаєві, після цього відправлений до Тереховлі, де протягом двох років проходив філософські студії, а з 1767 р. проходив теологічні студії у Добромилі і Лаврові. Згодом переїхав до Умані, де у 1773-1776 рр. був професором риторики, поезики, догматики, водночас проповідником по святах і сповідником. У 1778-1779 рр. – вікарій, проповідник, сповідник Крехівського монастиря [298, Стецик, с. 36]. Ігнатій Чайковський після року навчання у новіціаті Почаївського монастиря два роки вивчав риторику у Гощі, два роки філософські студії у Луцьку та чотири роки теологічні студії у Львівському монастирі. По завершенні теологічних студій призначений проповідником по неділях і святах у Почаєві. У 1766 р. відправлений до Умані для виконання обов'язків професора риторики та поезики. Через рік скерований до Семенок, будучи проповідником, а наступного року поїхав до Замостя, де також був проповідником. Згодом відбув до Львівського монастиря Св. Юрія, будучи професором канонічного права та проповідником [298, с. 36]. Інокентій Крижанівський, який 1767 р. прийняв чернецтво і пройшов новіціат в Почаєві, а богослов'я у Львові і Римі, надалі служив проповідником у Гощі, і Луцьку, а з квітня 1780 р. - у Почаєві [293, с. 123). Модест Трусевич здобув теологічну освіту в Перемишлі, 1752 р. вступив до чернецтва в Почаєві. Після року випробовувань у новіціаті відправлений до Львівської ставропігійної церкви, де був проповідником. З вересня 1754 р. – проповідник у Жовкві, а з лютого 1755 р. – проповідник у Любліні, лютого 1756 р. – вікарій та проповідник у Жовкві, з березня 1756 р. – місіонер у Замості. 12.08.1763 р. – ігумен у Тереховлі. 05.08.1764 р. – ігумен та префект місіонерів у Замості. Травень 1774 р. – вікарій, проповідник та сповідник монастиря у Битені. Жовтень 1776 р. – сповідник у Почаєві. Із вересня 1777 р. до 1779 р., а згодом з 1781 р. – вікарій та проповідник у латинській церкві в Тартакові, що належала до Кристинопільського монастиря. [293, с. 222].

Вищенаведене свідчить, що проповідники, які в Почаєві проходили новіціат і приймали чернечий постриг, були високоосвіченими людьми. Вони здобували найвищий, теологічний рівень освіти у Браунсберзі, Вільно, а також за межами Речі Посполитої, у Римі та Відні. Проповідницький досвід ними застосовувався в різних чернечих обителях, куди їх скеровувало керівництво Василіанського чину, і поєднувався з іншими обов'язками – викладанням у навчальних закладах, місійною і адміністративною діяльністю.

Відомості про осіб, які займалися проповідницькою діяльністю в той чи інший період безпосередньо в Почаївському монастирі, знаходимо у його візитаціях. Так, у візитації 1799 р. повідомляється про двох проповідників: Марцель Дичаковський - проповідник на свята і Яків Гарасевич - проповідник недільний [7, арк. 309]; аналогічно за візитацією 1802 р.: Йосафат Дащицький, який проповідував на свята, та Йоаким Дідковський – «проповідник недільний» [35, арк. 5 зв. – 6]. З візитації 1806 р.: Патрисій Леніцький - проповідник на свята, а Йоаким Дідковський залишався й надалі «недільним проповідником». [7, арк. 386]. Отже, у практиці Почаївського монастиря, принаймні зазначеного періоду, було утримування в штаті постійних двох проповідників. Один із них проповідував щонеділі, інший – на святкові та урочисті дні.

Щоб з'ясувати значення проповідницької і катехітичної діяльності насельників Почаївського монастиря, варто розглянути окремо твори з цієї тематики, видані Почаївською друкарнею.

Найпершим кроком у цьому напрямі стало видання руськомовного «Богословія нравоучительного» (Почаїв, 1751), рішення про яке було ухвалене 17 вересня 1720 року на Замойському синоді. Книга у формі зібрання догматів уніатської церкви мала допомагати священикам поглибити їхні богословські знання та виконувати священичу місію. Наступним етапом активізації проповідницької діяльності василіан на східних регіонах Речі Посполитої стала конституція чернечого ордену, опублікована в 1772 році у Почаєві. У цих

правилах василіанського чину наголошувалося на необхідності освіти для слави Божої [146, с. 227].

Проповідницькі тексти друкувалися як самостійно, так і включалися до учительних Євангелій та інших збірок: «Сімя слова Божія на ниві сердец человеческихъ сіянного» (1752 р.), «Поученіе о обрядах», «Народовіщаніе или слово к народу кафолическому» (1765 р. і передруки 1768, 1778, 1856 рр.), «Бесіди парохіалнія на неділі и нарочитій свята всего літа» (1789, 1794 рр.).

1765 р. в Почаєві було опубліковано видання під назвою «Слово к народу кафолическому чрез монахов чина св. Василия Великого... званію катихистічному прилежающих в повіті Кременецком року Божого 1756 проповіданое» [47, 2369]. Наступні видання мали назву «Народовіщаніе или слово к народу кафолическому... » [47, 2497, 2910]. Це перше почаївське видання книги, яка спочатку мала назву «Слово к Народу кафолическому чрез монахов чина св. Василия Великого и провинции Полской званію катихистічному прилежающих в повіті Кременецком року...1756 проповіданое». Книга була розрахована на широке коло читачів, зокрема на потребу парафіяльного духовенства та вірян. Згодом вона вийшла під іншою назвою «Народовіщаніе или слово к народу кафолическому...» була перевидана в 1768 та 1778 роках, що свідчить про її неабияку популярність [112, с. 414].

Дана книга є катехізисом – збіркою, де у вигляді запитань і відповідей популярно викладені зміст і суть християнського віровчення та обрядовості. Книга створена була у Кременецькому Братському монастирі, але друкувалася тільки в Почаєві. Про це свідчить звернення до єпископа Сильвестра Лубенецького-Рудницького. В присвяті єпископу Луцькому і Острозькому Снльиестру Лубинецькому-Рудницькому зауважено не лише на високу моралізагорську цінність книги, але й наголошено на мові викладу: «Книжица сія, простим свойственным си діалектом Руским сложенна... яко каждого хрістіанскаго Проповідника уряд есть, и повинность, не хитрословіи Риторскими віщати, но простою бесідою о повинностях хрістіанских, о коли, и заповідех Божіих, простих людей поучати» [48, с. 414]. В іншій передмові «К

Благоразумному Читателю» розглядалися відмінності між латинськими і греко-католицькими катехізисами.

Глави книги поділені на повчання, що складаються з викладу певної релігійної догми в питаннях і відповідях, прикладів стосовно порушеної теми – уривків та переказаних історій із життів святих, писань отців церкви тощо. Добираючи приклади, укладачі не цуралися ані латинських, ані православних джерел: тут є оповідання зі збірок «Speculum exemplorum», «Gesta Romanorum», уривки з московського «Пролога», «Четий-Міней» Дмитра Туптала. Практична функціональна спрямованість розширених катехізисів, які мали на меті дати настанови та допомогти і священнику, і вірянину приймати рішення в повсякденному житті, зумовило широке подання в їхніх текстах лексики «простою мовою» [188, С. 72–88].

Інше видання проповідницького характеру - «Писмена си єсть начатки догмато-нравоучителная Богословья Образом Народовіщанія...» (1771). Книга є підручником із догматичного та морального богослов'я для дієцезальних училищ. Її автор Федір Басарабський — управитель Луцької семінари та схоластик Луцької цільного життя на Правобережжі.

Перед виданням книги в Почаївській друкарні її ретельно вичитували і звіряли, аби не було нічого «Православію Кафоліческому противно». В книзі зазначено, що саме єпископ спонукав Ф. Басарабського розширити і доопрацювати лекційні матеріали, які є результатом праці автора в дієцезальному училищі, з метою підготовки їх до друку. Тут міститься і короткий коментар з приводу вибору мови тексту: він пояснюється вже не низьким рівнем освіти «простих людей» (книга розрахована на майбутніх священників, для яких знання церковнослов'янської мови є обов'язковим), а колективною ініціативою [66, с. [13], [14]; 112, с. 420].

Важливо, що в почаївській друкарні була видана книга проповідей Іпатія Потія «Kazania i homilie od niedzieli przedzapustney do niedzieli i poniedziałku Zesłania Ducha S. / Meża nieśmiertelney pamięci Hupacyusza Pocieia z kasztelana brzeskiego litt: mnicha Z. S. Bazylego W. biskupa włodzimierskiego i brzesk: oraz

metropolity Całey Rusi w roku 1714 z listem i odpowiedzią do Melecjusza, przez J. W. Leona Kiszkę biskupa włodzimierskiego w Supraślu do druku podane ... w niniejszym 1788. nowo wydrukowane» (Почаїв, 1788), передрук супрасльського видання 1714 р. В ній містилося 21 «казання» і стільки ж «гомій», призначалася для теологів і проповідників – василіан на всі неділі цілого року.

Дослідниця творчості Іпатія Потія Лілія Бережна, аналізуючи його доробок, і зокрема його проповіді, приходять до висновку, що він був «прикордонною людиною», шукав «третій шлях», який примирить «Русь з Руссю». Заслуга Потія, на думку дослідниці, полягає в тому, що він намагався зблизити сотерологічні й есхатологічні моделі та концепції, аби довести, що догматичної різниці між католиками і православними немає, він спробував поєднати православні інтерпритації з католицькими. Бажання знайти відповідь на це питання свідчило про гостре відчуття потреб часу [104, с. 36].

Катехітичною за змістом є книга Порфирія Скарбек-Важинського «Katechizm albo krótkie zebranie nauki chrześcijańskiej...» (Почаїв, 1792). Вона була спеціально створена для «wszystkim Prawowiernym, a szczegolniey Kaplanom do Naszey Zwierzchności należącym» (для всіх правовірних, а особливо для священників) [112, с. 456].

Автор книги, Порфирій Скарбек-Важинський (1730-1804) – видатний ієрарх уніатської церкви Київської митрополії, виходець з римо-католицької родини, великий любитель старовинних українських церковних традицій і водночас палкий патріот Речі Посполитої, український греко-католицький єпископ Холмський (1790-1804 рр). В 1748 р. вступив до Чину св. Василя Великого в Вільно, перейшовши до греко-католицького обряду. Навчався в грецькому колегіумі в Римі. Учителював у василіанських школах Полоцька і Бучача, займав посаду ректора колегії у Володимирі. Його книги неодноразово видавались в Почаївській друкарні. В своїх творах Порфирій Скарбек Важинський звертався до філософської проблематики, був автором праць на катехетичні теми.

Відомо, що в друкарні Почаївського монастиря не менше 5 раз, а саме двічі 1782 р. та тричі 1783 р., видавався інший катехізис - «Собраніє краткія науки о артикулах вери». Книга є передруком московського видання 1649 р., а та в свою чергу є перевиданням першого православного катехізису складено під керівництвом митрополита Київського і Галицького Петра Могили 1645 р. В дослідженнях відомого дослідника старообрядництва А. Вознесенського зазначено, що це видання здійснювалося на замовлення російських старообрядців [130; 112, с. 443]. То ж постає питання, чи використовувалося воно в практиці уніатів.

Видання «Науки парохіалная ...» 1794 р. здійснене з благословіння єпископа Луцького і Острозького Стефана Левинського тиражем близько 800 примірників. Книга є пам'яткою давньоукраїнської мови. Текст перекладено із церковнослов'янської на давньоукраїнську мову. У передмові автор збірника Юліан Добриловський переконує читача в необхідності проводити богослужіння українською мовою і розповідає про волинський, подільський і поліський діалекти. За змістом книга є збірником недільних проповідей, складених для священників (парохів). Проповіді надруковані за церковним календарем починаючи від неділі Святого Воскресіння. Перед основним текстом вміщено перелік усіх проповідей. У другій частині книги зібрані проповіді до днів пам'яті окремих святих та найбільших православних свят.

Як стверджує Йоанна Гетка, розглянувши уніатські видання з морального богослов'я, які вийшли в Уневі, Почаєві та Супраслі, попри їхнє головне завдання, яке полягало у релігійній просвіті вірних, вони містили інформацію соціального характеру та відіграли значну роль у формуванні українського громадянського суспільства [146, с. 228].

Отже, видання цілої низки катехитичних і морально-богословських книг представляло Почаївський монастир визначним центром богослов'я і проповідництва на правобережних українських землях. Ці твори містили важливу інформацію соціального характеру, яка піднімала духовний і

моральний рівень вірян, а також відіграли значну роль у формуванні українського громадянського суспільства.

Проповідництво було тісно пов'язане з місійною діяльністю, якій Василіанський чин приділяв велику увагу. Можна погодитися з дослідниками, які наголошують, що василіанські місії мали умовний характер, позаяк вони здійснювалися в уже християнізованому середовищі [327, с. 209). Головним завданням цих місій була унієзація вірних і посилення позицій Уніатської Церкви на українських землях, передусім в регіонах Правобережжя.

Організація місій часто поєднувалася з певними церковно-релігійними подіями, зокрема, з нагоди відзначення церковних свят, проведення візитацій і відпустів, започаткування братств. Обов'язковою складовою місій було виголошення проповідей, тому місіонери мали володіти прийомами ораторського мистецтва, а також катехізація вірних – тлумачення і навчання їх основам віри.

У наявних джерелах з історії Почаївського монастиря не збереглося певних свідчень про місії, які проводили безпосередньо ченці Почаївського монастиря. Це, зокрема, можна пояснити тим, що серед обителів Василіанського чину існувала спеціалізація щодо ведення того чи іншого виду духовно-релігійної і культурно-просвітницької діяльності. У цьому зв'язку варто навести документ з архіву Почаївської лаври 1788 р. під назвою «Stan prowincyi polskiey XX. Bazylianow», який підтверджує, що існував певний розподіл між монастирями – одні мали новіціати чи публічні школи, а інші проводили місії [7, арк. 261-263 зв.]. Луцький і Каневський воєвода Микола Потоцький надав василіанським монастирям великий фондуш, з яких найбільше отримав Почаївський монастир – «kilkukros» 100 тисяч польських злотих. На цей фондуш утримувався новіціат, місії, а також вище духовенство Ордену. Зокрема, з 22 василіанських монастирів Провінції Коронної в 6 монастирях утримувалися місії, а в 7 - публічні школи.

У цьому самому документі зазначалося, що утримання Домів Місій, як і шкіл та новіціату, відбувалося за підтримки монастирів цілої провінції, позаяк

обителі, маючи лише до 4000 польських злотих доходу, за винятком Почаївського, Овруцького, Мелецького, Уманського, не мали змоги їх утримувати самостійно. Почаївський монастир, як один із найбагатших, був базою для новіціату (про це детальніше в наступному розділі), водночас допомагав своїми коштами утримувати місії в інших монастирях.

Подібну практику взаємопідтримки серед монастирів Василіанського чину доводить також надрукований в Почаєві «Lyst oklony Nayprzwielebniejszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca Z.S.B.W. Prowincyi pod Tytulem Opieki Nayswietszey Maryi Panny Prowincyala, do Przewielb. Ichmci Xiedzy Przelozonych mieyscowych, i wszystkich w ogolnosci WW. OO. i BB. Professow pisany z Monasteru Zahorowskiego Dnia 15. Listopada S. K. 1778 Roku z woli i roskazu Jegoz w Roku tymze w Miesiacu Grudniu w Poczaiowie drukowany» [17, арк. 1-3]. В листі йшлося про обставини проведення місій, вказувалося на недоліки в їх роботі, необхідність скорочення тривалості місій – (не довше 2 тижнів, але не частіше 4 разів на рік). Водночас в кінці документу значився припис щодо необхідності великих монастирів опікуватися меншими, а саме, в усіх проблемних питаннях звертатися за допомогою до значніших монастирів. Зокрема, в листі зазначено, що Загаєцький, Кременецький, Збаразький і Мільчецький монастирі мають звертатися до Почаївського.

Варто зазначити, що підготовка фахових місіонерів вимагала як високого рівня освіти, так і фінансових затрат. Дослідники зауважують, що місіонером могла стати лише особа, яка здобула вищу богословську освіту - навчалася 2 роки філософії й 4 роки теології, була добре обізнана з святотецькими творами. Крім цього, місіонери мали пройти ще окремі курси проповідництва. Після іспитів, кандидати в місіонери мали готувати тексти проповідей в письмовій формі й представляти їх протоігумену під час візитації [246, с. 236]. Тому місіонери на той час дуже цінилися і були великою рідкістю. Так, у Каталозі монастирів Василіанського чину за 1774 р. значився лише один місіонер – у Кременецькому монастирі [81].

Починаючи з 1753 р., місії мав утримувати лише Кременецький монастир. У 1762 р. Якуб Замойський надав 30 000 злотих на утримання монастиря та проведення місій монастирю у Замості [369, с. 255]. Актом від 6 вересня 1763 р. воєвода київський Францішек Потоцький визначив для місій монастир в Кристинополі, в якому мало перебувати 2-3 місіонери, проводити щорічно 4 двотижневі місії в місцях, які належали Потоцьким. Також 4 місіонерів мав утримувати монастир в Умані, фундований тим самим Францішком Потоцьким у 1766 р. з метою проводити місії мінімум 2 рази в рік [246, с. 237; 298, с. 33]. З цього ж року відомі також місії в Шаргороді [369, с. 256-257].

Попри те, що Почаївський монастир безпосередньо не проводив місій (принаймні про це не пише Б. Лоренс і відсутня інформація в каталогах), він так чи інакше значною мірою спричинився до місійної справи. Зокрема, серед ченців і керівництва монастиря були колишні місіонери. Так, Ієронім Калетинський, один з найперших місіонерів-василіан, жив спочатку в Кременецькому монастирі, де у 1751-1754 і 1766 рр. проводив місії, згодом став ігуменом Почаївського монастиря (1774-1775) [82, арк. [8]; 369, с. 258]. Він також готував до друку та, ймовірно, укладав твір «Народовіщаніє, или Слово к народу кафоліческому» 1765 р., про яке йшла мова вище. Про це свідчить звернення до єпископа Сильвестра Рудницького (арк. [2-3]), підписане в книзі ігуменом Кременецького Братського монастиря Ієронімом Калетинським разом з братією. Книга видана в 1765 р., а вже в 1766 р. Ієронім Калетинський брав участь у проведенні місії. Можна припустити, що ця книга продавалася або роздавалася під час її проведення.

Є приклади про те, що здобувши досвід проведення місій в інших обителях, духовні особи досягли певних ієрархічних щаблів у Почаєві. Так, у книзі Беати Лоренс міститься таблиця з іменами 75 місіонерів-василіан, які проводили місії в 1743-1780 рр. [369, с. 257]. Серед них названий також Адріан Андрушкевич, який проводив місію у Дрогобичі в 1776-1779 рр. [369, с. 258], пізніше став намісником Почаївського монастиря, а 1802 р. – протоконсулом руської провінції ЧСВВ.

І навпаки, інші діячі, які прийняли чернечий постриг в Почаєві, ставали місіонерами в інших монастирях. Так, Модест Трусевич, здобувши теологічну освіту в Перемишлі, 1752 р. вступив до чернецтва в Почаєві, з березня 1756 р. був місіонером у Замості, а 1764 р. став у цьому монастирі ігуменом та префектом місіонерів [293, с. 222]. Вікентій Загоровський по закінченні новіціату в Почаєві 1745 р. ргодом став місіонером у Кременці, де пробув два роки. Потім переїхав до Замостя, будучи ігуменом і місіонером впродовж шести років (1758-1764 рр.). За його керівництва обителлю у Замості пошвавилася душпастирська праця, зокрема відбулося 22 місії. Із новою фундацією монастиря в Умані у 1765 р. призначений ігуменом обителі та ректором василіанського колегіуму, організував при монастирі місіонерський осередок, який поширював унійні ідеї на Київщині [298, с. 35-36]. Вище вже йшлося про цих осіб як проповідників у різних унійних обителях, тобто за практикою Василіанського чину такі обов'язки (місіонерів і проповідників) часто поєднувалися.

Показово, що для проведення місій в друкарні Почаївського монастиря було надруковано низку видань, посібників із місійної діяльності. Зокрема, у 1772 р. було опубліковано виданий підручник для проведення місій Корнелія Срочинського «*Methodus peragendi missiones apostolicas*» («Спосіб проведення місій») [369, с. 264-265]. Під час написання свого підручника Корнелій Срочинський використав досвід їх проведення у Замостю та Умані, де у 1764 р. особисто брав участь у місії з замойським місіонером Гераклієм Костецьким.

На обставини появи підручника проливає світло книга запису подій в Крестиннопольському монастирі, у якій Корнелій Срочинський особисто зафіксував обставини проведення місії у цьому монастирі в 1764 р. Під час візитації монастиря в 1770 р. вікарій провінції Інокентій Матковський, зауважив на ці записи Срочинського і наказав підготувати їх до друку, що й було зроблено в Почаївській друкарні в 1772 р. Книгу було надруковано накладом 100 примірників з умовою, щоб нікому не дісталася далі від «провінції нашої». Тобто, під загрозою конкуренції у місійній діяльності з православними і

католиками книга була призначена для користування лише у вузькому колі місцевих місіонерів Руській провінції. Вартість друку становила 350 злотих, оправа 50 злотих, а ціна одного примірника - 4 злотих. [369, с. 264]. Як записав сам Корнелій Срочинський, «Rozdalem sam egzemplarzow naszym missionerzom I innym naszym zakonnikom numero 30, a egzemplarzow 70 wziął JX Piotrowski sekretarz prowincyi do rozdania podczas wizyt, tak osobom jako i do bibliotek» («Роздав сам екземплярів нашим місіонерам та іншим монахам 30 штук, а 70 примірників взяв секретар провінції ксьондз Пьотровський для роздачі під час візитацій, як особам, так і до бібліотек»).

На необхідність керуватися книгою Корнелія Срочинського вказувалося також у вищезазначеному документі «Lyst oklony Nauprzwielebniejszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca».

Рукопис підручника Срочинського на 74 аркушах до кінця XVIII ст. знаходився в Лаврові. До нього був приплетено «Katechizm krotko zebrany» (з арк. 75 по 103), надрукований у Львові в 1768 р. накладом 2020 примірників, який призначався для місіонерів василіан провінції коронної. Як припускає Б. Лоренс, його автором, імовірно, був також К. Срочинський. [369, с. 265]. Дослідниця вважає, що такі невеликі книжечки, як вищеназваний катехизис та інші подібні видання («Porzadek nabozenstwa i nauk na missyi», «O swieconej wodzie i jej skutach») роздавалися вірним під час проведення місії.

Одним із подібних видань, яке широко використовувалося в місійній діяльності василіян, став опублікований в Почаєві 1819 р. «Катехизм вкратце собраный ... На миссиях Чина С[вя]таго Васіліа Великаго провенції Коронной звычайный». Текст цієї невеликої книжки (34 арк. формату 8°), окрім кількох уривків, повністю україномовний. Окрім власне катехизису видання містило низку рекомендацій і настанов як готуватися до причастя, щодо поведінки під час катехитичної місії, а також молитви та 7 українських пісень релігійного змісту.

Як встановив дослідник Р. Кисельов, оригіналом цього катехизису став «Katechizm krótko zebrany...», текст якого польською мовою, у переддруку з

львівського видання 1768 р., уміщено в почаївському збірнику, що регламентував проведення василіянських місій у Руській провінції – «Methodus peragendi missiones apostolicas» (1772 р.) [47, 2673; 188, с. 84]. Переклад «Katechizmu...» церковнослов'янською мовою вийшов у Почаєві окремою книгою 1790 р. під назвою «Поученіє христіанское, си есть Катехизм въ кратце собранный». Це видання містило і кілька уривків українською книжною мовою: текст десяти біблійних заповідей (арк. [13]); текст п'яти церковних заповідей (арк. [13] – [13 зв.]); перелік семи таїнств (Арк. [13 зв.]); перелік семи головних гріхів (Арк. [16 зв.]); перелік семи дарів Святого Духа (арк. [1]). Завершують книжку україномовні пісні катехитичного змісту (арк. [27 зв.] – [38]).

Вихід українського перекладу цієї книги 1819 р. [46, с. 191] (можливо, були й раніші видання на початку ХІХ ст., але нам не вдалося їх виявити) – важлива культурна подія, яка свідчить про те, що потреба в україномовних виданнях не зникала, а сам Почаївський Успенський монастир унійного періоду, залишався одним із українських культурних центрів у межах Російської імперії. Можливо, що в цьому перекладі слід вбачати і вплив патріотичного руху в середовищі греко-католицького духівництва першої чверті ХІХ ст. Це підтверджує й передрук у Почаєві 1821 р. україномовного катехизису «Наука християнская ...», виданого за благословіння митрополита Михайла Левицького [46, с. 191].

Підкреслюючи значення місійної діяльності василіан, у тому числі й Почаївського монастиря, для поширення впливу Уніатської Церкви, М. Петров зауважував, що успішні результати їх місій свідчили про себе ще десятки років після скасування Унії. На думку автора, саме цій праці василіан завдячує та обставина, що багато уніатів не прийняло православної віри і віддавало перевагу церквам латинського обряду, хоч формально у них не значилися. Навіть у 70-х роках ХІХ ст. колишні уніати збиралися на «відпустити й празники» та практикували Великодні сповіді, до яких були призвичаєні змалку, і зберігали в пошані придорожні хрести, які залишилися після проведення василіянських місій [250, с. 218-220].

Отже, церковно-релігійна діяльність Почаївського монастиря, формалізована у його богослужбових виданнях, синтезувала практики Православної та Уніатської Церков. Попри латинізаційні впливи, що диктувалися вимогами Замойського Синоду 1720 р., почаївські стародруки, головним чином Требники, продовжували містити чимало елементів православного богослужіння, запровадженого реформами Петра Могили. Видання цілої низки катехитичних і морально-богословських книг представляло Почаївський монастир центром проповідництва на правобережних українських землях. Ці твори містили важливу інформацію соціального характеру, яка піднімала духовний і моральний рівень вірян, і тим самим відіграли значну роль у формуванні українського громадянського суспільства. Все це стало причиною того, що видання Почаївської друкарні широко використовувалось у богослужбовій практиці Православної та Уніатської (Греко-Католицької) Церков.

У своїй практичній діяльності василіани, які в Почаєві проходили новіціат і приймали чернечий постриг, застосовували проповідницький досвід в різних чернечих обителях, куди їх скеровувало керівництво Василіанського чину, і поєднували його з іншими обов'язками – викладанням у навчальних закладах, місійною і адміністративною діяльністю.

РОЗДІЛ 3

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТИРЯ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНЦІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ

3.1. Навчальні заклади Почаївського монастиря в системі василіанської освіти XVIII – початку XIX ст.

Аналіз діяльності навчальних закладів Почаївського монастиря потребує загальної характеристики системи освіти василіанського чернецтва даного періоду. Питання освіти постало ще на початку унії і було однією з умов її прийняття, яку висунули руські єпископи, а саме - право створення шкіл та духовних семінарій з грецькою та церковно-слов'янською мовами.

У своїй діяльності василіани орієнтувались на західні зразки - програми єзуїтських та піярських навчальних закладів, і розвивали освіту в чотирьох напрямках – 1) новіціат; 2) чернечі студії; 3) духовні семінарії; 4) публічні школи.

Василіани почали започатковувати школи з ініціативи митрополита Йосифа Вельяміна Рутського, який 1603 р. заснував і утримував власним коштом школу у м. Вільно. Владика доклав максимум зусиль для отримання від польського короля привілеїв на створення таких шкіл. 31 березня 1613 р. такий привілей був наданий польським королем Сигізмундом III Вазою щодо створення шкіл з грецькою, руською, польською, церковно-слов'янською та латинською мовами навчання.

В кінці 1615 р., перебуваючи в Римі, митрополит Рутський отримав папський дозвіл закладати школи на зразок єзуїтських (бреве «Piis et elevatis») [369, с. 308-309], виклопотав для руських студентів 4 стипендії у римській Грецькій колегії св. Атанасія та багато інших привілеїв.

Однією з перших василіанських шкіл була школа у Володимирі. Її забезпечив своєю фундацією ще митрополит Іпатій Потій. На початку своєї

діяльності вона мало чим відрізнялася від елементарних шкіл, але вже близько 1616 р. була реформована за типом єзуїтських колегіумів.

Питання підготовки плану навчання і окреслення обов'язків вчителів у василіанських школах стало предметом обговорення декількох капітул в XVII столітті. Зокрема, проблема функціонування публічних шкіл обговорювалося на I Генеральній Капітулі Ордену св. Василя Великого в липні 1617 р. в Новогрудку. Проте недоліком у діяльності Василіанського чину можна назвати відсутність послідовної політики щодо прийняття важливих рішень у сфері освіти та її розвитку. Так, на перших Соборах та Генеральних Капітулах, де були представлені і вирішувалися актуальні проблеми релігійного життя, обходили увагою питання створення та діяльності шкіл. Релігійні статuti (Regulae Monasticae Ordinis Sancti Basilii M.), розроблені митрополитом Ручьким, не містять жодної згадки про освітню діяльність [369, с. 309].

В 1639 р. Холмський уніатський єпископ Мефодій Терлецький відкрив гімназію при церкві кафедральній в Холмі. Її організація та програма навчання спиралася на правила єзуїтських шкіл. План науки, що включав вивчення латинської і грецької мов, вільні науки, теологію, мав бути реалізований в 5 класах, з яких два останні були імовірно дворічні. Першим ректором тієї школи для світської молоді обох католицьких обрядів, став Яків Суша, пізніше владика холмський. 7.06.1640 р. гімназія отримала привілей від короля Владислава IV, і в 1644 р. бреве від папи римського Урбана VIII. Гімназія від 1727 р. називалася колегіум, діяла до 1759 р., коли Максиміліан Рилло перетворив її на греко-католицьку духовну семінарію.

У другій половині XVII ст. Василіанський чин, з огляду на війни, переслідування не міг розгорнути ширшої діяльності. Школи при монастирських церквах і студійні доми, які почали розвиватись за митрополита Рутського, помалу щезли, а чин не мав навіть власного дому філософських студій. Його відкрито в 1703 р. за протоархимандрита Льва Кишки. Василіанські ченці далі навчалися в папських колегіях (Рим, Брансберг, Вільно, Оломовц, Прага). І саме з них обиралися ієрархи греко-католицької церкви та

всі вищі урядовці Василіанського чину [256, с. 85]. До початку XVIII ст. василіани ще не опрацювали власної шкільної системи освіти, хоча, не зважаючи на це, вже діяли школи для світської молоді в Володимирі-Волинському і Жировицях. Там же було прийнято «Ratio studiorum», запозичене від єзуїтів. На капітулі в Бялій 1709 р. було наказано організовувати публічні диспути і діалоги, які зазвичай проводилися в єзуїтських школах.

Проблеми шкільництва, публічного і чернечого, постали на Генеральній капітулі в Брест-Литовську 1759 р., де були опрацьовані нові устави для монахів-василіан. В проекті конституцій, названих Гощанськими, був окремий розділ, присвячений освітній діяльності василіан, де також йшлося і про публічні школи для світської молоді.

Політичні обставини, а саме, перший поділ Речі Посполитої 1772 р., привели до поділу Василіанського Ордену на 4 провінції. 1773 р. папська влада офіційно розпустила Орден єзуїтів, а відповідно постало питання про єзуїтські колегіуми та школи. Того ж року на теренах Речі Посполитої було утворено перше в Європі Міністерство освіти - Едукаційна комісія (1773-1794), утворена з ініціативи короля Станіслава-Августа Понятовського та затверджена польським сеймом 15 жовтня 1773 р. Комісія розробила проект, яким передбачалося оновлення навчальної програми за рахунок викладання основ природничих наук – математики, хімії, фізики, а також права й економіки; запровадження навчання польською мовою та паралельне вивчення європейських мов (насамперед французької та німецької); впровадження обов'язкового фізичного виховання [149].

За завданням комісара Департаменту Руського князя Адама Казимира Чарторийського був підготовлений план прийняття єзуїтських колегіумів василіанами, представлений на сесії Комісії у серпні 1774 р. Меморіал мав назву «Projekt o szkołach znajdujących się w województwie kijowskiem, wolynskim, podolskim i braclawskim i potrzebnie znajdować się mogących na rozkaz J.O. Xięcia Imci Czartoryuskiego Generala ziem Podolskich danu». У ньому йшлося про передачу василіанам колишніх єзуїтських колегіумів в Овручі, Житомирі,

Луцьку, Кременці, Острозі, Кам'янцю-Подільському, Барі, Вінниці. Йшлося також про створення шкіл повітових в Бялувце, Меджибожі, Гранові. На утримання цих шкіл повинні бути передані фонди колишніх єзуїтських шкіл. В разі їхньої відсутності або недостатку, Едукаційна Комісія мала надати кошти для утримання професорів і конвікту [369, с. 320-321]. Одним із нововведень Едукаційної Комісії було введення вивчення мов і відповідно переклад необхідних підручників для цих колегіумів та шкіл з французької мови на польську з розпорядженням надрукувати їх в Почаєві [369, с. 321].

Освітню діяльність Василіанського чину в цих умовах характеризує документ «Stan prowincyi polskiey XX. Bazylianow» ([Почаїв, 1788]) [7, арк. 261-263 зв.], який, що особливо важливо - чітко визначав місце Почаївського монастиря в системі василіанської освіти.

В цьому документі поданий огляд стану Польської провінції Василіанського чину, проаналізовано і охарактеризовано рівень освіти, спосіб утримування шкіл та шпиталів при монастирях. «Монастирі Василіанські на Русі перед тим (перед унією) поодиноці буття своє утримували ... Місцева громада, залишаючись в такому стані, відчувала брак освіти, без якої світло наук було недосяжним; світла, яким той Закон (Орден) з давніх віків в Церкві Божій яснів». Зміна відбулася після підпорядкування церкви (Риму) – «в них (монастирях) освіта почала зростати..., почали ... утримувати школи публічні, в яких просвіщається люд для послуг рідного краю. Там, де деякі монастирі утримують школи публічні для освіти молоді, а інші ...місії, то цим є корисними для краю» [7, арк. 261-263 зв.].

Як говориться в документі, утримання цих шкіл ґрунтується не лише на доходах самих монастирів, але й за підтримки інших монастирів цілої провінції, оскільки монастирі, маючи лише до 4000 польських злотих доходу, за виключенням Почаївського, Овруцького, Мелецького, Уманського, не були в стані утримувати публічні школи, Дім Місії, Новіціат. Луцький і Каневський воєвода Микола Потоцький надав великий фонд, який був поділений між монастирями, проте найбільше отримав Почаївський монастир – «kilkukros»

100 тисяч польських злотих. На цей фондуш утримувався Новіціат, Місії, а також вище духовенство Ордену. І тут чітко визначене місце Почаївського монастиря як засадничого у василіанській чернечій освіті, і очевидно найбагатшого, тому маєток його був головним фондушем утримання освіти в тій провінції. «Klasztor tedy Poczajowski iest zasada Rzadnosci, wychowania, Educacyi Zakonnych Osob, a zatym i uzytecznosci Publiczney z Osob calego spoleczenstwa tey Prowincyi; a maiatek iego iest glownym funduszem utrzymuiacym Prowincya w tey uzytecznosci, ktora wzglednie usprawiedliwia Kosciol i Oyczyzna» [7, арк. 261-263 зв.]. Школи публічні і місії утримувалися не кожним монастирем окремо, а всіма разом. У 22 василіанських монастирях Провінції Коронної (Київське, Волинське, Подольське, Брацлавське воєводства) утримувалися в 6 монастирях Місії, при 7 монастирях - публічні школи. В той же час, існував певний розподіл між монастирями – одні утримували публічні школи, а інші проводили Місії.

Для виконання вищевказаних обов'язків в школі та місіях мало бути задіяно до 50 осіб, більшість становили проповідники і священники. Для навчання тих осіб (майбутніх вчителів і місіонерів) утримується Новіціат. Учні там для такої науки було завжди до 50 осіб. З тексту документу зрозуміло, що функції Новіціату в монастирях були дещо ширшими, ніж просто підготовка до чернечого життя. Мова йде про те, що саме з Новіціату виходили майбутні вчителі і місіонери: «Dla usposobienia Osob do tych uslug utrzymuje Nowycyat, przez ktory Osoby powolane do spoleczenstwa swego wprowadza: utrzymuie Studia czyli nauki w gatunkach wyzey wymienionych, w ktorych Osoby swe formuie i doskonali: do tych lekcyi dostarcza Nauczycielow; uczniow zas w tym cwiczczeniu do 50 wychowuie zawsze» [7, арк. 261-263 зв.].

Вчителі в школах та місіонери також утримувалися за рахунок монастирів. Навчання в новіціатах, монастирських школах відбувалося з таких предметів: граматики, риторики, логіки, математики, фізики, теології. В зв'язку з невеликими доходами цих обителів, саме навчання ділилося між кількома монастирями по черзі.

В документі наголошувалося, що за рахунок фондушу Почаївський монастир допомагає іншим монастирям і суспільству вирішувати важливі питання. В той же час, це не настільки великий фондус – сума, яка використовується з нього – це від 3500 до 5000 польських злотих в рік. Вона використовується на потреби капітули, на утримання Новіціату, на утримання хворих та старих ченців, на утримання вищого керівництва Ордену Василіан, едукції монахів, на утримання Шпиталю (притулку), челяді, фабрики, на виплату субсидії харитативної та інших податків. Говориться про те, що сама провінція є бідною і доводиться посилати на навчання до Краківської Академії від 6 до 8 осіб на власний рахунок, утримуючи тих студентів за кошти з цього фондушу та в складчину з іншими монастирями. Адаже є припис, за яким потрібно для шкіл публічних готувати високосвічених лекторів [7, с. 262-263 зв.].

З 1792 р. було прийняте рішення - для вищої освіти і прослуховування філософських і богословських наук висилати із Почаївського монастиря до Папської академії при Віленському університеті 4 найздібніших новика, які по закінченню курсу, повертались в свій монастир з вченими ступенями, називались алюмнами, призначались викладачами або швидше ставали секретарями провінції, консульторами, суперіорами і навіть провінціалами. У папських семінаріях Вільно, Кракова, Браунсберга, Львова, Олмоуца, Праги, Відня, Граца, Риму здобували освіту ченці із інших монастирів Василіанського Чину (наприклад, з теренів Перемишльської епархії) [293; 294].

Новіціат

Поява новіціату в Уніатській Церкві пов'язана безпосередньо з реформами митрополита Йосифа Вельяміна Рутського. Вже на 1-й капітулі монастирській в 1617 р. було прийняте рішення, в якому говорилося аби «żeby osobne gdzie miejsce było, na ktorem by bracia zakonu naszego uczyła bracia swoja nauk tych, do których by kto sposobnym był, i które powolaniu naszemu potrzebne sa» [369, с. 132], тобто освічені монахи мали взяти на себе обов'язок навчати всіх необхідних наук новоприбулих новіціїв.

Перші монастирські студії у вигляді новіціату були запроваджені 1613 року в Литовській провінції в Битені (1617 року цей монастир у числі п'яти інших увійшов до щойно утвореної Віленської Конгрегації св. Трійці, або друга назва – Василіанського Чину). До того часу такої колективної форми – підготовки кандидатів до чернечого служіння під проводом головного наставника-магістра - не було [246, с. 239].

Новіціат був першою сходинкою у духовній освіті майбутніх ченців.

Діяльність новіціату регулювалася певними правилами, які виходили друком передусім в друкарні Почаївського монастиря. Зокрема, про діяльність новіціату йшлося в першому розділі книги «Ustawy Swietego Ojca Naszego, Bazylego Wielkiego w krotce zebrane. W Konwencie Poczajowskim, zakonu tegoz. W roku Tysiac Siedmset Czterdziestym, Przedrukowane» (Почаїв, 1740 р.). Як йшлося в Уставах, навчання новиків тривало один рік, але могло бути і довшим, в залежності від віку кандидата.

У книзі «Summariusz regul Swietego Ojca Naszego Bazylego Wielkiego z regul obszerniejszych i krotszych, z konstytucji mniskich i nauk Jego zakonnych wkrotce zebrany, wydrukowany cum permissu Superiorum. Poczajow 1751» (Почаїв, 1751 р.), у другому розділі «Про прийняття до Закону і о пробі» [93, с. 3] були прописані певні умови щодо новіціату, а саме: «до монастиря не можна приймати на прохання родичів, а лише з доброї волі, без примусу, а з власного натхнення, якщо здібний до наук шкільних і послуг законних». Претендента в новіції опитували на предмет звичок та поведінки у світському житті. За віком йому мало бути не менше 15 років і перебувати в новіціаті не менше року [93, с. 4 - 5]. В повсякденній практиці новіцій мав, окрім читання молитов, займатися читанням книг духовних і різними монастирськими обов'язками. Новіції повинні були мати рекомендацію від священників, а також зазначити попереднє місце навчання, та стан свого здоров'я кандидата [93, с. 6]. Перевагу мали кандидати, які пройшли чернечі освітні студії.

Підручником для василіанських новіціїв був обраний твір італійського автора Петра Менніта «Didatterio Basiliano, overo Istruzioni per la buona

educazione de' novizii, e profesii religione di s. Basilio Magno» (Rzym, 1710) [369, с. 133 – 134]. Польською мовою книга була видана у Вільно в 1764 р. – «Szkola Bazylianska» За М. Підлипчак-Маєрович, автором перекладу міг бути Ігнатій Кульчицький. В 1772 р. ця книга була придбана для монастиря «Za dwa tomy Xiag Zywotow Swietych Zakonu S O. naszej Bazyley W. y za dwa tomy Szkoły Bazylianskiey = 36 zlt» [19, арк. 1].

Про цю книгу ми зустрічаємо згадку і у почаївському виданні «Reguly Nowiciacki» 1783 р., де чітко зазначається про необхідність новиків не лише щодня читати «Reguly», але й перечитувати книгу «Szkola Bazylianska» (розділ XIII) [89, арк. [5]. За змістом книга «Szkola Bazylianska» поділяється на 32 розділи, де розміщені такі статті: про необхідність доброго виховання для бажаючих прийняти постриг; про магістра для новиків; про приміщення для них; про одяг новиків; про терпимість і скромну поведінку насельників монастиря; про смирення та молитву; про важливість чернечих обітниць; про сповідь і причастя; про взаємну любов між братами; про обряди під час богослужінь. У правилах було записано, що кандидат, який по закінченню новіціата не захотів постригтися в монахи, мав повернутися до світського життя. Ті ж хто приступав до «професії», тобто ставав монахом, мав у тримісячний термін розпорядитися своїм маєтком згідно з постановами Тридентського собору [97, с. 56].

Після вилучення монастирів із юрисдикції єпископів і входження їх до окремої адміністративної одиниці – Свято-Покровської провінції, де поширювалася юрисдикція протоігумена, на її теренах функціонувало два центри для вишколу новиків - у Добромилі і Почаєві. У листі-обіжнику протоігумена Йосифа Моргульця до монастирів Святопокровської провінції (07.02.1777 р.) були викладені основні вимоги до майбутніх ченців, їхнього вишколу та поведінки. Як зазначалося у документі, настоятелі повинні піклуватися про кандидатів у чернецтво, відправляючи їх до монастиря, де діє Дім новіціату. Нео-професи (новики, які щойно склали чернечі обіти та перебувають в цьому стані до трьох років) повинні двічі на рік відвідувати

восьмиденні реколекції та щорічно проходити опитування домашньої капітули, якщо мають певні недосконалості (незрозуміло). Ті особи, що пройшли рік випробовування у новіціаті, але не склали чернечих обітів через недосконалості встановленого вікового цензу (австрійська влада визначила 24 роки), повинні бути відправлені до іншого монастиря та можуть бути прирівняні у правах із тими, хто вже урочисто склав обіти [369, арк. 135-136]. Монахи, що володіють певними ремеслами, повинні набутими навичками долучатися до потреб Чину. У 1777 р. на Почаївській консулті (наradі провінційної управи) прийнято резолюцію, щоб настоятелі монастирів зібрали відомості про ремісничі здібності монахів та подали цю інформацію до каталогу чернецтва Святопокровської провінції, позначивши умовними буквами певний вид ремесла (А - ювелір, F - коваль, FF - слюсар, Н - годинникар, Нt - рільник, L - столяр, LL - скульптор, М - муляр, Р - маляр, S - швець, Т - шаповал (панчішник), V - кравець) [369, арк. 136].

Враховуючи практичну необхідність щодо викладу монастирських правил для новіціїв, у 1783 р. у Почаївській друкарні було видано книгу «Правила новіціацькі», яка до того часу функціонувала в рукописному варіанті («Reguly Nowiciackie dotad pisane A Roku 1783 z przydanym instruktarzem wydrukowane W Drukarni Poczajowskiey WW. O. Bazylianow Dnia 17 Stycznia», Почаїв, 1783). У ній на 40 сторінках викладено не лише порядок вступу до новіціату, але й правила поведінки та навчання новиків.

У першому розділі «Інструктаж, [який містить] в собі деякі вправи для новіціїв і проведення забав, що в зв'язку з обставинами довкола змінюються» зауважено на необхідності неодноразово перечитувати цю книгу [89, арк. [2]. Серед головних навичок новиків визначено знання руської та латинської мов. Далі розписано розклад дня для новіція, де чітко було визначено час для молитви, медитацій, перерви на обід, а також навчання, яке складалося з читання, писання та композицій. Заняття відбувалися в загальній аудиторії, де кожен спершу читав уривок з катехизису.

Магістр новиків визначав програму навчання і читання, та призначав кожному певну книгу, наприклад, катехизис, твори Овідія, Вергілія, Арістотеля, Цицерона. Дозвіл на вихід до окремої келії під час занять надавався окремо. Новики обов'язково брали участь в щоденних літургіях. Після читання всіх молитв готували книги до лекції [89, арк. [4]. Відпочинок також регламентувався, власне, йшлося про те, що розмови у вільний час мали стосуватися тематики останньої проповіді та ранішньої медитації, народження Ісуса Христа та християнських чеснот - мудрості, цноти, справедливості і т.і. Зокрема, в правилах було записано – «Ze mowa o rzeczach złych iest smiercia, o rzeczach dobrych iest zyciem («Адже мова про речі злі є смерть, а про речі добрі є життям») [89, арк. [4] зв.].

Новіціям дозволялося в окремі дні, крім святкових та урочистих, неділі і четверга, займатися рукоділлям - малюванням, гравіруванням, оправами книг, чи різними промислами і господарством (обробляти город, садок) [89, арк. [5]. За розкладом – з 13.30 до 14 – кожен мав читати свою книгу. Впродовж дня новіції молилися або вчили молитов, співали по Ірмологіону. Після вечірніх молитв новіції мали знову зібратися в спільній аудиторії (pospolitey), прочитати один з пунктів книги «Szkola Bazylianska» і обговорити прочитане. По вівторкам та четвергам новіції за завданням магістра мали займатися розважанням на тему чернечого стану, перекладами, складанням проповідей [89, арк. [5]. Пункт 21 правил зазначав обов'язки «ревнителя», який мав слідкувати за дотриманням монастирського розпорядку. Окремо фіксувався порядок користування монастирською бібліотекою.

Після представлення магістром результатів студій новіція перед братією і голосування відбувалася сама процедура чернечого постригу. І лише після вирішення майнових питань, генеральної сповіді та 10-денної реколекції, складався документ про «складання професії», який підписувався двома свідками.

Дослідниця соціокультурної сфери Уніатської Церкви Беата Лоренс у своїй праці аналізує попередній вишкіл новиків Провінції Коронної

Василіанського чину у різних світських школах та колегіях. За її даними освіту з різних предметів. Ці дані – граматики, синтаксима, поетика, риторика, філософія (з логікою), теологія – у 1754 р. отримало 166 персон, а в 1776 р. – 240 персон, при цьому у колегіумах єзуїтських до вступу у василіанський новіціат навчалося 54 кандидати у 1754 р. та 100 у 1776 р., василіанських - 7 у 1754 р. та 17 у 1776 р., піарських – 5 у 1754 р. та 7 у 1776 р., паулінських - 0 у 1754 р. – 1 у 1776 р., академічних - 1 у 1754 р. та 1 у 1776 р. [369, с. 137] («Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae ... 1754, те саме 1777») свідчать, що перед вступом до новіціату значна кількість молоді Василіанського чину здобувала освіту у світських навчальних закладах, причому переважна частина навчалася саме у католицьких, єзуїтських колегіумах (понад третину у 1754 р. і майже половина у 1776 р.).

Щодо часу запровадження новіціату в Почаївському монастирі Б. Лоренс вказує на 1743 р. [369, с. 135]. Проте нами встановлено, що про новіціат згадується вже у візитації Почаївського монастиря 1736 р., а саме, йдеться про приміщення, де він розташовувався: «Окремо келії в двоповерховому будинку - 2 келії внизу, 2 нагорі (де новіціат знаходиться)» [7, арк. 73]. Можна припустити, що почаївський новіціат міг виникнути ще раніше, невдовзі після переходу монастиря в унію 1712 р. Для цього в монастиря були достатні матеріальні ресурси і багата бібліотека. Як свідчить візитація монастиря від 1714 р., його бібліотека нараховувала вже близько 90 книг латинською і польською мовами, серед яких твори відомих давньогрецьких, давньоримських авторів (Арістотель, Овідій, Плутарх, Ціцерон), європейських теологів (книги по діалектиці, логіці, філософії), польсько-латинські словники, одна з перших європейських енциклопедій – венеційське видання «Polianthea», польські видання Біблій та проповіді [31, арк. 5; 118, арк. 75-80]. На користь цієї думки говорить також той факт, що Почаїв був одним з найбагатших уніатських монастирів, який мав можливість утримувати новіціат.

У візитації Почаївського монастиря за 1739 р. зустрічаємо вже певний склад учнів новіціату: імена 10 новіціїв, а також магістра Юстина Налонського (Justyn Nalonski), якому було на той час 46 років. За цим списком можна проаналізувати вік новиків - від 21 до 38 років. Четверо осіб з десяти знали і руську, і польську мови, вміли читати. Зустрічаються і відомі імена, наприклад, Паїсія Гржибовського, який знав польську і руську мови, був здібний до гравіювання, у новіціаті був з 1738 р. [32, арк. 4-6]. Про Паїсія Гржибовського, як і про Адріана Громачевського, додатково дізнаємося з рукописного Поменника Почаївського монастиря, в передмові до якого йдеться, що «преписася Сей Поменник в Монастирі Почаєвском Трудолюбством Ієромонаха Адріана Громачевського; и Ієромонаха Паисія Гржибовського: Року Божія 1755» [16, арк. 11]. Цікаво, що серед новіціїв значаться 4 вчителі риторики – Василій Громачевський, Пантелеймон Дембіцький, Н. Лобковський, Іларіон Тинєвський [32, арк. 6].

Існування новіціату в Почаєві не пізніше 1739 р. підтверджується також даними Ю. Стецика, який зазначає, що із 7 ченців цього монастиря троє пройшло новіціат в Почаєві до 1739 р. [299, с. 8].

Імена новиків та стислу інформацію про витрати монастиря на їх утримання подає Книга витрат Почаївського монастиря за 1745-1789 рр. («Ksiega rachunkowa monasteru w Roszajowie 1745-1789»). Зокрема, за придбання сукна на кунтуші для новіціїв Арсенія Сініцького, Андрія Головецького, Сильвестра Григоровича, Афанасія Шушкевича і Пафнутія Попеля монастир потратив 288 злотих [40, арк. 1 зв.].

Матеріали, які наводить у своїх працях сучасний дослідник Ю. Стецик, засвідчують, що згідно з правилами і практикою Василіанського чину монахи обителі Святопокровської провінції постійно переміщувалися від одного монастиря до іншого для вдосконалення освітнього рівня і виконання різноманітних чернечих обов'язків. Водночас кандидати в чернецтво, у зв'язку із запровадженням новіціату, не могли вступити до монастиря за місцем народження, а відправлялися до обителі, де функціонувала школа для новиків.

Так, наприклад Онуфрій (чернець ім'я – Орест) Нахімовський, хоча народився та здобував освіту в м. Любліні, де функціонував василіанський монастир, однак духовний вишкіл проходив у Почаївському новіціаті [297, с. 231-241].

Етапи освітнього і духовного зростання, одним із шаблів якого було служіння в Почаївському монастирі, демонструє, зокрема, біографія протоігумена Свято-Покровської провінції Йосифа Моргульця. Найпершу освіту він здобув в Острозькому колегіумі отців-єзуїтів, де закінчив риторику. 19 січня 1750 р. вступив до новіціату у Почаївському монастирі, де через рік прийняв чернечий постриг від протоархімандрита Іпатія Білінського. Після цього упродовж трьох років студював риторику в Гощі. 1753 р. скерований до Луцького Хрестовоздвиженського монастиря, де протягом року вивчав філософію, а згодом ще рік - теологічні студії в Львівському монастирі Св. Юрія, де навчався тільки один рік. Богословську освіту завершив у Браунсберзькій папській семінарії (Польща), де навчався упродовж трьох років [296, с. 133-134]. Отже, приклад Йосифа Моргульця вказує, що тогочасні василіани, які проходили чернечий вишкіл у почаївському новіціаті, здобували високий рівень освіти у різних навчальних закладах, у тому числі і європейських.

Аналіз публікацій та архівних документів дає можливість з'ясувати склад почаївського новіціату з викладачами включно. Так, у 1750 р. магістром новіціату був о. Протасій Краснянський, а з 1752 р. - ігумен Почаївського монастиря Никифор Гобчинський [295, с. 146]. У Каталозі монастирів Святопокровської провінції Василіанського ордену за 1754 р. [80, с. 118] зафіксовано ім'я магістра новіціїв Ферापонта Плешкевича. Очевидно, магістри змінювалися кожні 1-3 роки. Це були високоосвічені монахи віком від 35 років. Так, у 1774-1777 рр. магістром новиків у Почаєві був Ієронім Стржелецький – випускник Грещького колегіуму в Римі [369, с. 142], якому у 1774 р. було 44 роки [82, арк. 8].

В тому ж каталозі монастирів за 1754 р. подано 13 імен почаївських новіціїв – Гедеон Білінський, Самуель Станкевич, Баллам Онсаковський,

Даніель Хмелєвич, Ієроним Стржелецький, Боніфацій Рухтовський, Атанасій Коттоні, Мафодій Лашковський, Юліан Сверський, Гервасій Гайський, Теофілакт Попель, Варсонофій Модерацький, Конрад Хадзинський [80, с. 118].

Каталог підтверджує, що на 1739 р. у Святопокровській провінції було два новіціати, причому склад новіціату Почаївського монастиря кількісно переважав добромильський (13 проти 11) [80, с. 118].

Чисельну перевагу новіціату Почаївського монастиря порівняно з Добромильським та іншими монастирями підтверджують і дані Ю. Стецика. Проведений ним аналіз викладацького складу фундованого магнатом М. Потоцьким Уманського колегіуму свідчить, що майже всі його викладачі (6 із 5) проходили новіціат у Почаєві, хоча Добромильський новіціат для деяких осіб територіально знаходився ближче [298, с. 32-37]. Аналогічно із насельників Люблінської обителі 75% ченців розпочинали свій духовний вишкіл у Почаївській школі новіціату, а тільки 8% у Добромилі [297, с. 231-241]. Можна погодитися з дослідником, що це завдячувало як кількісним показникам новіціату а Почаєві, так і його кращому матеріальному забезпеченню [298, с. 33].

Отже, Почаївський монастир служив головною і важливою базою подальшого духовного служіння чернецтва Василіанського чину.

Чернечі освітні студії

В уставах Замоїського Синоду 1720 р. в розділі 11 «O klasztorach i o stanie mniskim» встановлювалося, що в кожному монастирі, де проживає понад 12 монахів, має бути створена школа теологічна для навчання законників, тобто монахів.

Як видно на прикладі Йосифа Моргульця, після проходження новіціату у Почаєві його вихованці складали чернечі габіти і продовжували освітні студії (у деяких випадках і до новіціату) у різних монастирських навчальних центрах. Так, рівень риторики можна було здобути в Гощі (2 роки), філософії у Львові (2 роки), теології у Лаврові (2 роки), причому курс навчання з кожного

предмету тривав два роки. Після здобуття певного рівня духовної освіти отримували дияконські й ієрейські свячення.

В класі риторики вивчалися також основи грецької та церковно-слов'янської мов. Під кінець 70-х років XVIII стол. для бажаючих вдосконалити свій рівень почало впроваджувалося також вивчення модерних мов – італійської в Білостоці чи німецької в Крехові. В процесі вивчення латинської мови використовувалися підручники Емануеля Альвареса і Еліуша Донатуса, церковно-слов'янської - букварі і лексикони, надруковані в Почаєві, Супраслі і Львові. [369, с. 143].

В межах програми курсу поезики і риторики в Лаврові в 1783-1784 рр. тлумачилися елегії Овідія, твори Вергілія, Цицерона (книга була надрукована в Почаєві), твори Антонія Муретуса та ін. Крім латинської мови, вивчали поезії польської, арифметики, алгебри, геометрії, географії натуральної, політичної, астрономії, а також історію церкви. В рамках курсу риторики в Уневі вивчали грецьку мову [369, с. 144]. Василіанські філософські студії тривали 2 роки. В рамках цього курсу вивчали діалектику, логіку, фізику (метафізику). Слухали такі курси невеликими групами до 10 осіб. Так, у 1758-1759 рр. в Луцьку, а в 1778-1779 в Підгірцях філософські студії студіювало 8 учнів. Теологічні студії склалися з двох курсів – теології моральної і теології догматичної [369, с. 145]. Загальний аналіз освітніх студій василіанських шкіл приводить до багатьох аналогій з навчальним процесом в Києво-Могилянській академії і православних колегіумах на Лівобережній Україні.

Як стверджує Беата Лоренс, освітні студії з моральної теології руською мовою почали запроваджувалися з 60-х рр. XVIII ст. Такі студії мав провадити Почаївський монастир як один із найбільших василіанських монастирів [369, с. 146). Проте, аналізуючи документи архіву Почаївського монастиря, а саме візитації, поточні рахунки, хроніку монастиря, перші згадки про студії з риторики і теології («школу риторики» і «школу теології») зустрічаємо у 1797 р.

Так, у візитації 1823 р. говориться про існування в Почаївському монастирі «школи риторики» від 1797 р. після закриття Загаєцького уніатського монастиря (закриття уніатських монастирів за указами російської імператриці Катерини II від 1795 р.). Там же згадується і «школа теологічна», яка була заснована «od dawna». Візитатор пов'язує цю інформацію з текстом друкованого листа провінціала Йосафата Охоцького від 30 листопада 1784 р., де йдеться про подібну школу при Білилівському василіанському монастирі [219, с. 243]. Але в зв'язку з його переходом в інше віросповідання, та школа, очевидно, була закрита, при цьому почаївська взяла на себе її функції [35, арк. 109 зв.].

Протокол візитації за 1811 р. дає нам нову цікаву інформацію. Мова в ньому йде про «школу законну», яка утримується монастирем і в якій було 5 учнів. Основні предмети викладання – латинська мова, арифметика, геометрія. Очевидно, йдеться про чернечі студії з риторики і теології.

У візитації 1818 р. засвідчено, що на навчанні в школі «законній» перебувало 5 учнів. Перелік предметів скоріше всього неповний, а саме латинська мова, арифметика, географія. Викладачем теології моральної був Йосафат Банульський – 65 років (монахом 38 років, рік вчителем), латинської і німецької мови - Никанор Дашкевич – 35 років (монахом, 14, рік вчителем), геометрії і арифметики Себастьян Коропачинський – 35 років (монахом 13, рік вчителем) [35, арк. 49].

В протоколах візитацій за 1823 рік поданий детальний опис чернечих студій – риторики і теології («Szkola Zakonna Retorzyki nizszey», «Szkola Zakonna Teologii moralney») [35, арк. 109 зв.; 115, арк. 136].

Курс чернечих студій риторики був розрахований на 2 роки, де викладалися такі науки: мови – латинська, польська і російська, наука християнська, теологія моральна, географія, арифметика і 6 книг геометрії. В кінці другого року учні вивчали правила риторики латинською мовою, тлумачили «Мови Цицерона» [35, арк. 82; 115, арк. 136]. В колекції Музею книги і друкарства України є примірник цього почаївського видання «Мову

Cycerona Przeciwko Katyline i za Markiem Marcellem» (Przekładania X. Ignacego Nagurczewskiego Professora Retoryki in Collegio Nobilium Vars. S.I. w Warszawie R. 1763. drukowane. teraz z przylozeniem do nich textu Lacinskiego przedrukowane. w Drukarni J.K.M. Poczajowskiej 1771 Roku.) [113, c. 38].

Наступний рівень чернечих студій, про які йдеться в цьому візитаційному описі, була «Szkola Zakonna Teologii moralney». Заснована вона була «od dawna». В документі згадується друкований лист «Jozafata Ochocięgo Prowincyala pod D. 30 Listopada V. S. 1784», де згадується подібна школа при Білиловецькому монастирі. Але в зв'язку з його переходом в інше віросповідання, та школа, очевидно, була закрита, при цьому почаївська зросла в кількості учнів. «Teologie moralna», як головний предмет цієї школи, викладали два професори, один з них тлумачив «porzadkiem celnieyszych Autorow», інший пояснював теологічні науки через твори «X. Narockiego, Woita, Antoine i inne Autorow».

Третя «школа» при Почаївському монастирі, про яку йдеться у візитаційному описі, «Szkola dla mlodziezy Swieckey». Важливість інформації, наданої в цьому документу заслуговує на подачу повністю оригінального тексту «Klasztor Poczajowski oprócz Instytutow Zakonnych dopiero wyrazonych utrzymuje ieszce od lat kilkunastu szkol wlasnym nakladem dla mlodziej swieckiey roznoego stanu. – Szkola ta ist o piec Nauczycielach, Ktorych Jmioa i Nazwiska wyczytac mozna w licie tuteyszego Zgromadzenia. – Nauki daja sie nastepniace: Historya S. Flurego, Nauka..., Geografyi, Arytmetyka, poczатke Historyi Naturalney, Geometrya, Kaligrafia, i Rysunki, tudziez jezyki Polski, Rossyyski, Lacinski, Niemieceni» [35, арк. 109 зв.].

Зміст освітніх студій у Почаївському монастирі, а саме курсу теології, можна зрозуміти на підставі аналізу твору «Sposobu uczenia się teologii moralnej w Poczajowie ustanowionego jako juz z doswiadczenia skuteczny z 1784 r». З нього видно, що навчання проходило 3 рази на тиждень (понеділок, середа, п'ятниця) після полудня. Зміст навчання базувався на запам'ятовуванні і опануванні текстів, які склалися з питань і відповідей, зачитуваних одним із ченців. На

наступних заняттях закріплювався пройдений матеріал. Наука провадилася польською мовою.

Важливо зазначити, якими були навчальні підручники для чернечих освітніх студій. Так, підручником з моральної теології була праця Пантелеймона Кульчицького, написана польською і руською мовами [369, с. 148]. У тогочасній освітній практиці широко застосовувалися видання катехітичного змісту, популярність яких засвідчували їх часті передруки. Відомо, що впродовж другої половини XVIII стол. вийшло кириличним друком 6 різних видань «Богословія нравоучительного» (1751, 1756, 1776, 1779, 1787, 1793), в яких були викладені головні засади уніатської теології. Ще два подібні видання вийшли польською мовою (окремі частини тексту латиною і церковно-слов'янською мовами), які уклав Пантелеймон Кульчицький під назвою «Treść Teologiczney nauki obyczajney Z Autorow Klassycznych Antoine i innych łacińskich przez rozmowy na kształt katechizmu dla łatwiejszego uczenia się i pojęcia osobom duchownym...» (Począjów, 1787) [275, с. 142-143].

Публічні школи

Заслуговує на увагу також питання організації василіанами публічних шкіл, у тому числі і в Почаєві. В 1759 р. генеральний прокуратор Ієронім Оземкевич звернувся до Конгрегації Віри про надання привілеїв для публічних василіанських шкіл, які вже були відкриті і діяли та готували учнів в нижчих (від інфіми до риторики) та вищих (філософія і теологія) класах. В нижчих класах вчили мови латинську, грецьку, церковно-слов'янську і догматів католицької віри. В листі згадувалися вже існуючі освітні інституції, де навчалась і виховувалась як світська молодь, так і ченці [369, с. 311]. Одним з важливих аргументів на користь василіанських навчальних закладів було те, що в зв'язу з їхньою діяльністю молодь не шукає освіти поза межами Речі Посполитої - в Києві чи Чернігові. В той же час, школи могли сприяти переходу православних до уніатської церкви.

В уніатських школах навчалися діти різних станів - як греко-католики, так і римо-католики, шляхетство, міщани, представники інших громад. «Класична

езуїтська гімназія мала п'ять класів», пише дослідниця Галина Антонюк. Це класи – нижчий граматичний; середній граматичний; клас вищий або синтаксис; гуманітарний або поезії; клас риторики. Вже самі назви класів говорять про суть навчання. «Освіта, яку давали єзуїти, - зауважує Г. Антонюк, - була загалом філологічною... В єзуїтських школах викладанню точних наук значна увага не приділялася, оскільки математику вивчали у межах філософського курсу» [100, с. 73-74].

У липні 1779 р. у Почаївській друкарні вийшла в світ брошура, з якої можна дізнатись, що вивчали учні у м. Володимирі, де діяла одна з найкращих середніх шкіл. Отже, іспит за рік під проводом василіан складали з «наук: християнської, моральної, права, політики, історії, географії, алгебри, арифметики, риторики, поезії, поетичної історії, мов – латинської, французької, німецької [179, с. 455].

Щодо організації публічної школи Почаївським монастирем, то про це ми дізнаємося вперше з клірової відомості 1798 р. : «При тому монастирі друкарня з 4 пресами, фабрики, новіціат – фондуш на 20 осіб, знаходиться – 8 осіб. Школи - вчителі – професори монахи – 3 особи - 1 фондуш монастирський. Учні світські – 60 – утримуються своїм віктом» [7, арк. 284 зв.]. Чи була організована світська школа раніше достеменно сказати не можна. Відомо, що ще на 1782 р. монастир такої школи не мав: “З волі того ж фундатора Миколая Потоцького ... монастир утримував шпиталь, новіціат, капелу, значну кількість монахів, потрібну для цього” [7, арк. 260 зв.].

У візітації 1799 р. сказано, що «утримує цей монастир школи світські з трьома професорами, які дають лекції з російської, німецької і латинської мов з письмом; також з арифметики, геометрії, і географії. В зв'язку з моровою заразою кількість учнів значно зменшилася до 40 осіб» [7, арк. 310].

В протоколі візітації за 1802 р. зустрічаємо інформацію про шпиталь і школи, вказується їх точне місцезнаходження. В описі йшла мова про дві школи – одну для новиків, другу – світську: «Утримує ще той монастир школу світську з двома професорами (законниками), які дають лекції початків мов

російської, німецької і латинської з орфографією, при цьому також арифметику і географію з наукою християнською і іншими ... в трьох класах” [35, арк. 83; 115, с. 134-135]. Учні навчалися власним коштом - рідних або опікунів [35, арк. 14-15 зв.].

В протоколі візитації за 1804 р. згадується лише школа парохіальна, де навчалося 5 учнів та викладач Боніфацій Скочковський. У документі зустрічаємо важливе уточнення, що він навчав учнів читати і писати російською і польською мовами, та викладав початки катехизису і арифметики [35, арк. 39; 115, с. 135]. В наступні роки кількість учнів в парохіальній школі постійно змінювалася від 5 до 60 учнів.

Цінна інформація подана в документах візитації за 1817 р. У ній позначено, що на той час учнів в парафіяльній школі було 41 і викладалися такі предмети – латинська, російська, німецька мови, арифметика і географія. Суттєва відмінність цієї від попередніх візитацій полягає в тому, що вперше згадується такий предмет як російська мова. В тому ж документі зустрічаємо інформацію і про обов’язкові внески на Віленську семінарію – 3733 злотих і 10 грошей; на Волинську гімназію з монастирської аптеки – 150 злотих [35, арк. 181 – 181 зв.].

У візитації 1818 р. засвідчено, що кількість учнів у парафіяльній школі при монастирі зросла до 50 учнів в порівнянні з 1817 р. – 41 учень. Названо імена викладачів - Донат Стахурський у віці 25 років та Павло Кваснецький у віці 30 років [35, арк. 48-49]. В документах візитації за 1819 р. дізнаємось про місцезнаходження парафіяльної школи «у дворку з алкежем при капелі». Кількість учнів зменшилась до 42 учнів [35, арк. 85-85 зв.].

В протоколах візитацій за 1823 рік поданий детальний опис чернечих студій і школи світської («Szkola dla mlodziezy Swieckey») [35, арк. 109 зв.]. Візитатор стверджував, що монастир Почаївський, крім інститутів монаших (для законників), утримує «кільканасту років» школу власним коштом для світської молоді різного стану. В тій школі 5 вчителів, імена і прізвища яких можна знайти в списку обивателів монастиря, викладали наступні науки:

історію, географію, арифметику, початки природознавства, геометрію, каліграфію, малюнок, мови – польську, російську, латинську, німецьку [35, арк. 109 зв.].

Уяву про парохіальну школу в 20-х роках ХІХ ст., яка утримувалася Почаївським монастирем, можна скласти за реєстром книг, придбаних для бібліотеки цієї школи за 1828 р. і наступні роки [5, арк. 1-6]. В цьому переліку 85 позицій (113 примірників), назви книг подані польською, латинською, французькою і російською мовами, інколи з датою видання. Серед них підручники та наукові видання з різних дисциплін: «Poczatki Mineralogii» Фелікса Древінського, «Florae Galliciae» др. Бессера, «Nauka Wyrazow Botanicznych» Антонія Анджейовського, «Полный Географический Лексикон собранный» Карла Лангера (Москва, 1791), «Teologia» Функе, «Historia powszechna» Яна Кайданова, «Grammaire Francaise», «Poczatki Algebry dla szkol Gumnaz», підручники з хімії, геометрії, алгебри, фізики, географії, німецько-польський словник, російська граматики (С.-Птб., 1826), латинська граматики, Хрестоматія слов'янська Пенінського, атлас по історії та географії Лелевеля та інші. На останніх аркушах цього документу міститься запис про те, що Почаївське повітове училище було закрито, а книги передані до бібліотеки Волинського ліцею, що засвідчив своїм підписом бібліотекар Павел Ялковський 12 грудня 1832 р. [5, арк. 1-6].

Отже, почаївські василіани в освітньому напрямку орієнтувались на західні зразки - програми єзуїтських та піярських навчальних закладів, та розвивали освіту в трьох напрямках – новіціат, чернечі студії, публічні школи. При цьому василіани не спромоглися впродовж ХVІІ і ХVІІІ ст. опрацювати і виробити єдиної системи функціонування публічних шкіл. Створення у 1772 р. Едукаційної Комісії, а згодом, в кінці ХVІІІ ст. перепідпорядкування василіанських шкіл російському уряду суттєво вплинуло на зміст їхніх програм та діяльність в цілому.

3.2. Монастирська книгозбірня

Реконструкцію книгозбірні Почаївського монастиря дозволяють зробити візитаційні описи Почаївського монастиря в різні роки, починаючи з 1617 р. (часу православного періоду монастиря), 1714 р. (часу першої уніатської візитації) [31, арк. 1-6 зв.] по 1831 р. (рік переходу монастиря під юрисдикцію російської церкви), каталог типографії Почаївського монастиря 1760 р., каталог бібліотеки типографії Почаївського монастиря 1831 р. [27, арк. 1-18; 118, с. 74], а також виявлені та описані М. Шамрай та Н. Бондар 35 видань у науковій збірці НБУВ.

Важливим джерелом для отримання додаткової інформації щодо формування книгозбірні, а також вивченню місця книги в житті ченця, слугує монастирська документація – поточні рахунки, книги прибутків і видатків, контракти, листування, а також аналіз колекцій стародруків і рукописних книг, в першу чергу, провенієнцій та маргіналій. Нами проаналізовані поточні рахунки Почаївського монастиря, які зберігаються в Центральному державному архіві України в м. Львові та архіві Провінції о. Домініканців в м. Кракові (Archiwum prowincji oo. Dominikanow u Krakowie), де зустрічається інформація про купівлю книг, ціну, інколи місце придбання.

В друкованих каталогах василіанських монастирів міститься інформація про склад насельників монастиря, там же згадується ім'я архіваріуса, який водночас виконував обов'язки бібліотекаря (в 1775 р. – це був 64-річний Корнелій Лаврович, в монашестві 18 років) [84, арк. [8]. У візитаційних документах за 1799 р. зустрічаємо згадку про приміщення бібліотеки: «Бібліотека з Архівом ще не мають належного місця, тим часом поміщаються в двох келіях нагорі, які були з'єднані з старим рефлектажем (трапезною) зламаним, а тепер і ці самі келії з Архітектури і Абрису призначені на зламання теж...» [7, арк. 308; 118, с. 75-80].

Формування книгозбірні монастиря здійснювалося різними шляхами, а саме через дарування, в першу чергу монахів, які населяли обитель, а також офіри від митрополитів, єпископів, світських осіб. Так, архимандрит

Почаївського монастиря Мардарій Столпинський купив за 40 злотих книгу київського друку «Бесіди на 14 посланій Павла» (1623 р.), як свідчить власницький запис, яку згодом залишив Почаївському монастирю. Книга зараз зберігається у фондах НБУВ [347, с. 129]. Інша книга Іоанна Златоустого «Бесіди на діяння святих апостолів» (КПЛ, 1624 р.) належала отцю Сильвестру Лазаревичу, про що свідчить *ex libris*, пізніше також опинилася в бібліотеці монастиря [347, с. 132].

Після смерті Ієронима Калетинського – настоятеля Почаївського монастиря 1782 р. було описано його майно, в тому числі, книги (51 назва польських і латинських книг та 15 назв «руських» книг), деякі з яких визначено відправити до бібліотеки – серед них 113 томів видання «*Liber Alexandri Natalis Historia Ecclesiastica in folio*» ([Paris 1699]). Бібліотека настоятеля дуже цікава за своїм змістом. В ній знаходимо такі книги як твір Ключевського «*Sarmatia Europæa Mox post Diluvium Universale Inhabitata Seu Fragmentum Tractatus de Diluvio Universali*» (Львів, друкарня св. Трійці, 1769), рукописну книгу «*Phisica Aristoteli*» переписану самим Калетинським («*Patron Kaletynski scripta*» in 4°). Поруч з назвами цих двох книг «*SS Pachomij ... Dotothei Thabani A Theodori Auditaæ*», «*Kazannia N. Panni na wszystkie ... swieta X. Nerezujsza*» стоїть припис – «взяв Магістер на Новіціат». В розділі «руських книг» читаємо припис іншого змісту - «Полууостав новий мало уживаний ... 1776 відданий суперіорові» [22, арк. 5-7]. В цьому ж переліку міститься книга київського друку «Псалтир» (КПЛ, 1775) та почаївські видання «Народовіщаніє или Слово к народу кафолическому» (2 примірники), «Богословіє нравоучительне», (Почаїв, 1779, 4 примірники) [22, арк. 5-7].

В «Алфавите поименному ... деламъ Архива Почаевской Успенской Лавры за время съ 22 сентября 1557 года по 10 октября 1831 года ...» згадується про відправлення з Підгорецького монастиря до Почаївського книг, залишених там ієромонахом Почаївського монастиря Панталеймоном Кульчицьким – 1726 р. [42, с. 42].

В збереженому Інвентарі Підгорецького монастиря 1767-1772 рр. засвідчено про продаж монастирського «Євангелія» в 1779 р. до Почаєва. Такі випадки були не поодинокі, особливо тоді, коли монастирі мали дублетні примірники [201, с. 410-411]. До речі, там же натомість зустрічаємо інформацію про купівлю в Почаївській друкарні в 1766 р. для Підгорецького монастиря чималої кількості видань - «Казуси почаївські» (згадуються в «Таксі ...», Почаїв, 1760), «Чин діяконскаго служенія» (1764), в 1769 р. – «Царські часи», 1771 р. – «Октоїх», «Ірмолой», «Акафіст і канон Андрія Критського», 1772 р. – «Народовіщаніє ілі слово к народу» (1756) [201, с. 410-411].

Офірували книги і автори. У фондах НБУВ зберігся примірник твору Й. Галятовського «Ключ розуміня», який має запис про дарування її автором Почаївському монастирю [347, с. 75; 118, с. 76].

Дарування книг здійснювали часто і світські особи, виявляючи так свою побожність та сподіваючись на спокутування гріхів. При цьому соціальний статус був різний від селянина, міщанина до заможного шляхтича. У візітації монастиря за 1736 р. подані описи 9 напрестольних Євангелій в срібних окладах, одна з них, львівського друку подарована львівським міщанином Гребенкою (Hrebenki). [7, арк. 57-69 зв.].

Інколи відбувалися акти обміну книг за певні послуги, наприклад, за відправлення літургій, або, як у випадку з Почаївським виданням подарованим Луцьку в обмін на літери. У 1756 р. почаївське видання «Тріодь пісна» 1744 р. було передане до Луцького монастиря за суперіорства Ієроніма Оземкевича, як компенсація за передані літери для почаївської типографії [86, с. 96]. Цей запис є цікавий, оскільки незрозуміло про яку луцьку типографію йдеться, адже братська друкарня припинила свою діяльність ще на початку XVII ст., а римокатолицька почала працювати лише у 80-х рр. XVIII ст.

Імовірно, що книги для Почаївської монастиря закупувалися його представниками безпосередньо в типографіях монастирів, братств, на ярмарках та під час проведення місій. Адже існувала усталена практика, про це нам засвідчують книги доходів та видатків Почаївського монастиря, в яких,

починаючи з 1745 р. і до кінця XVIII ст. ми зустрічаємо інформацію про продаж книг Почаївської типографії в різних місцях – в монастирях в Добромилі, Луцьку, Мільче, Умані, Лаврові. Великі суми монастир отримували за продані книги під час проведення місій та на великі свята [40, арк. 1-140]. У візитації за 1755 р., підписаній Іпатієм Білинським, зазначено, що керівник Почаївської типографії Спиридон Коберський віддав до загальної монастирської каси за «Полуустави» і Медитаційні книжки 550 злотих, за продаж під відпуст різних книг - 3896 злотих. Там же йдеться і про бібліотеку монастиря в контексті того, що кошти не завжди всі віддавалися до монастирської каси, а залишалися на потреби бібліотеки, імовірно для купівлі нових видань [40, арк. 23 зв. – 24; 118, с. 75-80]. В цьому ж документі зустрічаємо інформацію про те, що інколи бібліотечні книги Почаївського монастиря теж продавалися, як це сталося у лютому 1785 р., коли книга «Бесіди Св. Яна Хризостома Київського друку стара з бібліотеки» була продана за 56 злотих [40, арк. 118 зв.].

Книги кириличні, в переважній більшості, вже в 1714-1736 рр. були виданнями друкарень Львівського ставропігійного братства, М. Сльозки, Києво-Печерського монастиря, Острозької друкарні. Враховуючи, потужну діяльність друкарні Почаївського монастиря, безсумнівно збірка монастиря поповнювалася і власними виданнями. В цей час в монастирі існувала також і бібліотека типографії. Про це свідчить каталог книг за 1831 р. [27, арк. 1-23; 118, с. 75-81], складений вже на момент переходу під юрисдикцію російської церкви. В ньому міститься 2272 книги кириличного друку, 1921 польською та 294 латинською мовами, більшість з них почаївські видання. При цьому нами виявлено понад 20 почаївських видань, що там описані, які дотепер невідомі в бібліографії. В більш пізньому документі за 1832 р. зазначено, що було віднайдено ще велика кількість книг, яка не описана в жодному інвентарі [20, арк. 93 зв. – 94].

Нагодою для купівлі книг було перебування монахів на студіях у Римі, Відні, Кракові, Браунсберзі. У 1774 р. ксьондзу Пьотровському секретарю

Святопокровської Василянської Провінції Почаївський монастир надав 50 червоних золотих за книги Римські до бібліотеки, які мали бути відправлені до монастиря [19, арк. 27 зв.]. В той же рік до бібліотеки купили «Kazusy» з Львівської друкарні за 7 злотих. У 1775 р. було придбано 47 томів «Житій святих» «боландистів» за 1000 злотих [369, с. 405], а за 2 латинські книги, придбані до бібліотеки, заплатили 13 злотих, а саме «Petri Danielis Huetij Demonstratio Evangelica ad Seremissimum Delphinum» (Parisis, 1679, Amstelodami, 1680) та «De bono: malo et pulchro. Front Cover. ex typographia F. Bizzarrini Komarek, apud V. Monaldini» (1766). В 1776 р. за книжки з Риму ксьондзу Нестерському було видано з каси Почаївського монастиря 288 злотих. В 1777 р. було придбано багатотомне видання Історії Церкви Чезаре Бароніо за 1152 злотих.[19, арк. 57 зв.]. Залишається відкритим питання наскільки системно купувалися книги європейських друкарень, оскільки книги поточних видатків монастиря, візитацій та опрацьовані нами документи, не проливають достатньо світла на його вирішення.

У візитації 1737 р. говориться, що до монастиря прибув Служебник унівського друку (в оксамиті зеленому в срібло оправлено, має штук 10 клавзурек, коронки з обох сторін) [7, арк. 89]. В той же час за рік було придбано ще 4 книги – «Dictionarium casuum Consientiae Autore Joanne Pontas» (Dictionarium casuum conscientiae, seu praecipuarum difficultatem circa moralem, ac disciplinam ecclesiasticam decisiones, e scripturis, conciliis, pontificum decretalibus ... Authore Joanne Pontas ... Tomus primus [-tertius]. - Editio recens, e gallico in latinum pari studio & fide concinnata Luxemburgi : sumptibus Andreae Chevalier bibliopolae et Marci-Michelis Bousquet & sociorum, 1731-1732, 3 v.), «Synonima in folio wielka», «Phisica drukowana in octavo» та «Historia Naturalis de Ventis in duodecimo authore Francesco Verulamio» (Fr. Baconi de Verulamio Historia naturalis & experimentalis de ventis ... Amstelodami, Elseviriana, 1662) [118, с. 75-81].

У записі від 1739 р. міститься інформація про поповнення бібліотеки ще кількома виданнями як латинською, польською мовами, так і «руськими»

книгами: «Mundus Rym Policus», «Снапиуш Edycyi Poznanskiey» («Gregorz Кнапиуш. Thesauri Polono Latino Graeci Georgii Снапиі ... », Познань, друкарня іезуїтів, 1698), «Alwar», «Synonima», «Praznii Russkich» – 2 («Празнея», Почаїв, 1757), «Psalterz» – 2 («Псалтир»), «Требник» уневський [7, арк. 70].

Проповідницька література – особливе зацікавлення монахів-василіан, а тому досить часто закупувалися зібрання казань латинською і польською таких авторів як: францисканця Захарія Лазелве і Варнави Кендзерського. До речі, останні книги були придбані також і до бібліотеки Почаївського монастиря, про що йдеться в книзі видатків. У 1774 р. було закуплено «Kaznodzie Lazelwe za 2 tomy do Biblioteki» за 16 злотих (одне з видань проповідей «Annus apostolicus» Захарії Лазелве). У 1772 р. були закуплені також «dwa tomy Xiag Zywotow Swietych Zakonu S O. naszej Bazyley W. y dwa tomy Szkoły Bazylianskiey», за які було заплачено 36 злотих [19, арк. 18]. У вересні 1772 р. було закуплено ще кілька книг - 6 календарів (3 злотих), «Martirologum» (7 злотих), «Muretus» (6 злотих), «Demonachi» (2 злотих), «Boymayster» (20 злотих), «Fagnani» (54 злотих). Невідомо які саме точно були закуплені книги цих авторів, проте наявність в бібліотеці книг Марка Антуана Мюре (1526-1585), вчителя Монтеня, видатного французького гуманіста і просвітителя (книга Марка Мюре вже була в бібліотеці за візитацією 1714 р.) та книги Просперо Фаньяні (1588-1678), видатного італійського теолога, вченого, енциклопедиста (Commentaria absolutissima in quinque libros Decretalium. Rome 1661) свідчать про високий інтелектуальний рівень ченців Почаївського монастиря [118, с. 75-81].

Реконструкцію кількісного складу книгозбірні Почаївського монастиря, хоч і не в повній мірі, дозволяють зробити візитації 1617, 1714, 1736, 1799, 1802 та каталоги типографії монастиря за 1760 і 1831 рр.

«Ідеальна бібліотека», як стверджував гуманіст і просвітитель Жан Анрі Самуель Формей (1711-1797), мала налічувати 500-600 книг, підібраних «із розумом і серцем», бо інакше можна заплутатися «у безмежному морі книжок, якими заповнений Всесвіт» [342, с. 27-36]. Книгозбірні василіанських

монастирів у XVIII ст. були значно меншими в порівнянні з римокатолицькими монастирями, в тому числі, в Речі Посполитій (у Краківському францисканському монастирі в кінці XVI ст. - 718 кодексів) [96, с. 12].

По кількості книг у 1714 р. в книгозбірні монастиря зберігалось 109 кирилических книг і 97 латинських і польських. Трохи більше, ніж за 20 років збірка бібліотеки зросла на третину – на 120 книг. На цей час, книгозбірня Почаївського монастиря була найбільшою у порівнянні з іншими василіанськими збірками і в ній у 1736 р. зберігалось 136 руських за назвами, а за кількістю книг – 173 та 153 латинських і польських книг. Загалом станом на 1736 р. - 326 книг [7, арк. 64 зв. – 65 зв.]. За візитаціями першої половини XVIII ст. у Львівському Святоюрському монастирі зберігалось 257, Підгорецькому – 217, Крехівському – 162 [149, с. 814-832]. За візитацією Почаївського монастиря 1799 р. кількість книг у книгозбірні кирилицею та латинським шрифтом становила 846 книг, тобто збірка зросла майже в 3 рази за 63 роки. При цьому, в інвентарі вказано лише 62 книги кирилицею, решта латинським шрифтом [7, арк. 308 зв.]. Першість по кількості книг у книгозбірні Почаївський монастир тримав і на початку XIX ст. - 2507 книг на 1820 р., адже відомо, що, що він активно займався викладацькою діяльністю. Тут діяв новіціат, черненчі студії – школа риторики і теології, школа для світської молоді. Друге та третє місце займають такі монастирі та викладацькі центри як Уманський (1797 на 1819 р.) та Любарський (1256 на 1832 р.). Бібліотеки інших монастирів не перейшли тисячного рубежу, хоча деякі з них мали досить багаті книгозбірні: Барський – (875), Володимирський (765 на 1799 р.), Канівський (792) [217, с. 213].

Аналіз репертуару книгозбірні Почаївського монастиря більш, ніж за 100 років дозволяє прослідкувати його еволюцію в релігійній та освітній діяльності. Найбільш повну картину щодо цього дозволяють зробити лише перші візитації монастиря за 1617, 1714, 1736 рр., оскільки в цих інвентарях подані назви книг, часом автор твору чи місце видання.

Так, порівнюючи книгозбірку Почаївського монастиря, в перші 20 років його створення, за інвентарем 1617 р. та репертуар збірки за візитацією 1714 р.

ми бачимо суттєву відмінність. Якщо на початку своєї діяльності в монастирі зберігалося лише два десятки книг, які були необхідні, в першу чергу, для літургійної та молитовної діяльності ченців (2 Євангелії в срібній оправі, 12 Міней, Устав, Тріюдь пісна і Тріюдь цвітна, Служебник рукописний, Октоїх рукописний, Маргарит, Біблія, Гомілія на Богородичні свята, поряд з деякими книгами міститься уточнення про те, що це друковані видання - Апостол, Октоїх, 2 Псалтирі, Требник, Євангеліє учительне, Никон) [7, арк. 6] , то вже за 100 років інтелектуальний рівень ченців обителі якісно зріс, розширився репертуар, адже православні монастирі, які перейшли на уніатство, поступово наближалися до моделі, наближеної до римо-католицької традиції. Домінуючими у діяльності монахів-василіан була місіонерська та освітня діяльність. В першій уніатській візитації 1714 р. Виговського поданий інвентар книг за мовами - «Реєстр книг Монастиря Почаївського руських в бібліотеці» та «Regestr Xiag Polskich y Lacinskich».

В першому реєстрі зустрічаємо книги острозького друку. Серед них тільки 3 примірники Острозької Біблії 1581 р. (можна припустити, що вони вже були в збірці вже в 1617 р.), книга Св. Василя острозького друку. Крім того, львівських видань – «Анфологіонов» -2, «Октоїхов»-2, «Часослов»-3; московських видань «Міней» - 9 друкованих, 8 писаних. Київські видання представлені «Патериком», «Часословом» (великим), книгами Антонія Радивиловського «Огородок Марії Богородиці» 1676 р. та «Вінець Христов» 1688 р. (в збірці їх було 3 – 2 без оправ), «Меч духовний» та 2 примірники «Труб словес» Лазаря Барановича, твори Йоаникія Галятовського «Ключ розуменія» (3 примірники), «Мир с богом», «Месія». В цьому ж списку згадується рукописна книга «Пчела», імовірно твір написаний Йовом Залізом.

Майже 50 відсотків в бібліотеці монастиря станом на 1714 р., становили книги латинські та польські (90 книг за «Regestr Xiag Polskich y Lacinskich»), серед них твори найвідоміших гуманістів, давньогрецьких та давньоримських авторів (Арістотель, Овідій, Плутарх, Цицерон), європейських теологів (книги по діалектиці, логіці, філософії), польсько-латинські словники, одна з перших

європейських енциклопедій – венеційське видання «Polianthea» ([1592]), польські видання Біблій та проповіді, збірник з магдебурзького права «Speculum Saxonum» («Speculum saxonum tomus albo prawo saskie i majdeburskie, porządkiem obiecadła z łacińskich i niemieckich egzemplarzów zebrane. A na polski język z pilnością i wiernie przełożone, Paweł Szczerbic», Л., 1581), лексикони, «Kronika Pol. in fol[io] z figur[ami]». Там же ми зустрічаємо згадку про рукописну книгу Йова Заліза (архимандрита монастиря, нар. 1550/1551 – пом. 1651) польською і руською мовами написану («po Pol ... u porusku pisana Reka S. P. Jowa Zeliza») та книгу Петра Могили «Kamen Oуca Piotra Mohily...» («Λιθος albo kamen z prosy prawdy cerkwie świętey prawosławney ruskiej na skruszenie faecznościemnej Perspektywy albo raczey pazkwilu od Kassiana Sakowieza... roku 1642 w Krakowie wydanego, wypuszczony przez pokornego ojca Euzebia Pimina», друкарня КПЛ, 1644), твір Мелетія Смотрицького та інші.

Наступна візітація Почаївського монастиря 1736 р. подає нам ще більш повну інформацію про книгозбірню. Книги в ній поділені на ті, що зберігалися при церквах та використовувалися на службах та ті, що зберігалися в бібліотеці. Список значно розширився, в тому числі за рахунок латинських та польських книг. Опис бібліотечної збірки поданий за мовами, шафами та розміром. З'являються нові цікаві видання – «Xiega o Rybach Cudownych» (імовірно, книга J. Dubravius. De piscinis. Nürnberg 1596), «Polityki Aristotelesowey to iest rzady rzczypospolitey» (Краків, 1605), «Panegyryk Kijowe polskiemі Wirszami», «Kroniki Polskie», «Liber Hortorum» (імовірно, книга про садівництво), «Nowa Gigantomahia contra Jmaginem Czestochoviem Authore Bordaki» ([Częstochowa], 1717), «Historicus o Cezarzach», «Cuda Blagoslawionego Jozafata y Pacierze do tegoz», «Fizyka pisana Joannis Casimiri Principis» та інші.

Можна погодитися з думкою В. Лось, що перевага іноземних друків над слов'янськими, яка спостерігалася в монастирських інвентарях, аж ніяк не свідчила про посилену латинізацію василіанських монастирів. Адже Почаївський монастир знаходився на території Речі Посполитої, де державна

мова була польська. До того ж, західних друкарень було значно більше, ніж руських. А василіанські друкарні, в свою чергу, друкували книги польською, латинською, церковно-слов'янською, руською мовами [217, с. 202].

Говорячи про читацькі практики у середовищі василіан-монахів, і почаївських монахів, зокрема, можемо побачити певні зрушення в бік їх унормування на зразок латинських - моделей *lectio librorum* – із чіткими вказівками, що, де і коли читати. До православних практик читання книг під час літургій, молитов, додається практика спільного та індивідуального читання, пов'язаного з чернечими студіями при монастирях, реколекціями, медитативного читання, проведенням місій, читання для проведення диспутів і ін.

У василіанських монастирях книга була важливим засобом окциденталізації культурних та духовних практик. Особливості «читацького канону» і читацьких практик василіан відображають «поліморфізм» української культури, тобто її багатовимірність, схильність до абсорбції й синтезування зовнішніх впливів. [96, с. 14].

Аналізуючи три почаївські видання «*Ustawy Swietego Oycy Naszego, Bazylego Wielkiego w krotce zebrane. W Konwencie Poczajowskim, zakonu tegoz. W roku Tysiac Siedmset Czterdziestym, Przedrukowane*» (Почаїв, 1740), «*Summariusz regul swietego Oycy Naszego Bazylego Wielkiego z Regul Obszerniejszych y Krotszych, z Konstytucyi Mniskich, y Nauk iego Zakonnych zebrane*» (Почаїв, 1751), «*Reguly Nowiciackie dotad pisane A Roku 1783 z przydanym instruktarzem wydrukowane W Drukarni Poczajowskiey*» (Почаїв, 1783) ми можемо скласти якнайповнішу картину щодо читацьких практик, правил використання та зберігання книг в у Почаївському монастирі XVIII ст.

Так, в почаївському виданні «*Ustawy Swietego Oycy Naszego, Bazylego Wielkiego*» (1740) вже на початку книги говориться, що «всі ці Правила (регули) мати необхідно при собі, потрібно читати раз в місяць, слухати в Трапезі, пам'ятати і виконувати» [94, арк. [31]. В розділі I цієї книги йдеться і про ставлення до книги: «*Toz sie rozumiec ma o Ksiegach, zeby onych szanowal*

ten, który używa, to jest, nie złamał, nie podał, lada iako nie rzucił, na nich ani jednej litery nie pisał, w czym iesliby kto niedbały był: Starszy upomnieć u carac powinien» («Той хто розуміється про книги, має їх шанувати, які використовує, тобто не зламати, не драти, ... жодної літери на ній не писати, а якби хто в цьому був недбалий, то Старший пам'ятати і карати має») [94, арк. [4]].

Повсякденне життя монахів і новіціїв було наповнене молитвами, медитаціями, читанням і навчанням, духовними розважаннями і бесідами. Щодо останніх, в правилах спільнотного життя, був чітко визначений порядок їх проведення: «Увечері 30 хвилин на духовні бесіди на тих сходках завжди має бути Старший, Отці і слідкувати про що духовні розмови монахів, щоб вони були не меланхолічні, а увеселяючі, жарти учтиві, і сміх скромний, остерігатися всіляких диспутів» [94, арк. [29]].

В книзі «Summariusz regul swietego Oycy Naszego Bazylego Wielkiego z Regul Obszerniejszych u Krotszych, z Konstytucyi Mniskich, u Nauk iego Zakonnych zebrane» (Почаїв, 1751) цитуються правила з вищезгаданого почаївського видання 1740 р. про відношення до книги та спосіб її використання [93, с. 11].

В книзі «Reguly Nowiciackie dotad pisane A Roku 1783 z przydanym instruktazem wydrukowane W Drukarni Poczajowskiey WW. O. Bazyljanow» (Почаїв, 1783), яка надрукована з рукописної, виділений окремий розділ для «чительника» та поданий цікавий «Інструктаж, (який містить) в собі деякі вправи для новіціїв, і проведення занять, що в зв'язку з обставинами довкола, змінюються». В «Інструктажі...» зауважується про необхідність читати та перечитувати вищеназану книгу [89]. Про це ми вже згадували в розділі по новіціят. Серед головних навичок новиків визначається знання руської та латинської мов, та вміння читати по-руськи. Далі чітко розписаний розклад дня для новіція, де молитви, медитації, також перерви на обід були визначені погодинно, як і час для навчання, який складався з читання, писання та композицій. Заняття відбувалися в загальній аудиторії, куди по дзвінку всі новики мали спускатися, спершу кожен читав уривок з катехизису. Магістр

визначав програму навчання і читання, та призначав кожному книгу, наприклад, Петра Канізія (імовірно, йдеться про Катехизис; Petrus Canisius, 1521-1597), яку кожен повинен був читати в спільному приміщенні, в тиші. Читали також Овідія, Енеїду Вергілія, Арістотеля, Цицерона. У розділі «Про чительника» (п. 22) визначався також час для письма і читання. Так зазначається, що для письма виділяється 15 хв., натомість для читання – 45 хв.

Дозвіл на вихід до окремої келії під час занять надавався окремо. Новики обов'язково брали участь в щоденних літургіях. Після читання всіх молитв готували книги до лекції [89, арк. [4]. Після обіду всі йшли на короткий відпочинок, який теж регламентувався, а власне про що потрібно вести розмови у вільний час – питання і відповіді з останньої проповіді та з вранішньої медитації. З лекції обідньої про таємниці світу, які того дня церква мала би торкатися, народження Ісуса Христа, про мудрість, цноти, справедливість, Божу милість, про «зацність Закону» (тобто, Ордену), про клопоти, скруту, марноту людського життя. Під час обговорення прочитаного та у вільний час потрібно було дотримуватися чудового правила – вести розмову про добрі речі, «ze mowa o rzeczach złych iest smiercia, o rzeczach dobrych iest zyciem» («Адже мова про речі злі є смерть, а про речі добрі є життям») [89, арк. [4] зв.].

Серед обов'язкових для щоденного читання книг для новіціїв названі Ірмолой, Типікон, Каноник, також Євангеліє, Послання Апостолів та молитвослови. Ці читання тривали не довше години, з о 13.30 до 14 – кожен мав читати свою книгу. Для тих, хто не вмів добре читати передбачалося обов'язкове слухання читання вголос у спільному приміщенні. Варто згадати, що василіани не забували і про етику стосунків. Про це йдеться в книзі «Політика свіцька» (Почаїв, 1770), а також і у цьому виданні 1783 р.: «Погано виправляти помилки читаючого або сміятись над ним з цієї причини. Погано поглядати на людину, даючи зрозуміти, що бачиш ті помилки. Якщо брат почав розмову, то не можна переривати. Потрібно дослухати до кінця. Вести себе потрібно скромно, незухвало». Окремо виділялися години для підготовки вправ за відповідними книжками. Після вечірніх набоженств та короткого

відпочинку, новіції мають знову зібратися в спільній аудиторії (pospolitey), як говориться в XIII пункті Правил, мають прочитати один з пунктів книги «Szkola Bazylianska» і обговорити прочитане. У вівторки та четверги – розважання на тему чернечого стану, в чому його досконалість, про Новіціїв, приклади складання проповідей [89, арк. [5], або переклад мовних зворотів, уривків творів з польської на латинську мову, також на слов'янську. Такі завдання дає Магістр або віце-Магістр.

Спеціально призначений Ревнитель мав слідкувати за поведінкою новіціїв (п. 21), в тому числі, і за їхнім майном. Строго слідкували за тим, що читали новіції і монахи, чи це дозволено Монастирськими правилами, чи ці книжки знаходяться в бібліотечному реєстрі монастиря і є дозволеними до читання. Книжки з бібліотеки Новіціату може брати новіцій до келії лише з дозволу і з обов'язковим поверненням.

Про те як читати книгу йдеться у спеціальному розділі (п. 21) цієї книги «Про чительника»: «А саме, кожен чительник повинен читати, не кваплячись, повільно, виразно вимовляючи кожную літеру, на комах робити видих, на крапках зупинятися, знижуючи трохи голос, а найголовніше, якщо читати в церкві чи в Трапезній, то повинен і сам розуміти, що читає і щоб зрозуміли інші» [89, арк. [6]).

Для чительника при трапезі виставлялися певні умови. Він повинен добре розуміти смисли, перед читанням підготуватися, читати повільно, виразно, але читати не так ніби говорить проповідь, при виправленнях в тексті не вживати звороти – паразити, отримати благословення перед читанням Слова Божого чи лекції. Наступне зауваження свідчить про те, що все ж таки багато читали руською мовою - «якщо недосконало вмієш читати «по руськи», взяти ці книги попередньо до аудиторії і там почитати перед трапезою» [89, арк. [20].

Наостанок звертається увага читача на дбайливе ставлення до книги: «Визначаючи лекцію (тобто, уривок) для читання, не заламуйте сторінок, не кладіть в книгу згорнутий папір для позначення місця, але спеціальною

паперовою закладкою. Коли читаєте при свічках, то свічки не можна тримати над книгою, особливо лосєві, але свічка має стояти на свічнику» [89, арк. [21]].

Отже, короткий огляд книгозбірні Почаївського монастиря та читацьких практик дає певне розуміння унікальності історичного моменту – зустрічі латинської культури з слов'янською у творенні нового – поліморфізмі української культури, та спонукає для продовження досліджень у цьому напрямку.

3.3. Іконописна майстерня

У XVIII ст. діяла Почаївська іконописна майстерня.

Найперші згадки про почаївського художника ми зустрічаємо у «Словнику художників України» [289, с. 56], де міститься коротка стаття про ієромонаха Почаївської монастиря Анатолія – художника другої половини XVII ст. Родом з Волині. Автор великого полотна «Облога Почаєва турками 1675 р. » (до кінця XIX ст. зберігалася в Почаївській лаврі). Гравюру на міді з цим сюжетом виконав у 1704 р. Никодим Зубрицький. (Мідна дошка зберігається у відділі естампів НБУВ, відбиток – Музей книги і друкарства України). Цей сюжет став надзвичайно популярним і був розтиражований наступними художниками, іконописцями та граверами.

Враховуючи відсутність документів з історії почаївської іконописної майстерні як цілісного комплексу, розпорошеність цієї інформації в різних джерелах та дослідженнях, нам видається важливим презентувати в нашій роботі максимально як персоналії, так і особливості художньої діяльності майстерні.

Серед наукових праць присвячених діяльності іконописної майстерні Почаївського монастиря слід віднести роботи А. Хойнацького «Повесть историческая о святой чудотворной иконе Божией Матери почаевской» [337], П. Ричкова «Почаївська Свято–Успенська Лавра» [268], М. Голубця «Малярі-Василіяни на тлі західного українського церковного малярства XVIII в.» [141], П. Жолтовського «Український живопис XVII – XVIII ст.» [164], С. Антоновича

«Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври» [99], В. Рожка «Українське православне церковне мистецтво Волині (IX-XX ст.)», В. Александровича «У колі сподвижників: Йов Кондзелевич у релігійному малярстві Волині кінця XVII - першої половини XVIII століття» [95], Ю. Мартиніва «Діяльність Почаївської лаври по збереженню історико-культурної спадщини» [226]. В окремих розділах книги «Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780» Беата Лоренс [369] теж звертається до малярської творчості у середовищі василіан в різних монастирях, в тому числі, у Почаївському. На її думку, в Почаївському монастирі діяла іконописна майстерня від часу заснування Конгрегації Опіки Найяснійшої Матки Почаївської (друга половина XVIII ст.), де майстри творили та навчалися [369, с. 386-393]. Цей малярський осередок співпрацював з почаївською друкарнею, але в першу чергу, вони мали місію прикрашати церкви монастиря.

Перші згадки про почаївських малярів у документах ми зустрічаємо в «Реєстрі челяді монастиря за 1739 – 1749 рр.», де йдеться про малярів Модеста Чарнявського та Метрофана Созанського [33, арк. 5]. У 1739 р. Модесту Чарнявському було 25 років, в монашестві 7 років, капланом 3 роки, «русак», знав польську, «робив малярство», до сповіді ходив часто («W O Modest Czarniawski lat 25 w habicie lat 7 Kaplanem 3 ... Roku Rusak u po polsku Malarstwo robi spowiadacie często»). Метрофан Созанський у 1739 р. мав 23 роки, 2 роки був у монашестві, знав синтаксис і по-руськи [читав], «малярству навчався» («Ch Metrofan Sozanski Lat 23: ma od wziecia Habitu lat dwie Syntacticus u po Rusku Malarstwa uczysie Spowiadal sie blisko tydzien temu»). [33, арк. 5].

Відомо, що Митрофан Созанський народився 08.09.1714 р. в с. Чернява Перемишльської землі. Мав світське ім'я – Михайло. 06.08.1737 р. вступив до чернецтва у Почаєві. Після року випробувань у 1738 р. склав чернечі обіти професа. Відправлений до Луцька для обслуговування монастирської церкви, а через три роки повернувся до Почаєва. За чотири роки переїхав до Мільчена, де обслуговував монастирський храм. Через два роки вибув до Крем'янця, де

виконував ті ж самі обов'язки, а за один рік перемістився до Золочева, звідкіля через три роки скерований до Підгірців, був парохом у селі Готуличі. Однак через два роки, 12.07.1766 р., відправлений до Городищенського монастиря як філії Замостя. 24.02.1781 р. – вікарій та сповідник Білинського монастиря, а з травня 1781 р. – резидент у Топільниці, яка належала до Святоспаського монастиря. 1784 р. – економ Лаврівського монастирського фількарку. Помер у 1787 р. у Лаврові. [300, с. 63-70].

В тому ж часі працював у майстерні Почаївського монастиря художник Принятицький Пахомій (за іншими джерелами Пренятицький). П. Жолтовський в «Словнику художників» зазначає, що у 1744 р. він малював у бані Почаївського монастиря «чудеса богородиці». [162, с. 30; 141, с. 464].

Однак, спираючись на документи візитації Почаївського монастиря 1736 р., де вперше згадуються інтер'єри церков монастиря, можемо засвідчити, що на той час купол Троїцього собору вже був розписаний сюжетами чуда Богородиці. «Сама Церква Велика під титулом Внебовзяття Найяснійшої Панни ново всередині споряджона в Куполі Чуда Образу Найснійшої Панни Мальоване» [7, арк. 73]. Там же згадуються ікони та розписи – «над Вратами також ново мальваний мається Деїсус..., у перспективі над Царськими воротами за засуве на полотні мальована Образ Найяснішої Панни чудами уславлена на дереві мальована з тим написом руським діалектом: Неофіт Митрополит Грецький дарує той Образ тей Пані Маріанні Гойській 1559 року. Під тим же Деїсусом по правій стороні в Хорі Крилосі знаходиться Стопа Наяснійшої Пані на камені Чудо явлене, амвон казnodійський нова робота різьблення виставлений і позолочений. Вівтар великий ще не розписаний Новоспоряджений. За правим крилосем каплиця Титулом с. Теодора Сученика Деїсусом ... оздоблена» [7, арк. 73]. («Cerkiew Wielka Murowana Z Kopule z Ciosow kamiennych Okolo Krzyza Wierzchniego pokrycie z Blachi bialej Zielono Malowaney. Okien Circum Circa 64 Maieca daley pod Oknami w Szarow cztery Miedziane blache a na reszcie gatami pokryta Z Kaplicami Zas Swoiemi Kopulek wirzchnich tylko blacha pobitych - 12 remonstruieca dwoie Drzwi do Siebie; iedne

Seilicet(?) od Bramy Drugie od Dzwonnicy Exhibendo. O De drzwi tedy od Bramy do Cerkwi Znayduieczych sie Zaraz Nastepuie Kaplica Tituli Zwiestowania Nayswietrzy Panny z Deissusem rznietym przystarym, Sama Cerkiew Wielka pod Tytulem Niebowziecia Naysnietszey Panny Noviter intro Sporzedzona w Kopule Cuda Obrazu Nayas: Panny Malowane z Gankiem okolo drzewnianym Malowanym, Churem (?) Zas Nade Drzwiami takze Noviter Malowanym Maieca Deissus Nowy Snycerska robota o Szescie Kolumnach Chinskim Pokostem robionych, na ktorym w Perspektywie nade Drzwiami Carskimi Za Zasuwe Na plotnie Malowana Obraz Nayswietszey Panny Cudami wslawiony na Drzewie Malowany z tym Napisem a Fergo Russkim Dialektem: Neofit Metropolit Hreczeskiy daruie Tey Obraz Tey Mci Pani Maryanni Hoyskiey 1559 Roku pod tym ze Deisusem Na prawey Stronie w Chorze alias Krylosie znayduiesie Stopka Nayss: Panny Na Kamieniu Miraculose Wyrazona, Ambona kaznodieska Noviter Snycerska robota wystawiona y Wyzlocona. Oltarz Wielki ieszce Niemalowany Noviter Sporzedzony Za prawym krylosem kaplica Tituli S: Teodora Meczenika Deissusem rznietym oddlowanym? Przyozdobiona») [7, арк. 73].

Можна припустити, що основні роботи по оформленню церков монастиря виконували власні майстри, хоча документи подають дуже скупу інформацію. Не останню роль, мабуть зіграв той факт, що майстри, як зрештою, більшість монахів-василіан, постійно переміщалися від Замостя до Києва. Художня діяльність василіан відзначалася багатогранністю та різножанровими ознаками. Серед них були художники-монументалісти, портретисти, різьбярі іконостасів, ілюмінатори книг, хоча в той же час, вони могли виконувати і інші обов'язки по монастирю.

Яскравим прикладом є діяльність Дениса Головчинського,, який прийняв постриг у 1743 р. в Милецькому монастирі на Волині. Надалі був регентом хору, літератором, а також займався живописом, декоративною та фігуративною різьбою на дереві. Д. Головчинський упродовж життя (помер 1784 р.) працював у монастирях у Лаврові, Крехові, Тереховлі, Загорові,

Почаєві, Підгірцях, Спасі, Овручі, Піддубцях, Жовків, Домашеві, Христінополі. [346, с. 148-157].

Так як і друкарня, іконописна майстерня Почаївського монастиря виконувала роботи на замовлення. В поточних рахунках за травень 1749 р. ми дізнаємося про «змальований у малярні для Консультора портрет», за який було заплачено 7 злотих [40, арк. [10] зв.].

Микола Голубець у своєму дослідженні про малярів-василіан згадує імена ще кількох художників, які працювали у Почаєві. Серед них названий Гусаківський Геннадій, як маляр вступив до Почаївського монастиря 1753 р. [141, с. 447-496]. Народився у 1725 р. в с. Попівці на Волині. Крім Почаївського монастиря, проживав у Піддубецькому, Рожищівському монастирях. У 1770 р. помер у м. Кам'янці-Подільському від чуми. [162, с. 126]. Беата Лоренс та Павло Жолтовський згадують ще одного художника з аналогічною біографією, але подають трохи видозмінене прізвище - Геннадій Онсаковський (Onsakowski, 1753 р. вступив до Почаєвського монастиря) – працював як художник в Поддебцах, Почаєві, Малуйовцах. Його пензлю належить образ св. Паїсія в Почаївській лаврі з написом на звороті «pr. Genadius Onsakowski ord S. Bas M pinxit A 1757 mo» [163, с. 151]. Очевидно, що саме цей художник Genady згадується у поточних рахунках Почаївського монастиря у лютому 1760 р. «За змалювання засови до того ж образу [св. Варвари]». А сам образ св. Варвари писав «Jasynth» (Гіацинт), за що отримав винагороду у 11 злотих 20 грошей також у лютому 1760 р. [40, арк. [41] зв.].

Деяку інформацію ми маємо і про автора образу св. Варвари – Гіацинта Калиновського, який почав художні науки в Почаєві. Як законник василіанський (монах) від 1752 р. малював у різних монастирях коронної провінції. В 1760 р. працював в Почаєві [369, с. 387]. Малював образ св. Варвари для братства, яке функціонувало при монастирській святині. Для церкви василіанської в Крехові в 1776-1777 рр. намалював образ св. Іоанна Златоустого. Був автором портрета Миколи Потоцького для монастиря в Золочеві, створеного 1773 р. Працював також у Литві [141, с. 449].

Подібною була доля Алімпія Токаревського (світське ім'я Теодор), який народився в Немирові 1743 р., працював над вітварями в Почаєві та Загоріві. Вступив 02.10.1761 р. до чернецтва у Почаєві. Після року випробувань у новіціаті склав чернечі обіти, 1768 р. отримав дияконські та ієрейські свячення. До 1773 р. був монахом. Розписував вітвар у Загорівському монастирі. Повернувся до Почаєва А далі розстригся, виїхав за кордон, де працював художником. Помер у 1773 р. [369, с. 388].

Ще кілька імен згадує в своєму дослідженні Беата Лоренс, що заслуговує на нашу увагу.

Памбо Козяркевич (Павел), народився в землі перемишльській в 1727 р., помер 1767 р. В 1746 р. вступив до Почаєвського монастиря як маляр (художник). В 1749 р. був висланий до Кам'янця Подільського для навчання в науці малярській, і був відомий там, що працював разом з Єжи Радзивіловським. Можливо з ним прибув до Львова. Козяркевич оздоблював церкви на Волині в 1759 р., а потім працював в Любарі. Почаївськими новіціями були також монахи-художники Ігнацій Бенковський (вступив 1752 р.) та Іоакім Борисевич (з Судоаї Вишні, пізніше монах в Крехові). В Почаєві навчалися художньому ремеслу. Іоакім Борисевич в 1752 р. виконував художні роботи для церков монастирських в Добромилі, Крехові, Домашові. [369, с. 389].

До цього ж монастиря вступив вже будучи художником 03.12. 1760 р. Сава Калинович. 15 жовтня 1746 р. до Почаївського монастиря як маляр вступив Памво Козаркевич. Серед цих художників-василіан згадуються і ті митці, зокрема Василь Береза, який проходив мистецькі студії у Римі [141, с. 447-496].

У 1775 -1776 рр. зустрічаємо в поточних видатках монастиря ім'я одного й того ж монастирського художника Григорія Полянського, який отримував досить великі суми – 36 злотих у 1775 р. [40, арк. 32 зв.], 26 злотих та 8 злотих у 1776 р. [40, арк. 45]. Там же записані витрати на малярню – «за 2 книжки золота до Малярні заплатив – 21 злотий» [40, арк. 30], Березень 1776 - «На фарби різні до малярні видав Grychemu– 48 злотих» [40, арк. 42].

Цікавим був і художник Антоній Грушецький, який народився на Волині 1734 р., у віці 17 років вступив до Почаївського монастиря (1751). Перед тим отримав навчання мистецтву в Кам'янцю Подольському у маляра Кшиштова Радзіловського та львівського художника Станіслава Стройнського. Під час його перебування в Підгірцях в монастирі ним опікувався Вацлав Жевуський. Там для церкви монастирської Грушецький намалював два образи Матері Божої та Ісуса для бічних алтарів. В 1760 р., Грушецький повертається до світського життя, бере собі імя Антоній Ігнацій Донбровський та їде до Кракова. Там став цеховим художником, тісно звязаним з Краківською Академією. Працював на замовлення монастирів та міщан. В 1770 р. поїхав до Варшави, а далі до Супрасля, де знову вступив до новіціату василіанського. Там працював як маляр, але припускають, що активно співпрацював з супрасльською друкарнею. В 1774 р. познайомився з Станіславом Августом Понятовським. Як результат – оздоблював палац Антонія Тизенхауса в Городницях. Також особисто малював в двох галереї королівській, де знаходилося 11 його образів. Король наказав сплачувати йому 10 дукатів пенсії. З того часу Грушецький носив титул «художника Його Королівської Милості». Помер в 1798 р. в Супраслі [369, с. 388]. Свої картини підписував: Антоніус Грушецький (Antoninus Gruszecky), також I(gnatus) A(ntonius) G(ruszecki) O(rdinis) S(ancti) B(asilii).

Відоме ще одне ім'я - Гловацький (Головацький) Яків (Ісихія) Гнатович (нар. 1735, Винківці, Хмельницька обл.) – живописець. З 1752 р. був малярем Почаївського монастиря, пізніше став монахом. Жив також у Загорівському та Підгаєцькому монастирях. Виконав настінний розпис у Василіанській церкві м. Бучач (бл. 1770). Гловацький написав портрет фундатора Бучацького монастиря М. Потоцького (70-рр. 18 стол., костел у Бучачі). Лоренс згадує також художників Бенедикта Дунайовського (помер 1750 р.), Савву Калінович (1760 р. вступив до Почаївського монастиря) як маляр працював в Загоріві, Підгірцях, Крехові [369, с. 389].

Авторка багато уваги приділяє будівництву та оздобі церкви Матері Божої в Підгірцях та перераховує всіх, хто там працював, де іконостас був

спроєктований єзуїтом Павлом Гіжицьким, а виконав його різб'яр по дереву Стефан з Кременця в 1755-1756 рр. На думку Лоренс, всі ікони були виконані художниками з почаєвської іконописної майстерні. Там же працювали художники Савва Калінович, Ізих Гловацький (Якуб, вступив до Почаєва 1763 р.).

Архітектурний ансамбль Почаївського монастиря у його сучасному вигляді почав формуватися 1720–1740 рр., коли той же архітектор П.Гіжицький (1692-1762) збудував 2-поверхові корпуси братських келій із трапезною. Тому ж архітекторові належала ідея створення нової домінанти ансамблю – собору за взірцем абатства Мельк в Австрії. Собор збудовано 1771–1784 рр. за проектом архіт. Г.Гофмана за участю львівівських архітекторів Ф.Кульчицького, П.Полейовського та майстра-муляра Щепановського. В оформленні інтер'єру брали участь М.Полейовський (виконав 6 вівтарів), Л.Долинський (живопис іконостаса і 50 малих образів), Л. і В. Бернакевичі (різьбярські роботи) [137].

Проте, тут не згадується ім'я ще одного художника, ікони якого прикрашали головний собор Почаївського монастиря, не менш відомого, ніж запрошені до будівництва архітектори – Константіно Віллані (1751-1823). Народився в Мілані, навчався у Римі у Помпео Баттоні. Працював в Неаполі, а потім виїхав до Польщі разом з В. Стройновським. Він отримав замовлення на виконання 18 картині до катедри у Вільно. Близько 1794 р. він виїхав до Дрездена і підготував багато портретів. В 1808 р. на запрошення графа Йозефа Оссолінського переїхав до Варшави, де працював решту свого життя. Помер в 1823 р. після 30 років перебування в Польщі.

Вперше про нього ми дізнаємося з візитації монастиря 1802 р. - 11 образів святих на полотні в рамках золочених пензля італійця Віллані: «Образами на полотні мальовані добрим пензлем від італійця Віллані у рамках суто злочоних, яко то: св. Трійці, Успіння Богородиці, св. Миколая, Василя Великого, Іопнна Хрестителя, св. Онуфрія, Стефана першого мученика, св. Апостолів Петра і Павла і св. Варвари» [35, арк. 19 зв; 117, с. 21-25].

Ці ж ікони згадуються і у візитації 1799 р., лишень без ім'я автора. Цікаво, що в Словнику художників П. Жовтовського міститься коротка довідка про Вілліані, проте немає згадки про ікони з Почаєва [162, с. 120]. К. Вілліані у другій половині XVIII ст. прикрасив фресками стіни та плафони замку Любомирських у м. Рівному. Він же виконав кілька полотен для єзуїтського костелу в м. Луцьку, зокрема «Тайна вечеря», «Марія Магдалина», два настінні полотна в медальйонах над входом до каплиці св. Тайн та закрестії [380].

Візитація 1799 р. подає нам детальний опис інтер'єрів монастирських храмів: «Церква та з фундаментом була закладена 1771 р., а в 1791 р. завершене будівництво стін, поверхів, і закінчене покриття даху мідною бляхою, всередині ще очікується оздоблення [...]. Має великий різьблений вівтар, але ще не мальований, ..., на ці дні, міддю позолочена, срібними квітами оздоблена і позолоченими Цифрами: з яких одна вгорі виражає ім'я Марія, [там же] міститься Чудотворний Образ Божої Матері, на правій руці П. Ісуса пестуючи Римськими Коронами від папи Климентія XIV присланими, в році 1773 коронований. Образ той на дереві мальований, довжиною 11 дюймів, шириною 9 дюймів, поле [...] мідним позолочене в довжину 17 дюймів, в ширину 12 дюймів [...], в рамах срібних. На місці іконостасу два Образи один Ісуса Христа справа, Богородиці з лівої сторони на своїх постаментах. [...]. Бічних вівтарів ще немає, їх заступають менси [архітектурний елемент католицького храму], які перенесені з колишньої старої церкви, а тих по правій стороні є 4 з образами Вознесіння Богородиці, Розп'яття Ісуса Христа, св. Миколая і св. Онуфрія; по лівій стороні [...]; з Образами Св. Трійці, Св. Василя, Св. Варвари, Св. Йосафата. Справа від входу, під першою колоною є слід стопи Найсвятішої Діви Марії, чудотворно з'явлений. [...]» [7, арк. 303-308].

До виконання настінних розписів у інтер'єрі Успенського собору на початку XIX ст. (1807-1810 рр.) настоятель Почаївської лаври вже запросив абсолювента Віденської академії, львівського маляра Луку Долинського, чим засвідчив орієнтацію на професійний і відповідний духові часу мистецький вишкіл, що його давала Віденська мистецька академія [163, с. 165]. Його

авторству належать більшість ікон на полотні, в тому числі, з бічних вітарів, які були розібрані російською церквою після 1831 р. Серед них найкраще збереглися дві ікони з зображеннями св. Стефана та св. Онуфрія. В той же час, не збереглися розписи куполу Успенського собору з Богородицею у вигляді Цариці Небесної.

Цікаво, що на початку 70-х років XIX ст. архієпископ Агафангел мав намір зняти зі стін усі роботи Л. Долинського. Живописне оформлення інтер'єру Успенського собору, виконане на початку XIX ст., майже без змін проіснувало до 1861 р., коли цар Олександр II замість старого одноярусного подарував Почаївській лаврі новий чотириярусний іконостас, виконаний за проектом архітектора Г. Боссе. При його спорудження враховувались особливості інтер'єру Успенського собору [226, с. 172-173].

Щодо інших майстрів, які прикрашали своїм розписом Почаївський монастир, відомий Домінік Закревський. У 1768 р. з ним було укладено договір на влаштування в монастирі іконостасу [42, с. 22]. Подібний контракт було укладено також у 1807 р. з іконописцем Лукою Долинським [42, с. 22]. У 1775 р. займалися архітектурою і влаштуванням іконостасу Петро і Матвій Полієвські [42, с. 73].

Отже, культурно-просвітницька діяльність була важливою складовою релігійно-духовної діяльності Почаївського Успенського монастиря і стала невід'ємною сторінкою його історії. Влаштовані у монастирі на засадах тогочасної уніатської освіти чернечі студії і школи функціонували на високому рівні і давав своїм вихованцям різносторонню освіту. Монастирська книгозбірня за своїм складом відображала значний інтелектуальний потенціал почаївського чернецтва і забезпечувала потреби школи і друкарні. Іконописна майстерня Почаївської Лаври служила мистецьким осередком, який забезпечував прикрасу власне монастирських приміщень, а також готував фахівців з іконописного мистецтва для храмів Волині і Поділля. Таким чином, започатковані в Почаєві культурно-освітні заклади значною мірою спричинилися до розвитку духовної культури українських земель.

РОЗДІЛ 4.

ПОЧАЇВСЬКЕ КНИГОВИДАННЯ В КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

4.1. Умови та репертуар почаївського друку

Почаївська друкарня була однією з найпотужніших серед усіх друкарень Василіанського ордену.

За період з 1734 по 1830 р. тут було видано 598 видань, спираючись на наше дослідження та укладений нами каталог почаївських видань [додаток Л], проти 394 позицій за підрахунками польської вченої М. Підлипчак - Маєрович, з них понад 60% продукції – літургійна література і книги релігійного змісту [376; 357, с. 497].

Почаївська друкарня переживала кілька етапів в своєму розвитку, що було пов'язано зі змінами суспільно-історичних та релігійних умов, що і визначило специфіку її видавничої діяльності. Контроль за змістом книг з боку нунціатури, постанови сейму Речі Посполитої 1791 р. – все це ускладнювало умови роботи друкарні. Попри це, контроль над книговидаванням Почаївського осередку був не настільки суворим, як на Лівобережній Україні XVIII ст., тому, як стверджував Я. Ісаєвич, друкарня в Почаєві змогла продовжити видання книг українською мовою і, таким чином, піти шляхом, започаткованим наприкінці XVI – на початку XVII ст. друкарнями Острозькою, Київською, Чернігівською, М. Сльозки та іншими [178; 179, с. 285].

Почаївська друкарня розпочала свою діяльність не раніше 1730-х років і продовжувала її аж до 1918 р. Питання про більш ранній її початок з наукового погляду є безпідставним.

Ще в XIX ст. це було добре вивчено і висвітлено відомими вченими (І. Огієнко в книзі «Свята Почаївська лавра», Ю. Тиховським в статті «Мнимая типографія монастиря») [310, с. 248-251]. Єдина почаївська книга XVII ст. «Зерцало богословія» (1618 р.), була видана в приватній, не монастирській друкарні Кирила Транквіліона (Ставровельського). На підтвердження цієї думки,

А. Щуровський в 1895 р. в «Записках НТШ» надрукував з луцької «Гродської записної книги» до того часу невідомий документ – привілей короля Августа II з 18 жовтня 1732 р. про запровадження Почаївської друкарні [354, с. 2-3].

Проте монахи-василіани Почаївського монастиря вперто відстоювали точку зору давності створення друкарні від 1618 р. Цьому присвячений окремих розділ в I томі так званої Хроніки монастиря 1557-1799 рр., де поданий перелік документів по почаєвській друкарні від 1618 р. до 1781 р. [30, арк. 123-126 зв.], в тому числі і вищезгаданий привілей 1732 р. та інші привілеї, судові документи, розпорядження. Відсутність документів XVII ст. по друкарні пояснюється війнами та різноманітними «віоленціями»: «Monaster Poczaiewski Xiezy Bazylianow Prowincyi Polskiej mial od kilka wiekow nadane sobie Prawa od Nays. Krolow Pol. Zalozenia na Gorze Poczaiewskiej Drukarni = Prawa te czyli Przywileia dawne dziś okazac niemoze; bo nie tylko Monaster rzeczony, ale i wszyscy prawie Obywatele Wolynscy Praw, Dokumentow i Fortun, przez inkursye Tatarske i Kozacke pozbyli» [30, арк. 123].

Друкарня була заснована одним з перших уніатських архимандритів монастиря Феодосієм Лубенецьким–Рудницьким [121, с. 134-139]. Першою ж відомою книгою друкарні став «Служебник», який був виданий в 1734 р. (частина тиражу з титульним аркушем 1735 р.) накладом більш, ніж 1000 примірників. В колекції Музею книги і друкарства України є примірник цього видання з двома збереженими титульними аркушами. Книгу присвячено фундатору почаївської друкарні, єпископу Рудницькому, на звороті титульного аркуша вміщено його герб. В довгій посвяті йде мова про початок почаївської друкарні: «Служебник – сіє бо первенство Типографіи нашої». Під нею підписалися ієромонах Гедеон Козубський, ігумен Почаївський зі «всею о Христи братією». [73, с. [7]; 113, с. 6].

Початок діяльності друкарні Почаївського монастиря був пов'язаний і ускладнений тривалим судовим процесом з Львівським братством (впродовж 40 років), яке вбачало в появі нової друкарні загрозову конкуренцію для власної друкарні. На подання братства трибунал папської нунціатури у Варшаві заборонив Почаївському монастирю «друкарню засновувати і

друкувати руською мовою» [178, с. 11]. Однак, єпископ Ф. Рудницький вперто клопотався у Варшаві перед королем і нарешті Август II видав привілей у жовтні 1732 р. на заснування друкарні в Почаївському монастирі, а у 1736 р. видав ще один привілей на підтвердження цих прав. Перелік найважливіших документів по цьому процесу в хронологічному порядку за 1732, 1735, 1736, 1737, 1738, 1745, 1761, 1772 рр. міститься також і в I томі Хроніки Почаївської монастиря 1557-1799 рр. [30, с. 123 зв. – 126].

Репертуар книг Почаївської друкарні був надзвичайно різноманітний. Передусім, це була православна і уніатська літургійна література, представлена ошатними виданнями Євангелій, Службників, Апостола і Тріоді та малоформатними книгами, як Молитвослови, Требники, Октоїхи, Трефологіони. Їх популярність серед українців та затребуваність церквою засвідчили їх неодноразові перевидання. Так, Службник виходив 8 разів, зокрема у 1734, 1735, 1744, 1765, 1778, 1788, 1791, 1809 рр., Апостол у 1759, 1768, 1780 та 1783 рр., Євангеліє у 1759 (2 видання), 1768, 1771 і 1780 (2 видання), 1818 рр. Тут неодноразово видавалися засадничі книги для Чину св. Василя Великого – Устав та Збірники правил Василіанського ордену («*Ustawy Swietego Oycsa naszego Bazylego Wielkiego w krótce zebrany, w konwencie poczajowskim*» 1740, «*Summariusz reguł świętego oycsa naszego Bazylego Wielkiego...*» 1751 р., «*Reguly Nowiciackie dotad pisane*» 1783), проповіді Мануїла Ольшавського 1769 (латинською і церковно-слов'янською), Й. Торжевського 1756 р., «Сімя слова Божія» 1772, 1779, 1781 рр., Ю. Добриловського 1789, 1792 рр., А. Філіповича 1749 р., «*Kazania na uroczystosc zeslania ducha*» 1754 р., Б. Кендзерського 1765, 1773 рр., Т. Щуровського 1770 р., 1772 рр., Г. Левицького 1772, 1773, 1775 рр., В. Сеницького 1773 р., І. Потія 1788 р., А. Бернацького 1777 р., С. Важинського 1782 р., панегірики, підручники («*Буквар*» 1748, 1765 рр., «*Grammatyka Rossyiska*» 1778 р., Граматики латинської мови Альвареса), місійна та світська література.

Особливим попитом користувався книга «Гора Почаївська» – це фактично, друкована хроніка Почаївського монастиря від часу його заснування з важливими сторінками з його історії, та описом чуд на горі Почаївській та

при чудотворній іконі Почаївської Богородиці, які відбулися з 1260-1280 рр. до часу її видання. Книга була розрахована на найширше коло читачів, виходила слов'янською з елементами української мови (у 1742, 1757 рр. (два видання - церковно-слов'янською і польською мовами), 1772, 1793, 1803 рр.) та польською мовами (1767, 1778, 1788 рр. [122, с. 202-208]). Важливість цього іміджевого видання для Почаївського монастиря, яке мало привертати увагу численних паломників, можна порівняти з «Патериком Печерським» для Києво-Печерської лаври, тому на цьому питанні варто зупинитися детальніше.

Окрім культового видання «Гора Почаївська» Почаївська друкарня, звертаючи особливу увагу на запити й потреби парафіяльного духовенства, дбала про видання книг богословського та релігійно-моралізаторського змісту. Серед таких видань вирізняється книга «Богословія нравоучительная» з додатком «Лексикона сиріч словесника словенского» - церковнослов'янсько-польського словника (видавалося 7 разів), праця священника Й. Торжевського «Образ примиренія грішного человека с Богом» (1756 р.), «Народовіщаніє...» (1765, 1768, 1778 рр.), книга Ф. Басарабського «Письмена си есть начатки догмато-нравоучительния богословія образом народовіщанія» (1771 р.), «Сімя слова Божія ...на неділи... і праждники...» (1772, 1781 рр.), «Науки парохіялнія на неділи і свята урочистая... на простий і посполитий язык руський преложенія» (1789, 1794 рр.), перекладені і відредаговані Ю. Добриловським, «Слово о святом соединеніи» М. Ольшавського (1769 р.).

Із наукової розвідки Н.Заболотної дізнаємося, що у XVIII ст. друкарня Почаївсько-Успенського монастиря широко практикувала випуск видавничих конволютів. Одним із найяскравіших зразків такого роду видань є збірники «Акафістів» 1776 р. та 1798 р., укомплектовані різною кількістю алігатів (окремих видань). Це так звані видавничі конволюти. Н.Заболотна у своєму дослідженні визначила, що твір Іоасафа Кроковського «Акафіст святей великомучениці Варварі», що входить до складу колекційних примірників «Акафістів...» 1798 р., є окремим виданням. Ця книга видана в почаївській друкарні не раніше 1788 року. Прикметною рисою є те, що додані алігати не завжди розміщували в кінець книги, а часто вставляли всередину «основного»,

першого алігата. Хоча жодне з них не має вихідних даних, походження із почаївської друкарні не викликає сумнівів. На думку дослідниці, ці дрібні видання найімовірніше не лише додавалися до збірників акафістів безпосередньо в друкарні, але й поширювалися як окремі книжки. Таким чином, видання, що виступали друкарськими додатками, могли функціонувати і самостійно, поширюватися в церквах, продаватися прочанам безпосередньо в Почаївській лаврі, розповсюджуватися іншими шляхами. Малі розміри цих книжок, що, найімовірніше, окремо продавалися без оправи або у м'яких обкладинках, не сприяли їхньому збереженню. Відсутність же у них вихідних даних могла теоретично стати причиною того, що примірники цих книжок могли зберігатися як видання «без місяця і року».

Друкарня Почаївського монастиря видавала також матеріали, пов'язані з життям Василіянського чину - постанови конгрегацій, каталоги монахів, забезпечувала потреби Луцької єпархії, зокрема, друкувала єпископські листи і статuti церковних братств.

Хоча Почаївська друкарня була монастирською і друкувала книги переважно релігійного змісту, значну частину її репертуару становила світська продукція, яка часто друкувалася на замовлення, в тому числі приватних осіб. Вона була представлена перекладами з античних і тогочасних французьких, італійських, польських, англійських авторів, шкільними підручниками, словниками, популярною історичною лектурою, календарями-порадниками тощо.

Особливо варто зауважити на виданнях навчального змісту, призначених передусім для учнів василіянських колегіумів, чернечих студій, публічних шкіл. В колекції НБУВ зберігаються 2 примірники навчального видання «Краткое потребніших от граматическаго художества вещей собраніе» (1773). В 1765 р. надрукований «Буквар языка Славенскаго, чести учащымся, в полезное руководство», де на титулі зустрічаємо важливе уточнення «8е типом издадеся» [265, с.40; 46, с. 168].

З документів відомо, що в Почаєві часто друкували Букварі [27, арк. 1-23], але в наукових збірках збереглися лише 1 примірник Букваря 1765 р. (С. -

Петербург, бібліотека РАН) та 3 примірники видання 1799 р. - «для обученія юношества читати по російском и польском» (1 примірник у Москві, 2 - у Львові) [59, с. 90]. Відоме також почаївське видання «Букваря» 1823 р. (книга зберігається у бібліотеці Вільнюського університету, Rk 287) [Додаток Л].

В якості навчального підручника використовувалися також видання катехитичного типу, зокрема «Краткий Катихисм исторический от Писаний Ветхаго и Новаго Завета избранный... типом изданный в обители Почаевской Чина св. Василия Великаго Року Господня 1756». Пізніше видано «Краткое на краткія вопросы и отвіти способом катихізма Богословія о тайнах церковных и ценсурах собраніе, на экзамен готовящимся потребное, со отсыланіем к пространному описанію тіх же таин в книзі нареченной: Богословіе нравоучительное» (1781) [46, с. 177].

Православним аналогом такого видання можна назвати працю архієпископа Могильовського і Білоруського Георгія Кониського «Катехизм или краткое начальное христианское учение, в пользу и спасение юношам, купно же и старым ненаученным, в трех беседах написанный и в богоспасаемом граде Могилеве белорусском напечатан, от Рождества Христова 1757 г.», призначений в якості посібника для учнів Могильовської духовної семінарії [181]. Це був переклад Катехізису Феофана Прокоповича, виконаний у скороченому викладі самим Кониським «с высоких словянских слов, инде неудобовразумительных» на доступну мову.

В переліку книг, що використовувались в теологічній школі, значиться «Богословия нравоучительная, содержащая в себе собраное в кратце поучение о святых Тайнах, о Добродетелях Богословских, о Заповедях Божиих, о Заповедях Церковных, о Грехах, о Казнях и Карах Церковных с приложением обычн्या Науки о Догматах Веры Кафолическия, и Лексикона Славенско – Полскаго», яке вперше було надруковане в Почаївській друкарні в 1751 р. і витримало декілька перевидань у 1756, 1787, 1793 рр.

Видання словникового типу - «Лексикон сиречь Словесник, имеющ в себе Словеса первее Славенская азбучная, посем же Полская, Благотребный к виразумению словес Славенских обретающихся в Книгах церковных, Типом

издан в святой и Чудотворной Лавре Почаевской, Ч. С. В. В. Року Божия 1804» - співпадає з Лексиконом, надрукованим у почаївському виданні «Богословія нравоучительного» 1751 р. [265, с. 80-81; 46, с. 235].

Не можна оминати увагою і ще одну сторінку у діяльності Почаївської друкарні - співпрацю з старообрядцями. 1781 р. префект Почаївської друкарні Спиридон Коберський отримав дозвіл Луцького єпископа Кипріяна Стецького на друк книг для російських старообрядців. Ці видання з листопада 1782 р. друкувалися на замовлення купця з Клишів Василя Железнікова, який навчився друкарського ремесла в Почаєві й встановив професійні контакти з фахівцями з інших міст. Зокрема, в Ямполі він наймав гисарів – ливарників шрифтів. У другій половині 1780-х років співпраця між Почаївською друкарнею і старообрядцями на якийсь час припинилася, але в середині 1790-х років для них були надруковані «Пандекти» і «Тактикон Никона Черногорця» (конкретний замовник невідомий) [179, с. 283]. Дослідниками зафіксовано не менше 30 (за іншими даними – 41) друків, часто з неправдивими вихідними даними. Прикметно, що на оформленні деяких із них позначився вплив українського друкарства. В збірці Музею книги і друкарства України таких видань виявлено щонайменше 14 [113, с. 8-9].

Умови діяльності Почаївської друкарні дещо змінилися у часі її переходу в кінці XVIII ст. під юрисдикцію Російської Православної Церкви.

Для з'ясування цього питання важливою є справа фонду «Духовное ведомство» (ф.18, спр. 321), яка міститься в Російському державному архіві давніх актів, під назвою «Записка о книгах, печатаемых в типографии базилианскаго Почаевскаго монастыря, ныне состоящей в губернии Подольской» [41]. Позаяк Почаївський монастир водночас залишився підлеглим унійному єпископу Луцькому і Острозькому Стефану Левинському, то це подвійне підпорядкування не могло не накласти свій відбиток на роботі Почаївської друкарні. Згаданий документ свідчить, що 1787 р. єпископ Брацлавський і Подільський Іоаникій доповів Синоду, що «в заведенной издавна в базилианском Почаевском монастыре типографии печатаются и продаются разныя, в том числе и духовныя книги, заключающія в себе

уніатское исповеданіе веры, от которых, а особливо между простым народом, могут происходить возраженія, не соответствующія желаемому преклоненію жителей из уніи к благочестію» [41, арк. 3]. Православний архіпастир передав прохання суперіора Почаївського монастиря монаха Єнатовича про дозвіл продавати надруковані книги, «більшею частію російскія, относящіяся к богослуженію, печатаны из кіевских екземплярв, и некоторые вышли уже под высочайшим имянем Ея императорскаго величества» (у додатку було наведено перелік 22 книг), водночас зауважив на тому, що 27 липня 1787 р. Синод заборонив продаж книг, виданих без його дозволу («не от Синода изданных») [41, арк. 3 зв. - 4].

Доповідаючи про ці обставини імператриці Катерині II, Синод представив своє рішення: 1. Дозволити друк і продаж цих книг, «не запрещаю в коих следует Символ веры по унитскому их умствованію» і поминанням папи римського, з умовою, що книги в усьому іншому мають бути згідними з аналогічними книгами Києво-Печерської друкарні; 2. Щодо книг, які не значилися в репертуарі Києво-Печерської друкарні, представити їх примірники на розгляд Синоду [41, арк. 4]. Контроль за виконанням цих пунктів Синод поклав на правителя Подільської губернії. Отже, наведений документ засвідчує посилення цензури в діяльності Почаївської друкарні кінця XVIII – початку XIX ст., водночас в окремих випадках російська церковна влада йшла на певні поступки, щоб не відвернути від себе населення Волині і Поділля, де проунійні симпатії були ще досить відчутні.

Отже, Почаївська друкарня задовольняла запити населення українських земель різного освітнього та духовного рівня і виходила далеко поза свої етнічні і конфесійні межі.

4.2. Мовні аспекти почаївських видань

Почаївська друкарня, практично від самого початку, видавала книги різними мовами (часом, двомовні) – літургійні твори слов'янською, проповіді, світську літературу, документи та постанови польською та латинською мовами, різноманітні замовлення, в тому числі, польських авторів на видання їхніх

творів. Зокрема, твори світського змісту - переклади з античних і тогочасних французьких, італійських, німецьких, англійських авторів, шкільні підручники, словники, церковно-історичні твори, календарі-порадники, – друкувалися польською та латинською мовами, що було пов'язано з полонізацією інтелектуального життя в Україні тогочасного періоду.

Так першими виданнями друкарні були «Службник» 1734 і 1735 рр., «Мінея святкова і загальна» 1737 р., «Псалтир» 1737 р., «Молитвослов» 1739 р. Того ж 1739 р. вийшла книга Іларіона Фалецького (Fałęcki Hieronim) «Woysko Serdecznych Noworekrutowanych Na Większą Chwałę Boską Affektow, Pod kommendą Jasnje Oswieconego Xiążęcia de Primis Principibus, bo Michała, w ktorego Jmieniu Bog całej Oyczyzny Honor, Sławę, y całość konserwuje; bo Serwacego, Korybuta Wisniowieckiego Woiewody Wilenskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego Hetmana...», а 1740 р. з друкарні вийшли два польськомовні видання [Basilus Magnus] (329-379) «Ustawy Swietego Oycza naszego Bazylego Wielkiego w krótcie zebrany, w konwencie poczajowskim» та книга Ісаака Карлінського (Karlinski Isaak) «Brama tryumfalna zwycięscy Boga po krwawey batalii, z szczęśliwym rokiem z pod śmiertelności aresztu powracającemu rodowitych klejnotów Jasnje Wielmznych Alexandra y Róży z Siemiakowskich Gurowskich stolnikow drohickich domów, na powinna tegoż festu gratulacya, wystawiona i doskonale w panskim respekcie ufundowana przez x. Izaaka Karlinskiego Prov. Ruskiey dominikana s. Th. S. fizyki Prof.». В 1741 р. було надруковано два видання церковно-слов'янською мовою «Вослідованія праздником пресвятої тайни евхаристії, состраданія Пресвятім Богородиці, и блаженнаго священномученіка Іосафата от святаго собора Замойскаго преподанним» та «Молитвослов, или Требник» і одне польськомовне – твір [Udalryk (Ulryk) Krzysztof Radziwiłł] «Opisanie zgrzytot ludzkich we wszystkich stanach». Така ж тенденція спостерігається впродовж всієї діяльності почаївської друкарні.

Безсумнівною заслугою Почаївського культурно-духовного осередку є те, що він продовжив традицію друкування україномовних видань в умовах,

коли Києво-Печерська друкарня була позбавлена такої можливості під тиском цензури російських світських і церковних властей [189, с. 1-18].

Поштовхом до видань «простою мовою» стали постанови Замоїського Синоду. В одній з них записано наступне, аби не тільки катехизис для науки люду посполитого, друга книга для науки самих парохів видана була ... мовою посполитою. – «postanowia S. Synod, zeby oprócz katechizmu dla nauki ludu pospolitego, druga xiega dla nauki samych parochow wydana byla [...] jezykiem pospolitym» (Вільно, 1786. С. 44)

Сучасні дослідники виявили 39 видань, тексти яких повністю або частково надруковані українською мовою [189, с. 1-18]. Як стверджує Я. Ісаєвич, «у низці почаївських друків, особливо другої половини XVIII ст., впроваджувалася мова, близька до народнорозмовної. Нею, зокрема, надруковані два видання, високо оцінені І.Франком, — poradnik pro zasady chemnoї povedінki dla molodі («Політика свіцькая», 1770 р.) і господарський poradnik І.Ленкевича («Книжиця для господарства...», 1788 р.)» [179, с. 282].

Побутування української мови у книгах почаївського друку залежало від функцій тих чи інших видань у релігійній практиці. Так, у богослужбових книгах українська мова присутня в текстах, де відіграє значну роль волевиявлення окремої особи (шлюбна або чернеча присяга, чин сповіді тощо), а також у місцях тлумачного характеру. [191, с. 64-74].

В 1742 р. друкарня Почаївського монастиря видала вперше книгу «Гора Почаївська», імовірно з рукописних книг «Księga Cudów» та «Пом'яника», про що повідомляє Левицький Василій Ферапонтович у своїй науковій праці «Почаевская Успенская Лавра от своего основания до 1712 г. Опыт церковно-исторического исследования», яку він підготував в церковно-приходській школі у Дермані в 1918 р. (зберігся машинопис в ЦДІА, Київ). За його свідченнями, ще на початку XX століття «Księga Cudów» та «Пом'яник» зберігались в архіві Почаївського монастиря під № 1576 і 1575 [3, арк. 7]. Цікаво, що він не лише тримав в руках цей рукопис «Księga Cudów obrazu Poczajowskiego N. Marij Panny u Stopki», але й мав змогу його вивчити. «Рукопись эта написана частью уставнымъ письмом, частью скорописью, некоторые отделы на

славянскомъ языкъ съ примесью малорусскихъ выражений, а некоторые - на польскомъ. Происхожденіе рукописи, судя по водянымъ знакамъ на листахъ, а также и потому, что въ ней находится сообщеніе о самомъ раннемъ чуде, завереномъ самимъ лицомъ, надъ которымъ оно совершилось, только подъ 1726 годомъ, можно отнести не ранее 1720 года. Следовательно, оно является произведеніемъ базилианскаго періода» [3, арк. 8]. В той же час, Левицький В. Ф. припускає, що існувала і більш рання рукописна книга, яка стала першоджерелом для вищезгаданого рукопису. В інструкції чи «Соборныхъ пунктахъ» Діонісія Жабокрицького, єпископа Луцького, виданої їм в 1695 році для керівництва Почаївському монастирю, в одному з пунктів говорить: «Книгу чудесь, прежде совершившихся, такъ и имеющихъ совершиться при чудотворныхъ иконахъ и при мощахъ блаженнаго старца Іова Железо, всегда иметь въ порядке, въ приличномъ переплете и прятать въ кассу» («Punkta sobornie przy Electiey na ihumenstwo Przewielebnemu w Bogu Oycu Jozephowi Dobromirskiemu, ...») В рукописі, крім опису чудес явлення Богородиці на горі Почаївській, при чудотворній іконі Богородиці, міститься і Досифеєве житіє Преподобного Іова, написане уставом [122, с. 202-204].

Наступне видання «Гори Почаївської», після 1742 р., вийшло 1757 р. двічі (кирилицею і польською). Опис чуд або свідчення зцілень закінчуються 1757 р., тобто кожне наступне видання доповнювалося новою інформацією. Це видання польською мовою «Gora Poczaiowska stopka Cudownie z niey wyplywaiace cudotworne woda maiaca y Obrazem Cudownym Maryi ...» (зберігається у фондах ЛБАН ім. Стефаніка, СТ № 106036) не зафіксоване в каталозі Я. Ісаєвича, Я. Запаса «Пам'ятки книжкового мистецтва» [47] та каталозі Ю. Рудакової «Почаївські видання латинським шрифтом або з використанням латинського шрифту (1730-1830 pp.)» [67, с. 193-246]. Очевидно, що книга була дуже популярною, тому вона доволі часто перевидавалася в 1767, 1772, 1778, 1793, 1803, 1807 pp. («Hora Poczaiowska. Poczaiow 1772 r.», «Przeslawna hora Poczaiowska opisaniem do wiadomosti podana. Poczaiow 1778 r.», «Hora Przeslawna Poczaiowska dawnosci cudow jasniciasa. Poczaiow 1807 r.») [67, с. 193-246], кожен раз з доповненнями про

нові чуда та незначними змінами у назві. Варто зауважити, що про це є інформація і в текстах самої книги. Вже в першому виданні «Гори Почаївської» 1742 р. неодноразово згадується про зберігання та читання цієї книги віруючими вдома [122, с. 202-208].

Повертаючись до питання джерел цього твору, маємо нагоду запропонувати до розгляду унікальний архівний документ, що зберігається в Краківському архіві о. Домініканів під сигнатурою 15 [38]. Опис Левицького В. Ф. співпадає з вищеназваним документом. Обсяг рукописної книги становить 100 арк., формат – 2°. Початкові 17 аркушів тексту написані коричневими чорнилами, заголовні рядки та ініціали - кіновар'ю, уставом з рукописними правками більш пізнього часу, які внесені до 1726 р. Заставка із сюжетом «Воскресіння Христове» на початку тексту [38, арк. 3] зустрічається вже у першому почаївському виданні «Службника» 1734 р. [50, с. 228]. Папір з філігранями (потребує подальшого вивчення). Наступні аркуші з 18 по 100 написані скорописом – польською та давньоукраїнською мовами. Щодо датування рукопису, враховуючи неможливість детально вивчити філіграні, а також, беручи до уваги, що завірені свідками чуда починаються від 1726 р., можемо стверджувати, що початок написання рукопису - це 20-ті рр. XVIII ст. і в цьому наша думка співпадає з думкою Левицького В. Ф. [122, с. 202-208].

Нами проведений текстологічний аналіз рукопису та першого видання «Гори Почаївської» 1742 р. [38; 45]. З чого видно, що саме цей рукопис став джерелом для першого видання. Текст та правки, які внесені від руки в рукопис співпадають з текстом у виданні «Гори Почаївської» 1742 р. Цікаво, що більшість відмінностей лежить у царині виправлення мовних особливостей рукописної книги – тобто наближення розмовної мови до книжної церковно-слов'янської: «аще и на вишшем стопню полудня була» (арк. 3) – «а ще и на найвышшем степени полудня»; «буваши», «бували» (арк. 8 зв.) – «была»; «достовірно» (арк. 3) – «именно»; «Забокрицький» (арк. 3) – «Жабокрицький»; «свободу» (арк. 6) – «свобожденіє»; «обих» (арк. 6 зв.), – «обых» ; «убиваху» (арк. 6 зв.) – «убываху» ; «звіром» (арк. 14) – «звірем»; «фортеци» (арк. 14) – «фортецы»; «кров нещадно лляли» (арк. 14) – «ляляли»; «тягне

Паша» (арк. 14) – «идет Паша» ; «сокрушишися» (арк. 16 зв.) – «испадоша» ; «сина» (арк. 14) – «сына» ; «злых Агарянов, злых Махометанов» (арк. 14 зв.) - «злых Агарянов, злых Махометанов» ; «воспита откуда» (арк. 14 зв.) - «вопроси его откуда» ; «тогда вострепета руками ярашесья турчин (налаявши) потурецку» (арк. 15) - «тогда вострепета руками ярашесья турчин (возлихослови) потурецку». «Лиха велми ваша Божка, и егда возмог от гніва ея избісти» (арк. 15) – на продовження тексту цей рядок не потрапив до друкованого видання 1742 р. [38]. В рукописі відсутні також деякі чуда від 1675 року до 1736 р., які наявні у виданні 1742 р., і навпаки. Очевидно, що типограф послуговувався ще одним джерелом, або ж якісь аркуші цього рукопису не збереглися і книга була переплетена пізніше [122, с. 203-208].

В рукописі міститься один з найдавніших записів «Пісні Пресвятой Дві Богородици о побіді Почаєвской над Агарянамы» , яка йде відразу після опису чуда Оборони Почаївського монастиря 1675 р. [38, арк. 14-14 зв.] В той час, коли в друкованому виданні «Гори Почаївської» 1742 р. міститься в кінці книги [45, арк. 41 зв. – 42 зв.]. Ця пісня неодноразово повторюється в усіх наступних виданнях «Гори Почаївської», а далі вперше з нотним записом з'являється в почаївському «Богогласнику» 1790 р. (та в наступних виданнях 1805, 1825 pp.) [43; 122, с. 203-208].

Типограф, при підготовці тексту до друку, деякі частини тексту переставляв, інколи вносив незначні зміни. Так у випадку з датою, коли сталося чудо явлення Богородиці на Горі Почаївській, був прибраний рядок – «Году Тисяща двісті шестдесят или 1280 между сими Літами видініе сіе бисть» [45, арк. 3]. Натомість у виданні 1742 р. повідомляється, що відсутня точна дата цього чуда, тоді як в «монументах» (тобто монастирських документах), а також у книзі «Небо Новое» мова йде про події 400-літньої давності. Згадуються дати 1400 і 1401 pp. [44, арк. 4]. Анонімний редактор прибрав з тексту і цей рядок - «вспоминается часто Икона Престой Дви Бци Чудотворная, которая чудами и благодатию аки дражайшій Карбункул на Горі Почаевской сіяет. Сего Ради и о сем да Оувіститися читатель изявляется извістіе» [38, арк. 5; 122, с. 204-208].

Типограф, який працював з текстом часто дозволяв собі здійснювати правки просто на полях рукопису та в тексті, ставлячи редакторські хрестики, своєрідні зноски. Редакторські правки стосувалися не лише мови, але й певних світоглядних установок анонімного видавця. Яскравим прикладом може служити виправлений опис чуда від 2 липня 1724 р. на арк. 16 в рукописі і на арк. 28 в першому виданні «Гори Почаївської» 1742 р. А саме йдеться про Андрія Ткача з с. Жуковец в ключи Зборовском, засудженого за вбивство. Редактор, умовно кажучи, не міг змиритися з думкою, що людина, яка здійснила такий тяжкий смертний гріх, опиниться далі на волі з допомогою чудодійної сили ікони Почаївської Богородиці. Тому він додає фрази, які відсутні в рукописі – «Андрей ткач Бораков зять, осужденный на смерть за убийство чоловіка на ярмарку залозецком, в день Пресвятыя Троицы; которое кроме волі своєю соділал єсть, ударити токмо хотя, уби», та в іншому місці «яко кромі наміренія сіє соділа» [38, арк. 16; 45, арк. 28; 122, с. 204-208]. Зрештою, Андрію вдалося зникнути з місця неволі – «тако свобод прійде в Монастир Почаєвский, по исповеди Єнеральной, отийде в иную страну».

До речі, про те, що не всі свідчення чуд будуть внесені до книги повідомляється як в рукописі [38, арк. 6], так і в друкованому виданні 1742 р. [45, арк. 6 зв.] – «читатель имел извѣстіе, нѣкоторіе чуда вкратце полагаются», «в Книжици сей, велія Благодати Пречистой Двы Бцы; въ кратце, токмо не много Чудесь положихъ» [45, арк. 42].

Рукописний текст польською мовою починається із засвідченого чуда від 1726 р. [38, арк. 18]. При цьому більшість чуд мають не тільки точну дату, ім'я та прізвище чи прізвисько прочанина, назва міста, містечка чи села, інколи вказується конфесійна приналежність, але й у більшості випадків міститься власноручний підпис та печатка віруючого.

Цікаво, що як в рукописі, так і в друкованому виданні 1742 р. міститься засвідчене чудо зцілення під датою 29 червня 1735 р. дружини міщанина м. Підкам'янця Тимофія Величковського, з яким трохи згодом був підписаний контракт, як з інтролігатором щодо оправ почаївських видань (від 14 січня 1736 р.) [38 арк. 17; 45, арк. 29 зв.; 21, арк. 1-5].

На арк. 17 завершується рукопис чудами від 1735 р., які оформлені в одному стилі, написані уставом. Натомість, арк. 18 починається чудом від 11 червня 1726 р., що сталося з Іваном Гончуком з села Мусоровец (запис кирилицею, скорописом) [38], яке відсутнє в першому виданні «Гори Почаївської» 1742 р.[45]. Наступне чудо в рукописі зафіксоване під 13 липня 1736 р. від «благородної пані Агнешки Знаєвської» польською мовою з її власноручним підписом. В друкованому варіанті книги «Гора Почаївська» 1742 р. воно також міститься в перекладі церковнослов'янською мовою з елементами української мови. Типограф і тут не обійшовся без елементів власної творчості. Так, до шанобливого звертання – «пані Агнешки» він додає «благородної». В той же час появу незрозумілої дати 1739 р. в тексті чуда випускає, очевидно вирішуючи, що це випадкова помилка [38; 45].

Наступне чудо, що ми зустрічаємо в рукописі йде під датою 1 жовтня 1737 р., запис польською мовою, засідчено печаткою та підписами «вельможного пана» Матеуша Понговського, Маріанни Понговської та їхньої доньки Ельжбети з Рокшиц (Перемишльська єпархія). Підписи свідків в друкованому виданні випущені, а саме Дуніна Раєцького закону св. Домініка. Можливо, саме віросповідання свідків стало причиною відсутності їхніх імен в друкованому виданні 1742 р. [122, с. 202-208].

Переклади текстів чуд здійснені недослівно, почасти змінюється зміст певних деталей або ж редактором опускаються як несуттєві. Так у чуді від 21 квітня 1737 р. згадується про Василя Ольховича «Bakalarz u Parochyanin tameyszy ... u przyniosszy z Soba obrazek drukowany na St. Matki Obrazu Roszaiowskie», тоді як в друкованому варіанті книги Василь Ольхович – «настоятель кліра і парохіянин тамтешній, и принесе з собою изображение Иконы Пресвятой Діви Почаевской» [38; 45]. Поряд з документами візитації Почаївського монастиря 1736 р., це один з найдавніших документів, де згадується про друк паперових ікон в друкарні Почаївського монастиря, в той же час як ми бачимо під час видання книги – слово – «друкований образ» – було опущене.

Гадаємо, що навіть цей короткий та фрагментарний огляд рукопису “Księga cudów obrazu poczajowskiego” та першого почаївського видання книги “Гора Почаївська” 1742 р. не лише дає можливість стверджувати про джерело друкованих видань цієї книги, але й відкриває перспективу подальшого вивчення цього рукопису поруч з виданнями «Гори Почаївської» з точки зору мовних особливостей (тодішня українська та польська розмовна), імагології, світоглядних установок українців ранньомодерної доби.

До книг, про які ми можемо говорити з точки зору мовних особливостей, належить і третє видання Требника 1792 р. У цьому виданні, як і в попередніх почаївських Требниках, включений майже точний передрук з київського видання Требника Петра Могили 1646 р. тексту «О тайні супружества» (арк. 45 зв. – 57; у П. Могили - с. 361 – 362). У виданні 1792 р., так само як і в попередніх почаївських виданнях Требника 1771, 1786 рр., окремо подано чин заручин, де запитання і відповіді та присяга теж надруковані українською мовою (арк. 40 зв. - 45; у П. Могили – 397 – 398). На відміну від попередніх почаївських Требників, до нього було включено включений зразок метричних записів, поданий двома мовами – українською і польською [112, с. 457].

Показово, що у передруках одних і тих самих книг україномовна частка видання могла бути різною. Текст книги «Народовіщаніє» 1778 р. порівняно з попереднім її виданням 1768 р. містив більший відсоток україномовних частин [190, с. 69].

Також важливо, що автори книг підкреслювали важливість друку рідною – тогочасною українською мовою. Так, у зазначених виданнях «Требника» збережено могилянське застереження, що виголошувати звернення слід саме українською мовою, тобто «русским языком» (арк. 45 зв.). «Науки парохіальні» (Почаїв, 1792, 1794 рр.) перекладено із церковнослов'янської на давньоукраїнську мову. У передмові автор збірника Юліан Добриловський переконує читача в необхідності проводити богослужіння українською мовою і розповідає про волинський, подільський і поліський діалекти.

Автор книги «Писмена си єсть начатки догмато-нравоучителная Богословіи Образом Народовіщанія» (Почаїв, 1771) Федір Басарабський (був

управителем семінарії, пізніше отримав сан схоластика) подає в книзі короткий коментар з приводу вибору мови тексту: він пояснюється вже не низьким рівнем освіти «простих людей» (книга призначалася майбутнім священикам, для яких знання церковнослов'янської мови було обов'язковим), а колективною ініціативою [63, с. [13], [14], 188, с. 72–88]. Блок вступних матеріалів завершують експертний висновок “книгамъ разсудителя” Почаївської друкарні Ієроніма Стрелецького [63, арк. [50], 188, с. 72-88] та резолюція на друк від самого єпископа. В рекомендаційному висновку І. Стрелецького йдеться про книгу “на рускомъ общемъ діалекте”. Під цим визначенням треба розуміти традиційну книжну українську мову того часу.

Тогочасна українська (руська) мова використовувалася і в проповідницьких текстах. Так, збірник проповідей «Сімя слова Божія» (Почаїв, 1772, 1781 рр.), складених ченцями Почаївського монастиря «из различных авторов давнейших же и настоящо проповідавших», надрукований «простим язиком, простійшаго ради иже по весех народа ...», тобто тогочасною українською мовою, близькою до народної [112, с. 423]. Подібним чином в присвяті до видання «Слово к народу кафолическому ...» (Почаїв, 1765) [112, с. 414] значилося: «Книжица сія, простим свойственным си діалектом Руским сложенна ... яко каждого хрістіанскаго Проповідника уряд єсть, и повинність, не хитрословіи Риторским віщати, но простою бесідою о повинностях хрістіанских, о коли, и заповідех Божіих, простих людей поучати».

В Почаївській друкарні видавались також катехизиси латинською і польською мовами [Sroczyński Cornelius] «Katechizm Krotko Zebrany: Przednieysze wiadomosci do Zbawienia potrzebne w sobie zawieraiacy na Missyach Zakonu S. Bazylego Wielkiego Prowincyi Koronney Zwyczajny Za dozwoleнием Zwierzchnosci do Druku podany» (Почаїв, 1772) [67, с. 208-209].

Інше польськомовне видання: «Geografia starozytna stosowana do dzisiejszeyej z krotka wiadomoscia o Chronologii podlug przednieyszych w tym wzgledzie wzorow dla pozytku uczacey sie mlodziezy iezykiem polskim ogloszona przez Josefa Uldynskiego drukow. W P. I Krz.» (Древнее землеписание,

примененное к нынешней Географии с кратким известием о Хронологии. Для употребления юношества. Изд. Иосифом Ульдинским в Почаеве и Кременце в 1819 г.) [28, арк. 11]. З назви видно, що це видання також призначалося для навчальних потреб.

Серед перекладних творів Почаївської друкарні були твори класичних авторів, зокрема: «Фома Кемпийский (1379-1471). О подражании Христа. Душеполезная книга в четыре разделенная древле прежде лет ста и вящше неким трудолюбцем в Славенский язык от Латинского преведена, ныне же прилежнее исправлена, и Благословением его преосвященства кир Сильвестра Лубениецкаго Рудницкаго... Луцкаго и Острогскаго епископа, произволением же иеромонаха Ипатия Белескаго... Чина Святаго Василия Великого протоархимандрита, в святой чудотворной Лавре Почаевской типом издана. Лета отсоздания мира по греческим хронографам, 7272 От воплощения же Христова 1764». Книга була підписана до друку ігуменом Кременецького монастиря Ієронимом Калетинським [265, с. 39-40].

Іншим прикладом перекладних видань можна назвати «Богословие нравоучительное из Богословия Антоине, Турнели и Риеффестуель, Пространно Римским Диалектом о Таинах и Ценсурах сиречь, Казнех либо Надзираниях церковных написаннаго, на Русский Диалект вкратце по Благоволению и Благословению его Преосвященства Кир Киприана Стецкаго Екзарха всея Росси, Луцкаго и Острогскаго Епископа преведеное таже в ползу требующим о сих наставления Типом по повелению Того же изданое в святой и Чудотворной обители Почаевской, Чина Святаго Василия Великаго 1779 Року» [265, с. 56-57; 47, 2961]. До перекладних книг можна віднести і «Егхиридион о Священстве» (1775) [113, с. 39].

Отже, друкарня Почаївського монастиря видавала книги різними мовами – церковнослов'янською, руською (українською), польською, латинською, а також з використанням кілької мов в одному виданні. Використання руської мови мало не лише мету утилітарну (тобто для розуміння народу), але й додатково підносило престиж простої мови, яка ставала повноправною мовою

не лише комунікації не лише в контактах між людьми, але й в контактах з Богом [365, с. 16].

4.3. Мистецьке оформлення книг

Почаївська друкарня приділяла велику увагу мистецькому оформленню книг. Вже перше видання Почаївського монастиря Служебник 1734 р. вирізнялося оригінальністю композиції та оздоб титульного аркуша. Його проілюстрували відомі українські художники XVIII століття Андрій Голота та Іосиф. Мистецьку цінність видання також становлять сторінкові ілюстрації «Чудотворна ікона Почаївської Богородиці», «Різдво Богородиці», «Розп'яття», «Святителі Іоанн Златоустий, Григорій Двоєслов, Василій Великий».

Ошатно оформленими були й інші богослужбові почаївські друки — Мінея празнична (Анфологійон), Псалтир (1737, 1750 рр. та ін.), Служебник (1744, 1765, 1791 рр.), Апостол (1759, 1768, 1780, 1783 рр.), Євангеліє (1759, 1780 рр.), дванадцять томів служебних Міней та інші.

Варто зауважити, що оформлення книг почаївського друку (як титульні аркуші, так і текстові гравюри) мало велике символічне значення і було покликане особливо підсилювати їх зміст. Передусім це стосується богослужбових видань, які були багато і розкішно оформлені.

Зокрема, тематика і характер ілюстрацій до першого видання друкарні Служебника 1734 р. добре продумані і органічно доповнюють зміст видання. Кожен новий розділ відкривають фронтиспісні гравюри-дереворити із зображенням отців літургії. Кожна гравюра з авторським підписом почаївського художника Йосифа та датою створення кліше – 1734 р. засвідчує, що вони були створені майстром спеціально для цього видання.

Для цілого ряду почаївських гравюр, передусім для Служебників, неодмінним атрибутом виступає гравюра чудотворної ікони Почаївської, де домінує західна іконографія, дещо спрощений іконографічний варіант. Чудотворний образ Богородиці користувався великим пошануванням у народі з огляду на величезну кількість чудес, нею здійснених. За переказами, вперше ікона згадується у 1539 році, коли вона була подарована грецьким митро-

политом Неофітом дідичці Анні Гойській. У Гойської чудотворний образ зберігався до 1597 року, коли фундаторка Почаївського монастиря урочисто передала ікону до церкви Успіння Богородиці [112, с. 385].

В почаївських друках відомо 6 кліше із зображенням ікони Почаївської Богородиці. Іконографічний тип гравюри та ікони однаковий – це поширений в Україні образ Богородиці «Умиління» [112, с. 386]. Ця ікона — одна з головних почаївських святинь. Дива, які відбувалися з її допомогою, засвідчені у книзі «Гора Почаївська», що видавалася у XVIII ст, чотири рази (1742, 1757, 1772, 1793). Чотири з них, зокрема, зображені на гравюрі до Службника 1755 р.: «Дід Гайдук сліп очима: в Почаєві прозрі ими», «Інок засадим усічен от турков, взяв главу иде на гору во Церков», «Прокопій з Лосятина Села: очистися от діавола», «Інок окован з неволи Турецкой невидимо принесен до обители Почаевской» [112, с. 397]. На гравюрі зображена ще одна почаївська святиня – відбиток від стопи Богородиці.

Титул видання «Празнея... » («Мінея святкова і загальна») прикрашений фортою-мідеритом Йосифа Гочемського, яку вінчає сюжет «Коронування Пресвятої Богородиці».

Перше почаївське видання Тріоді цвітної (1747) ілюстрували найкращі почаївські художники – Йосиф Гочемський (мідерити) та Іосиф (дереворити) [112, с. 393]. Титульний аркуш книги прикрашений архітектурною бароковою фортою з сюжетами «Св. Трійця Новозавітна», «В'їзд Ісуса Христа в Єрусалим», «Тайна вечеря», «Розпяття», «Воскресіння», «Богоявлення».

Подібним є оформлення і книги «Мінея рочная или мало нечто сокращенный трифологион, сиріч цвітослов» (1737). Її титульний аркуш присвячений бароковою фортою –дереворитом із зображеннями Св. Трійці Новозавітної, апостолів Петра і Павла, святителів Василя Великого, Іоанна Златоустого і Григорія Богослова. На звороті титулу розміщено дереворит «Взяття на небо Пресвятої Богородиці» гравера Йосифа. Пізніше дошка була використана у виданні Службника 1755 р. Сторінки книги прикрашають 19 гравюр-дереворитів, що за сюжетами відповідають розміщеним у виданні святам. Більшість кліше виконані у 1736-1737 рр. саме для цієї книги і

підписані «Іосиф». Серед них «Покрова Пресвятої Богородиці», «Богородиця у славі», «Різдво Христове», «Богоявлення», «Св. Іоанн Предтеча», «Стрітєння Господнє», і «Благовіщення», «Вознесіння Богородиці», «Св. великомученик Димитрій». Текст оздоблений чудовими бароковими заставками і кінцівками [112, с. 384].

Відповідним символічним чином проілюстровані і книги для церковного співу. Так, видання Псалтирів традиційно ілюструвалися зображеннями царя Давида з гусями. Зокрема, Псалтир 1742 р. прикрашений трьома гравюрами із сюжетами «Цар Давид», «Чудотворна ікона Почаївської Богородиці». На останній є одне із перших архітектурних зображень архітектурного комплексу Почаївського монастиря (причому в гравюрі Богородиці майстра Йосифа на Службнику 1735 р. це зображення відсутнє). Октоїх (слов'янський варіант книги Осьмогласник) 1758 р. - богослужбова книга, яка містить християнські піснеспіви, на звороті титулу містить гравюру видатного давньогрецького богослова і поета Іоанна Дамаскіна, який вважається автором цих піснеспівів [112, с. 401].

У своїх гравюрах почаївські майстри часто відтворювали як вигадану, так і реальну архітектуру міст, монастирів і величних храмів, фортець і замків, пишних палаців. Важливим елементом сюжетної композиції або образу було зображення пейзажу або інтер'єру. Так, у виданні «Євангеліє чрез всю святую седмицу....» 1759 р. надзвичайно цікавим є зображення будівель монастиря. Відомо, що 1771 р. патрон Почаївської обителі, воєвода Микола Потоцький розпочав її перебудову і замість головного собору монастиря церкви Св. Трійці було побудовано новий Успенський собор та комплекс братських її корпусів. На гравюрі зафіксоване зображення архітектурного комплексу монастиря до його перебудови [112, с. 406]. Це тим цінніше, що перші візитаційні описи монастиря ілюструють його корпуси вже після перебудови.

Новаторським було оформлення Євангелія 1780 р. Титул книги оздоблено гравюрою – мідьоритом із зображенням розгорнутого Євангелія в центрі і символів чотирьох Євангелістів у вигляді ангела, орла, бика і лева. Найбільшу мистецьку цінність мають чотири великі (на весь аркуш) барокові

гравюри – мідьорити із зображеннями Св. Євангелістів, які були створені у 1771 році видатними українськими граверами епохи бароко Йосифом та Адамом Гочемськими. Ілюстрації мають підписи авторів (польською мовою) і дати створення гравюр. В тексті книги є також 6 гравюр – дереворитів на євангельські теми: „Різдво Христове”, „Преображення Господнє”, „Богоявлення”, „Різдво Іоана Хрестителя”. Текст книги щедро оформлений бароковими сюжетно – орнаментальними заставками із клеймами „Різдво Христове”, „Богоявлення”, „Благовіщення” і „Воскресіння Христове”. Всі ці заставки видруковані із кліше, вирізаних до першого почаївського видання Євангелія, здійсненого у 1759 році. На початку кожного розділу надруковані 4 великі ініціали з символами Св. Євангелістів.

Від початку діяльності друкарні до середини XVIII ст. головними майстрами, які відповідали за оформлення почаївських видань, були гравери Андрій Голота і Йосиф Гочемський, у 70-80-х роках - Адам Гочемський. Так, Йосиф Гочемський для своїх робіт використовував західноєвропейські прототипи – гравюри німецького і польського походження. Серед сюжетів гравера зустрічаються такі, яких майже немає у київських і навіть львівських друках. Більшість ілюстрацій з авторським пі,описом, зазвичай польською мовою, та датою створення кліше.

Служебники в Почаєві уніатського періоду були чудово проілюстровані, крім названих вище осіб, також гравером Іваном Стрільбицьким. Справжніми мистецькими витворами були деякі титульні аркуші [112, с. 406].

Окрім розкішно оформлених богослужбових книг великого формату, які цінилися дуже дорого, керівники друкарні дбали про вихід доступних за вартістю малоформатних книг, якими користувалися щоденно звичайні віряни. Зокрема, у виданні «Молитвослова» 1748 р. відсутні ілюстрації, проте текст книги вдало доповнюють майстерно виконані заставки, деякі з сюжетними клеймами. Книга оздоблена характерними почаївськими кінцівками із зображеннями ангелів з чашею Причастя, голівок херувимів, вазою з квітами і фруктами [112, с. 394]. Аналогічно у Часослові 1760 р. ілюстрації відсутні, зате багато заставок і кінцівок. Однією з улюблених кінцівок у почаївських

виданнях був плетений кошик, у якому зібрані польові квіти, фрукти і овочі (арк. 210). Відомі українські мистецтвознавці Г. Юхимець та І. Цинковська такі видання порівнюють з голландськими натюрмортами.

Одні і ті самі книги з метою їх доступності для широкого читача виходили різними форматами. Так, «Трефологійон» 1777 р. за каталогами вітчизняних вчених Я.Запаса, Я.Ісаєвича вийшов двома різними форматами. Проте, як довела науковець відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Н.Заболотна, у цьому році в Почаївській друкарні вийшло три видання «Трефологіона». Два з них були великоформатними та одне малоформатне (за змістом - «Мінея святкова»).

У контексті аналізу мистецького рівня видань почаївського друку варто описати і окремі авторські знахідки. У 2007 р. в Музей книги і друкарства України на атрибуцію потрапила з приватної збірки хромолітографія (кольоровий друк з кам'яної або металевої форми) «Чудесное избавление Почаевской обители от нашествия турок в 1675 году, во время Збаражской войны». Вихідні дані на самій гравюрі відсутні, автор невідомий. Але і сам сюжет, і деталізація зображення, і мова оригіналу наводять на думку про її місцеве походження – Почаїв. Орієнтовний час друку - кінець XIX ст. або початок XX ст. Хромолітографія виконана на високому мистецькому рівні.

Несподіванкою стала і знахідка гравюри на шовку (дереворит) «Чуда Пресвятої Богородиці в іконі Почаївській» Донедавна вона була відома в бібліографії лише як кліше, відбитки з якого виготовили на початку XX століття у Києво-Печерському історико-культурному заповіднику. Дослідження і публікацію гравюри на шовку було здійснено вперше автором статті. Детальне її вивчення привело до наступних висновків [119, с. 152–154].

Дана гравюра є одним із перших, дуже чітких і якісних відбитків, виконаних з дерев'яного кліше. На нашу думку, час виготовлення кліше - не пізніше 1757 р. Наведемо аргументи на користь цієї версії.

На гравюрі зображені найулюбленіші сюжети з історії монастиря, і, що є не менш цінним, з точними датами. В центрі – «Чудотворна ікона Почаївської Богородиці», нагорі – «Явління Божої Матері і Блаженного Іова Железа в час

рати Турецкой в Почаєві. Року 1675», в клеймах –«Явління Божої Матері на горі Почаївській в стовпі вогняному 1340 року», «Зцілення від сліпоти Філіпа Козинського, брата фундаторки монастиря Анни Гойської 1597 року», «Чудо про монаха, який приніс власну голову, усічену турком, на гору Почаївську 1673 року», «Полонений турками монах, принесений до Почаєва янголом 1674 року», «Юнак, що впав до колодязя, чудесно спасений Богородицею 1704 року», «Воскресіння померлої дитини з Жовкви 1710 року», «Зцілення хворого з Терембовля 1739 року».

Зауважимо, що останнє чудо, зафіксоване на гравюрі, датується 1739 роком. Це рік, коли обитель вже чітко визначила свій статус як уніатської. При цьому всі перераховані чуда можна знайти в почаївському виданні «Гора Почаївська» (Почаїв, 1742). Варто зазначити, що всі наступні видання цієї книги – 1757, 1772, 1793, 1803 років - обов'язково доповнювалися новими чудами, де фіксувалося не лише чудо, а й, що головне, - рік, коли воно відбулося [119, с. 152–154].

Ця традиція продовжилася і з приходом до монастиря Російської Православної Церкви. Архімандрит Григорій в своїй праці «Описание событий и достопамятностей Почаевской лавры» (1846 р.) занотував декілька таких свідчень, що мало увиразнити авторитет обителі як російської православної. Позаяк це, на його думку, підтверджувало Божу благодать над Почаївською лаврою і силу чудодійності Ікони Почаївської Богородиці, яка не полишила обитель за її нових господарів. Отже, припущення, що кліше було вирізане після 1831 року, не має ніяких підстав, як і те, що воно було виконане раніше 1757 року (час виходу наступного видання книги «Гора Почаївська»), бо це, імовірно, мало б знайти своє відображення в гравюрі [119, с. 152–154].

Привертає увагу, що на гравюрі зображені короновані Богородиця і Богодитя. Вперше в почаївській книжковій гравюрі таке зображення натрапляємо в Служебнику 1755 р. (потім повторене в Псалтирі 1763 р.). І хоча вже в першому почаївському виданні, Служебнику 1735 р., поміщена гравюра з зображенням ікони Почаївської Богородиці, яка дуже подібна до зображення в

гравюрі на шовку, все ж певні відмінності наявні. Насамперед, це стосується зображення Богодитяти - в гравюрі на шовку Богодитина також в короні.

Вивчаючи названу гравюру в Службнику 1755 р., можна відлнйти ще одну паралель, а саме, зображення з обох боків ікони Почаївської Богородиці в чотирьох клеймах сюжетів чуд. Два з них співпадають в обох гравюрах - «Чудо про монаха, який приніс власну голову, усічену турком, на гору Почаївську» та «Полонений турками монах. принесений до Почаєва янголом». Два інші сюжети в Службнику 1755 р. є чудами, що сталися в 1664 р. («Зцілення сліпого Давида Гайдука») і в 1736 р. («Зцілення від диявола Прокопія з Лосятини»). Отже, на цій гравюрі останній сюжет датується 1736 р. На жаль, цього недостатньо для більш точного датування гравюри на шовку. Проте, можливо, подальше дослідження дасть відповіді на поставлені запитання, в тому числі і щодо авторства гравюри. Можна припустити, що це міг бути Іосиф, оскільки дереворити з зображенням ікони Почаївської Богородиці, що зустрічаються в Службнику 1735 і 1755 років, «Горі Почаївській» 1742 р., «Тріоді пісній» 1744 р., близькі за манерою виконання до зображення в гравюрі на шовку [119, с. 152–154].

Дереворити з зображенням ікони Почаївської Богородиці, що зустрічаються в Службнику 1735 і 1755 років, «Горі Почаївській» 1742 р., «Тріоді пісній» 1744 р., близькі за манерою виконання до зображення в гравюрі на шовку.

Згадки про дану гравюру в архівних документах Почаївського монастиря зустрічаються в «Каталогі книг и икон, находящихся в библиотеке Лавры» (1831): «Икон, изображающих Божию Матер с Чудами Ея, на атласе желтом четыре, на красном одна – всех пять – в лист» [27, арк. 17 зв.].

Варто зазначити, що у традиціях часу була характерна міграція граверів. Одні і ті самі особи могли працювати у кількох видавничих осередках. Так, Андрій Голота – автор титулу-мідериту почаївських Службників 1734, 1735 і 1744 років – працював також у Києві, Вільно, Львові [112, с. 391].

Гравери, які співпрацювали з друкарнею, виготовляли і станкові гравюри — крім сюжету «Облога монастиря турками» (знаменита гравюра Никодима

Зубрицького [1704], який працював у Львові, Почаєві, Києві), збереглися гравюри з зображенням Почаївської чудотворної ікони, а також сцени її коронування 1773 р.

Можна стверджувати, що найпоширенішим і найулюбленішим сюжетом почаївської гравюри було зображення Почаївської Богоматері та її чудес. Зокрема, нами виявлено чотири варіанти цієї гравюри, надруковані на аркушах паперу, шовку чи атласі [114, с. 80]. Причому сюжет з цих гравюр перегукується з дуже популярною книгою «Гора Почаївська». Очевидно, саме з цієї книги автори гравюр запозичили сюжети чуда.

Показово, що почаївські гравери іноді використовували сюжети з київських видань. За Я. Ісаєвичем, у п'ятитомній Біблії 1798 р. титульний аркуш запозичено з київського видання, тільки замість лаврської Успенської церкви вміщено зображення Почаївської (теж Успенської) церкви [179, с. 280]. Творчі зв'язки почаївських граверів з київськими сприяли поліпшенню мистецького рівня друків обох друкарень.

Розповсюджувалися ці гравюри далеко поза межами Почаївського монастиря. Це питання досліджував відомий український вчений П. Попов. Так, 1792 р. одна з гравюр із зображенням Почаївської Богородиці з чудами продавалася на Подолі в Києві. На цей час приватним особам виготовляти і продавати іконні гравюри було строго заборонено. Проте 5-го жовтня 1792 р. у Києво-Печерську лавру надійшло повідомлення, що ієромонах Донат продає листи із зображеннями святих і календарики «тайним образом дешевле положеной в типографіи цены, и что таковыми листами и календариками наполнены лавки подолскія». Донат визнав, що має 19 примірників «Богородице Діво» а також «листов с изображеніем Почаевской, Черниговской и Успенія богоматери пятьдесятъ». Лавра порушила клопотання перед духовною і світською вищою владою, щоб наперед у приватних людей, по світських книжних крамницях і «ярмонках», як у Києві, так і в провінції, вчиняти контрольні огляди й рішуче забороняти продаж таких «кунштів» і книжок, а якщо буде виявлено подібні «куншти», «доски и буквы» - їх негайно конфіскувати, що й було зроблено [259, с. 8-9].

П. Попов припускав київське походження вищеназваних гравюр, в тому числі і Почаївської Богородиці. Вагомим аргументом на користь київського походження кліше послужила вченому дата на гравюрі - 1721 р. Відомо, що друкарня в Почаївському монастирі на цей час ще не працювала. Проте вітчизняний дослідник українського книговидання Я. Ісаєвич стверджує, що на той час в Почаєві вже було налагоджено друкування станкових гравюр.

Можна стверджувати, що сюжет гравюри був одним із найулюбленішим серед народу. Зокрема, нами виявлено чотири варіанти цієї гравюри, надруковані на аркушах паперу, шовку чи атласі. Водночас, як зазначалося вище, сюжет цих гравюр чітко перегукується з дуже популярною книгою «Гора Почаївська». Очевидно, саме з цієї книги автори гравюр запозичили сюжети чуда. Відомо, що на 1721 р. в монастирському літописі вже було зафіксовано 539 чуд від Почаївської ікони Богородиці.

Варто зауважити, що народна гравюра у всіх народів користувалася великою популярністю. Вона служила естетичною мистецькою пам'яткою, яка мала символічне наповнення, водночас джерелом інформації про певні події та відображенням існуючого релігійного світогляду. Крім того, гравюри дають можливість дослідити монастирські споруди як пам'ятки архітектури, з'ясувати їх тогочасне місце розташування.

Отже, видання Почаївського монастиря вирізняються особливим почерком і високим мистецьким рівнем. Ілюстрації почаївських гравюрів забезпечували розкішне оформлення богослужбових книг символічними ілюстраціями, які вдало доповнювали і підсилювали зміст видань. З метою доступності видань для широкого загалу керівники друкарні потурбувалися про вихід книг невеликого формату, доступних для простих вірян, які не мали розкішних гравюр, але були прикрашені характерними заставками та кінцівками. Все це разом із руською (українською) мовою видань забезпечувало їм широке розповсюдження на території всіх українських земель.

4.4. Технічне забезпечення і працівники друкарні

В документах за 1736 р. «Під час візити нашої теперішньої (Почаївського монастиря) виданий акт з печаткою і підписом єпископа Т. Л. Рудницького» [7, арк. 59], де йде мова про корпус друкарні, зустрічаємо також опис всього устаткування, яке знаходилося там на той час: «Wniey Znayduiecie Pras nowych zo Zrubami Miterniami, Tyglami, pundamctami Spizomi Z ramami y innemi rekwizitami do tego Nalezacemi Zelaznemi drukarskich dwie. Prasa Drukarska ze Srube Zelazna a Miternie Spizowe bez Tygla y fundametu Lytka Zelazna do Pokostu 1: Szpatla do rozeiggania Farby 1: Garnek miedziany do Smaznia pokostu 1: Pisma Perangonowego albo Psalternego para Kaszt Pisma... par duze kaszt – Pisma Mytlowego po trochu w parze karszt. Jtem pisma Mytlowego potrochu w parze kaszt. W tey ze Drukarni Obrazkow roznych na Drzewie rznietych y Liter poczatkowych Skrzynka pelna niewielka. Blach wszystkich sztychowanych do drukowania Obrazkow dziessec (10). Prasa z kolem y dwoma walkami toczonemi do drukowania Obrazkow Na Blasze» [7, арк. 59, 85; 115, с. 128-129].

З цього можна зробити висновок, що вже з початку створення друкарні в ній діяло 3 верстати, була невелика скринька дерев'яних кліше для витиснення гравюр і художніх ініціалів, 10 металевих кліше для друку образів. У візитаційному описі 1798 р. вже зафіксовано 4 преси. Згодом, в 1802 р. згадуються ще й 2 верстати для друку «образков» (гравюр), а також інше устаткування – 4 великі і 4 малі шафи, каси шрифтів «євангелічних», «торціальних», «супермитлових», «митлових», «схоластичних», «курсивних», «нотних». Окремо виділені літери російські і польські.

У монастирі в 1736 р. існувала власна ливарня («Gisernia»), де із металу відливали друкарські форми, шрифти, тамже знаходилося і інтролігаторське устаткування – «прас металевий, прас дерев'яний..., один валик для тиснення «на сухо», 2 кульки для тиснення з накладом, лінійка подвійна, доріжників для тиснення на шкірі по-французьки – 3, наріжників пар 2, ... троянди...; кліше для тиснення двостороння – з одного боку «Ісус Христос», з другого «Діва Марія»; інше кліше менша двостороння – з одного боку «Ісус Христос», з другого «Давид»; «Євангелістів» пара на обидва боки зняті; пила, молоток,

долото для виготовлення інтролігаторських прикрас» [7, арк. 67; 115, с. 128-129].

Щодо працівників Почаївської друкарні, деяка інформація була виявлена з візитаційних описів монастиря, «Реєстру челяді і пасічників монастиря» за 1743-1749 рр. [33, арк. 1-53], інших документів, які зберігаються в Інституті рукопису НАН ім. В. Вернадського та Державному архіві Тернопільської області.

Хоча у візитаційному описі 1736 р. ми вперше зустрічаємо детальний опис друкарні, інформація щодо її працівників відсутня. Проте зберігся документ, а саме контракт на оправу церковних книг, в першу чергу «Служебника» з міщанином м. Підкаменю Фомою Величковським від 14 січня 1736 р. Таким чином, нам відоме ім'я інтролігатора, який оправив перше почаївське видання [21, арк. 1-5].

Префектом (керівником) Почаївської друкарні в 1739-1741 рр. був монах Адріян-Антон Громачевський. У протоколі візитації за 1739 рік зустрічаємо детальний опис насельників монастиря, вказується їх рід заняття, походження, вік, освіта та час проживання у монастирі [32, арк. 5 зв. - 6]. Серед них є і працівники друкарні: диякони – «Габріель Дречевський – 23 років, в монастирі – 3 роки. Русак і вміє польською, служить в друкарні. Сповідувався на свято Покрови, пояснював, що мав дуже багато роботи»; «Ліпович – 26 років, в монастирі – 2 роки, диякон і ритор (вчитель), і по-руськи і в інтролігаторстві уміє, сповідувався в неділю. Ніби підписується «Алімпі»; «Сергій Гловацький – 28 років, в монастирі – 8 років, каплан того року, в друкарні літери складає (складальник), русак, вміє польською» ; «Алімпій Лісковський – 29 років, в монастирі мешкає – 6 років, капланом – 3 роки, у друкарні служить коректором, бакалавр. Далі йде не зовсім зрозуміла інформація про гроші за продаж служебників (найвірогідніше 1735 р.), які були всі віддані, в той же час Алімпія питали скільки і кому цих книг було подаровано»; «Порфірій Гурніду - 28 років, монахом в Почаєві – 8 років, капланом того року, вміє по-руськи і польською, до друкарської справи здібний, ... повідав, що мав свої 2000 ... зароблені на вотях, а покладено... лише 1080». В цьому ж описі названі і

працівники друкарні серед новиків - «Паїсій Гжибовський, польською і по-руськи вміє, до друкарні і новиків (відданий) р. 1738», «Діонісій Шерехович – 24 років. із Збаража, по-руськи і польською вміє, до друкарні приставлений» [32, арк. 5 зв. - 6].

Цінна інформація міститься і в «Реєстрі челяді і пасічників монастиря» [33, арк. 2-2 зв.]. 1743 р. в друкарні працював Григорій Зборовський, якому платили «від штуки», 1744 р. – Іван Цимбалюк, який мав таку саму платню як і «хлопці фільваркові», «взяв бути нові, 10 квітня 1745 р. – жупан новий голубий. Взяв Іванко ... на фартух полотна аршинів...». В 1744 р. почав працювати в друкарні Семенко Кацянюк і мав платню таку саму платню як і «хлопці фільваркові», «взяв 5 липня полотна 5 аршинів і на фартух 1,5 аршинів. 17 - взяв бути нові, 10 квітня жупан голубий новий і бути, 5 липня 1745 року взяв полотна на хусти і на фартух аршинов ...» [33, арк. 2-2 зв.].

Про працівників друкарні дізнаємось із візитаційного опису за 1802 р., де зазначено, що префектом друкарні залишався Спиридон Коберський, 80 років (префект вже 1781 р.); коректором - Валеріан Сеніцький, 68 р.; помічником префекта Ієронім Дворницький, 38 р.. С. Коберський підтримував дружні стосунки з керівником Києво-Печерської друкарні Юстином. Як пояснював пізніше Юстин, обидва друкарі, «враховуючи свою належність до однієї нації і давнє знайомство», домовилися про спільні видання: Спиридон надсилав до Києва дрібні почаївські видання, Юстин додруковував до них титульні аркуші з позначенням Київської друкарні, а частину тиражу пересилав у Почаїв. Ці незаконні, з точки зору властей, дії було розкрито 1801 р. [179, с. 284].

Друкарня славилась також художниками, граверами, які працювали над мистецьким оформленням книг. Відсутність документів щодо їхніх біографічних даних, компенсується підписами на гравюрах – Йосиф, Андрій Голота, Йосиф та Адам Гочемські, Стрельбицький. Проте роботи не всіх майстрів нам відомі. Принаймні, в поточних рахунках за 1788 р. ми зустрічаємо ім'я невідомого нам гравера - «sztychatora Teofana Ochrymowskiego» [40, с. 132 зв.] Слід відзначити дбайливе ставлення до краси шрифтів і компонування сторінок [178, с. 284].

Заслугою Почаївської друкарні було також впровадження специфічно українського, дуже елегантного курсиву. Творчі зв'язки почаївських граверів з київськими сприяли поліпшенню мистецького рівня друків обох друкарень.

4.5. Книговидавничі контакти та ареал розповсюдження видань

Культурно-видавничі стосунки з Києво-Печерською лаврою

Книговидавничі стосунки між Києвом і Почаєвим розпочалися практично з самого початку заснування постійної друкарні при Почаївському монастирі. Близько 1730 р. в середовищі Почаївського уніатського монастиря виникла думка щодо створення власного видавничого центру. З цією метою було запрошено ливарника Івана Доликевича, уродженця м. Заслава, який набув ремісничої кваліфікації в Київській лаврській друкарні, і гравера Андрія Голоту, котрий раніше також вдосконалював свою майстерність в Києві, а згодом у Відні та Львові [178, с. 11]. З 1734 р. в Почаївській друкарні виходять різні за обсягом книги, в тому числі й передруки видань інших православних та уніатських друкарень.

Мали місце і зворотні контакти. Так, 20 липня 1742 р. до намісника Печерського монастиря звернувся житель м-ка Мостища «полской области» Прокофій Дучинський, який вказував, що навчився в Почаївському монастирі «гисарскому мастерству», а тепер «желає жити в Києво-Печерской лавре в типографії в послушанні вечно» [2, арк. 496-497].

Про вплив київського лаврського друкарства на почаївське книговидання свідчать активні передруки та запозичення. Так, нами зафіксовано 5 почаївських видань Великого Катехизису Петра Могили 1645 р. («Собраніє краткія науки о артикулах веры»), які є передруками московського видання 1649 р. цієї книги – два датовані 1782 р. і 3 – 1783 р. [112, с. 443]. Почаївський Молитвослов або Требник 1741, 1771, 1786 та 1792 років містить значні запозичення з Требника Петра Могили лаврського друку 1646 р. Зокрема, почаївське видання містить майже точний передрук київського тексту «О тайні супружества», збережено тут і могилянське застереження, що виголошувати звернення варто «руским языком», тобто саме українською мовою [112, с. 385].

Крім творів Петра Могили, Почаївська друкарня активно використовувала й інші твори київських учених, надруковані у Києво-Печерській лаврі. Так, твір «Слово к народу кафолическому» (1765) містив уривки з «Четій-Міней» Дмитрія Туптала [48, с. 414-415], а до складу видання «Акафисты различные» (1776, 1798) увійшов твір Іоасафа Кроковського «Акафіст святій великомучениці Варварі», вперше надрукований в друкарні Києво-Печерської лаври в 1698 р.

Характерно, що почаївські видавці іноді брали за зразок київські видання, міняючи лише обкладинку, або друкували твір без відповідної передмови. Так, укладаючи опис Чернігівської єпархії, Філарет Гумільовський виявив у складі бібліотеки Чернігівського архієрейського дому Октоїх почаївського друку 1758 р., причому автор опису зазначив, що цей Октоїх «во всем согласный с таковым киевской печати, кроме того, что в начале нет здесь предисловия» [175, с. 60]. У виданій Почаївською друкарнею у 1798 р. п'ятитомній Біблії титульний аркуш було запозичено з київського видання, тільки замість лаврської Успенської церкви було зображено почаївську, також Успенську церкву.

1773 р. у Почаєві було передруковано з київського видання Акафіст Св. Великомучениці Варварі Іоасафа Кроковського [47, 2681]. У 1751 і 1756 рр. Почаївська друкарня перевидавала надрукований 1722 р. в Супраслі «Лексикон, сиречь словесник славенскій» як додаток до книги «Богословія нравоучительная» 1751 р. [113, с. 28], а 1804 р. видала супрасльський «Лексикон» окремим виданням [46, с. 189].

На думку Я. Ісаєвича, передруки з православних видань були пов'язані як з прагненням продавати свої книги православним, так і з переконанням про канонічність текстів православних друкарень [179, с. 280].

Виявом співпраці між обома культурно-просвітницькими осередками може бути і та обставина, що один із конволютів зі збірки НБУВ містив почаївське видання 80-90-х років XVIII ст. – «Послідованія погребанія иноческаго» разом з текстом «Собранія ектеній». Останній служив доповненням до київського видання Службеника 1653 р. Крім передмови та

основного тексту трьох літургій він містить на 65 сторінках «Собрание нужных и благопотребных ектеній». Поява цих ектеній пов'язана з процесом регламентації та узагальнення богослужбової практики, що його започаткував Петро Могила [166, с. 225-238].

Варто зазначити, що співпраця обох осередків у XVIII ст. мала місце в умовах складної релігійної ситуації в тогочасній Україні. На початок 30-х рр. XVIII ст. майже всі парафії Західної України і переважна більшість Правобережної України перейшли в унію, що привело до загострення міжконфесійних суперечностей, які з особливою гостротою згодом постали під час Коліївщини. З іншого боку, становлення Почаївської друкарні створило конкуренцію для Києво-Печерської лаври, яка володіла монополією друку і поширення своїх видань на українських землях. Коли на ринках Києва з'явилися уніатські видання, це викликало занепокоєння в адміністрації Печерського монастиря. 1730 р. вона звернулася з клопотанням до московських державних установ про заборону продажу книг «зарубежной печати» на тій підставі, щоб «уніяти для размноженія своей ереси такіе книги і под именем печерские лавры печатать не могли» [1, арк. 2]. Однак, всупереч забороні, уніатські книги, зокрема почаївського друку, продовжували поширюватися в Києві. Зокрема, 1776 р. було затримано киево-подільського міщанина Якова Сербина, котрий торгував букварями почаївського друку, а у 1778 р. начальник Києво-Печерської друкарні, стурбований частими порушеннями лаврської монополії друку і продажу книг, повідомляв архімандрита про активну торгівлю в Києві книгами різних друкарень, у тому числі й Почаївської [315, с. 172]. Прочани, які приїжджали до Києва на богомілья, за словами очевидців, «стремительно желали иметь у себя» книги почаївського друку і «просили лаврского типографа о выписке, даче или продаже оных им» [181, с. 234].

Траплялися навіть випадки відкритого захисту лаврським духовенством уніатських почаївських видань. Зокрема, ігумен Кипріян, котрий проживав у Китаївській пустині, на запитання Київського митрополита, чи дійсно він зберігав у себе книги почаївського друку, «без всякой застенчивости и, как-бы, поставляя те книги незапретительными, решительно объявил, что он

действительно имел у себя почаевския церковныя книги и раздавал желающим, и что еще впредь намерен оныя послать просившим его... господам» [345, с. 420-421; 181, с. 234].

Широкий попит на книги почаївського друку у Києві можна пояснити тим, що Почаївська уніатська друкарня продовжувала друкувати книги українською мовою водночас як Києво-Печерська друкарня під тиском цензури російських світських і церковних властей була позбавлена такої можливості. Зокрема, сучасні дослідники виявили 39 почаївських видань, тексти яких повністю або частково надруковані українською мовою [189, с. 1-18]. Ця обставина стала безсумнівною заслугою Почаївського культурно-духовного осередку.

Показово, що з метою збільшення випуску книг українською мовою між Києво-Печерською і Почаївською друкарнями (не пізніше 1798 р.) було налагоджено тісний зв'язок. Керівник Почаївської друкарні ієромонах Спиридон Коберський мав близькі стосунки з керівником Лаврської друкарні ієродияконом Іустином і посилав йому значну кількість почаївських книг, ікон, картин (частину за плату, а решту - задарма). Пізніше, 16 жовтня 1801 р., даючи з цього приводу зізнання Київській духовній консисторії, Іустин свідчив, що «переписку с Спиридоном завел в разсужденіе одной с ним націи и давняго знакомства». Обидва керуючі друкарськими осередками добре продумали спосіб поширення заборонених московською цензурою україномовних видань. В обхід синодальним указам Спиридон відправляв книги в Київ «без оправы в листах», а в Лаврі до них додавалися «фортки» Києво-Печерської друкарні. Водночас Іустин посилав лаврські «фортки» в Почаїв, а також постачав готовими книгами київських книготорговців, котрі продавали на міських і сільських ярмарках цілі тюки почаївських видань. Таким чином спільне київсько-почаївське видання широко розходилося по всій Україні. Враховуючи попит населення, в одному з своїх листів до Спиридона Іустин просив його надіслати якомога більше книг невеликого розміру - маленьких псалтирів, тестаментиків, «а найпаче,- писав він, - за збирнычки прошу, сколько бы можно...ибо мне весьма нужно для подарунку панских детей» [345, с. 420-421; 181, с. 234]. Виявивши такі незаконні операції і

листування обох осіб, Київська духовна консисторія арештувала ієродиякона Іустина і суворо заборонила пускати в продаж книги, видані неправославними друкарнями.

Як наслідок тривалих контактів між обома культурними осередками українських земель, в бібліотеці Почаївського монастиря відклалося чимало стародруків Києво-Печерської лаври. Зокрема, один із бібліотечних каталогів, складений 1891 р. ієромонахом Афанасієм, зафіксував не менше 20 печерських видань XVII-XVIII ст. «Беседы св. Іоанна Златоустого на 14 посланій св. апостола Павла» 1623 р., «Беседы Іоанна Златоустого на деянія святих апостолов» 1624 р. «Трубы на дни нарочитыя» Лазаря Барановича 1674 р., «Лексикон славяноросский» Памви Беринди 1627 р., Євангеліє учительне 1637 р., «Камень веры» Стефана Яворського 1730 р., «Алфавіт духовний» 1755 р., Біблія 1758 р. і 1788 р., перевидання книги «Месія правдивий» Іоанікія Галятовського 1669 р., «Розыск о раскольнической бринской вере» Дмитрія Туптала (Ростовського) 1776 р. і «Жития разных святих», «О должностях пресвитеров приходских» 1779 р., Канони Богородиці 1697, 1731 і 1746 рр., Канони з Акафістом Богородиці (без року), Новий завіт 1741 і 1798 рр., «Книга кратких поучений» 1782 р. [28].

Ту обставину, що православними київськими виданнями широко користувалися почаївські уніати, засвідчує також те, що в окремому списку кліросних василіанських книг 1835 р., які залишилися після передачі монастиря Православній Церкві, значилися Акафіст, 2 Требники Петра Могили, і Акафіст святий великомучениці Варварі друку Києво-Печерської лаври [28, арк. 3-3 зв.].

Активне використання Почаївським монастирем у своїй культурно-просвітницькій діяльності книг інших православних видавничих осередків, зокрема, Києво-Печерської лаври, засвідчують візитаційні описи. Так, вже в першій візитації 1714 р. в «Реєстрі книг монастиря Почаївського руських в бібліотеці» зустрічаються київські видання: «Патерик», «Часослов», «Мир с богом человеку» Інокентія Гізеля 1661 р., твори Антонія Радивиловського «Огородок Марії Богородиці» (1676) та «Вінець Христов» (1688). У

монастирській збірці були також твори Лазаря Барановича «Меч духовний», «Труби словес проповідних» (2 примірники), Іоаникія Галятовського «Ключ розуміння» (3 примірники), «Месія правдивий» [31, арк. 17 зв.].

Видання київського друку зазначені і в каталозі книг 1736 р. (візитаційному описі Почаївського монастиря): «Життя святих» Дмитрія Туптали на цілий рік (4 книги), твори Лазаря Барановича «Меч Духовний», «Труби» (2 книги), «Патерик Печерський», «Огородок», «Алфавіт», 2 друковані Біблії. В бібліотеці була і книга Петра Могили «Lithos albo Kamien prawdy Cerkwie ruskiey» [7, арк. 64 зв. – 65 зв.].

Очевидно, тісними стосунками з Печерською лаврою та іншими православними монастирями можна пояснити ту обставину, що, як згадував один із колишніх послушників Почаївської лаври уніатського періоду, почаївські василіани нарочито дотримувалися своїх особливих порядків, за що отримали титул схизматів [181, с. 235].

Наведені факти свідчать, що між українськими - Київською і Почаївською - друкарнями існувала єдність попри політичні кордони і релігійну ворожнечу. Активні передруки лаврських видань, використання творів київських учених, запозичення щодо мистецького оформлення та особисті контакти між друкарями підтверджують безсумнівний вплив київського друкарства на почаївське книговидання і служать визнанням територіальної і етнічної цілісності українських земель зазначеної доби.

Контакти з іншими видавничими осередками

З переходом Почаївського монастиря в кінці XVIII ст. під відомство Російської Православної Церкви передруки видань Києво-Печерської друкарні в репертуарі Почаївського монастиря стали вимогою російської церковної влади. Про це свідчить вищенаведена «Записка о книгах, печатаемых в типографии базилианскаго Почаевского монастыря, ныне состоящей в губернии Подольской». Дозволяючи друк і продаж релігійних книг, Синод ставив умову Почаївській друкарні, що ці книги «во всем... должны быть согласны с печатаемыми в Киевопечерской типографии книгами без всякой отмены» [41, арк. 4].

Почаївська друкарня підтримувала тісні контакти з іншими видавничими осередками – як уніатськими, так і православними. Про це свідчить використання та передрук їх видань у Почаєві. Так, 1750 р. тут перевидано за супрасльським друком 1697 р. «Послідованіє постригу в малий іноческий образ і в великий» [179, с. 282]. Для потреб унійних парафій Почаївська друкарня передрукувала брошури унівського друку «Возслідованія праздником...». У бібліографії відомі унівські видання цих текстів 1738 і 1745 років та почаївські, датовані 1741, 1742, 1745, 1757 та 1762 років [179, с. 280].

Дуже часто стосунки між друкарнями базувалися на обміні та запозиченні майстрів мистецтва гравюри. Існує чимало прикладів плідної співпраці українських граверів одразу в кількох видавничих осередках. Так, у 1760 р. Львівське братство передрукувало з київського видання 1712 р. книгу «Іфіка ієрополітика», яку ілюстрував згаданий вище гравер Іван Філіпович, копіюючи визначного художника Н. Зубрицького. Останній за 1688 - 1724 рр. працював у Львові, Києві, Чернігові, частково в Уневі і Почаєві [193, с. 94].

Відомо, що львівський гравер І. Філіпович вирізав чудове мідне кліше із зображенням Почаївської Богородиці до популярного видання із зібрань «Goga Roszaiowska» (1757) [87, арк. [1] після арк. 3]. Ще однією відомою почаївською книгою, в ілюструванні якої брав участь І. Філіпович, є «Молитвослов» 1755 р. [61, 469]. На цей час (14 вересня 1752 р.) І. Філіпович, який тісно співпрацював з друкарнею Львівського братства, отримав привілей від короля Августа III на відкриття власної справи і користування титулом королівського друкаря, а 25 квітня 1757 р. – привілей на друк церковно-слов'янських книг. З його друкарні, влаштованої у власній кам'яниці на львівському ринку, вийшло з 1753 по 1765 рр. не менше 53 видань [179, с. 290].

Варто зауважити, що стосунки між друкарнями не завжди були безхмарними. Інколи конкуренція між Львівською та Почаївською друкарнями мала наслідком тривалі судові процеси, які розпочалися у 1730-ті роки і тривали аж до 1772 р. Водночас книготоргівля виданнями обох друкарень йшла досить успішно в різних регіонах. Так, львівські книги у 1732 р. продавав на Почаївському ярмарку «Іван Комарницький, Яцентий Бородецький,

переплетчик братства Василь Корницький, котрий продавал також книги на Уневської ярмарке» [179, с. 278].

Показовим виявом взаємовідносин між друкарнями була поява конволютів. Іноді це було наслідком певних обставин – втрати оправи, довільним об'єднанням окремих книг чи їхніх частин власником. Але іноді це були випадки свідомого об'єднання друкарнями в одній книзі творів різних друкарень. Так сталося, наприклад, із книгою «Возслідованія...» Почаївської друкарні, яка була об'єднана з книгою Львівського Успенського братства «Анфологіоном». Такі примірники присутні в колекції Музею книги і друкарства України.

Причиною такого об'єднання двох творів стало окружне послання митрополита Афанасія Шептицького від 3 травня 1738 р., яке суворо наполягало на уніфікації існуючих і подальших видань церковних книг і містило вимоги, яких необхідно при цьому дотримуватися, зокрема у зв'язку із введенням обов'язкових річних свят Пресвятої Тайни Євхаристії, Состраданія Пресвятої Богородиці і Служби Йосафату Кунцевичу виникла необхідність видання цих служб. Унівська і Почаївська друкарні активно взяли за виконання цього припису, наслідком чого стало видання цих служб в Уневі у 1738 р. і Почаєві у 1741, 1742, 1757 і 1762 роках. А їх відсутність у львівських виданнях зумовило появу численних конволютів, якими користувалися священники на всіх західноукраїнських землях [112, с. 387].

Як свідчать вищенаведені контакти з Києвом, значна частина почаївських друків була тематично пов'язана з культурою і Церквою українців східного обряду. Хоч друкарня була уніатською, вона нерідко передруковувала богослужбові тексти з православних видань. Як вважав Я. Ісаєвич, це пов'язано як з прагненням продавати свої книги православним, так і з переконанням про канонічність текстів з православних друкарень [179, с. 280].

Активне використання Почаївським монастирем у своїй культурно-просвітницькій діяльності книг інших, зокрема православних видавничих осередків, засвідчують візитаційні описи. Так, вже в першій візитації 1714 р. в «Реєстрі книг монастиря Почаївського руських в бібліотеці» зустрічаються

книги острозького друку. Серед них тільки знаменитої Острозької Біблії 1581 р. – 3 примірники, крім того, львівські видання: Анфологіон -2, Октоїх -2, Часослов – 3. Київські видання представлені «Патериком», «Часословом (великим)», «Мир с богом человеку» (очевидно, твір Інокентія Гізеля 1661 р.), творами Антонія Радивиловського «Огородок Марії Богородиці» (1676) та «Вінець Христов» (1688). У монастирській збірці були також твори Лазаря Барановича «Меч духовний», «Труби словес проповідних» - 2, Іоанікія Галятовського «Ключ разуміня» – 3, «Месія правдивий» [31, арк. 17 зв.].

Видання київського та острозького друку зазначені і в каталозі книг 1736 р.: «Житія святих» Дмитрія Туптали на цілий рік (4 книги), твори Лазаря Барановича «Меч Духовний», «Труби» (2 книги), «Патерик Печерський», «Огородок», «Алфавіт» (віршами), 2 друковані Біблії, «Лекарство на оспалий умисл» (Острог). В бібліотеці була і книга Петра Могили «Lithos albo Kamien prawdy Serkwie ruskiey» [7, арк. 64 зв. – 65 зв.].

Вищенаведене підтверджує висновок Я. Ісаєвича, що попри те, що Почаївська друкарня належала до василіянського чину, діяльність її виходила за вузько конфесійні межі. Подібно до того, як київські, новгород-сіверські, чернігівські видання використовувалися не тільки православними, але й католиками візантійського обряду, так і почаївські видання поширювалися серед православних в Україні і навіть поза її теренами [179, с. 284].

Існують дані про те, що книги і гравюри, надруковані у Почаївській друкарні, мали значне поширення, причому на території усіх українських земель [114, с. 80]. Природньо, що найбільше книг почаївського друку відклалося у найближчих до Почаєва регіонах. Так, наявність книг почаївського друку у більшості населених пунктів Волині зафіксував М. Теодорович у своїх історико-статистичних описах повітів Волинської губернії [301; 114, с. 80].

Попри складні перепони видання почаївського друку потрапляли і на західноукраїнські землі. Відомо, що з 115 кириличних книг XVII - XVIII ст., що збереглися до нашого часу у 42 буковинських селах, 17 було надруковано у Почаєві (40 було надруковано у Львові, 30 - в Києві, 2 - в Стрятині і 1 - в

Чернігові) [312, с. 164]. Переконливим свідченням широкого побутування почаївських друків на Західній Україні, зокрема, стала поява конволютів, що склалися з почаївських і львівських книг, про що детальніше йшлося вище.

Показово, що шляхи міграцій почаївських стародруків охоплювали й Київ та Лівобережжя під владою Російської імперії, хоча владні структури суворо контролювали і забороняли поширення видань неправославних друкарень [114, с. 80]. Так, в «Указі Чернігівської консисторії Північно-Сквирському духовному правлінню про заборону продажу букварів та ікон, привезених з Польщі» 1798 р. повідомлялося про те, що «києво-подольським жителем Василием Штацким вывезено из Польши в Киев немалое число букварей печатника у заграничному польском почаевском монастыре и отдано в лавку для продажи киево-подольского ж жителю Якову Сербину, у некоторых де букварях кроме грубого славянского наречія похожего болше на испорченное полское наречія имеется еще противность греко-россійской восточной церкви ибо в оных бокварях в символе веры напечатано о духе с[вя]том отца и сына исходящаго и что де таковых букварей довольным числом в разния места російскаго государства оним Яковом Сербиним уже распроданы» [181, с. 233-234; 114, с. 80].

1792 р. на Подолі в Києві продавалася одна з гравюр із зображенням Почаївської Богородиці з чудами. На цей час приватним особам виготовляти і продавати іконні гравюри було строго заборонено. Проте 5-го жовтня 1792 р. у Києво-Печерську лавру надійшло повідомлення, що ієромонах Донат продає листи із зображеннями святих і календарики «тайним образом дешевле положенной в типографіи цены, и что таковыми листами и календариками наполнены лавки подольскія». Донат визнав, що має 19 примірників «Богородице Діво» а також «листов с изображеніем Почаевской, Черниговской и Успенія богоматери пятьдесятъ». Лавра порушила клопотання перед духовною і світською вищою владою, щоб наперед у приватних людей, по світських книжних крамницях і «ярмонках», як у Києві, так і в провінції, вчиняти контрольні огляди й рішуче забороняти продаж таких «кунштів» і

книжок, а якщо буде виявлено подібні «куншти», «доски и буквы» - їх негайно конфіскувати, що й було зроблено [259, с. 8-9].

Таким чином, Почаївський видавничий осередок своєю діяльністю зробив потужний внесок в культурну скарбницю українського народу і служив важливим його консолідуючим осередком. Найбільш продуктивним у діяльності Почаївської друкарні був її уніатський період - XVIII – початок XIX ст. Характерними особливостями друкарства цього часу були: різноманітний репертуар книг, який включав духовну і світську літературу різних християнських конфесій, оригінальні і перекладні твори релігійно-моралізаторського змісту, багатомовність видань, їх високий мистецький рівень. Попри те, що на репертуар та оформлення книг Почаївської друкарні вплинула полонізація вищого унійного духовенства, діяльність Почаївської друкарні виходила за вузько конфесійні межі. Подібно до того, як київські видання використовувалися не тільки православними, але й католиками візантійського обряду, так і почаївські видання поширювалися серед православного населення України [114, с. 81-82].

Безсумнівною заслугою цього культурно-духовного осередку стало те, що він продовжив традицію друкування україномовних видань в умовах, коли Києво-Печерська друкарня була позбавлена такої можливості під тиском указів російських світських і церковних властей. Попри різну конфесійну належність, існували тісні контакти між Почаївським уніатським та Києво-Печерським православним видавничими осередками. Це засвідчувало духовну єдність українських земель попри державні кордони, релігійні та адміністративні перепони світських і церковних властей [114, с. 81-82].

ВИСНОВКИ

Дослідження ролі Почаївського монастиря в історії та культурі українського народу XVIII – 30-х років XIX ст. є актуальним завданням сучасної історичної науки. На сьогодні не існує ґрунтовних наукових розвідок, які б об'єктивно висвітлювали діяльність чернечої братії Почаївського монастиря та його значення в історії та культурі України. Фундаментальні монографії з історії обителі, які побачили світ понад століття тому, написані дослідниками православної традиції, яким через власні релігійні уподобання не вдалося дати об'єктивну оцінку діяльності почаївських ченців унійного періоду. Актуальність зазначеної теми мотивується також сучасною дискусією щодо ролі і місця Уніатської Церкви в культурному та національному житті України. Необхідність об'єктивного вивчення історії Почаївського монастиря унійного періоду особливо важлива в умовах російської агресії, коли церковні установи України виявляють свою реальну ідентичність.

Історія Почаївського духовного осередку знайшла досить повне відображення в церковно-історичній та мистецтвознавчій літературі, проте на різних етапах його дослідження учені виявляли різні підходи та пріоритети. Найбільший фактичний матеріал з даного питання зібрали учені дорядянського періоду - XIX – початку XX ст., які присвятили історії Почаївського монастиря низку фундаментальних монографій та значну кількість окремих публікацій у періодичних виданнях. Російська офіційна історіографія досліджувала історію Почаївського монастиря згідно з російською урядовою політикою, яка мотивувалася захистом релігійних прав православних українців і білорусів Речі Посполитої від утисків уніатів та католиків, відповідно, для них негативна оцінка діяльності Уніатської Церкви була усталеною і не підлягала перегляду. Аналіз цих праць свідчить, що вони значною мірою тенденційно висвітлювали роль Почаївського духовного осередку уніатського періоду. Головну увагу у своїх дослідженнях вони присвячували діяльності М. Потоцького як фундатора

цієї обителі, та подіям, пов'язаних з коронацією чудотворної ікони Пресвятої Богородиці. Натомість видавнича та культурно-просвітницька діяльність почаївських василіан у цих дослідженнях висвітлювалася досить фрагментарно і отримувала різко негативну оцінку, систематично підкреслювався антиправославний та антиросійський зміст видань. Українська церковна історіографія православної традиції оцінювала видавничу продукцію Почаївської друкарні за наявністю чи відсутністю у цих виданнях впливів католицького віровчення. Натомість церковні історики унійної традиції розглядали історію Почаївської обителі в контексті історії історії Уніатської Церкви в Україні та Білорусі. Значний внесок в дослідження проблеми внесли польські науковці, які хоча не створили спеціальних ґрунтовних розвідок, присвячених Почаївському монастирю, проте культурно-просвітницька діяльність почаївських ченців у загальному контексті історії Василіанського чину висвітлена ними досить повно. Дослідження історії Почаївського монастиря радянського періоду обмежувалося в історіографії загальними оглядами та вивченням почаївського друкарства в контексті загальноукраїнської видавничої справи, не виділяючи з нього уніатський період як головний.

На етапі незалежності України у зв'язку з суттєвою активізацією досліджень з історії Церкви, характерною рисою яких став відхід від релігійної заангажованості та початок комплексного дослідження проблем, пов'язаних з історією релігійних рухів в Україні, з'явилася низка праць, які прямо чи посередньо стосуються зазначеної проблеми. Окремі сучасні дослідники торкалися заявленої тематики в працях з історії Уніатської Церкви інституційного та регіонального характеру. Водночас вийшла низка мовознавчих та бібліографічних праць, присвячених виданням Почаївської друкарні, які уможливили докладне та різностороннє вивчення її діяльності.

Дослідження історії Почаївського монастиря XVIII – 30-х років XIX ст. базується на широкій джерельній базі. Головним джерелом дослідження історії обителі на сьогоднішній день залишається архів Почаївської лаври, однак його фонди розпорошені між окремими архівними установами Тернополя, Києва і

Львова. Автором дисертації виявлено значну кількість візитаційних актів, які є найбільш репрезентативним джерелом до вивчення історії Почаївського монастиря унійного періоду і дає змогу з об'єктивних позицій висвітлити історію Почаївської Успенської лаври та її насельників, реконструювати книгозбірню Почаївського монастиря, персональний склад насельників обителі, дослідити історію будівель, господарчу діяльність, соціально-економічні зв'язки монастиря і суспільства, літургійні практики та добродійну діяльність. Важливим джерельним підґрунтям даної теми є також видання Почаївської друкарні, які автору дисертації, як укладачеві каталогу видань почаївського друку, вдалося різнобічно вивчити та просистематизувати.

В історії Почаївського монастиря за всю його історію двічі відбувалася зміна конфесійної належності – в 1712 році перехід на унію та 1831 року перехід під юрисдикцію Російської православної церкви. Відзначено, що зміни конфесійної належності Почаївського монастиря православні історики намагалися зобразити в тенденційному світлі. Зокрема, перехід обителі в унію змальовувався як загрозливий акт для її історії, що супроводжувався втратами архівних документів.

В роботі доведено, що церковно-релігійна діяльність Почаївського монастиря синтезувала практики Православної та Уніатської Церков. На релігійній та видавничій практиці Почаївського монастиря значною мірою позначилися рішення Замоїського синоду, який обрядово й організаційно наблизив практику Уніатської Церкви до латинської, а також ухвалив внести ряд змін до богослужбових книг. Рішення Замоїського синоду відповідним чином позначилися на релігійній та видавничій практиці Почаївського монастиря, який служив головним видавничим центром Уніатської Церкви. Про це свідчать богослужбові видання, головним чином Требники і Службеники, які піддавалися систематичному редагуванню і відповідному виправленню. Попри латинізаційні впливи, що диктувалися вимогами Замоїського Синоду 1720 р., почаївські стародруки, головним чином Требники,

продовжували містити чимало елементів православного богослужіння, запровадженого реформами Петра Могили.

Важливе значення в душпастирській діяльності Почаївського монастиря мав культ його святинь, до яких належали: чудотворна ікона Почаївської Богоматері, мощі преподобних Іова Почаївського, великомучениці Варвари та святого Онуфрія, які загалом підсилювали авторитет обителі як серед уніатів, так і православних. Особливе значення мала популяризація чудес від ікони Почаївської Богоматері, які традиційно фіксувалися у вигляді рукописних і друкованих збірників «Гора Почаївська». Керівництво монастиря докладало зусиль для популяризації святинь, головним чином для прославлення Почаївської Богородиці, кульмінацією якої стала у 1773 р. коронація її чудотворного образу. До цієї події видавалися спеціальні збірники пісень, виготовлялися різні атрибути, медальйони із зображенням святині, один із яких було виявлено і атрибутовано автором дисертації.

Головними засобами душпастирської діяльності монастиря були проповідь, місії та катехізація. Почаївський монастир представляв центр унійної проповіді на Правобережжі під владою Речі Посполитої. Тут концентрувалася найбільша кількість проповідників у всій Руській провінції, чому сприяло те, що Почаївська обитель мала парафіяльні права, була місцем поклоніння, де часто відбувалися прощі і відпусти. Проповідницький досвід ними застосовувався в різних чернечих обителях, куди їх скеровувало керівництво Василіанського чину, і поєднувався з іншими обов'язками – викладанням у навчальних закладах, місійною і адміністративною діяльністю.

Окрім безпосередньої практичної діяльності насельників Почаївського монастиря у сфері ораторського мистецтва, значення обителі підсилювало видання цілої низки катехитичних і морально-богословських книг. Ці твори містили важливу інформацію соціального характеру, яка піднімала духовний і моральний рівень пастви та відіграли значну роль у формуванні витоків українського громадянського суспільства. Це стало причиною того, що

видання Почаївської друкарні широко використовувалось у богослужбовій практиці Православної та Уніатської (Греко-Католицької) Церков.

Проповідництво було тісно пов'язане з місіями, обов'язковою складовою місій було виголошення проповідей, тому місіонери мали володіти прийомами ораторського мистецтва, а також катехізація вірних – тлумачення і навчання їх основам віри. Попри те, що Почаївський монастир безпосередньо не проводив місій, що було пов'язано з певною спеціалізацією в межах обителів Василіанського чину, він так чи інакше спричинився до місійної справи. Серед ченців і керівництва монастиря були колишні місіонери, які, здобувши досвід проведення місій в інших обителях, досягали певних ієрархічних щаблів у Почаєві. І навпаки, інші діячі, які прийняли чернечий постриг в Почаєві, ставали місіонерами в інших монастирях. Показово, що для проведення місій в друкарні Почаївського монастиря було надруковано низку видань, посібників із місійної діяльності.

Важливою складовою функціонування Почаївського Успенського монастиря була його культурно-освітня діяльність. у своїй діяльності василіани орієнтувались на західні зразки - програми єзуїтських та піярських навчальних закладів, і розвивали освіту в кількох напрямках – новіціат; чернечі освітні студії; публічні школи. Новіціат був першою сходинкою в духовній освіті майбутніх ченців і його поява безпосередньо пов'язана з реформами митрополита Йосифа Рутського. На основі архівних документів, стародруків та сучасних досліджень розширено рамки його виникнення в Почаєві (не пізніше 1735 р. проти відомого в літературі 1743 р.), проаналізовано кількісний та персональний склад, а також видання почаївського друку, які регламентували діяльність новіціату у Святопокровській провінції («Reguly Nowiciackie», «Stan prowincyi polskiey XX. Bazylianow»). Почаївський новіціат був першим щаблем ієрархічного зростання майбутніх проповідників, місіонерів і викладачів більшості василіанських чернечих обителів. Визначено, що головним чином завдяки діяльності новіціату, а пізніше чернечих освітніх студій і церковно-

приходської школи, Почаївський монастир посідав засадниче місце у системі василіанської освіти.

За матеріалами візитаційних описів Почаївського монастиря, каталога бібліотеки монастирської друкарні 1831 р., а також описів стародруків із колекції НБУВ, зроблено спробу реконструкції монастирської книгозбірні. Нововиявлені архівні матеріали розкривають шляхи формування, кількісний та якісний склад книгозбірні Почаївського монастиря унійного періоду в порівнянні з попереднім православним, читацькі практики почаївського чернецтва та їх співвіднесення із західним читацьким канонем. Встановлено, що склад книгозбірні та книжкові інтереси насельників Почаївського монастиря засвідчують явища окциденталізації та поліморфізму української культури.

Встановлено, що іконописна майстерня Почаївського монастиря служила мистецьким осередком, що передусім забезпечував оформлення власних монастирських приміщень, а також виконував замовлення інших релігійних установ та приватних осіб. Водночас у монастирі готували фахівців з іконописного та граверного мистецтва для різних регіонів Правобережної України. За матеріалами візитацій персоналізовано майстрів та учнів іконописної майстерні. Вперше уведено інформацію про ікони на полотні відомого італійського художника Константіно Віллані, які знаходилися в Успенському соборі Почаївського монастиря вже 1802 р.

У розвиток попередніх досліджень з культурно-просвітницької сфери функціонування Почаївського монастиря стверджено, що його книговидавнича діяльність склала потужний внесок в культурну скарбницю українського народу і служила важливим консолідуючим фактором єднання українських земель. Найбільш продуктивним у діяльності Почаївської друкарні був її унійний період - XVIII – початок XIX ст. Характерними особливостями друкарства цього часу були: різноманітний репертуар книг, який включав духовну і світську літературу різних християнських конфесій, оригінальні і

перекладні твори релігійно-моралізаторського змісту, багатомовність видань, їх високий мистецький рівень.

Попри те, що на репертуар та оформлення книг Почаївської друкарні вплинула полонізація вищого уніатського духовенства, діяльність Почаївської друкарні виходила за межі своєї конфесії. Значну частину її репертуару становила світська продукція, представлена перекладами з античних і тогочасних французьких авторів, шкільними підручниками, словниками, популярною історичною лектурою, календарями-порадниками.

Подібно до того, як київські видання використовувалися не тільки православними, а й католиками східного обряду, так і почаївські видання поширювалися серед православного населення України. Тим самим Почаївська друкарня задовольняла запити населення всіх українських земель різного освітнього та духовного рівня і виходила далеко поза свої етнічні і конфесійні межі.

Видання Почаївського монастиря вирізнялися особливим почерком і високим мистецьким рівнем. Ілюстрації почаївських граверів забезпечували розкішне оформлення богослужбових книг символічними ілюстраціями, які вдало доповнювали і підсилювали зміст видань. З метою доступності видань для широкого загалу керівники друкарні передбачили вихід книг невеликого формату, доступних для простих вірян, що забезпечувало їм широке розповсюдження на території всіх українських земель.

Безсумнівною заслугою Почаївського духовного осередку стало те, що він продовжив традицію друкування україномовних видань в умовах, коли Києво-Печерська друкарня була позбавлена такої можливості під тиском указів російських світських і церковних властей. Попри різну конфесійну належність, існували тісні контакти між Почаївським уніатським та Києво-Печерським православним видавничими осередками. Це засвідчувало духовну єдність українських земель попри державні кордони, релігійні та адміністративні перепони світських і церковних властей.

На церковно-релігійній та культурно-просвітницькій діяльності Почаївського монастиря суттєво позначилися латинізаційні впливи, які найбільше виявилися в освітній сфері, проте не призвели до його цілковитої полонізації. На практиці східні православні традиції обителі у тій чи іншій мірі поєднувалися із західними нововведеннями, про що, зокрема, свідчить синтез літургійних практик, одночасне шанування в монастирі як православних, так і католицьких святинь, пропорційна кількість латиномовних і кириличних друків, контакти з унійними і православними осередками. Загалом це засвідчувало явище поліморфізму в українській культурі і надавало Почаївському монастиреві роль важливого центру міжконфесійних взаємин.

У перспективі подальшого дослідження місця і ролі Почаївського духовного осередку в історії українського народу доцільна публікація виявлених та проаналізованих автором важливих неактуалізованих матеріалів: факсимільного видання рукопису почаївського Поменника, Книги чуд та Хроніки Почаївського монастиря.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела

Центральний державний історичний архів України, м Київ

Ф. 128. Києво-Печерська лавра

1. Оп. 1 друк. спр. 8. Челобитная о запрещении вывоза книг из-за границы. 1730 г. 2 л.
2. Оп. 1 черн. спр. 3. Прошения мещан, казаков, крестьян о приеме в монастырь и о перемещении в другие монастыри. 1726-1742 гг. 45 л.

Ф. 711. Київська духовна академія

3. Оп. 3, спр. 4842. Левицкий В. Г. Почаевская Успенская лавра от своего основания до 1712 года. Дермань, 1918 г. 150 л.

Ф. 2098. Почаївський чоловічий монастир

4. Оп. 1, спр. 15. Фундационная запись Анны Гойской Почаевскому монастырю. 1597 г. 2 л.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

Ф. 1, Літературні матеріали

5. Оп.1, № 6451. Инвентарь книг и учебного оборудования библиотеки Почаевской уездной школы 1828 г. 6 л.

Ф. 194, Фонд С.Т. Голубєва

6. Оп.1, № 103. Докладная записка комиссии по ознакомлению с рукописями и старопечатными книгами в библиотеке киевских и волынских монастырей и церквей Совету Киевской духовной

академии с целью отбора для передачи Киевской академии – XIX ст. 4 л.

Ф. 231, Почаївська Успенська Лавра

7. Оп.1, № 152. Дело о ревизии униатских церквей и монастырей. 1687 – 1829 гг. 627 л.
8. Оп.1, № 205. Рукописный сборник молитв и церковных гимнов на латинском языке. XVIII век.
9. Оп.1, № 236. Грамота Августа II Почаївському монастирю на відновлення друкарні і право видання книг. 18 октября 1732 г. 1 л.
10. Оп.1, № 237. Привилей Августа III, короля польского Почаевскому монастирю на типографию и печатание книг. 24 июня 1736 г. Варшава 2 л.
11. Оп.1, № 238. Подтвердительная грамота Августа IV, короля польского Почаевскому монастирю на право издания книг в своей типографии. – 24 июля 1736 г. 1 л.
12. Оп.1, № 245. Конвенция между епископом Луцким Лубенецким-Рудницким и Почаевским монастырем об анулировании платежа на прежних условиях по содержанию типографии. 3 декабря 1772 г. 3 л.
13. Оп.1, № 247. Конфирмация королем польским Станиславом Августом прав на печатание книг в типографии Почаевского монастыря. 16 марта 1773 г. Варшава. 4 л.
14. Оп.1, № 254. Григорий, архимандрит Почаевского монастыря. Описание событий и достопамятностей Лавры. 1846 г. 110 л.
15. Оп.1, № 257. Привилей короля польского Августа III дворянину Ерофею Васильевичу Гостскому на свободную торговлю на ярмарке в Почаеве. 3 марта 1758 г. 2 л.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів

Ф. 201, Греко-католицька митрополича консисторія

16. Оп. 4 б, спр. 271. Помянник Почаевского монастыря
Ф. 684, Василіанський чоловічий монастир у Почаєві
17. Оп.1, спр.15. Lyst oklony Nayprzwielebniejszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca Z.S.B.W. Prowincyi pod Tytulem Opieki Nayswietszey Maryi Panny Prowincyala, do Przewielb. Ichmci Xiedzy Przelozonych mieyscowych, i wszystkich w ogolnosci WW. OO. i BB. Professow pisany z Monasteru Zahorowskiego Dnia 15. Listopada S. K. 1778 Roku z woli i roskazu Jegoz w Roku tymze w Miesiacu Grudniu w Poczaiowie drukowany.
18. Оп. 1, спр. 3266. Протоколи рішень виборчих зборів представників василіанських монастирів і єпископа луцького з приводу обрання ігумена Почаївського монастиря. 1695 р. 3 арк.
19. Оп. 1, спр. 3271. Записник поточних видатків василіанського монастиря в Почаєві за 1772-1789 рр. 224 арк.
20. Оп. 1, спр. 3274. Книга протоколів розгляду вхідних паперів на засіданнях духовного собору Почаївської Лаври за 1832 р. 176 арк.

Державний архів Тернопільської області

Ф. 258, Духовний собор Почаївської Успенської Лаври

21. Оп. 1, спр. 88. Контракт, заключенный Почаевским монастырем с переплетчиком Величковским на переплет церковных книг. 1736. 5 арк.
22. Оп. 1, спр. 163. Жалоба супериора Почаевского монастыря Калетинского на вымогательство викария и список вещей, присвоенных монастырем. 1782-1783 рр. 9 арк.
23. Оп.1, спр. 164. Список вещей, оставшихся после смерти супериора Почаевского монастыря Иеронима Калетинского. 3 л.
24. Оп. 1., Спр. 322. Дело о переливке букв Почаевской типографии через словолитчика еврея Земки Юткевича – 27 жовтня 1743 – 1 арк.

25. Оп. 1., спр. 482. Рапорты лаврского типографа с просьбой о разрешении печатать для продажи книги духовного содержания по этому вопросу и образцы картин. 46 арк.
26. Оп.1, спр. 3158. О передаче монастырских рукописей и старопечатных изданий в Киевскую духовную академию для научно-исследовательской работы. 1875-1876 гг.
27. Оп. 3., спр. 12. Каталог книг и икон, находящихся в библиотеке Лавры – 1831 р. – 23 арк.
28. Оп. 3, спр. 45. О хронологической росписи некоторых книг, напечатанных в Почаеве – друга половина XIX ст., – 11 арк.
29. Оп.3, спр. 253. Контракт Почаївського монастиря з Матвієм Полейовським, сницарем львівським, на виготовлення шести вівтарів. 1781 р.
30. Оп. 3, спр. 1163. Журнал регистрации событий и документаций монастыря. 1557-1779. 160 арк.
31. Оп. 3, спр. 1178. Акты описания имущества Почаевского монастыря. 1714-1764. 13 арк.
32. Оп. 3, спр. 1194. Книга візитацій василіанських монастирів 1737, 1739, 1740 рр. 38 арк.
33. Оп. 3, спр. 1199. Реєстр челяді і пасічників монастиря. 1743-1749 рр. 53 арк.
34. Оп. 3, спр. 1275. Переписка с Кременецким земским Судом и Вилленским Университетом о предоставлении Почаевской типографией в цензурные комитеты по одному экземпляру напечатанных книг с указанием их тиража – 10 грудня 1800 – 22 серпня 1813 рр. 18 арк.
35. Оп. 3, спр. 1286. Дело о ревизии Почаевского и других монастырей Василианского ордена. 1802-1828 гг. 181 арк.
36. Оп. 3, спр. 1287. Дело о ревизии Почаевского и других монастырей Василианского ордена. 1817 г.

**Архів Польської Провінції домініканців у Кракові
(Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanow w Krakowie)**

Zespol „Archiwum Lawry Poczajowskiej”

- 37. sygn. 14. Ksiega spraw monasteru poczajowskiego, t.II. 229 арк.
- 38. sygn. 15. Ksiega cudow obrazu poczajowskiego. 100 арк.
- 39. sygn. 16. Regestr przychodów za sprzedaż kziadzki i obrazki drukowne w drukarni monasteru w Poczajewi. 4 арк.
- 40. sygn. 22. Ksiega rachunkowa monasteru w Poczajowie 1745-1789. 141 арк.

Російський державний архів давніх актів

Ф. 18, Духовное ведомство

- 41. Оп.1, д. 321. Об униатских книгах, печатаемых при базилианском Почаевском монастыре. 1796 р. 7 л.

Опубліковані джерела і стародруки

- 42. Алфавит поименный и предметный делам Архива Почаевской Успенской Лавры за время с 22 сентября 1557 года по 10 октября 1831 года, то есть, до присоединения Почаевской Успенской Лавры к православию. К 75-летию возвращения Лавры Почаевской от униатской ереси в православную веру (1833-1908 гг.). Почаев: Типография Почавской Успенской Лавры, 1908.
- 43. Богогласник. Почаїв, 1790 (фактично 1791).
- 44. Галятовський І. Небо нове. Львів, 1665.
- 45. Гора Почаївська, друкарня Почаївського монастиря, 1742 (Бібліотека Вільнюського університету, шифр: R 18/366).
- 46. Железняк О. Почаївські видання кириличним шрифтом (1734-1830) // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 162-192.

47. Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні: У 3-х книгах. Львів, 1981, 1984.
48. Каталог видань кириличного друку в установах Волині, 1600–1825 / Укл. С. Н. Крейнін, О. Д. Огнєва. 2001.
49. Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею 1872–1922 рр. К., 2002.
50. Каталог книг бібліотеки Імператорського університета Св. Володимира К., 1854–1858. Т. 1–5.
51. Каталог книг и листов издания Почаево-Успенской лавры и других издателей и типографий, продающихся в книжных лавках Почаевской лавры. Почаев, 1911.
52. Каталог книг, напечатанных в святой Успенской Лавре Почаевской чина св. Василия Великого. Для употребления греческо-униатских церквей и духовенства / сост. Дымет М. -Л., 1861.
53. Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. Шамрай М. К., 1995.
54. Каталог славяно-русских книг церковной печати библиотеки А. Н. Кастерина, составленный библиотекарем и действительным членом Общества В. Ундольским. М., 1848.
55. Каталог ювілейної виставки українського друкарства / склав. проф. С. І. Маслов. К., 1925.
56. Кириличні стародруки 15-17 ст. у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. Каталог. К., 2008.
57. Кириличні стародруки XVI – XVIII ст. у збірці Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Каталог / Укл. Л. Юріна. К., 2010.
58. Кириличні стародруки у фондах бібліотеки Отців Василян при Свято-Онуфріївському монастирі у Львові XVI – XIX ст. / Укл. С. Волощенко. Жовква, 2015.

59. Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках (1574–1800) / укл. Ф. П. Максименко. Л., 1975.
60. Молитвослов или Требник. Почаїв, 1741.
61. Народовіщаніє или слово к народу кафолическому. Почаїв, 1765.
62. Описание Почаевской Лавры вскоре по отпадении ея в унию в 30-х годах XVIII века (Из визиты униатского епископа) // Волинские епархиальные ведомости. 1909. № 34.
63. Писмена си есть начатки догмато-нравоучителная Богословіи Образом Народовіщанія. Почаїв, 1771.
64. Пісні до Почаївської Богородиці: перевидання друку 1773 року / Транскрипція, коментарі і дослідження Юрія Медведика. Редактор і вступне слово Ю. Ясіновського. Л., 2000.
65. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Постанови. Івано-Франківськ: Нова Зоря. 2006.
66. Рудакова Ю. Навчальна література, опублікована в Почаєві // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 193–246.
67. Рудакова Ю. Почаївські видання латинським шрифтом або з використанням латинського шрифту (1730-ті – 1830 рр.) // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 193–246.
68. Славянские книги кирилловской печати XVI–XX вв. Каталог книг, хранящихся в Государственной исторической библиотеке СССР / сост. Г. Е. Варварич. К., 1985.
69. Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв. Описание книг, хранящихся в Гос. публ. б-ке СССР / сост. С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь; отв. ред. П. Н. Попов. К., 1958.

70. Слово к народу католическому чрез монахов чина св. Василия Великого... званію катихистичному прилежающих в повіті Кременецком року Божого 1756 проповіданое. Почаїв, 1756.
71. Служебник. Почаїв, 1734.
72. Служебник. Почаїв, 1735.
73. Такса книг в типографии св. обители Почаевскія обретающихся. Почаїв, 1760. 16 с.
74. Требник. Почаїв, 1748.
75. Трипольський М. Документы, относящиеся к истории православного Почаевского монастыря на Волини // Волинский историко-археологический сборник. Почаев; Житомир, 1896. Вып.1. С. 1-7.
76. Фотопередрук почаївських стародруків «Книжиця для господарства» (1778) та «Політика свіцкая» (1770, 1790) / післяслово О. Горбача. Мюнхен, 1985.
77. Archivum Ecclesiae Ruthenae. Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. / Упор. Довбищенко М.В. // Пам'ятки. К, 2001. Т. 3. Вип. 3.
78. Bazilianskie Studia Historyczne, t.3. Katalog drukow cyrylicznych XVI – XVIII wiekow w zbiorach biblioteki klasztoru oo. Bazylianow w Warszawie. Warszawa 2013.
79. Bibliografia Polska / przez K. Estreichera. Т. 18. Kraków, 1901.
80. Cathalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B.V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754 // Записки ЧСВВ. 1979. Т. 10, Seria II, Sekcja I. S. 102-124.
81. Cathalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratibus ex Anno 1773 in Annum 1774. Typis S.R.M. Monasterio Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1773.

82. Cathalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1774 in Annum 1775, Typis S.R.M. Monasterio Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1774.
83. Cathalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Josephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confestus ex Anno 1776 in Annum 1777 // Записки ЧСВВ. 1979, Т. 10, Серия II, Секcja I, S. 154–176.
84. Cathalogus Professorum Ordinis S.B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabetici in Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779. Typis S.R.M. Monasterio: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini, 1778.
85. Gora Poczaiowska stopka Cudownie z niey wyplywaiiace cudotworne woda maiaca y Obrazem Cudownym Maryi. Poczajów, 1757.
86. Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej / opr. Zofia Żurawińska, Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew. Warszawa. 2004. 364 s.
87. Katalog starodrukow cyrylicznych Museum Zamku w Lancucie. Krakow 1994.
88. Monumenta Ucraina Historica. Volume V (1702-1728). Romae, 1968.
89. Reguly Nowiciackie dotad pisane A Roku 1783 z przydanym instruktarzem wydrukowane W Drukarni Poczajowskiey WW. O. Bazylianow Dnia 17 Stycznia. Poczajów, 1783.
90. Słownik malarzow polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających Edw. Rastawieckiego. Warszawa, 1850–1851. T. 1, 2.

91. Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających. T.III / Edward Rastawiecki. Warszawa, 1979.
92. Słownik rytowników polskich Edw. Rastawieckiego. Poznań, 1886.
93. Summariusz reguł świętego oycy naszego Bazylego Wielkiego, z reguł obszerniejszych y krótszych, z konstytucyi mniskich, y nauk iego zakonnych, w krótcie zebrany. [Poczajów], 1751.
94. Ustawy Swietego Oycy Naszego, Bazylego Wielkiego w krotce zebrane. W Konwencie Poczajowskim, zakonu tegoz. W roku Tysiac Siedmset Czterdziestym, Przedrukowane. Poczajów, 1740.

Література

95. Александрович В. У колі сподвижників: Йов Кондзелевич у релігійному малярстві Волині кінця XVII - першої половини XVIII століття // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині. Матеріали VIII міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 13-14 грудня 2001 року Луцьк-2001. [Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.volart.com.ua/art/konzelevyz/tkt3.html>].
96. Альмес І. Книгозбірні у соціокультурному просторі чернечих спільнот Львівської єпархії XVII – XVIII ст. Автореф. дис..... канд. істор. наук. Львів, 2018.
97. Амвросий, архимандрит [Лотоцкий]. Сказание историческое о Почаевской Успенской лавре бывшего наместника Лавры архимандрита Амвросия, с дополнительными главами о позднейших покойных священно-архимандритах Лавры, архиепископах: Агафангеле, Димитрие и Тихоне. Изд. 3-е. 1886.
98. Антонович В. Нарис становища православної церкви на Україні від половини XVII до кінця XVIII ст. // Руська історична бібліотека Т. VIII. Львів, 1900. С. 83-154.

99. Антонович С. Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври. Крем'янець на Волині, 1938.
100. Антонюк Г. Шкільна освіта в Україні в епоху бароко. Василіянські школи в системі навчальних закладів України в період 17-18 ст. // Київська церква. Київ-Львів, 2000. №5 (11) С. 73-74.
101. Бантиш-Каменский Н. Историческое известие о возникшей в Польше унии. М., 1805.
102. Барановский С. Краткие исторические сведения о бывших на Волини православных типографиях // Волинские епархиальные ведомости. 1877. № 18. С. 763-787.
103. Батюшков П. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб., 1888.
104. Бережна Л. Шукаючи «третій» шлях: есхатологія і спасіння у творах Іпатія Потія та Мелетія Смотрицького // Київська Академія. Випуск 6. 2008. С. 9-36.
105. Березин В. Описание рукописей Почаевской лавры, хранящихся в Библиотеке Музея при Киевской духовной академии. К., 1881.
106. Бібліотечні парадокси: бібліотекознавчий твір 1736 р. К., 2006.
107. Богдан Д., ЧСВВ. Про василіанські місії [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bazylianie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1109:2010-10-21-20-55-48&catid=16&Itemid=3
108. Бойко М. Книгодрукування в Почаєві і Крем'янці та мандрівні друкарі. Блумінгтон : Т-во «Волинь» в Торонто, 1980.
109. Бойцун Л. Духовний Собор Почаївської Лаври (ф. 258, оп. 1-3, спр. 8213) // Студії з архівної справи та документознавства. К., 1998. Т. 3. С. 115–119.
110. Бондар Н. Стародруки XVI ст. з монастирських збірок у фондах НБУВ // Наукові праці НБУВ, 2013. Вип. 37. С. 333-354.

111. Бочковская В. Создание каталогов старопечатных книг Музея книги и книгопечатания Украины // Федоровские чтения - 2007. М., 2007. С. 285–296.
112. Бочковська В. Зібрання українських стародруків / Упорядники В. Бочковська, Л. Хауха. К., 2012.
113. Бочковська В. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України / Укл. В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. К., 2008.
114. Бочковська В. Почаївський духовний осередок як чинник згуртування українців XVIII – початку XIX ст. // Українознавчий альманах. К., 2017. Випуск 22. С. 77-82.
115. Бочковська В. Малодосліджені сторінки в історії Почаївського монастиря // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 125–138.
116. Бочковська В. Поведінка духовенства та підданих Почаївської лаври в контексті переходу монастиря з унії в православ'є 1831 р. // Поведінкові типи в українському соціо-культурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій. К., 2007. С. 139–145.
117. Бочковська В. Почаївський духовний осередок в історії та культурі українського народу // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка: Українознавство. К., 2008. Вип. 13. С. 21–25.
118. Бочковська В.Г. Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря XVII-початку XIX ст. крізь призму візитаційних актів, архівних документів, каталогів, сучасних досліджень // Матэрыялы XV Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў. Minsk, 2019. С. 74-81.
119. Бочковська В. Рідкісна гравюра на шовку «Почаївська Богородиця з чудами» в збірці Музею книги і друкарства України // Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали 15 міжнарод. наук. конф. Луцьк, 25–26 вересня 2008 року. Луцьк, 2008. С. 152–154.

120. Бочковська В. Створення каталогів друкарень Почаївського Успенського й Унівського монастирів за колекцією стародруків музею книги і друкарства України: проблеми, завдання, преспективи // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. К., 2007. Вип. 19. С. 230–241.
121. Бочковська В. Століття почаївського друку (до 275-річчя виходу першої книги Почаївської уніатської друкарні) // Українознавство – 2009: Календар-щорічник. К., 2008. С. 134–139.
122. Бочковська В. «Księga Cudów obrazu Poczaiewskiego N. Marij Panny u Stopki» та перше видання книги «Гора Почаївська»: книгознавчі аспекти // Острозький краєзнавчий збірник. Острог, 2018. Вип. 10. С. 202–208.
123. Буглаков М. Преосвященный Георгий Конисский, архиепископ Могилевский. Минск, 2000.
124. Булига О. Друкарня Почаївського монастиря в період його юрисдикційної належності уніатській церкві (1730–1831) // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування. Острог, 2005. Вип. 1. С. 45–50.
125. Булига О. Друкарня Почаївського Святоуспенського монастиря. Аналіз видань із збірки Рівненського краєзнавчого музею // Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи. Рівне, 2000. С. 23–29.
126. Булига О. Зв'язки та взаємини Волинських Афін та Волинського Афона // Актуальні питання культурології. Вип. 9. 2010. С. 37–40.
127. Ваврик М. Нарис розвитку і стану василіянського чина XVII–XX ст. // Записки Чину Святого Василя Великого. Рим, 1979. Т. XL–XXIII.
128. Ваврик М. Нововідкриті почаївські друки 18 сторіччя // AOSBM. 1979. Vol. 10 (16). С. 48–60.

129. Великий А. З літопису християнської України (Церковно-історичні радіолекції з Ватикану) у 9-ти томах. Рим: Видавництво отців василіан, 1975. Т. 6. Рим, 1973.
130. Вознесенский А. Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века. Ленинград, 1991.
131. Вознесенский А. Старообрядческие издания XVIII – начала XIX века: Введение в изучение. СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1991.
132. Возняк М. Два почаївські стародруки: «Книжиця для господарства» (1788) та «Политика свецкая» (1770 / 1790). Мюнхен, 1985. С. 33–35.
133. Возняк М. До історії почаївських видань XVIII ст. // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. 1920. Т. 130. С. 107–119.
134. Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки // Українсько-руський архів. Л., 1913–1914, 1925. Т. 9–10.
135. Возняк М. Український господарський поради́ник з 1788 року / Михайло Возняк // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. 1915. Т. 122. С. 37–78.
136. Войнар М. ЧСВВ. Василіяни – їхня роля в Унії Київської Митрополії // Нарис історії Василіанського Чину святого Йоасафата. Рим, 1992.
137. Вортман Д., Мицик Ю. Почаївська Свято-Успенська лавра [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.history.org.ua/?termin=Pochaivska_lavra.
138. Галанин И. Почаевская Лавра // Журнал Министерства Народного Просвещения. 1845, розділ XLV, ч. VII «Новости и смесь». С. 1-7.

139. Гальченко О. Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні: історія, структура, опис. К., 2005.
140. Гнатюк О. «Богогласник» як антологія духовної поезії XVII–XVIII століть // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Л., 1995. Т. 229: Праці Філологічної секції. С. 7–15.
141. Голубець М. Малярі-Василіяни на тлі зах. укр. церковного малярства XVIII в. // Записки чина св. Василя Великого. Львів, 1930. С. 447-496.
142. Гордеева М. Старообрядческие издания типографии Почаевского монастыря и их орнаментика // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її старгодруки. К., 2011. С. 95–104.
143. Гринчишин Д. Политика свецкая – унікальна Почаївська пам'ятка кінця XVIII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Л. : 2003. Т. 246. С. 246–263.
144. Гусева А. Идентификация экземпляров украинских изданий кирилловского шрифта второй половины XVI–XVIII вв.: метод. рекомендации. М., 1997.
145. Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839 рр.). Львів. 2000.
146. Гетка Й. До питання про витоки українського громадянського суспільства: руськомовні василіанські «богословія нравоучительние» XVIII століття // Українознавчий альманах. Випуск 18. С. 227-230.
147. Гетка Й. Социокультурная роль василианских типографий XVIII века на восточных территориях Речи Посполитой // Wiesbaden. Випуск 57.
148. Девятисотлетие православия на Волыни. 992-1892. Житомир, 1892.
149. Дзюба О. Едукаційна Комісія 1773–1794 // Енциклопедія історії України: Т. 3: К., 2005 [Електронний ресурс]. Режим доступу:

150. Дзюба О., Фрис В. Бібліотеки України. Історія української культури в 5 томах. Т. 3. К., 2003. С. 814-832.
151. Димид М. Єпископи Київської Церкви (1589–1891). Львів, 2000.
152. Доброчаев М. Игумен Почаевского, а потом Георгиевского Козелецкого монастыря Иосиф Исаевич (1708–1731) // Волинские епархиальные ведомости. Почаев, 1909. № 42. С. 888–891.
153. Довбищенко М. "Богогласник" як відображення духовного та релігійного життя українців Правобережної України та Волині другої половини XVIII ст. // Українознавчий альманах. 2012. Вип. 8. С. 207-211.
154. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. К., 2008
155. Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: зб. наукових праць. К., 2011.
156. Дубилко І. Почаївський монастир в історії нашого народу. Вінніпег, 1986.
157. Емельянова Е. Старообрядческие издания кирилловского шрифта конца XVIII – начала XIX в. М., 2010. С. 131–173.
158. Железняк О. Бібліографія публікацій про друкарню Почаївського Свято-Успенського монастиря та її видання // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки : зб. наук. праць. К., 2011. С. 247-261.
159. Железняк О. Єдине видання Біблії в жанровому репертуарі друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII-першої третини XIX століття // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 151-161.
160. Железняк О. Старообрядницькі видання друкарні Почаївського Успенського монастиря // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 2010. Вип. 28. С. 342-352.

161. Железняк О. Художнє оформлення почаївських кириличних видань XVIII ст. // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 2011. Вип. 31. С. 239-248.
162. Жолтовський П. Словник-довідник художників, що працювали на Україні в XVI–XVIII ст // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. К., 1963. С. 28–31.
163. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. К., 1983.
164. Жолтовський П. Український живопис XVII-XVIII ст. К., 1978.
165. Заболотна Н. Видання почаївського Требника 1771 р. у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2006. Вип. 16. С. 331–335.
166. Заболотна Н. Конволюти почаївських кириличних стародруків з виданнями інших друкарень у світлі книжкової культури України XVIII ст.: формування й побутування // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 44. С. 225-238.
167. Заболотна Н. Маргіналії у почаївських кириличних стародруках (на матеріалах фондів відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Українська історична та діалектна лексика. Л., 2007. Вип. 5. С. 100–110.
168. Заболотна Н. Побутування почаївських кириличних стародруків на Волині XVIII – початку XIX ст. за покрайніми записами (на матеріалах фондів Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) // Актуальні питання культурології: Вип. 9. Рівне, 2010. С. 22–27.
169. Заболотна Н. Почаївські видання Акафістів у XVIII ст.: приклад компонування видавничих конволютів // Рукописна і книжкова спадщина України. 2009. Вип. 13. С. 152–168.

170. Заболотна Н. Почаївські Трефологіони 1777 р. у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ // Рукописна і книжкова спадщина України. 2007. Вип. 12. С. 70–79.
171. Заболотная Н. Почаївські кириличні стародруки з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з історії редакційно-видавничої та друкарської діяльності // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 33–55.
172. Запаско Я. Мистецтво книги на Україні. Л., 1971.
173. Зінченко А. Акти візитацій монастирів і костьолів XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело // Подільська старовина. Вінниця, 1993. С. 205-213.
174. Зноско К. Исторический очерк церковной унии. М., 1993.
175. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 2. Чернигов, 1873.
176. Ісаєвич Я. Василянські друкарні: Унів і Почаїв // На службі Клію. Збірник праць на пошану Любомира Винара з нагоди 50-літнього ювілею його наукової діяльності. Нью-Йорк-Париж-Львів, 2000.
177. Ісаєвич Я. Почаївська друкарня // Довідник з історії України. К., 1995. Т. 2. С. 416–417.
178. Ісаєвич Я. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 7–22.
179. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів, 2002.
180. Історія української культури. У 5 томах. Т. 3 : Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. К., 2003.
181. Кагамлик С. Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури. К., 2005.

182. Каганов І. Українська книга кінця XVI-XVII століть. Харків, 1959.
183. Карташев А. Очерки по истории Русской Церкви. Т. 1. Париж, 1959.
184. Киреева Г. Евангелия Почаевской типографии в собрании Национального художественного музея Республики Беларусь // Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі. Мінск, 2006. Вип. 8. С. 92–96.
185. Киселев Р. Издания Почаевского Успенского монастыря в отделе старопечатных и редких книг Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского // Федоровские чтения 2005. М., 2005. С. 380–387.
186. Кисельов Р. Вірш Івана Величковського у почаївському молитвослові 1755 р. // Український археографічний щорічник. К. Нью-Йорк, 2004. Вип. 8 / 9.
187. Кисельов Р. Діалектна лексика у Книжиці для господарства" (Почаїв, 1788) // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. К.: Київський університет, 2001. Вип. 3. С. 87–98.
188. Кисельов Р. Жанровий репертуар україномовних видань Почаївського Успенського монастиря XVIII першої третини XIX століття // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Вип. 1. Львів, 2006. С. 72–88.
189. Кисельов Р. Лексика української мови в почаївських виданнях XVIII – першої третини XIX. Автореферат канд. дис. Київ, 2005.
190. Кисельов Р. Специфічні особливості розкриття фондів стародруків (на прикладі варіантів почаївського Трефологіона 1737 р.) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. К., 2002. Вип. 9. С. 290–294.

191. Кисельов Р. Україномовні катехізиси почаївського друку та їх лексика // Актуальні проблеми української лінгвістики. Теорія і практика. К., 2002. Вип. 6. С. 64–74.
192. Кисельов Р. Українська мова в кириличних стародруках: до проблем створення українського бібліографічного репертуару (на прикладі почаївських видань) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. К., 2004. Вип. 13. С. 179–194.
193. Книга і друкарство на Україні [монографія] / за ред. П.М. Попова. К., 1964.
194. Книгодрукування в Унівському та Почаївському монастирях // В. Овчинников. Історія книги: Еволюція книжкової структури. Л., 2005.
195. Кобрин М. «Замойський Синод і формування традиційної ідентичності УГКЦ // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2012. Випуск 15. С. 240-241.
196. Кобрин М. Культурно-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку. Автореферат дисертації канд. філос. н. Острог, 2015.
197. Ковальчук Г., Заболотна Н. «Почаевский проект»: деятельность НБУВ по исследованию почаевских старопечатных книг // Библиотеки НАН: проблемы функционирования, тенденции развития. К., 2007. Вып. 5. С. 341–355.
198. Ковальчук Г. Совместный «Почаевский проект» академических библиотек России и Украины: продолжение работы // Федоровские чтения-2007. М., 2007. С. 357–362.
199. Ковальчук Г. Дослідження почаївських стародруків у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: традиції, стан і перспективи // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С 23-32.

200. Ковальчук Г., Лобузiна К., Заболотна Н. Створення електронних колекцiй книжкових пам'яток у Нацiональнiй бiблiотецi України iменi В. I. Вернадського (на прикладi почаївських стародрукiв) // Науковi працi Нацiональної бiблiотеки України iменi В. I. Вернадського. К., 2009. Вип. 24. С. 145–153.
201. Кольбух М. Книгозбiрня Пiдгорецького монастиря: iсторiя формування // Записки Львiвської нацiональної наукової бiблiотеки України iм. В. Стефаника. 2011. №3. С. 394-421.
202. Костюк С. Стародруки Свято-Успенської Почаївської лаври у Тернопiльському обласному краєзнавчому музеї // Актуальнi питання культурологiї. Вип. 9. Рiвне, 2010. С. 35–37.
203. Коялович М. История воссоединения западнорусских униатов старых времен. Петербург, 1873.
204. Коялович М. Литовская церковная уния. СПб., 1859. Т. 1, 2.
205. Кравцiв Б. Почаївська друкарня // Енциклопедiя українознавства. Л., 1996. Т. 6. С. 2287–2288.
206. Левицкий В. Игумен Иосиф Саевич и переход Почаевской лавры в унию // Труды Киевской духовной академии. 1916. Кн. 7–8. С. 199–236.
207. Левицкий В. Материалы по истории Почаевской Лавры. Почаев, 1912. Т. 1.
208. Левицкий О. Почаевская летопись: Новейшее произведение древлеволынской письменности. К., 1898.
209. Левицкий О. Внутрiшнiй стан захiдно-руської церкви в Польсько-литовській державi в кiнцi XVI ст. i Унiя // Руська iсторична бiблiотека. Т. VIII. Львiв, 1900.
210. Леонов В. Совместный российско-украинский проект «Кириллические издания типографии Почаевского монастыря XVIII – первой трети XIX в.: Историко-книговедческое исследование»: этапы и перспективы // Роль книгоиздания в развитии международных

- научных и культурных контактов: материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 23 – 24 сент. 2005 г.). М., 2005. С. 178–181.
211. Литвиненко О. Мовні особливості почаївського стародруку «Книжиця для господарства» 1788 р. (Фонетика. Морфологія) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Х., 2003.
212. Литовченко А. Гравюри Почаївської друкарні з бібліотеки Київського Церковно-археологічного музею в збірці Національного музею історії України // Могилянські читання 2002. К., 2003. С. 288–293.
213. Логвин Г. З глибин. Гравюри українських стародруків. XVI–XVIII ст. К., 1990. С. 106–110.
214. Логвин Г. Украинское искусство (X–XVIII вв.). М., 1963.
215. Лось В. Актуальні питання душпастирської діяльності греко-уніатської церкви (Волинь друга половина XVIII – перша третина XIX ст.). Волинські історичні записки. Т. 1. 2008. С. 125-133.
216. Лось В. Документи з архіву Почаївської лаври у Кракові: повернення до історичного обігу та історична доля // Болховітіновський щорічник. 2015/2016. Київ ; Познань, 2017. С. 282-290.
217. Лось В. Інвентарі бібліотек василіанських монастирів у професійній діяльності історика // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України, 2012. С. 202-215.
218. Лось В. Книга чуд Почаївського монастиря: аналіз історичного джерела (кін. XVII – поч. XIX ст.) // Архітектурна та культурна спадщина історичних міст країн Центрально-Східної Європи. Умань-Познань-Ченстохова, 2016. С. 191-205.
219. Лось В. Освітня та видавнича діяльність греко-католицької церкви Правобережної України першої третини XIX ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. 2005. Вип. 10. С. 75–90.

220. Лось В. Рукописна спадщина монастирів Греко – та Римокатолицької церков у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // *Hereditas Monasteriorum*. Vol. 6. 2015. S. 237-250.
221. Лось В. Статути жіночих василіанських монастирів: джерело до повсякденної історії василіаном Волині другої половини XVIII – поч. XIX ст. // *Волинські історичні записки*. Т. 4. 2010. С. 58-68.
222. Лось В. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Організаційна структура та культурно-релігійний аспект. К., 2013.
223. Лось В. Уніатська церква Правобережної України кінця XVIII – початку XIX століття: історіографія проблеми // *Рукописна та книжкова спадщина України*. К., 2007. Вип. 11. С. 151–170.
224. Лось В. «Acta monasterii Lubarensis» : джерело до вивчення історії василіанського чернецтва Правобережжя другої половини XVIII – першої половини XIX ст. // *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2009. Вип. 13. С. 224–240.
225. Лоштин Н. Бібліотеки львівської латинської митрополії XIV-XVIII ст.: книгознавчі аспекти. Автореферат дисертації, Київ, 2018.
226. Мартинів Ю. Діяльність Почаївської лаври по збереженню історико-культурної спадщини. 2015.
227. Марусин М. Божественна літургія. Рим, 1992.
228. Маслов С. Етюди з історії стародруків. Київ : Київ-Друк, 1925. С. 78-80.
229. Маслов С. І. Каталог ювілейної виставки українського друкарства: Ювілей українського друку 1574-1924 // С. І. Маслов; Український науковий інститут книгознавства. Київ, 1925. 54 с.
230. Маслов С. Курсивний шрифт почаївських видань з другої половини XVIII ст. // *Етюди з історії стародруків*. Р. I–VIII. К., 1925. С. 78–80.

231. Маслов С. «Такса книг в Типографіи святия обители Почаевскія обретающихся», 1760 р. // Етюди з історії стародруків. К., 1928. С. 25–51.
232. Маслов С. Українська друкована книга XVI–XVIII вв. К., 1925. С. 16–18.
233. Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII – XVIII ст. Львів, 2006.
234. Микитась В. Давні рукописи і стародруки: Опис і каталог. Ужгород, 1961.
235. Мишанич О. Література Закарпаття XVII-XVIII століть. К., 1964.
236. Мордвінцев В. Російське самодержавство і Українська православна церква в кінці XVII – XVIII ст.. К., 1997.
237. Мудрий С. Нариси історії Церкви в Україні. Жовква, 2010.
238. Нарис історії Василіанського Чину святого Йосафата. Рим, 1992.
239. Новаковський П. Літургійна проблематика в міжконфесійній полеміці після Берестейської унії (1596-1720). Львів, 2005.
240. Огієнко І. Життєписи великих українців. К., 1999. С. 90–125.
241. Огієнко І. Історія українського друкарства. Л., 1925 (Передрук. К., 1994).
242. Огієнко І. Свята Почаївська лавра. К., 2004.
243. Огієнко І. Фортеця православія на Волині свята Почаївська лавра. Церковно-історична монографія. Вінніпег, 1961.
244. Осипов С. Почаевская типография до начала XVIII века // Волинские епархиальные ведомости. 1907. Часть неофициальная. № 25–29. С. 737–857.
245. Павлович С. Замойский униатский собор 1720 г. К., 1900.
246. Патрило І., ЧСВВ. Нарис історії Василіан. 1743-1839 // Нарис історії Василянського Чину св. Йосафата. Рим, 1992. С. 183-278.

247. Пекарский П. Представители киевской учености в половине XVII-го столетия. Историко-литературные очерки. Без м. і д.
248. Перлштейн А. Очерки истории типографии на Волыни // Волинские губернские ведомости. 1855. № 4. С. 18–21; № 5. С. 16–20.
249. Перлштейн А. Очерки истории типографии на Волыни // Журнал Министерства народного просвещения. 1855. Ч. 87. С. 22–26.
250. Петров Н. Очеркъ исторіи базилянскаго ордена въ бывшей Польше // Труды Киевской духовной Академіи, 1870, № 5, 8, 11; 1871, № 2, 5-7; 1872, №1, 2.
251. Петров Н. Старинные южнорусские гравированные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской // Искусство в Южной России. К., 1914. Кн. 3–4.
252. Петрушевич А. С. Историческое известие о древней Почаевской обители чину св. Василия Великого и типографии ее, с росписью в той печатанным книгам // Галичанин. Л., 1863. Кн. 1. Вып. 3, 4. С. 158–181.
253. Пилипович В. Невідомий український богослов XVIII ст. Теодозій Рудницький-Любенецький, єпископ Луцький та Острозький // Калофонія. Л., 2008. 2–4. С. 149–153.
254. Питання про перехід Унівської друкарні до Почаєва // Волинские епархиальные ведомости. 1909. № 5. С. 729–731.
255. Підручний П., ЧСВВ. Василянський Чин від Берестейського з'єднання (1596) до 1743 року // Нарис історії Василянського Чину св. Йосафата. Рим, 1992. С. 96-182.
256. Підручний П., ЧСВВ. Початки Василянського чину і Берестейська унія // Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті: матеріали Четвертих “Берестейських читань”, Львів, Луцьк, Київ, 2-6 жовтня 1995 р., 1997. С. 79-101.
257. Позіховська С. Іконографія образу Богородиці на прикладі колекції українських кириличних стародруків XVII–XVIII ст. у збірці

- Музею книги та друкарства м. Острога // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Вип. 11. Луцьк, 2004. С. 152–160.
258. Позіховська С. Стародруки Речі Посполитої XVII–XVIII ст. у зібранні Музею книги та друкарства м. Острога // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток бібліотечної справи в краї: наук. зб. Матеріали XVI Волинської наук. істор.-краєз. конференції, присвяченої 65-річчю Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки. 1–2 червня 2005 р., м. Луцьк. Луцьк, 2005. С. 33–34.
259. Попов П. Ксилографічні дошки Лаврського музею. К., 1927.
260. Попов П. Матеріали до словника українських граверів. К., 1926.
261. Почаевская типография до начала XVIII в. // Волинские епархиальные ведомости. 1907. № 25. С. 737–741; № 29. С. 847–857.
262. Почаевская типография и братство Львовское в XVIII веке // Волинские епархиальные ведомости. 1909. № 35–38.
263. Почаевская Успенская лавра / Сост. И. Стрельбицкий. 1891.
264. Почаевская Успенская лавра. [Б. м.], 1882.
265. Почаевский сборник / отв. ред. Н. В. Колпакова. СПб., 2007.
266. Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу. Тернопіль, 1995.
267. Почаївські стародруки в фондах НБУВ: електронний каталог. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/divisions/vsd/pochajiv/es.html>.
268. Ричков П. А. Почаївська Свято-Успенська лавра. К., 2000.
269. Ровинский Д. Подробный словарь русских граверов XVI–XIX веков. СПб., 1895. Т. 1–2.
270. Рожко В. Українське православне книгописання і книгодрукування на Волині (XI–XX ст.). Луцьк, 2005.

271. Рожко В. Українське православне церковне мистецтво Волині (IX-XX ст.) Луцьк, 2006.
272. Романова А. Книгоиздательская деятельность Почаевского монастыря (1732–1830) // Почаевский сборник. СПб., 2006. С. 8–14.
273. Романова А. Почаевские и псевдопочаевские издания в фондах БАН // Книга в России. М., 2004. Вып. 1. С. 51–62.
274. Романова А. Книги и судьбы: издания Почаевского монастыря в собрании Отдела редкой книги Библиотеки Российской академии наук // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 56–61.
275. Рудакова Ю. Репертуар видань Почаївської друкарні латинським шрифтом та їх репрезентація у НБУВ // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. К., 2011. С. 139–150.
276. Свінцицький І. Дещо про печатню Успенського Братства у Львові (скарга почаївських василіан на братську львівську друкарню 1732 р. і процес Ставропигії з Почаївською друкарнею) // Збірник львівської Ставропигії. Л., 1921. С. 328–329.
277. Сементовский Н. Почаевская Лавра // Всемирный труд, 1872, № 2.
278. Сеньків І. Лікарська книжка з 1778 р. оо. Василіян у Почаєві. Унікальна бібліографічна рідкість // Америка. Philadelphia, 5-6.01.1984. Ч. 3. С. 4–6.
279. Сидор О. Під опікою святого Онуфрія Великого // Монастир святого Онуфрія у Львові. Сьомі наукові драганівські читання. Львів, 2007. С. 130-164.
280. Сидор О. Почаївська графіка XVIII – початку XIX століть. [електронний ресурс]. Режим доступу: https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/3794/1/Cobic_Apolohet_2009.pdf
281. Сидор О. Станкова гравюра друкарні Почаївського монастиря XVIII – початку XIX століття // Буття в мистецтві. Збірник наукових

- праць і матеріалів на пошану Степана Костюка (до 80-ти річчя). Л., 2007. С. 318–335.
282. Систематический каталог книг библиотеки Императорской Киевской духовной академии / сост. А. С. Крыловский. К, 1890–1915. Т. 1–5, вып. 1–13.
283. Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры. К. 1908. Т. 1.
284. Сінкевич Н. «Патерикон» Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки. К., 2013.
285. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII ст. Львів:, 2010.
286. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII — XVIII століть. Львів, 2004.
287. Скочиляс І. Релігія і культура Західної Волині на початку XVIII ст. За матеріалами Володимирського собору 1715 р. Львів, 2008.
288. Славяно-руськіє типографії въ Галиції и Любомирії // Журнал Министерства Народного Просвещения. 1838. Ч. 19.
289. Словник художників України. К., 1973.
290. Соловій М. Божественна Літургія: Історія – розвиток – пояснення». Львів, 1999.
291. Стасів В. Місія високого слова. Василіанське книговидання ЧСВВ. Жовква, 2015 С. 84-138.
292. Степовик Д. Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюція образної системи. К., 1982.
293. Стецик Ю. Василіанське чернецтво Перемишльської єпархії (друга половина XVIII ст.) : словник біограм. Жовква, 2015.
294. Стецик Ю. Василіанські монастирі Перемишльської єпархії (кінець XVII – XVIII ст.). Дрогобич, 2014.
295. Стецик Ю. Документи до життєпису ієромонаха Іпатія Білинського (1704-1771 рр.) // Наукові записки Тернопільського

- національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Серія: Історія. № 2 (3). С. 142-149.
296. Стецик Ю. Лист-обіжник протоігумена Йосифа Моргульця до монастирів Святопокровської провінції (07.02.1777) // Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія. Випуск 40. Дрогобич, 2017. С. 131-144.
297. Стецик Ю. Монахи Люблінського василіанського монастиря (1748–1779 рр.): біографічні відомості // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F – Historia*. Vol. 72 (2017). С. 231-241.
298. Стецик Ю. Професори та магістри Уманського василіанського колегіуму (1765-1767 рр.): життєвий шлях до педагогічної праці // *Емінак*. 2016. №1. С. 32-37.
299. Стецик Ю. Ченці Дерезицького василіанського монастиря 1773-1774 рр.: просопографічна характеристика // *Емінак*. 2015. № 4(12). С. 5-11.
300. Стецик Ю. Чернецтво Святоспаського монастиря (1783 р.): реконструкція біограм // *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 13. 2015. С. 63-70.
301. Суттнер Е. Значення Замойського Синоду (1720) та Віденського (1773) Синодів для уніатів Речі Посполитої та Губсбурзької монархії // *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії*. 2000. С. 99–114.
302. Теодорович Н. Волынь в описаниях городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и других отношениях: историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. II–V. Почаев, 1899-1900.
303. Теодорович Н. Инвентарь Почаевского монастыря 17. IX. 1736 г. // *Волыньские епархиальные ведомости*. 1905. № 3–5, 9, 16, 17, 19, 28, 31.

304. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т.1-5. Почаев, 1888-1903.
305. Тимошенко Л. Архіви уніатської церкви – джерельна база дослідження краєзнавства Правобережжя XVI-XVIII ст. // Студії з архівної справи та документознавства. К., 2003. Т. 10. С.12-16.
306. Тимошенко Л. Східні церкви ранньомодерної доби на польсько-українському пограниччі в сучасній історіографії // *Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach polskich, słowackich oraz ukraińskich.* – Т. I: Historia – religia. Jarosław, 2014. S. 37-50.
307. Тимошенко Л. Інтриги і конфлікти в історії укладення Берестейської унії у світлі документальних джерел та полемічної латератури // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 11-12. 2015. С. 185-209.
308. Тимошенко Л. Резиденція Київських митрополитів в Радомишлі на Київщині // Архів Української Церкви. Серія 1. Дослідження. К., 2011. Вип. I. Історія унії на Київщині 1596-1839 років. С. 239-240.
309. Тимошик М. Історія видавничої справи. К., 2003.
310. Титов Ф. Очерки по истории русского книгописания и книгопечатания. Вып. 1. Русское книгописание XI–XVIII в. в. К., 1911.
311. Тиховский Ю. Мнимая типография монастыря (с к. XVI до 1-й четв. XVIII в.) // Киевская старина. 1895. Т. 50. № 7-8. С. 1-35; № 9. С. 248-281.
312. Тітов Хв. Матеріали для історії книжкової справи на Вкраїні в XVI– XVIII вв. // Всезбірка передмиви до українських стародруків. К., 1924.
313. Торжество історичної справедливості. Львів, 1968.
314. Трипольський М. Древние волыньские типографии и их издания. Житомир, 1892.

315. Троцкий П. Типография Киево-Печерской лавры // Труды Киевской духовной академии. 1865. №6.
316. Туркевич В. Из истории Почаевской обители // Волынские епархиальные ведомости. 1897. № 33–35.
317. Ульяновський В. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Середина 15 — кінець 16 ст. К., 1994. Кн.1-2.
318. Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. 1871.
319. Федак С. Почаївське видання «Политика свецкая» (1770) про мовний етикет // П'ята наукова конференція Терноп. держ. техн. ун-ту (24 – 26 квітня 2001 року). Тернопіль, 2001.
320. Федак С. А. Спостереження над сакральною лексикою у Почаївському збірнику «Науки парохіальнія» (1794) // Наукова конференція «Християнство й українська мова» (Київ, 5 – 6 жовт. 2000 р.). Львів, 2000. С. 157–164.
321. Федак С. Українська літературна мова на Волині у XVIII ст. (фонетика та морфологія почаївських стародруків): автореф. дис... канд. філол. наук. К., 2004.
322. Федорів Ю. Замоїський Синод 1720 р. // Богословія. Випуск 35. 1971. С. 5 –71.
323. Фоменко Д., Цинковська І., Юхимець Г. Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII – XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. К., 2014.
324. Франко И. Галицко-русский «savoigr vivgre» // Киевская старина. К., 1891. Кн. 2. С. 282–289.
325. Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході : вступ до студій над «Богогласником» // Зібрання творів у 50-ти томах. К., 1983. Т. 39. С. 126–143.
326. Хаварівський В. Архів Почаївського монастиря як джерело історичної правди // Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу. Тернопіль, 1995. С. 54–57.

327. Хіхляч Б. Уніатська церква на Поділлі (1700-1840 рр.): віхи історії та соціокультурний портрет. Вінниця, 2015.
328. Хіхляч Б. Уніатська церква на Поділлі в українському соціокультурному процесі XVIII ст. Автореф. дис. канд. іст. н. К., 2010.
329. Хойнацкий А. Воспоминание о святых угодниках Киево-Печерской Лавры, изъ среды которых вышли блаженные иноки, основавшие обитель Почаевскую // Волынские епархиальные ведомости. 1884. № 9 -12.
330. Хойнацкий А. Воспоминание о явлении Божией Матери на горе Почаевской ради избавления Почаевской обители отъ нападения турок и татар 23 июля 1675 года, и об устройении особаго храма в память этого события на горе Почаевской 23 июля 1875 года // Волынские епархиальные ведомости. 1876. № 17.
331. Хойнацкий А. Западнорусская церковная уния в ее богослужении и обрядах. К., 1871.
332. Хойнацкий А. Из воспоминаний и заметок бывшего послушника Почаевской Лавры при базилианах // Волынские епархиальные ведомости. 1873. № 17.
333. Хойнацкий А. Историческое сказание о святой чудотворной иконе Почаевской Божіей Матери. М., 1873.
334. Хойнацкий А. К истории последних времен Почаевской Лавры. Высокопреосвященнейшие архиепископы Волынские Димитрий и Тихон, и нынешний владика архиепископ Палладий в звании священно-архимандритов Лавры и их труды и деятельность на пользу Лавры // Волынские епархиальные ведомости. 1885. № 28-29.
335. Хойнацкий А. Лавра Почаевская. Краткий исторический очерк по поводу исполнившагося 50-летия со дня включения Почаевской обители в число православных Русских Лавр, 13 октября 1833-1883 года // Волынские епархиальные ведомости. 1884. № 4-5.

336. Хойнацкий А. Описание Почаевской Успенской лавры. Почаев, 1892.
337. Хойнацкий А. Повесть историческая о святой чудотворной иконе Божией Матери почаевской. Почаев, 1883.
338. Хойнацкий А. Почаевская Успенская лавра. Историческое описание. Испр. и доп. Г. Я. Крыжановским. Почаев, 1897.
339. Хойнацкий А. Православие и уния в лицах, как преподобный Иов, игумен Почаевский, и глаголемый униатский святой, Иосафат Кунцевич, в качестве представителей своих церквей, как земляки и современники // Труды Киевской духовной академии. 1882. № 8.
340. Хойнацкий А. Святая чудотворная икона Божией Матери Почаевская, как памятник векового общения нашего с Южными Славянами // Волынские епархиальные ведомости. 1877. № 16.
341. Хойнацкий А. Святая чудотворная икона Божией Матери Почаевская на Афоне. О бывшем от нея знамени и о новосоздаемой Богородичной Почаевской церкви на горе Афонской // Волынские епархиальные ведомости. 1879. № 14.
342. Ціборовська-Римарович І. Бібліотека у дзеркалі стародруків: образ, джерела, факти // Бібліотечний вісник. 2017. № 5 (241). С. 27-36.
343. Ціборовська-Римарович І. Луцький і Острозький єпископ Греко-католицької Церкви Сильвестр Любенецький-Рудницький (1712/13–1777) і книги: маловідомі факти та їх інтерпретація // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Луцьк, 205. Випуск 11. С. 129-142.
344. Ціборовська-Римарович І. Маргінальні записи стародруків із книгозбірень католицьких монастирів XVI – XVIII ст. на етнічних українських землях як джерело до історії формування монастирських бібліотечних фондів // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. К., 2010. Вип. 28. С. 266–287.

345. Чеховский В. Киевский митрополит Гавриил Банулеско-Бодони (1799-1803). // Труды Киевской духовной академии. 1904. №.7.
346. Чуйко О. Роль Чину св. Василя Великого у розвитку культурно-мистецького життя Західної України XVIII століття // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2006. № 12. С. 148-157.
347. Шамрай М. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15 – 17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Каталог]. К., 2005.
348. Шевчук В. Почаївський культурний осередок XVIII – початку XIX століття // Україна. Наука і культура. К., 1996. Вип. 29. С. 149–156.
349. Шереметев С. Лавра Почаевская. М., 1909.
350. Шкраб'юк П. Монаший Чин отців василіян у суспільно-культурному житті України : Автореф. дис. д-ра іст. наук. Л., 2007.
351. Шпак О. Почаївські ксилографічні естампи середини XVIII – початку XIX ст. у київських збірках // Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали 10 міжнар. наук. конф. Луцьк, 2003. С. 25–28.
352. Щеглова С. «Богогласникъ». Историко-литературное исследование . К., 1918.
353. Щурат В. Із студій над почаївським Богогласником. Л., 1908.
354. Щуровский А. До питання про початки Почаївської друкарні // Записки Наукового товариства Тараса Шевченка. Л., 1895. Т. 7. С. 2–3.
355. Юріна Л. Напрестольні Євангелії XVI–XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: каталог. К., 2005.
356. Юхимець Г. Мідьорити Йосипа Гочемського // Відлуння віків. № 1. 2006. С. 61–64.

357. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К., 2005.
358. Яковенко Н. У пошуках Нового неба: Життя і тексти Йоаникія Галятовського. К., 2016.
359. Яковенко Н. Творення локальних «просторів віри»: топографія і соціальна стратиграфія паломництв в Україні XVIII століття (за книгами чуд Почаївської та Охтирської богородичних ікон) // Записки товариства імені Шевченка. Т. ССLXXI: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2018. С. 209-230.
360. Bandtke J. *Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkiem Xęstwie Litewskim*. Kraków, 1826. T. 2. S. 54–59.
361. Bieńkowski L. *Organizacja kościoła wschodniego w Polsce*. «Kościół w Polsce». Kraków, 1969. m 2. S. 781– 049.
362. Borkowski Z. *Historiografia Św. Jacka*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.jacek.iq.pl/historiografia-sw-jacka/73-historiografia-sw-jacka>.
363. Brogi Bercoff G. *Does a Literary Canon of Ukrainian Baroque Literature Exist?* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3152/Brogi-Ukma-revised.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
364. Brogi Bercoff G. *Constructing Canons: Ruthenian Literatures of the 17th-18th in Plurilingual Context // Contributi italiani al XV Congresso internazionale degl slavisti: Minsk 20-27 agosto 2013*. Garzaniti M., Alberti A., Perotto M., Sulpass B. Firenze, 2013. P. 251-273.
365. Getka J. *Prosta mova konca XVIII wieku Jezyk ‘Nauk Parafialnych’ (Poczajow 1794)*. Warszawa, 2012.
366. Getka J. *U progu modernizacji ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie xviii wieku*. Warszawa, 2017.
367. Korzeniowski Ap. *Klasztor w Poczaiowie*. Tygodnik ill. 1862 r.

368. Likowski E. Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku. Poznań, 1880.
369. Lorens B. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780. Rzeszów, 2014.
370. Lorens Beata. Inwentarz biblioteki archimandrii bazylianskiej w Uniowie z 1789 r.// *Hereditas Monasteriorum*, vol. 2, 2013, s. 253-269.
371. Lorens B. Redukcja mmonasterow w Prowincji Koronnej Zakonu Ruskiego sw. Bazylego Wielkiego w latach 1744-1780.// *Hereditas Monasteriorum*, vol. 8, 2016, s. 65-134.
372. Lühr G. Die Matrikel der päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578-1798. Braunsberg, 1925.
373. Nieć J. Drukarnia klasztoru oo. bazylianów w Poczajowie // *Przegląd biblioteczny*. Kraków, 1936. IX. S. 229–234.
374. Nieć J. Drukarstwo na Wołyniu // *Oriens*. 1936. 4. S. 147–150.
375. Obrona Poczaiowa 1675. Przyiaciol dom. Lwow, 1857 t. VII.
376. Pidłupczak-Majerowicz M. Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu. Warszawa ; Wrocław, 1986. 271 s.
377. Poczaiow z byłym zakonem I koscoilem o. o. Bazylianjw” Boleslaw z Ukrainy. Tyhodnik ill. 1866 r. XII.
378. Poczaiow” Pczyjaciol dom. Lwow. 1857. VII.
379. Poczaiowski monastyr” Warszawski dzienik. 1869.
380. Rewski Z. Zabytki artystyczne Lucka. Ziemia, 1937, № 11, 12.
381. Sakal I. “Teraturgema” by Afanasij Kal’nofoyski: The problem of Inter-Confessional Borrowings. Budapest, 2012. [Електронний ресурс].Режим доступу: http://www.etd.ceu.hu/2012/sakal_ievgeniia.pdf.
382. Thieme U. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. Leipzig, 1907–1950. Bd. 1–37.
383. Tylavskyi I. Monasterio di Počaiv. La sua tipografia e le sue edizioni // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*. 1983. Vol. 4 (10). S. 239–249.

384. Wawryk M. De studiis philosophico-theologicis in provincia Rutheno Ucraina OSBM s. XVIII eorumque manualibus // *Analecta OSBM. Romae*, 1971. Ser. II. Sec. II. Vol. VII (XIII). Fasc. 1-4. S. 85-113.
385. Wereda D. Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku. Siedlce-Lublin, 2013.
386. Witkowski W. Uwagi o poezji Ukraińców i o Bohohlasnyku z r. 1790. // *Zeszyty Naukowe KUL. Lublin*, 1982. № 2-4.
387. Wojnar M., OSBM. Basilian missionary work – missionaries and missions (XVII– XVIII) // *Analecta OSBM, Sectio II. Vol. IX. Romae*, 1974. P. 95—110.
388. Wołyński W. Spis klasztorów unickich w województwie Wołyńskim. Kraków, 1905. S. 72-82.
389. Zubrzycki D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi. Lwów, 1836.

Додаток А. Список опублікованих праць за темою дисертації

Публікації, що розкривають основні результати дисертаційного дослідження

1. Бочковська В.Г. Створення каталогів друкарень Почаївського Успенського й Унівського монастирів за колекцією стародруків музею книги і друкарства України: проблеми, завдання, перспективи // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2007. Вип. 19. С. 230–241.
2. Бочковська В.Г. Почаївський духовний осередок в історії та культурі українського народу // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: українознавство. Вип. 13. 2008. С. 21–25.
3. Бочковська В.Г. Історія Почаївського монастиря у візитаціях XVIII – першої чверті XIX ст. // Рукописна і книжкова спадщина України. 2009. Вип. 12. С. 70–79.
4. Бочковська В.Г. Почаївський духовний осередок як чинник згуртування українців XVIII – початку XIX ст. // Українознавчий альманах. Випуск 22. 2017. С. 77–82.
5. Бочковська В.Г. Почаївський видавничий осередок в культурній спадщині українського народу XVIII – початку XIX ст. // Етнічна історія народів Європи. Вип. 54. 2018. С. 56-63 (Index Copernicus).

Публікації в іноземних виданнях

6. Бочковская В. Г. Создание каталогов старопечатных книг Музея книги и книгопечатания Украины // Федоровские чтения. М., 2007. С. 285-296 (у співавт., автор. внесок 0, 5 д. арк.).

7. Бочковська В.Г. Від Києва до Почаєва: зв'язок друкованого слова через державні та релігійні перепони // Віртус. Вип. 20. Київ-Монреаль, 2018. С. 88-92.
8. Бочковська В.Г. Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря XVII-початку XIX ст. крізь призму візитаційних актів, архівних документів, каталогів, сучасних досліджень // Матэрыялы XV Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў. Мінськ, 2019. С. 74-81.

**Публікації, що додатково розкривають результати
дисертаційного дослідження**

9. Бочковська В.Г. Книга як чинник культурної єдності (на прикладі почаївських і львівських друків) // Український досвід спільнотного згуртування. К., 2006. С. 270-276.
10. Бочковська В.Г. Поведінка духовенства та підданих Почаївської лаври в контексті переходу монастиря з унії в православ'є 1831 р. // Поведінкові типи в українському соціо-культурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій. К., 2007. С. 139-145.
11. Бочковська В.Г. Створення каталогів Почаївської та Унівської друкарень // Могилянські читання. К., 2006. Ч.2. С. 17-28.
12. Бочковська В.Г. Лицьова Біблія Клауберів // Могилянські читання. К., 2007. С. 464-471.
13. Бочковська В.Г. Нововіднайдені почаївські сакральні пам'ятки в колекції Музею книги і друкарства України // Могилянські читання. К., 2008. С. 150-153.
14. Бочковська В.Г. Рідкісна гравюра на шовку «Почаївська Богородиця з чудами» в збірці Музею книги і друкарства України // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Луцьк, 2008. С. 152-154.
15. Бочковська В.Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII –XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України. К., 2008. 359 с. (у співавт., автор. внесок 10 др. арк.)\

16. Бочковська В.Г. Століття почаївського друку (до 275-річчя виходу першої книги Почаївської уніатської друкарні) // Українознавство – 2009: Календар-щорічник. К., 2008. С. 134-139.
17. Бочковська В.Г. Малодосліджені сторінки в історії Почаївського монастиря // Друкарня Почаївського Успенського монастиря: зб. наук. праць. К., 2011. С. 125-138.
18. Бочковська В. Г. Зібрання українських стародруків XVI-XVIII ст. Київ, 2012. 479 с. (у співавт., автор. внесок 15 д. арк.).
19. *Historiae biblicae Veteris et Novi Testamenti* (Історія Біблії Старого і Нового Заповіту). Аугсбург [1747 – 1757]. Автор проекту, упорядник, автор передмови В.Г. Бочковська. Факсимільне видання. К., 2015. 395 с.

Додаток Б

Особовий склад чернечої братії Почаївського монастиря за візитацією 1739 р.
(мовою оригіналу - польська)

ДАТО, ф. 258 оп. 3 спр. 1199, арк. 5-6 зв.

Wizyta Monasterya Poczajowskiego Roku 1739 ... 23 gbris

Fratres Professi

Ch Metrofan Sozanski Lat 23: ma od wziecia Habitu lat dwie Syntacticus y po Rusku Malarstwa uczysie Spowiadal sie blisko tydzien temu.

Ch Tadeusz Zaluski Lat 30 habit bral w Poczajowie od lat dwoch. Slusarz z Ostroga miał zone y dziecie iedno u Matki Zony zostawil, po rusku umie spowiadal sie tydzien minel, dac mu chlopca do nauki.

Ch Onofrius Mizecki Lat 27 w habicie lat 4 w Poczajowie w Trapezie usluguie y do Ogrodu Sposobny Troche po Rusku nauczy sie Spowiadalsie niedziel iest dwie

Ch Justyn Kosowicz lat 42 Professie czynil tego Roku Philosophus w Palestrze byl w Trybunale y po Rusku spowiadalsie niedawno prosil ut ad Ordines promoteatur

Dyakoni

W B Gabriel Draczewski Lat 23 w habicie lat 3 y (bral) W Poczajowie Rusak y po polsku, w drukarni zostaie [...] Sie iz Crzywde mieli Swieccy ktorzy Uciekli y Zakonnikow [...] y w drukarni Crzywdasie dzieje klaszorni.
Spowiadalsie na S. Pokrowe utyskuie iz ma wielky prace

W B J [...] Lipowicz lat 26 w habicie lat 2 Dyakon Rhetor y po Rusku y Jntroligatorstwie umie spowiadalsie w Niedziele [...] Alimpi czassem podpiussy jego y Chlopcy ziego Okazyi sponciekali

W B Josafat Krasilowicz lat 30 w habicie Lat 4 Dyakonem lat 2 Krawiectwo umie a X Szarsz [...] Trzyma ktory [...] Zakonnika. Spowiadalsie iuz tydzien wziel dwoie koni onemu X starszy y xiegi

W B Samuel Koncewicz lat 28 w habicie lat 3. Zycer (складальник) y Rusak y gramatyk spowiadalsie tygodni 4. Kaplanem Gydz mezy czy Sobie ma defekt iuz krwia [...]

W B Adrian Romaczewski lat 21 Poczal Professa tego Roku Rusak y polsku; w Zakrystyi poslugue. Spowiadalsie przed tygodniem

W Prokla Kupyłowicz lat ciruiter 8 ze Lwowa, w habicie lat 28 Kaplanem lat 24

W O Modest Czarniawski lat 25 w habicie lat 7 Kaplanem 3 [...] Roku Rusak y po polsku Malarstwo robi spowiadalsie czesto

W O Taraziusz Popielnicki lat 37 w habicie lat 18 Kaplanem lat 16 w Milczu habit bral lat 2 w Poczaiowie Spowiadalsie przed dwoma niedzielami, Rusak y po polsku, ukarzassie iz Vestitus non provid[...], o forme pytaisie

WO Sergius Glowacki lat 28 w habicie lat 8 Poczajo Professiu Kaplanem tego Roku w Drukarni Litery Sklada Rusak y po polsku o Forme pytaesie

WQ Alimpi Liskowski lat 29 w habicie lat 6 Kaplanem Lat 3 Do drukarni dla korrekty w Ruszczysznie przydany Bakalarzem bywal Spowiadalsie przed tygodni [...] Tarazy za Brama wychodzi bez licenzii Za Sluzebniki ieden wszystkie pieneiedze oddano y komu Co darowano pytaesie

WO Metrofan Strukowski Lat 50 w habicie ktory wzial Tuminie Lat 24 w Krechowie Lat 2 Kaplanem Lat 19 Rusak y po polsku troche

WO Tomasz Drohynicki lat 29 w habicie w Poczajowie lat 12 Kaplanem lat 2 do Zakrysty; Sposobny y do schowania (widlywania) wosku Rusak, Zakrystyanem iest

WO Porfiry Gurnicki lat 28 w Zakonie w Poczajowie lat 8 Kaplanem tego roku po Rusku y po polsku, do Drukarni Sposobny , Ekonomomiest blisko roku powiedzal iz dwa tysiace mial w swoich [...] ktore zarobiono na wotach a percepce tylko polozono 1080

WO Jona Sulatycki lat 86 habit bral na Stolicy Moskiewskiej lat 59 tamze poswiecony od Patryarhy Jakowa na Dyakony od Adriana na Prezbitery lat 20 iak w Poczajowie, trzeba aby mial do poslugi Nowiciasza. Z Kijowa przyiechali Josaf y Samuel

Novicyi

1. Paisy Grzybowski z [...] Po Polsku y po Rusku umie y do rzniecia sposobny [...] Do Drukarni w Noviciat 21 gbris Roku 1738
2. Dyonizy Szereghowicz lat 24 od Zbaraza po rusku y po polsku umie do Drukarni aplikowany
3. Nicifor Ftedynski lat 30 z Wilki z Rusi nie umie tylko Czesoslowiec do Piekarni aplikowany [...] Habit bral 21 bris 1738
4. Pantaleon Dembicki Rhetor 5 annorum a Nativitte 23 Premisliensi terra de Lezayski 13 Mai 1739
5. Hilarion Tyniewski lat 38 Rhetor, wziat habit 6 Junij ex terra Premislinsi ?
6. Basyli Hromaczewski lat 22 habit wsial 9 aug 1739 Rhetor Volhynensis Palatinatas
7. Pawel Zaluski lat 22 Pacta circa 19 bris 1739
8. Bonifacius Goralewski lat 29 Pacta eodem tempore habitum
9. Nareis Lobkowski lat 21 Ruthenus et Polonice legit eodem tempore habitum
10. Hregazy Koncewicz lat 22 eodem tempore habitum cum Bonifacius Polonice et Ruthenus tegoz donios iż B. Dembicki do Bednarki, y z niewiastami zartowal w Bramie

Justyn Nalonski Magister Noviciorum lat 46 w zakonie lat 15 w Hoszczy bral habit Kaplanom 14 (19) Theologas Moralis et Rhetor, w Poczajowie tego roku

Додаток В.

Реєстр працівників Почаївської друкарні за 1743-1744 pp.

ДАТО, ф. 258 оп. 3 спр. 1199, арк. 1-7.

Regestr Czeladzi Zostaiacey tak w Klasztorze, na Folwarku iako tez w Komnatce Oraz y Pasiecznikow Spisany Roku 1743 Dnia 4 ta gbris.

Czeladz w Klasztorze Znayduaiaca sie w Roku 1743

W Drukarni

Gregorz Zborowski temu sie od sztuki placi

1743

Gregorz Krzywicki temu sie od sztuki placi a 18 gbris wziol podeszwy do butow

1743

na respekcie

Bazyli Osnikowski De 16 bris vs: Wziol Zupan nowy Sukienny, Plutna Arszynnow 8 buty nowe. Kuntыз blekitny falendyszowy

Anno 1744 a Die 29 Julij vs postanowil sie na pieniedz ten ze Bazyli Osnikowski Zycerz ma musie na Rok dae Zlt 120 [...] Sto dwadziesci ato nato No funtusz frencuzskiego Sukna Zlt 40 na Zupan Zlt 30. Na pas Zlt 10 Na Czapke Zlt 10 Na Chusty Zlt 10 Na Spodnie Zlt 8 Na potrzeby Tego iakowa Zlt 6 Do tego Zoltych butow, darowizny na Boze Narodzenie y ... par dwie, Czarnych butow z Wejtyawia par trzy na Rok. Zalecasie [...] plac 15 (wziol buty Czarne Nowe ...)

Арк. 2 зв.

Grzegorz Zmur na respekcie, 16 bris Wziol Zupan Sukienny Plutna 6 buty nowe

Jwanko Pliszycki Chlopiec eadem die wziol Plutna Arszynnow 6 y Die 8va bris buty wziol nowe

Jasko Siklinski Chlopiec eadem die Wzial Plutna Arszynnow 6 Konopnego y przy szycie

Paropcy

Арк. 6 3В.

Jwan Cymbaluk Zaczol w Drukarni do pitek Rok 20 bris 1744. Solarium mu sie należy iako sie Clopcem daie folwarcznym. Wziol buty nowe 17 gbris. 10 Aprilis 1745 Zupan Niebieski Nowy 15 July: 1745. Wziol Jwanko na paie chusty na Fartuszek plotna arszynow [...]

Арк. 7

Semenko Kacianiuk Solarium iako y pierwszemu

Tenze zaczyl Rok 1744 w Drukarni [...], ie 20 Junij 1744. Solarium ma sie należy, jako sie chlopcem dwie folwarecznym Wzial ie 5 Julij plotna Arszynow 5. y Na fartuszek pultora Arzyna. 17 bris Wziol Buty Nowe 10 Aprilis Wziol Zupan Niebieski Nowy y buty 5 Julij 1745 Wziol plotna na paie chust y na fartuszek arszynow pulsoidma.

Додаток Г.

Витяг з візитації Почаївського монастиря від 16 травня 1799 р. (в перекладі з польської мови українською).

ІР НБУВ, ф. 231 оп. 1, арк. 304 зв. – 315.

Візитація Почаївського монастиря закону св. Василя Великого, розташованого у Волинській губернії Кременецького повіту, через мене єпископа уніатських церков Луцького Стефана Левинського. Року 1799 місяця травня 16 дня почата, і наступними днями проведена.

Через лист наш від 8 лютого цього року даний означеному законному згромадженню монастиря того Почаївського передмова візитації [...] відповідним чином оголошена, відвідав наперед церкву, а в ній Великий і інші вівтарі святості, оздоби, і начиння церковне до служби Божої. Потім переглянув поданий мені реєстр законників (монахів), те згромадження складаючих, і з кожним окремо в келії приймав свідчення про стан монастиря, так і щодо виконання ченцями своїх обов'язків, так і щодо фондушу, і відповідальні за ці обов'язки говорили, з якого дослідження [...] стан монастиря виявився таким.

Церква цегляна нова з хрестами під титулом св. Трійці Вознесіння Богородиці чудової архітектури, з великим куполом, спертим на опорні стовпи, пропорційно вгору піднесена, багато світла дають вікна, [...] і двома [...] вежами оздоблена; поруч з навою з обох сторін каплиці, на два поверхи, рядами стовпів оформлені – в нижньому склепінні тих каплиць є 6 овальних отворів, на верхньому поверсі залізними ганками оперезані, даючи перспективу з верхніх до нижніх каплиць. [...].

Церква та з фундаментом була закладена 1771 р., а в 1791 р. завершене будівництво стін, поверхів, і закінчене покриття даху мідною бляхою, всередині ще очікується оздоблення, довжина 100 локтів, шириною 60 локтів. [...]. Має великий різьблений вівтар, але ще не мальований, в якому тумба довжиною 2,5 локтів і 4 дюйма, шириною 1 лікоть і 9 дюймів, на ці дні, міддю позолочена, срібними квітами оздоблена і позолоченими Цифрами: з яких одна вгорі виражає ім'я Марія, [там же] міститься Чудотворний Образ Божої Матері, на правій руці П. Ісуса пестуючи Римськими Коронами від папи Климентія XIV присланими, в році 1773 коронований. Образ той на дереві мальований, довжиною 11 дюймів, шириною 9 дюймів, поле [...] мідним позолочене в довжину 17 дюймів, в ширину 12 дюймів [...], в рамках срібних. На місці іконостасу два Образи один Ісуса Христа справа, Богородиці з лівої сторони на своїх постаментах. [...]. Бічних вівтарів ще немає, їх заступають

менши [архітектурний елемент католицького храму], які перенесені з колишньої старої церкви, а тих по правій стороні є 4 з образами Вознесіння Богородиці, Розп'яття Ісуса Христа, св. Миколая і св. Онуфрія; по лівій стороні [...]; з Образами Св. Трійці, Св. Василя, Св. Варвари, Св. Йосафата.

Справа від входу, під першою колоною є слід стопи Найсвятішої Діви Марії, чудотворно з'явлений. [...].

[...] з волі фундатора утримується тут Капела яка щоденно [грає], а в дні недільні і святкові великі твори відіграє.

Хор музичний в звичайному місці [знаходиться] [...]. Містить орган в хорошій формі досить величезний, при якому знаходиться 6 скрипок, 1 квартвіола, 1 баседла (бандура), 5 кларнетів, 4 [...], 4 гобої, 4 труби, 4 валторни, 2 фаготи, 2 [...].

Амвонів і сповідалень нових ще немає, на місці яких містяться старі сповідальні з колишньої церкви перенесені. Лавок нових дубових акуратно в наві при колонах поставлених 14. Такі самі лави біля великого вівтаря поставлені, де хор законників – 10. Вхідних дверей з [фасаду] церкви 3, від пресбитерії до закрестії 4. Вікон всіяких, в куполі, наві, каплицях, пресбитерії, [...], у вежах, більших і менших, різної форми, і фігури – 139. [...].

[Згори на церкві] є хрести залізні з пуклями [...] мідними під вогонь позолочені – 5. А на двох згаданих вежах Хрест залізний на кшталт Гербу фундатора Пилява малярським золотом золочені - 2. На одній з цих веж міститься великий годинник, який відбиває чверті і годину.

Вхід до тієї церкви дає Галерея [...]. В стіні північній тієї Каплиці під церковною мансардою, міститься великий отвір, який веде до [...] Печери в скелі, в якій пристойно утримуваній, спочиває тіло слуги Божого Велебного Іоанна Йова Заліза, чину св. Василя Великого професа каплана, шанованого в його святості в Почаєві, померлого 150 років тому. Тохи вище по ліву руку під церквою є невеликий склеп [...], до якого вхід є з церкви по сходах, і двері на платформі [...] при каплиці св. Йосафата. В тому склепі з волі місцевого фундатора п. Миколи Потоцького, воєводи Белзького і кавалера Мальтійського Ордену. [...] нижче є ще Каплиця, в якій є Образ Розп'яття Ісуса, і в ній часом відправляється поховальна служба. За версту на схід від монастиря, на рівнині є Каплиця на тому місці, де стояла шопа при коронації Образу Почаївської Богородиці, восьмигранно мурована, до якої алея, висаджена липами, [...], яка дає чудовий вид з гори Почаївської. В тій Каплиці під час річниці Коронації Образу здійснюється хода і богослужіння.

Срібло і інші церковне начиння.

На образі чудотворному Богородиці корон, оздоблених дорогоцінним камінням, срібних – 2. З них одна Богородиці, друга Ісуса, голови вінчаюча. Корони дві менші [...] Ватиканські по одній до кожного приколоти. Шати (сукенка) з перлів, прикрашені рубінами і чеськими діамантами і, на шатах срібних перли. Нагорі [ікони] є орден Білого Орла срібний з діамантами і рубінами. [...]. Євангелій в срібро оправлених великих і більших – 5. Вотивів срібних і позолочених, різних розмірів при образі Почаївському – 293. [...]. Містилися мощі св. Варвари, дерево Христа, мощі св. Якуба перського мученика. [...]. Хоругв [...] старих – 4. [...]. Церковного начиння католицького обряду в різних кольорах в квіти золоті і стрібні – 10. [...].

Портрети і образи церковні.

Портрет великий Миколи Потоцького фундатора в позолоченій рамі – 1
Образ великий, який виражає Історію атаки турків на монастир, старий і новий – 2
Образов і образків мальованих різних старих і нових, під склом і без, в рамах, рамках і без, в закрестії і в церкві крім вівтарних – 30.

Книги Церковні і Хорові.

Євангелій без срібла – 2. Апостолов – 2. Службників Руських – 16. Місалов латинських – 2. Требників – 4. Акафістів – 2. Міней на цілий рік – 7. Октоїхів – 6. Тріодей пісних – 6. Тріодей цвітних – 6. Часословів – 8. Псалтирів – 2. Ірмологіонів до співу – 5. Трифологіон вел. – 1.

Дзвінниця тієї структури [...] ще недобудована, дзвони тим часом на дерев'яній [дзвінниці] перед монастирем стоячій висять: з тих один великий важить 217 каменів, другий менший важить 54 камені, третій ще менший важить 38 каменів, четвертий, який в усі дні на кожну службу дзвонить, найменший. Крім тих дзвонів на дзвінниці поховальній 3 і в монастирі також 3. [...].

Монастир з двох поверхів [...] ще не до кінця побудований. Два крила, на схід і на захід тягнуться від головного храму [...]. Монастир той [...] має в собі наступні приміщення.

На нижньому поверсі Каплиця зимова – 1, кухня з кімнатою, [...], і пекарня - 5, приміщення для виготовлення свічок, склад воску і свічок,

Аптека, при ній Ізба Аптечна чи Лабораторія – 2. Келій подвійних – 2. Для однієї особи – 12. На верхньому поверсі Келій подвійних – 4, для однієї особи – 16. Всього келій для проживання – 34.

Зала – 1. [...].

Там же на верхньому поверсі – Новіціат, де знаходяться наступні помешкання Келія подвійна магістра Новіціїв – 1, Келій для новіціїв – 3.

Загальне помешкання – 1. Роздягальня – 1. В західному крилі монастиря Рефлектаж – Трапезна [...].

У східному крилі міститься Друкарня, яка займає внизу 4 приміщення, а на верхньому поверсі – склад Друкарні – 1.

Бібліотека і Архів не мають ще належного місця, тим часом займають дві келії на верхньому поверсі.[...]. Під монастирем вибудовані три склепи (льохи) для зберігання консервації і подуктів.

Бібліотека монастиря (окремий додаток).

Згромадження Почаївського монастиря

Суперіор – Амброзій Гнатович – 62 р. від народження, 30 років в чернецтві, 13 років проживання в Почаївському монастирі

Екс-провінціал – Василій Роговський – 66 – 44 – 3

Вікарій – Гедеон Дунаєвський – 47 – 20 - 9

Професор теології – Амброзій Ридошевський – 57-34-5

Магістр Новіціата Еміліан Серкіжовський – 47-27-8

Емерит Марціан Демушевський – 66 – 44 - 14

Цензор друку Валеріан Сеницький – 66 – 42 – 15

Сповідник Назарій Коттоні – 68 - 48 – 18

Сповідник Луціан Стебельський – 50 – 30 - 5

Проповідник на свята Марцель Дичаковський – 44 – 19 - 4

Проповідник недільний Яков Гарасевич – 46 – 24 – 1

[...] Фауст Скшибинський – 54 – 34 - 17

Дозорець Друкарні Порфирій Гачевський – 37 – 9 - 7

Професор монастирський (закону) Ієронім Гурін – 44 – 23 – 4

Інвалід ксьондз Панкратій Дзюбинський – 69 – 45 – 13

Кассір ксьондз Ісак Белагевич – 53 – 22 - 19

Екклесіарх Ієроним Вотчинський – 45 – 19 - 18

Інвалід ксьондз Лаврентій Данілович – 75 – 47 – 47

Інвалід ксьондз Ісихій Гловацький – 67 – 37 – 29

Уставник 1 ксьондз Никодим Грабовський – 47 – 26 – 8

Уставник 2 ксьондз Патрисій Козубовський – 64 – 37 – 8

Економ Паісій Юзвінський – 63 – 25 – 3

Інвалід ксьондз Есануель Лаховський – 71 – 20 – 20
 Інвалід ксьондз Ісихій Гловацький – 64 – 39 – 26
 Інвалід ксьондз Софроній Глуховський – 39 – 18 – 18
 Регент музики Макарій Озаревич – 42 – 14 - 14
 [...] музики Марцел Чарнецький – 31 – 14 – 14
 Парох Луціан Козачевський – 38 – 20 – 1
 Дозорець друкарні Порфірій Гачевський – 37 – 9 – 7
 Дозорець садів Пафнутій Фіалович – 43 – 14 - 14
 Маляр Феофілакт Заремба – 32 – 12 – 12
 Дозорець роздягальні Ферапонт Ігнатковський – 38 – 9 - 9
 Хораліст Ізидор Лавровський – 56 – 27 - 2
 Професор Класу 2 – Сильвестр Сухоставський – 36-7-3
 Хораліст – Марціан Савицький – 28-5-5
 Професор 2 класу – Сильвестр Суховський – 36 – 7 – 3
 Дозорця [...] Томаш Днмчинський – 34 – 8 – 8
 [...] Феофан Рожановський – 30 – 7 – 7
 Хораліст Марціан Савицький – 28 – 5 - 5
 Професор 1 класу Ювеналій Дичковський – 28-4-4
 Диякон дозорець шпиталю Йозеф Варош – 34-10-10
 Диякон [...] Гліцерій Шаблінський – 31 - 8 - 8
 Диякон Іларіон Вороницький – 28 – 6 - 6
 Диякон учень риторики Йозеф Бекешовський – 28-8-5
 Диякон учень риторики Арсеній Борисович – 24-5-5
 Диякон учень риторики Домеціан Паєнковський – 25-4-4
 Диякон учень риторики Теодор Светланський – 26-4-43
 Диякон уставник в закритті Йосафат Сечинський – 26 – 6 – 6
 Диякон дозорця фабрики Феофан Максимінський – 33 – 4 – 4
 Професор математики Граціан Мікулинський – 34-10-2
 [...] учень риторики Януарій Оберський – 23-5-5
 [...] Салюстій Любчинський – 27 – 4 – 4
 Профес [...] Павлін Гошкевич – 52 – 26 – 26
 Профес трапезний Мойжец Радзійовський – 55 – 31 – 11
 Профес слюсар Аркадій Шаблій – 50 – 21 – 6
 Профес інвалід Афанасій Конський – 52 – 27 – 14
 Профес інвалід Йованицій Кушанський – 65 – 41 – 18
 Профес [...] Єрофей Чарковський – 43 – 6 – 6
 Профес хораліст Симеон Маларський – 39-4-4
 Профес інвалід Самуель Пьоновський – 51 – 28 – 6
 Профес інвалід Ферапонт Попель – 61 – 35 – 11
 [Загалом 60].

Новіції

1. Боніфаций Скочковський - 51
2. Юстин Рушковський – 32
3. Корнелій Котковський – 20
4. Йоахим Куйчинський – 21
5. Іллідий Брагєвський – 24
6. Гераклій Смоковський – 25
7. Касьян Волчинський – 24
8. Іпполіт Новицький – 31
9. Яков Качоровський – 29
10. Тарасій Пенлєвіч - 22
11. Ієронім Дворницький – 36
12. Мефодій Павловський – 19
13. Йозеф Романовський – 23

[...]. В тій парохії чоловіків до сповіді здатних - 276. Жінок до сповіді здатних – 260. Чоловіків до сповіді не здатних - 73. Жінок до сповіді здатних – 78.

Монастир той має Друкарню з чотирма верстатами. З давніх часів заснована. Привілеями найясніших Королів Полських утверджена: яка видає твори Руським названим Церковним, Польським і Латинському діалектах.

Утримує цей монастир школи світські з трьома професорами, які дають лекції з російської, німецької і латинської мов з письмом; також з Арифметики, геометрії, і географії. В зв'язку з моровою заразою кількість учнів значно зменшилася до 40 осіб.

Шпиталь утримує з милосердя ближнього старих і калік [...] на ялмужну зібрану від люду. Існує десь років 30 від отримання фондушу Миколи Потоцького воєводи Белзького. Утримує 10 старців. [...] Зі своєї кухні дають їжу, з Аптеки ліки, а також одяг. Будинок для шпитальних старців знаходиться при в'їзді до монастиря зі сходу. Також по іншій стороні при в'їзді – другий будинок менший з двома приміщеннями для хворих убогих.

На південній стороні монастиря офіцина з давна, верх дерев'яний, має дві ізби (приміщення), де містяться класи шкільні.

Офіцина з південної сторони на території дединця монастиря [...] дерев'яна нагорі, має два приміщення, де містяться шкільні класи з гарними лавами. З другої сторони на території дединця [...] міститься офіцина також дерев'яна нагорі, має два приміщення, [...] і окреме приміщення внизу. В тій офіцині міститься реміснича майстерня. В нижньому приміщенні знаходився стельмах з своїм верстатом. Довга офіцина [...] де нагорі міститься капела і окремо

малярня. [...]. Також є окреме приміщення архітектора і приміщення, де знаходиться верстат граверний. [...].

Люди, які служать при монастирі

Капелістів світських з співаками – 12. Фельшерів – 2. [...]. Всього челяді 75. [...].

Видатки на потреби монастиря на рік, в тому числі на новіціат – 40000 золотих. [...].

З друкарні, яка в попередні роки мала великі труднощі, а зараз малий має дохід – 200 рублів на рік. [...].

Додаток Д

Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря за візитацією 1617 р.

ІР НБУВ, ф. 231, оп.1, спр. 31, арк. 5

“Список церковних речей монастиря Почаївського віддані Неофітові Архієпископові 1617 р. 20 січня”

	Назва книг в документі 1617 р.	Атрибуція видань
1.	Ewangelie opravne srebrem	Євангеліє в срібному окладі
2..	Ewangelie opravne srebrem	Євангеліє в срібному окладі
3..	Miney dwanaście	Мінея, 12 томів
4..	Ustaw	Устав [рукописний]
5.	Apostoli drokowany	Апостол, [Львів, 1574] або Апостол [Москва, 1564]
6.	Ochtay drokowany	Октоїх, [Дермань, 1604]
7.	Psalterz drokowany	Псалтир друкований
8.	Tryot posna	Тріодь Пісна
9.	Tryot kwietnia	Тріодь Цвітна
10.	Trebnik drokowany	Требник, [Стрятин, 1606]
11.	Sluzebnik pisany	Служебник рукописний
12.	Ewangeliy uczytelne drokowany.	Євангеліє учительне, [Заблудов, 1568-1569, Вільно, 1616]
13.	...wielky	
14.	Margari(e)t	Маргарит, Острог, 1595
15.	Biblia	Біблія, Острог, 1581
16.	Homilia na Mateusza S. Bogorodycznych	

17.	Czasownik drukowany	Часовник [Львів, 1609, Острог, 1612, Київ, 1616]
18.	Czasownik drukowany	Часовник [Львів, 1609, Острог, 1612, Київ, 1616]
19.	Octay pisany	Октоїх рукописний
20.	Nikon drukowany	Нікон друкований
21.	Psalterz drukowany	Псалтир друкований

Додаток Д

Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря за візитацією 1714 р.

ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1178, арк. 5. Візитація 1714 р. – польська і російська мови.

97 латинських і польських, 109 руських книг

	Назва книг в документі 1714 р.	Атрибуція видань
1.	Євангеліє suto oprawna zloczista	Євангеліє в позолоченому окладі
2.	Ewangelia w axamicie karmazynowym we srebro oprawna	Євангеліє, оправлене кармазиновим оксамитом та сріблом
3.	Ewangelia w srebro oprawna	Євангеліє в срібному окладі
4.	Ewangelia w srebro oprawna	Євангеліє в срібному окладі
5.- 7.	Біблій Словенська Острозького друку	Біблія, друкарня Острозького, 1581
8.- 9.	Трефологійон Львівського друку	Анфологійон, друкарня Львівського братства, [1632, 1638, 1644, 1651, 1694]
10.- 11.	Октоїх Львівського друку	Октоїх, друкарня Львівського братства, [1630, 1639, 1644]
12. -16.	Псалтир	
17. -19.	Апостол	
20.- 23.	Ірмологійон рукописний	
24.- 32.	Міней московських друкованих – 9	Мінея службова, Москва, [1619-1623]
33.- 40.	Міней рукописних – 8	
41.	Пролог цілий на 3 частини розділений	Пролог, Москва, [1645, 1689, 1735]
42.	Часослов великий Київський	Часослов, Київ, [друкарня Лаври, 1616]; Часослов, [Київ, друкарня Вербицького,

		1625]; Часослов, [Київ, друкарня Вербицького, 1626]
43.- 45.	Часослов Львівського друку	Часослов, Львів, [1608, 1609, 1640, 1642, 1665, 1668, 1669, 1677, 1688, 1692, 1696, 1704]
46.	Євангеліє учительне Калліста	Євангеліє учительне Калліста. [Єв'є, 1616], Євангеліє учительне Калліста. [Київ, друкарня Лаври, 1637]
47.	Огородок	Антоній Радивилівський. Огородок Марії Богородиці, друкарня КПЛ, 1676 - [28], 1128, [3] арк.; 2°
48.- 50.	Вінець без оправы - 2, в оправі – 1.	Радивилівський А. Вінець Христов. Київ, друкарня Лаври, 1688
51.- 53.	Ключ в оправі	Галятовський І. Ключ розуменія. [Київ, друкарня Лаври, 1659], Галятовський І. Ключ розуменія. [Львів, братська друкарня, 1663]
54.	Меч духовний	Баранович Л. Меч духовний, друкарня КПЛ, [1666, 1668]
55.- 56.	Труби	Баранович Л. Труби словес проповідних, друкарня КПЛ, 1674 Баранович Л. Труби друкарня на дни нарочитие, друкарня КПЛ, 1679
57.- 58.	Тріодь Цвітна	
59.	Тріодь Пісна	
60.- 62.	Бесіди св. Іоана Златоустого	Іоан Златоуст. Бесіди на 14 посланій апостола Павла. Київ, друкарня лаври, 1623 – 2° Запис: Приналежить Почавской Лаврской бібліотекі 1854 г. Запис: Сия книга рекома Я Златоустого с. Іоанна Бесіди отца Мардарія Столпинского которую купилъ за чтирь десят злотих [скоропис XVII ст.] Запаско. Ісаєвич, 138; Шамрай, Маргіналії, 210 НБУВ, Кир. 2п

		<p>Іоан Златоуст. Бесіди на діяння святих апостолів. Київ, друкарня лаври, 1624 – 2°. Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотекі 1854 г. Запис: Ex libris Sylvestri Lazarewicz ODBM Запис: Ся книга отца Силвестра Лазаревича (Скоропис XVIII-XIX ст.) Запаско. Ісаєвич, 139; Шамрай, Маргіналії, 219 НБУВ, Кир. 9п</p>
63.	Толкованія на діяння апостолів	
64.	Євангеліє учительне рукописне	
65.	Книга Стого Василя Острозького друку	Василій Великий. Книга о постнічестві, 1594
66.	Мир з богом	Гізель І. Мир с Богом человеку, друкарня КПЛ, 1669
67.	Книга Стого Калліста	[Євангеліє учительне Калліста, Єв'є, 1616, Київ, друкарня Лаври 1637]
68.	Євангеліє Тлумачне по словенському	
69.	Книга Стого Іоанна Златоустаго	
70.	Тлумачне Євангеліє рукописне Іоана Златоустого	
71.	Тлумачне Євангеліє деякі Слова писанія тоєж Книга о сотвореній твари ведомой і неведомой Псалтир толкованая Іоана Златоустого рукописна старая	Конволют, що складається з декількох рукописних книг ?
72.	Книга Святого Іоанна Златоустаго рукописна нравоученіє на розніє свята	Конволют, що складається з двох рукописних книг ?
73.	Бесіда Святого Макарія	Духовныи беседы святого отца нашего Макарія. [Вільно, 1627]
74.	Правила Святих отців рукописна	

75.	Книга писаная Стаго Іоана Златоустаго На слова евангел.	
76.	Книга тогоже о Священстві	Іоанн Златоуст. Книга о священстві. Львів, друкарня братства, 1614
77.	Книга Стого Єфрема писаная	
78.	Книга Стаго Дорофея связанная з іншим	Поученія преп. Дорофея. [Київ, друкарня Лаври, 1628]
79.	Кроничка рукописна	
80.	Книга Стаго І. Златуст. О утвержденіи Мира	
81.	Патерик Києв. Книга	Патерик Печерський. Київ, друкарня Лаври, [1661, 1678, 1702]
82.	Книга І. Златоуст	
83.	Шестодник писанный з фігурами	
84.	Апостол старий друкований	Апостол, [Москва, 1564], [Львів, 1574]
85.	Апостол старий рукописний	
86.- 87.	Устав	Устав Церковный. [Москва, друкарня Радишевського, 1610]
88.	Соборник писаний На праздники другий писаний о Соборах. Книжка Московского друку 4°.	
89.	Апостол Чеський 4°	
90.	Книга Лікарств друкованая	Лікарство на оспальний умисл, друкарня Острозького, 1607
91.	Варлаам друкований	Гісторія о житті св. Варлаама та Йоасафа. [Кутеїн, 1637, Москва, 1681]
92.	Требник (частина) рукописний в оксамиті	
93.	Книга Діонісія Ареопагіта	
94.	Месія Галятовського	Галятовський І. Месія правдивий. Київ, друкарня Лаври, 1669
95.	Діоптра друкована 4°	Діоптра, [Єв'є або Вільно, 1612, 1642; Могилів, 1698]

96.	Книга Дамаскіна Стаго рукописна 4°	
97.	Пчела рукописна 4°	
98.	Книга Григорія Стаго рукописна 4°	
99.	Постриг 4°	
100.	Житіє преподобного Касіяна Постника	
101.	Номоканон	Номоканон. [Київ, друкарня лаври, 1620, 1624, 1629; Москва, 1639, 1651, 1687]
102.	Сума Наук Християнських	
103.	Вопроси рускиє рукописна	
104.	Писаніє Стаго Іоана Дамаскіна	
105.	Книга о вірі	Захарій Копистенський. Книга о вірі єдиної, святої апостолської церкви. [Київ, друкарня лаври, 1620]
106.	Нотація до казаня	
107.	Молебник	
108.	Лікарство Духовное	Лікарство на оспальний умисл, друкарня Острозького, 1607
109.	Ліствичник	
	Regestr Xiag Polskich y Lacinskiх	
1.	Biblia polska in folio	Біблія в перекладі Вуєка, 1599 ??? Біблія Леополіти, Краків, 1575 ??
2.	Biblia lacinska in folio	[Biblia V.T. et N.T. Latine. Biblia iuxta divi Hieronymi Stridonensis translationem. Chronographia ex Eusebio] [Koln, 1530] Запис: Monastyra Roszaiowskiengo (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, № 261
3.	Biblioteka pod Arud	

4.- 5.	Speculum Saxonum albo prawo Fabiana Borkowskiego Tomy 2	Birkowski F. (1566-1636). Mowy pogrzebowe i przygodne. ????
6.	Arca Xiega Starowolskiego	Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku na dwie części rozdzielone, cz. 1, Kraków 1648 (w rzeczywistości, najprawdopodobniej 1645- 1650), drukarnia K. Schedel; cz. 2, Kraków 1649, drukarnia K. Schedel
7.	Kazania	
8.	Missale Romanum in folio	
9.	Kazania Bialobrzyskiego in folio	Marcin Bialobrzyski. Kazanie na pogrzebie świętej pamięci zacnego Zygmunta Augusta, Kraków 1574, drukarnia S. Szarffenberger Kazanie... o przyjmowaniu Ciała i Krwie P. Jezusa Chrystusa pod jedną osobą, Kraków 1579, drukarnia A. Piotrkowczyk
10.	O dziwach morskich lacinska in folio	
11.	Tlumzenie bibli Novego testamentu in folio	
12.	Arystotel Catt in folio	
13.	Annalium Ecles in folio	
14.	Moralis in Cyclopska in folio	
15.	Evzevius Catt in fol	
16.	Poleantea lacinska in folio	Nanus Mirabellius, Dominicus. Polianthea, Venetiis, 1592
17.	Benedicti Curt in fol.	
18.	Plutarch latt. In fol.	
19.	Knapius lacinski in fol.	
20.	Knap. Pol. In fol.	
21.	Walke zwiercadlo	

22.	Constitutiones Urbana in 4°	
23.	Joannes Evseb in fol. Lacinska	
24.	Politiki Arysotel. In fol.	Polityki Aristotelesowej to iest rzady rzeczypospolitey, Кракoв, 1605
25.	Knapius Pol. Trzeci	
26.	Meditationes S. Jan	
27.	Thesauri Concional	
28.	Kazania Francuzke	
29.	Kochanowski Pol.	
30.	Pol. Knapius	
31.- 33.	Wloski Tabra Xiag lacinskich - 3	
34.	Kronika Pol. In fol. z figur.	
35.	Knapius lacin. in 4° explicatia Capt. 15	
36.	Snopek po polsku	
37.- 38.	Katechismow Rzym – 2	
39.	Xronoligea lacin.	
40.	Wizerunek Czlowieka	Rej, Mikołaj (1505-1569). Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego, w którym iako we zwierciadle snadnie każdy swe sprawy oglądać może zebrany y s Filozofow, y z roznych obyczaiow swiata tego. Kraków, 1585.
41.	Zywot Pana Jezusa	Zywot Pana Y Boga Naszego Jezvsa Chrystvsa, To Iest, Droga Zbawienna, Ktorą P. Zbawiciel y Odkupiciel nasz Iezvs Chrystvs, za Przyściem swoim na świat dla Okupu y wybawienia [...] Według Historyey Ewangelistow Świętych, także

		Doktorow Kościelnych wykładu [...] Opisana. Niegdy [...] Roku Pańskiego M. D. XXXVIII [...] A teraz znowu [...] Przedrkwowana [...].Kraków, 1688.
42.	Classis po Pol iuz y porusku pisana Reka S. P. Jowa Zeliza	
43.	Kamen Oyca Piotra Mohily de rectoriby	[Mohyla], [P.] Litos abo kamien z procy prawdy cerkwie świętey prawosławney / [P.] [Mohyla]. – [Kijów]: W Monastyru Świętey y Czudotworney Ławry Pieczarskiej Kijowskiej, 1644. – [16], 424 c.
44.	Novor Alienor de Tempare S. Lud Beniamin Ewangel	
45.	Parafi Sermones paratiores Vita Philosophorus	
46.	Mercurij Bell: Gal. Controversiurum christiana	
47.	Fidei Voxsalamonis	
48.	Wiazek Pol. Kazan	
49.	Balevini Junij Contiones	
50.	Philip Dies Contrower	
51.	Testament Novi editio Vulgata	
52.	Orationes et Ciler. Thesaurus	
53.	Antiquitatum Jacobi Greven (ri)	
54.	Sermones quadragestimales Epitom	
55.	Historia Autora Dionisy Cartusiani	Cartusiani Richeli (D. Dionisy)
56.	Joanis Buteonus	Buteonus Joanes, ad locum Vitruvii corruptum restitutio. Exst. in Poleni Exercit.tertia ad Vitruvium.
57.	Psalterz Kochanowskus Pol.	

58.	Politiki Aristotel.	Polityki Aristotelesowey to iest rzady rzeczypospolitey, Krakow, 1605
59.	Joannes Raulin Francis	
60.	Vanderburgu Pronptuarium Sermonis	Henricus Franciscus van der Burch. Promptuarium Morale. Super Evangelia Festorum Totius Anni : Ad Instructionem Concionatorum. Reformationem Peccatorum. Cosolationem Piorum. Pars Aestivalis. Coloniae Agrippinae Hieratus Köln 1634
61.	Logices Thesaurus prdu aquariarum	
62.	Cicer Ep... Dialectika	
63.	Zywot Jana Bozego	
64.	Publij Ovid Promtury Motalis Sup	
65.	Ewangelia	
66.	Martiallis Tulij Cicero	
67.	Dobra Duchowne	
68.	Alwar Walk Celius 2 d buteonis de quadrature	
69.	Ewangelia in dominicas	
70.	Marca Antonia Muretus	
71.	Evchiridion prosodia	
72.	Henric Smecij Summa Joannis Apparata Oratorius in Stituiones	
73.	Absolutissimae	
74.	Sinonima Polska Wloska Xiega	Synonyma Latina Vocum Phrasiumque Orationis... Andream Calagiusa. [Wroclaw, 1579, 1595, 1597].

		Synonyma sev dictionarivm Polono Latinvm in gratiam et vsum studiosae iuuentutis Poloniae es thesauro Gregorii Cnapi. [Kraków, 1649].
75.	Xiega Pascyna Slubna w czarny oprawie	
76.	Smotrzycki Rhetorica	
77.	Meditationes Del padre Wloska	
78.	Postilla	Postilla christlicher catholischer Predigen auff alle Fest und Feyrtäg durch das gantze Jahr etc. Johannes Mayer, 1590
79.	Publij Ovid pastor	
80.	Palma panienska	Basilio Gradi; Szymon Wysocki; Wojciech Gedeliusz; Barbara Firlejówna. Palma Panienska albo Rosprawa O Stanie Dzievviczym : wielce służąca tak Pannom, ktore pragną podobać się oblubienicowi Niebieskiemu, iako y wszytkim tym ktorzy chcą zyc w czystosci [...] Kalisz, drukarnia Woyciecha Gedeliusza, [post 13 VII] 1607.
81.	Plinius Historia Secundi Mundi	Caius Plinius Secundus. Historia mundi Froben, 1535, Basel, 1535 [Pliny the Elder]. Historia mundi naturalis C Plinii Secundi : Hoc est: Amplissimum, Lucidissimum, Perspica cissimumque, nec non plane mirandum totius universi... Frankfurt: [Sigismundi Feyerabendii], 1582. Geneva, 1631
82.	Fascilulus Medicina Anima Orationes latt	Medicina del'anima. Venetia, 1544 Medicina Animae, Non Tantvm ijs qui aduersa corporis ualetudine conflictantur, sed ijs etiam qui corpore bene habent, extremis his periculosissimis temporibus maxime necessaria. Avtore Urbano

		Rhegio. Frankfurt/Main, Peter Braubach, 1545
83.	Ovidi Nassonis	Ovidius Naso, P. De ponto. Strasbourg, 1515 Каталог палеотипів НБУВ, 1921 Ovidius Naso, P. Sylva sententiarum Leipzig, 1516 - Каталог палеотипів НБУВ, 1924 Запис: Ex Bibliotheca Poczajoviensi (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, 438
84.	Gallo Bellicas	Glareanus, Henricus Lirius. In C. Iulii Caesaris ... Commentarios de bello Gallico ... Annotationes. Lugduni [Lyon], 1538 Запис: Библиотека Почавского монастыря. Каталог палеотипів НБУВ, № 995
85.	Theologia Practica Wloska pezpalatur in 8°	
86.	Dedicatio Ande Lubomirski	
87.	Thesaurus Poeticus Knapiuss lacin	
88.	Z niemieckim Alver	
89.	Dedicatio Annie Potocki	
90.	Orationes dominicie in 4°	Dominici Fontanellae, ... Orationes tres : Laudatio Adami Cleschii, ... De meretricibus vitandis. De laudibus divi Lucae evangelistae Rome, 1601
91.	Prosodia Cursus theologiae	
92.	Gustiones Musicae	
93.	Excitarz duszhy Pol	Excitarz dusze nabozney, Krakow 12° Jocher 6642; Estreicher
94.	Evangelia Pol. In 8°	

95.	Xiega Pol. O Sacramen. Baranowicza	Baranowicz Lazar. Żywoty Świętych , Kijów, 1670 Nowa miara starej wiary na wymierzenie władzy św. Piotra i papieżów rzymskich i pochodzenie Ducha Św. od Ojca, 1675
96.	Antiloquium Cogitatio in fol.	Antiloquia cogitationum in Salamonis Contiea
97.	an: Greg: Eppi Opera in fol	

Додаток Д.

Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря за візитаціями 1736, 1737, 1739 рр.

IP НБУВ, ф. 231, оп. 1, спр. 152.

136 руських за назвами, а за кількістю книг – 173; 153 латинських

	Назва книг в документі 1736 р.	Атрибуція видань
	Євангеліє в срібло оправлені	
1.	Євангеліє велике (напрестольне) в сріблі московського друку	Євангеліє, Москва, [1619, 1637, 1644, 1657, 1681, 1688, 1689, 1694, 1698, 1703, 1716, 1717, 1722, 1730, 1735]
2.	Євангеліє львівського друку	Євангеліє, друкарня Львівського братства, [1636, 1644, 1670, 1690, 1704]
3.-8.	Євангеліє [рукописне]	
9.	Євангеліє львівського друку подароване львівським міщанином Гребенки (Hrebenki)	Євангеліє, Львів, [1636, 1644, 1665, 1670, 1690, 1704, 1722]
	Книги до віттаря та хору	
10.	Службник, друкарня КПЛ	Службник, Київ, друкарня Лаври [1620, 1629]
11.	Службник львівського друку	Службник. Львів, друкарня братства, 1666 – 4°. Запис: Принадлежить Почавской Лаврской библиотеки 1854 г. Запаско. Ісаєвич, 432; Шамрай, Маргіналії, 376
12. - 14.	Службник, друкарня Почаївського монастиря, в червоній оправі	Службник, друкарня Почаївського монастиря, [1734 або 1735]
15.- 16.	Службник, друкарня Почаївського монастиря, в чорній оправі	Службник, друкарня Почаївського монастиря, [1734 або 1735]
17.	Службник, друкарня Почаївського монастиря рstrey z Marginesami zlotemi, в оправі	Службник, друкарня Почаївського монастиря, [1734 або 1735]
18.- 19.	Службник, друкарня Почаївського монастиря, в простій чорній оправі	Службник, друкарня Почаївського монастиря, 1734 або 1735

20.- 21.	Службник, друкарня Почаївського монастиря, в зошитах	Службник, друкарня Почаївського монастиря, 1734 або 1735
22.- 24.	Службник	
25.	Службник літургії друкований	
26.	Службник літургії рукописний	
27.- 31.	Службник на одну службу – 8°	
32.- 34.	Апостол друкований	Апостол. Москва, 1564. - 2°. У збірці Почаївської лаври був цей примірник у 1903 р. Сучасне місцезнаходження невідоме. Бондар Н.
35.	Апостол пошкоджений	Апостол [Москва, 1564, Львів, 1574]
36.	Трефологійон великий	Анфологійон, [друкарня Львівського братства, 1632, 1638, 1644, 1651, 1694]
37.	Трефологійон великий	Анфологійон, [друкарня Львівського братства, 1632, 1638, 1644, 1651, 1694]
38.	Октоїх друкований	Октоїх, [друкарня Львівського братства, 1630, 1639, 1644]
39.	Октоїх друкований	Октоїх, [друкарня Львівського братства, 1630, 1639, 1644]
40.	Октоїх друкований зберігається в с. Комнатка	Октоїх, [друкарня Львівського братства, 1630, 1639, 1644]
41.	Тріодь цвітна	
42.	Тріодь пісна друкована	
43.	Тріодь пісна друкована	
44.	Мінеї друковані нові – 12 томів	Мінея службова. Москва, синодальна типографія, [1710 -1711]
45.	Мінеї друковані старі – 8 томів	Мінея службова. Москва, [1619 -1623]
46.	Мінеї рукописні – 8 томів	
47.	Псалтир друкований – in folio	
48.	Псалтир друкований – in folio	
49.	Ірмологійон друкований – in folio	Ірмологійон. [Львів, друкарня св. Юра, 1700, друкарня братства, 1709]

50.	Ірмологіон друкований – in folio	Ірмологіон. [Львів, друкарня св. Юра, 1700, друкарня братства, 1709]
51.	Ірмологіон друкований – in folio	Ірмологіон. [Львів, друкарня св. Юра, 1700, друкарня братства, 1709]
52.	Акафісти друковані потерті	Акафісти. [Київ, друкарня Лаври, 1654, 1674]
53.	Акафісти друковані потерті	
54.	Акафісти друковані потерті	
55.	Тестамент (завіт) - 4°	
56.	Часослов, Київського друку	Часослов, [друкарня КПЛ, 1616]; Часослов, [друкарня Вербицького, 1625; 1626]
57.	Часослов, Київського друку	Часослов, друкарня КПЛ, 1616; Часослов, друкарня Вербицького, 1625; Часослов, друкарня Вербицького, 1626
58.	Часослов, друкарня львівська	Часослов, Львів, [1608, 1609, 1640, 1642, 1692, 1726]
59.	Часослов, друкарня львівська	Часослов, Львів, [1608, 1609, 1640, 1642, 1692, 1726]
60.	Часослов, друкарня львівська	Часослов, Львів, [1608, 1609, 1640, 1642, 1692, 1726]
61.	Шестоднев рукописний	
62.	Требник великий	Требник. [Київ, друкарня лаври, 1646]
63.	Требник великий	Требник. [Київ, друкарня лаври, 1646]
64.	Требник малий - 4°	Требник. [Львів, друкарня Арсенія Желиборського, 12.V 1645]
65.	Зошити до набоженства (молитви) на серпень	
66.	Тріюдь цвітна в зошиті (неоправна)	
67.	Службник друкований	Службник. [Почаїв, друкарня монастиря, 1734, 1735]
	Книги того ж діалекту, що знаходяться в шафі	
68.	Життя св. Отців на цілий рік в 4 книгах – in folio	Ростовський Д. Четїї-мінеї ... [Київ, друкарня Лаври. 1689, 1695, 1700, 1705, 1711]
69.	Меч духовний - – in folio	Баранович Л. Меч духовний, друкарня КПЛ, 1666
70.	Огородок – in folio	Антоній Радивиловський. Огородок Марії Богородиці, друкарня КПЛ, 1676

71.	Труби – in folio	Баранович Л. Труби словес проповідних, друкарня КПЛ, [1674, 1679]
72.	Труби – in folio	Баранович Л. Труби словес проповідних, друкарня КПЛ, [1674, 1679]
73.	Алфавіт віршами – in folio	Духовний Алфавіт [Максимович І. Алфавіт собраний, ріфмами сложений]. Чернігів, [1705]
74.	Номоканони рукописні	
75.	Апостол - in folio	
76.	Мир з Богом друкований - in folio	Гізель І. Мир с Богом человеку, друкарня КПЛ, 1669 - 2°
77.	Біблія руська друкована - in folio	Біблія, друкарня Острозького, 1581
78.	Біблія руська друкована - in folio	Біблія, друкарня Острозького, 1581
79.	Устав рукописний	
80.	Устав рукописний	
81.	Устав друкований - in folio	Устав Церковный. [Москва, друкарня Радишевського, 1610]
82.	Ключ Галятовського друкована - in folio	Галятовський Іоанікій. Ключ розуміння. Львів, друкарня Сльозки, 1663 – 2°. Авторський примірник Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотекі 1854 г. Запис: Іоанікій Галятовський ректор ігумен Мо[на]стиря Братського Киевского надаль сию книгу до Мо[на]стиря Почаєвского дай ему Г[о]с[по]ди Спасение Аминь [скоропис XVII ст.] Запаско. Ісаєвич, 412; Шамрай, Маргіналії, 8 НБУВ, Кир. 484
83.	Ключ Галятовського друкована - in folio	Галятовський І. Ключ розуменія. Київ, друкарня Лаври, 1659 Галятовський І. Ключ розуменія. Львів, братська друкарня, 1663 Галятовський І. Ключ розуменія. Львів, братська друкарня, 1665
84.	Пролог московський друкований в 3-х томах	Пролог, Москва, [1645, 1689, 1735]

85.	Пролог московський рукописний - in folio	
86.	Каліст друкований - in folio	Євангеліє учительне Калліста, [Єв'є, 1616, Київ, друкарня Лаври 1637]
87.	Каліст рукописна - in folio	
88.	Бесіди св. Іоанна Златоустого – на діяння св. Апостолів друкована - in folio	Іоан Златоуст. Бесіди на діяння святих апостолів. Київ, друкарня лаври, 1624 – 2°. Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г. Запис: Ex libris Sylvestri Lazarewicz ODBM Запис: Сия книга отца Силвестра Лазаревича (Скоропис XVIII-XIX ст.) Запаско. Ісаєвич, 139; Шамрай, Маргіналії, 219 НБУВ, Кир. 9п
89.	Бесіди св. Іоанна Златоустого – на св. Апостола Павла - in folio	Іоан Златоуст. Бесіди на 14 посланій апостола Павла. Київ, друкарня лаври, 1623 – 2° Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г. Запис: Сия книга рекома я Златоустого с. Іоанна Бесіди отца Мардария Столпинского которую купиль за чтирь десят злотих [скоропис XVII ст.] Запаско. Ісаєвич, 138; Шамрай, Маргіналії, 210 НБУВ, Кир. 2п
90.	Повчання св. Іоана рукописна в 6 книгах - in folio	
91.	Учительне Євангеліє Транквіліона - in folio	Євангеліє Учительное албо казаня на неделя през рок..., Рохманів, 1619
92.	Соборник Василя св. та інших рукописний - 4°	
93.	Житія преподобних отців рукописна - 4°	
94.	Книга св. Василя чи Регули (Правила) острозького друку	Книга о постничестві Василя Великого. Острог, 1594 - 2°. Бондар Н, Стародруки XVI ст. з монастирських збірок у фондах НБУВ, Наукові праці НБУВ, 2013. Вип. 37, с. 333-354 НБУВ, КИР 655 Запис на примірнику – купівля книги у Вільно Василисою Сапіжанкою за 9 польських злотих у братського священника Герасима до Вільнюського Троїцького жіночого монастиря, де вона була ігуменою. Пізніші

		записи свідчать про перебування книги у книгозбірні Почаївського монастиря (с. 342)
95.	Книга св. Василя чи Регули (Правила) острозького друку	Василій Великий. Книга о постнічестві, друкарня Острозького, 1594
96.	Дионісій Ареопагит рукописний - 4°	
97.	Маргарит друкована - 4°	Маргарит Іоанна Златоустого. Острог, 1595 - 4°. Запис 1854 р. про належність книги до Почаївської лаври 70-ті рр. ХІХ ст. передана до бібліотеку КДА Бондар Н. НБУВ, КИР 663
98.	Патерик Печерський - in folio	Патерик Печерський. Київ, друкарня Лаври, [1661 або 1678, 1702]
99.	Єфрем московського друку - 4°	Повчання Єфрема Сиріна. Москва, [1667]
100.	Євангеліє учительне на празники рукописна - in folio	
101.	Цветнік рукописна - 4°	
102.	Бесіди на св. Євангеліста Матвея рукописна - in folio	
103.- 105.	Бесіди св. Макарія пустельника друкована - 4°	Духовнии беседы святого отца нашего Макарія. [Вільно, 1627]
106.- 107.	Бесіди на Діяння св. Апостолів друкована - in folio	Іоан Златоуст. Бесіди на діяння святих апостолів. Київ, друкарня лаври, 1624 – 2°. Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г. Запис: Ex libris Sylvestri Lazarewicz ODBM Запис: Сія книга отца Силвестра Лазаревича (Скоропис XVIII-XIX ст.) Запаско. Ісаєвич, 139; Шамрай, Маргіналії, 219 НБУВ, Кир. 9п
108.	Дорофей - 4°	Поученія преп. Дорофея. [Київ, друкарня Лаври, 1628]
109.	Дорофей, де разом св. Макарія о священстві і Номоканони св. Отець	
110.	Толкованіє на Апокаліпсис св. Андрія Кесарійського - in folio	Андрій, архієп. Кесарії Кападокійської. Толкованіє на Апокаліпсис. Київ, друкарня лаври, 1625 – 2° Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г. Запаско. Ісаєвич, 144; Шамрай, Маргіналії, 5 НБУВ, Кир. 39

111.	Алфавіт рукописна - 4°	Духовний Алфавіт [Максимович І. Алфавіт, рифмами сложений], Чернігів, 1705 – можливо переписана з цього видання
112.	Діоптра друкована	Діоптра, [Єв'є або Вільно, 1612, 1642; Могилів, 1698]
113.	Хроніка княжат Римських і Руських рукописна - 4°	
114.- 116.	Граматики словенська - 8°	Л. Зизаній Граматика словенська, Вільно, 1596 М. Смотрицький. Граматика словенська, Єв'є, 1619
117.	Книга з фігурами на кшталт Біблії рукописна - in folio	
118.	Книга св. Діонісія про Бога рукописна - in folio	
119.	Учительні Мольби, друкарня КПЛ - 4°	
120.	Слова або Питання св. Отців рукописна (перед тим друкована) - in folio	
121.	Тлумачення на деякі псалми	
122.	Св. Василя - in folio	
123.	Псалтир тлумачний рукописний - in folio	
124.	Одправи на деякі свята (книга стара) - in folio	
125.	Постриг іночеський друкована - in folio	
126.	Григорій Синаїт рукописна - 4°	
127.	Ірмологіон рукописний - in folio	
128.	Ірмологіон рукописний - 4°	
129.	Слово св. Іоана Златоустого о священстві - друкована	Іоанн Златоуст. Книга о священстві. Львів, друкарня братства, 1614
130.	Слово св. Іоана Златоустого о священстві - друкована	Іоанн Златоуст. Книга о священстві. Львів, друкарня братства, 1614
131.	Історія Варлаама і Йосафата друкована - 8°	Гісторія о житті св. Варлаама та Йоасафа. [Кутеїн, 1637, Москва, 1681]
132.	Службник рукописний	
133.	Лекарство на оспалий умисел чоловіка острозького друку - 4°	Лікарство на оспальний умисл, друкарня Острозького, 1607

134.	Буквар словенсько російських письмен з фігурами - in folio	
135.	Служеніє од Догмат св. Діонісія Ареопагіта віленського друку - 4°	
136.	Книжка різних святих рукописна	
	Книги латинські і польські	
1.	Gregorij Nissenii Epitheta S. S. Patrum	
2.	Sermones Aristotelis de Accidenti	
3.	Biblia Wielka polska z Niemiecka drukowana	
4.	Antiloquia cogitationum in Salamonis Contia	
5.	Thesaurus Polono latino graecus	Grzegorz Knapski. Thesaurus Polono-Latino- Graecus, Cracoviae [Kraków, 1621]
6.	Zywoty SS. polskie	[Piotr Skarga. Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu, wybrane z poważnych pisarzów i doktorów kościelnych. Wilno 1579; Kraków, 1597].
7.	Zywoty SS. polskie	[Piotr Skarga. Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu, wybrane z poważnych pisarzów i doktorów kościelnych. Wilno 1579; Kraków, 1597].
8.	Dious Ambrosius de fida	De fide ad Gratianum Augustum
9.	Kazania nie opravne Reformata na Swieta.	
10.	Evsebij Societatis Jesu Historij in fole.	Eusebius Historia ecclesiastica. Церковна історія Євсевія Кесарійського
11.	Matka Bolesna Xiega cum titula ...	Matka bolesna Marya, To iest: Tlumaczenie meki Pana Chrystusowey Kraków, 1665
12.	Skarga P. Jesu, seu rozne dzieie	
13.	Divi Platonis	Omnia divi Platonis opera tralatione Marsilii Ficini omnia emendatione Venice. Ficino, Marsilio, 1576.
14.	Biblia Lacinska druku Niemieckiego	[Biblia V.T. et N.T. Latine. Biblia iuxta divi Hieronymi Stridonensis translationem. Chronographia ex Eusebio]

		[Koln, 1530] Запис: Monastery Poczaiewskiengo (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, 261
15.	Plutarchi Xiage dwie	Plutarch. Opera [1509, 1620, 1624]
16.	Ecclesiastica historia	Autores historiae ecclesiasticae ... Basileae [Basel], 1544 Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, 181
17.	Divez Chrisostomus in Acta Apostol et Evangelistar	
18.	Kazania Marcina Bialobrzyskiego	Kazanie na pogrzebie świętej pamięci zacnego Zygmunta Augusta, Kraków, 1574 Kazanie... o przyjmowaniu Ciała i Krwie P. Jezusa Chrystusa pod jedną osobą, Kraków, 1579
19.	Kazania na Niedziele Alexandra Loronkiewicza.	Александр Лоренцевич. Жалобні проповіді. Калуш, 1670. Двотомна збірка недільних проповідей. Калуш, 1670.
20.	Liber Hortorum	Liber de cultura hortorum ("Book on the Art of Gardening"), a lyrical piece describing 23 flowers and herbs, their mythological and Christian significances, and their healing properties. Walafrid Strabo, (born c. 808, Swabia—849, Reichenau, Franconia), Benedictine abbot, theologian, and poet whose Latin writings were the principal exemplar of German Carolingian culture.
21.	Xiegi Przyklady Kazania Starowolskiego	
22.- 23.	Polianthea Xiag Dwie	Polyanthea : hoc est, Opus suavissimis floribus celebriorum sententiarum ... Ioannem Baptistam Ciotum, & Socios. Venetia, 1592
24.	Polityk Aristotelesowy seu rzady	Polityki Aristotelesowej to iest rzady rzeczypospolitey, Krakow, 1605
25.	Kazania Lacinskie Staroswieckie Druku czeskiego	
26.	Expositor Incognitus in Prophetias Machabare ... ac Evangelistas	
27.	Xiega o Rybach Cudownych	Pietro de' Crescenz. Opus agriculturae of Rutilius Taurus Aemilianus Palladius

		J. Dubravius. De piscinis. Nürnberg 1596
28.- 29.	Knapiuszow Dwa. Jeden Lacinskim, Drugi Czeskim Charakterow druke	Grzegorz Knapski, Knapiusz, Cnapius (ur. 1564 - 1638) – polski jezuita, nauczyciel Thesaurus Polonolatinograecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae
30.	Cornelij a Lapide	[Cornelius a Lapide. Commentarii in Acta Apostolorum. Antverpae, 1627]. [Cornelius a Lapide. Commentarii in Canticum Canticorum. Antverpae, 1638]. [Cornelius a Lapide. Commentarii in quattuor Evangelia. Antverpae, 1639] [Cornelij a Lapide. Comment(aria) in in f. X. Sac(ram) Script(uram) Antv(erpiae), 1712]
31.	Sebastijany Barradij Thomus unus	Barradij, Sebastiani Tract(atus) In in f. II Evang(eliam) Antverp(iae), 1622.
32.	Speculum Saxonum tomus unus – 1	Speculum Saxonum tomus albo prawo saskie i majdeburskie, porządkiem obiecadła z łacińskich i niemieckich egzemplarzów zebrane. A na polski język z pilnością i wiernie przełożone, t. I-II Paweł Szczerbic . Lwow, 1581.
33.	Katechizm polsk	
34.	Horologium Principum	Horologium principium. Antonio de Guevara Schönwetter, 1664
35.	Xiega o Ustawach Zakonnych Bazylego	
36.	Panegyryk Kijowe polskiemu Wirszami	
37.	Kroniki Polskie	[Bielski Marcin.Kronika wszytkiego świata na sześć wieków, monarchie cztery rozdzielona, z kosmografią i z rozmaitemi królestwy, tak pogańskimi, żydowskimi, jako i krześcijańskimi, z Sybillami i prorocctwy ich, po polsku pisana, z figurami, w której też żywoty cesarskie, papieskie i tych królów z ich królestwy, asyryjskich, egipskich, żydowskich, greckich, perskich, tureckich, węgierskich, czeskich i inych królów, książąt, jako inych przełożonych, od początku świata aż do tego roku, który się pisze 1551, są wypisane, między któremi też nasza

		<p>Polska na ostatku z osobna jest wypisana. [1551, 1554, 1564].</p> <p>[Strykowski Maciej. Kronika Polska Litewska, Zmodzka, y wszystkiey Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. Y rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych [...]. Królewiec, 1582].</p> <p>[Kronika polska Marcina Bielskiego nowo ... przez syna jego wydana. Kraków, 1597].</p> <p>[Orzechowski S. Annales Polonici ab excessu Divi Sigismundi Primi. Dobromili, 1611].</p>
38.	Biblia Sacra Latina Venetijs Drukowana w oprawie Czerwe	Biblia Sacra Latina Venetiis, Francisci Renner de Hailbrun, [1483, 1489, 1491, 1492]
39.	Concordantya takowaz Antverpia drukowe	Nadal, Jerome. Adnotationes et Meditationes in Evangelia: Quae in sacrosancto missae sacrificio toto anno leguntur, cum evangeliorum concordantia, historiae integritati sufficienti. Antwerp: Martinus Nutius, [1594, 1595]
40.	Cornelij a Lapide Tomi Decem w Oprawie Francuzkiej niedawno pokupiona	
41.	Rychlowskiego Kazania y rozna panegyryki drukowane z osobna lezace. Te Xiegi Wzystkie in folio drukowane	Kazania Dwoiakie Na Niedziele Calego Roku [...] napisane y wydane, Krakow, [1664]. Rychlowski Franciszek (ca 1611 – 1673)
	Xiegi in 4*	
42.	Kazania Bielickiego.	<p>Niedziele kaznodziejskie to jest kazania na niedziele całego całego roku od Xiędza Stanisława Bielickiego Soc: J. wypracowane.</p> <p>Zás po skończonych pracach Chrystusowych dla zbawienia naszego Roku 1712. wyprasowane. W Drukárni Jásney-Gory Częstochowskiej [1712]</p>
43.	Distinctiones de Misterio Dei	
44.	Concepty Theologici	
45.	Contines de Passione Dei	
46.	Xiezka de Processione Spiritus S:	De processione Spiritus Sancti a suo Patre; Tractatus Theologici Orthodoxi De Processione

		Spiritus Sancti A Solo Patre. Elaborati Auctore Adamo Zoernikav, Baturini In Parva Russia. Anno MDCLXXXII. Pars Prima (написаний 1682 р. для Інокентія Гізеля, виданий 1774 р. у Кенігсберзі)
47.	Skarb Xiega polska	
48.	Dobra duchowne Stanu Zakonnego	Dobra duchowne Stanu Zakonnego X. Hieron. Plata, roku 1606 w Kaliszu tlomaczenie z lac.
49.	Cont... pro Dominicis et Festis Joannis Ravsini	Можливо це книга [Cantus Diversi pro Dominicis et Festis per annum].
50.	Lithos albo Kamien prawdy Cerkwie ruskiej	[Mohyla P.] Litos abo kamien z procy prawdy cerkwie świętey prawosławney / [P.] [Mohyla]. – [Kijów]: W Monasteryu Świętey y Czudotworney Ławry Pieczarskiej Kijowskiej, 1644.
51.	Jana Kassiana Eremity o cwiczeniu y Zywocie Ludzkim Oratorium Sacrum	Jana Cassiana Eremity o żywocie y ćwiczeniach ludzi świat opuszczających Xiąg XII ... w Krakowie w drukarni Andrzeja Piotrowczyka, 1604. Tłumaczył ks. Wojciech Półgęs
52.	Hortus Pastor	Jacques Marchant, Alix. Hortus pastorum, Sacrae Doctrinae polymitus authore R. D. Jacobo Marchantio, oppidi cuviniensis, pastore, et decano, Sacrae Theologiae quondam professore. Una cum candelabro, tuba sacerdotali, virga Aaronis, aliisque opusculis ejusdem authoris. Nunc recens a mendis expurgatus, novoque ordine Apud Petrum Guillimin, [1689, 1679, 1630, 1668]
53.	Testament polski	
54.	Xiega de erroribus Novo.. Arijanorum Contiones Baldo(v)ini ? bez początku	
55.	Wizerunek Zywota czlowieka possciwego	Wizerunk własny żywota człowieka poczciwego, w którym jako we zwierciadle snadnie każdy swe sprawy oglądać może, zebrany i z filozofów i z różnych obyczajów świata tego – utwór Mikołaja Reja, wydany w 1558 w Krakowie
56.	Philippi Dyez Lusitani Summa Uradicatiowim S. Jacobi. Noratkowskiego Wierae druke ?.	R. P. F. Philippi Diez Lusitani, Ord. Min. Reg. Observantiae Provinciae Sancti Jacobi, Summa Praedicatorum Ex omnibus Locis Communibus locupletissima Antverpiae Erscheinungsjahr: [1613]
57.	Logica pisana	

58.	Tractatus de dilectione ...	[Nikolaus (Dünckelspübel) Tractatus de dilectione Dei et proximi, de preceptis decalogi ... de quinque sensibus. Schott, 1516]
59.	Cnapius Latino Germanus	
60.	Nauka Boga-Oyca opravziwym pochodzeniu Ducha S: Constitutiones Urbani.	
61.	Zmowa Katolika z Rabinem.	
62.	Zywot Jana Bozego S. Baptista Mantuanus de vita beata.	
63.	Fizyka pisana Joannis Casimiri Principis	
64.	Concer Gallicus bez oprawy	
65.	Logica y Jnne Szpargasy zaiezane.	
66.	Speculum Exemplo ex variis Anthrik	
67.	Pars prima Divi Thoma Aquinatis	Operum, seu Summae Theologiae Divi Thomae Aquinatis, Doctoris ... Prima Pars Operum Sancti Thomae Aquinatis. Lugduni, Giunta, 1554
68.	de Processione Spiritus S: niecala.	Leonis Allatii. De processione Spiritus Sancti enchiridion, Romae: Stamperia della Sacra Congregazione de Propaganda fide, 1658. abo ce rukopisnij traktat Adam (Zernikav) (1652 -). Tractatus theologici orthodoxi de processione spiritus sancti a solo patre elaborati auctore Adamo Zoernikav, baturini in parva Russia anno 1682.
69.	Nowa Gigantomahia contra Jmaginem Czestochoviem Authore Bordaki	Nova Gigantomahia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis a Sancto Luca depictam, et in Monte Claro Czestochoviensi apud Religiosos Patres Ordinis S. Pauli Primi Eremiae ... excitata ... ad perpetuam beneficiorum gloriosae Deiparae Virginis ... conscripta ... [Czestochowa]: typ. Clari-Montis Czestochoviensis, 1717
70.	Joannis de Carthagenae. Homilia de Sacris Arcanis Dei Pare et Iosephi.	Homiliae Catholicae R. P. F. Ioannis De Carthagenae, Hispani, Celeberrimi Theologi, Ex Ordine Minorvm De Observantia, Insignis Provinciae Immacvlatae conceptionis, De Sacris Arcanis Deiparae Et Iosephi: Cum quadruplici Indice ... Sumptibus Bernardi Gvaltheri, 1625

		Apud Ioannem Kinchivm sub Monocerote, [1641, 1611, 1614, 1615, 1618]
71.	Speculativa pisana	Імовірно переписана з цього видання Thomas de Erfordia. De modis significandi, seu Grammatica speculativa. Venice, Simon de Luere, 27 Aug. 1499.
72.	Filozofia cala pisana	
73.- 74.	Retoryk pisanych dwie iedna cum titulo Corana Eloquentie druga	
75.	Stary Kosciol Zachodni Ciechowiusza	
76.	Tirocinium Apollinis seu Poetica pisana	
77.	Kazania na Koronacye N. Panny cum Titulo Nowa Korona.	
78.	Adagia Lacinskie y Polskie bez poczatku	
79.	Chwala koronacy Dict.	
	Xiegi in Octavo	
80.	Justinus Summa Joannis Vilensis de regimine vita humane	Johannes Gallensis (? – 1303). «Summa de regimine vitae humanae...», Венеція, 1496 р. [19, No 269 Книга зберігається в НБУВ Лось В., Інвентарі бібліотек василіанських монастирів
81.	Institutiones Jolutipima in lingva greacam	
82.	Institutiones Jacobi Greseri Soc Jesu	
83.	Enchiridion Hirurgicum	Enchiridion practicum medico-chirurgicum: sive de internorum externorumque. Genevae, 1627
84.- 89.	Logice Libri Sex - 6	
90.	De Conversione Divi Pauli	Historia De Conversione Admiranda ... Ex Judaismo, Ad Christianam fidem, Divi Pauli Apostoli, carmine elegiaco reddita. Viennae, 1564
91.	Conciones Quadragcesima les	Mendo Andreae. Quadregesima seu conciones pro omnibus quadregesimae diebus et pro Paschale. Lugduni, 1676
92.	Contiones Enadragerimales.	
93.	Hieronymi Osorij bez poczatku y konca	Jerónimo Osorio da Fonseca (1506 –1580).

		[De Nobilitate Civile, et De Nobilitate Christiana. Lisbon 1542], [De Justitia Coelesti. Cologne, 1586], [De Vera Sapientia, Cologna, 1578]
94.- 95.	Thesauri Contionatore Tomi 2 pars altera Promptuarium morale in Festa SS a drugie in Dominicas.	
96.- 99.	Francisci Toleti Soc. Jesu. Dialectice institutionum Libri Quatuer - 4	Francisco Toledo (1532-1596). [Introductio in dialecticam Aristotelis. Rome, 1561]
100.- 101.	Contionum de tempore Xiazek dwie - 2	
102.	Promptuarium Sermonum seu Contione Super Dominicas et Festa.	
103.	Philippi Melanhtonis de fide adversus Hereticus	Melanchthon Philipp (1497-1560). [Dialecti. Leipzig, 1545; Wittenberg, 1544]
104.	Conceptus Theologoci	
105.	Loci communes Theologi	
106.- 109.	Ludovici Granatensis Libri quator - 4	
110.	Annotationum. Dyalektyka drukow de Fide et Operibus S. Augustini liber primus.	Augustinus, Aurelius. De fide et operibus liber unus. Cum praefatione Georgii Wicelii. Lipsiae [Leipzig], 1539 Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, 161. КОНВОЛЮТ
111. -116.	Mercurij Gallo bellici Libri Sex - 6	Mercurii Gallobelgici, sive Rerum In Gallia Et Belgio Potissimum, Hungaria Quoque, Germania, Polonia, Hispania, Italia, Anglia, aliisq[ue] Christiani orbis Regnis, & Provinciis ... gestarum Nuncii, Tomus ... / Auctore P. A. Iansonio. [Coloniae Agrippinae, Grevenbruch, 1603, 1608]
117.	Testamentum Novum	
118.	Dionisij Carthusiani, de contemplatione.	Dionysius der Kartäuser, Dionysius Carthusianus, Dionysius van Leuven, Dionysius van Rijkel, Dionysius Rijkel, Dionysius Carthusius oder Dionysius von Roermond (1402 / 1403, Rijkel - 1471, Roermond). D. Dionysij Carthusiani. De contemplatione.

119.	Thesaurus Antiquitatum Ecclesiastica (Cutenasticam illustrantes)	
120- 122.	Thesaurus praeu Libri 3 de Ceronsis et tonsurarem Ecclesiasticam illa strantes	
123.	Himni et Psalterios	
124.	Johannis Francisci explicatis Paoli ad Corinthe	
125.	Logi communes Theologici	
126.	Ecsitarz Duszny	
127.	Conciones varice in festa bez konca	
128.	Svetonius tranquillttis	Desiderius Erasmus, Gaius Suetonius Tranquillus, Dion Cassius Nicaeus, Aelius Spartianus ... Cervicornus, 1527
129.	Vitae Philosophure	Burlaeus, Gualterus (Burley Walter, 1275-1337). Vita Philosophorum et Poetarum: cum auctoritatibus et sententiis aurelis eorundem annexis Argentina civis. [Strasbourg], 1516 Зберігається в НБУВ
126.	Rhetotica Caelestis	Jeremias Drexel. Rhetorica Caelestis seu Attente precandi scientia. [Leysser, 1636, 1638], [Antverpiae, apud viduam Ioann. Cnobbari, 1651].
127.	Plinij Secundi Historiae mundi	C. Plinii Secundi Historiae mundi libri XXXVII [Basileae, per Hier. Frobenium, et Nic. Episcopium, 1554; Lugduni, 1568; Geneva, 1593]
128.	Thesaunes Phrasium	
129.- 132.	Seneca Tragediae Dialogus Sacrorum Libri 4	L Annaei Senecae Cordvbensis Tragoediae. Antwerp, 1589
133.	Phabias Dialogum de Vanitte Censitor Virgilig	
134.- 140.	Cicerona Xiazek 5 oprawnych a 2 nieoprawnych	
141.	Dikcionarz lacinski nic po nim Rozne Notata pisane	
142.	Liber preatoric	
143.	Ovidiy	Ovidius Naso, P. De ponto. Strasbourg, 1515 Каталог палеотипів НБУВ, 1921 Ovidius Naso, P. Sylva sententiarum

		Leipzig, 1516 - Каталог палеотипів НБУВ, 1924 Запис: Ex Bibliotheca Roszajoviensi (рукопис) Каталог палеотипів НБУВ, 438
144.	Plutarch in 8*	
145.	Historicus o Cezarzach	
146.	Cuda Blagoslawionego Jozafata y Pacierze do tegoz	
147.	Donal Philosophia y Rhetoryca po X: Daszewskim	
148.	Biblia Notowana z explicolyamy Lacinska w katedrze	
149.	Orationes et praefationes una cum Dialogo	M. Antonii Maioragii Orationes et praefationes una cum dialogo de eloquentia, olim a Joan. Petro Ayroldo Marcellino ... in lucem prolatae, nunc vero ... denuo editae studio et opera M. Danielis Caesaris ... Lantzenberger, 1600
150.	Liber de fide Controversiare Adversus hereticos hujus temporis	Roberto Bellarmino. Disputationes de Controversiis Christianae Fidei adversus hujus temporis hereticos. [Ingolstadt 1586-1589, Venice, 1596, Paris 1608, Prague 1721]
151.	Ioannis Eusebij de affectu erga Jesum libri 4	Juan Eusebio Nieremberg (1595-1658). De affectu & amore erga Jesum, H. Aertssens, 1645
152.	Annotationum partim grece partim Latina	
153.	Ano Dni 1736 do Biblioteki przybyla Ksiega in folio Dictionarium Casuum Conscientiae Authore Joane Ponta.. Tome	Pontas, Joane. Dictionarium casuum conscientiae, seu praecipuarum difficultatum circa moralem, ac disciplinam ecclesiasticam decisiones, e Scripturis, Conciliis, pontificum Decretalibus, ... depromptae. Authore Joanne Pontas ... Accedunt Menda Pontasiana, sive Observationes quaedam circa Opus Gallicum Pontasii item fr. Danielis Concina. Venetiis, 1738.

Книгозбірня Почаївського монастиря за візитацією 1737 р.

IP НБУВ, ф. 231, оп. 1, спр. 152, арк. 89 зв. – запис 1737 р. щодо візитації 23 травня 1737 р.

– «всі книги руські і латинські, а також польські згідно попереднього списку тут знаходяться та прибули нові».

1.	Dictionarium casuum Conscientiae Autore Joanne Pontas	Dictionarium casuum conscientiae, seu praecipuarum difficultatem circa moralem, ac disciplinam ecclesiasticam decisiones, e scripturis, conciliis, pontificum decretalibus ...
----	---	--

		Authore Joanne Pontas ... Tomus primus [-tertius]. - Editio recens, e gallico in latinum pari studio & fide concinnata [Luxemburgi, 1731-1732]
2.	Synonima in folio wielka	Synonyma Latina Vocum Phrasiumque Orationis... Andream Calagiusa. [Wrocław, 1579, 1595, 1597]. Synonyma sev dictionarivm Polono Latinvm in gratiam et vsum studiosae iuuentutis Poloniae es thesauro Gregorii Cnapi. [Kraków, 1649].
3.	Phisica drukowana in octavo	
4.	Historia Naturalis de Ventis in duodecimo authore Francesco Verulamio	Fr. Baconi de Verulamio Historia naturalis & experimentalis de ventis, & Amstelodami, Elseviriana, 1662 (4 edition)

Книгозбірня Почаївського монастиря за візитацією 1739 р.

IP НБУВ, ф. 231, оп. 1, спр. 152, арк. 70 – запис 1739 р., засвідчено, що всі книги згідно попереднього списку в бібліотеці сонастиря знаходяться та прибули нові:

1.	Mundus Rym Policus	
2.	Cnapiusz Edycyi Poznanskiey	
3.	Alwar	Manuel Alvarez; Jan, Piotr Kanizjusz. De Institutione Grammatica Libri Tres. Leopoli : Typis Collegii Soc: Jesu, 1726.
4.	Synonima	Synonyma Latina Vocum Phrasiumque Orationis... Andream Calagiusa. [Wrocław, 1579, 1595, 1597]. Synonyma sev dictionarivm Polono Latinvm in gratiam et vsum studiosae iuuentutis Poloniae es thesauro Gregorii Cnapi. [Kraków, 1649].
5.- 6.	Praznii Russkich	
7.- 8.	Psalterz	
9.	Требник унівський	Требник. Унів, 1739.

Додаток Д.

Реконструкція книгозбірні Почаївського монастиря за візитацією 1799 р.

ІР НБУВ, ф. 231 оп. 1 спр. 152, арк. 307 зв. - 309

Візитація 1799 р., с. 308 - “Бібліотека з Архівом ще не мають належного місця, тим часом поміщаються в двох келіях нагорі, які були зеднані з старим рефлектажем (трапезною) зламаним, а тепер і ці самі келії з Архітектури і Абрису призначені на зламання теж, з з двома келіями під собою надолі”.

	Назва книг в документі 1799 р.	Атрибуція видань
1.	Ewangelii w srebre - 5	Євангеліє в срібро оправлені великі – 5 примірників
	Книги церковні і хорові	
2.	Ewangelii bez srebra - 2	Євангеліє без срібла – 2 примірники
3.	Apostolow – 2	Апостол -2 примірники
4.	Mszalow Ruskich – 16	Місал Руський (Служебник) – 16 примірників
5.	Ditto Lacinskich – 2	Місал латинський – 2 примірники
6.	Trebnikow – 4	Требник – 4 примірники
7.	Akafistow – 2	Акафіст – 2 примірники
8.	Meney całorocznych - 7	Мінеї на цілий рік – 7 примірників [Почаїв, 1761]
9.	Oktoichow – 6	Октоїх – 6 примірників
10.	Triod Postnych – 6	Тріодь пісна – 6 примірників
11.	Ditto Cwitnych – 6	Тріодь цвітна – 6 примірників
12.	Czasoslow – 8	Часослов – 8 примірників
13.	Psalterzow – 2	Псалтир – 2 примірники
14.	Irmolojow do spiewania – 5	Ірмологіон до співу – 5 примірників

15.	Tryfoloy wielki – 1	Трифологон вел. – 1 примірник
16.	Pomiannyk pisany – 1	Поменник писаний – 1 примірник
	75 книг	
1.	Dzieje roczne Baroniusza in folio – 25 tomow	Baronio, Cesare. Roczne dzieie kościelne od Narodzenia Pana y Boga naszego Jesusa Christusa, wybrane z rocznych dziejów kościelnych Cesara Baroniusza cardinała S. R. K. nazwanych Annales ecclesiastici przez. X Piotra Skargę Societatu Iesu, Kraków 1603.
2.	Dziejow Reginalda y Mansi – tomow 15	
3.	Dziejow Bollandystow in folio – tom. 47	Acta Sanctorum. Antwerpen, 1643
4.	Dziejow Koscielnych Alexandra Natolisa – tomow 9	
5.	Bullarii czyli zebrania Bull. Papierskich – tom. 20	
6.	Biblii y Konkordancyi – 12	
7.	Ewangelii y Epistol – 6	
8.	Kommentaryuszow roznych – 30	
9.	Kanonistow y Jurystow – 30	
10.	Kaznodziejow roznych – 60	
11.	Dykcyonarzow roznych – tomow 20	
12.	Dziei SS Oycow – 30	
13.	Xiag Koscielnomoralnych – 50	
14.	Xiag Fizycznych y Matematycznych – 30	
15.	Xiazek do Retoryki Poezyi y Gramatyki – 40	
16.	Xiag Lekarskich Ekonomicznych y Mechanicz – 20	

17.	Хіаг Сywілно=Ністорычных – 40	
18.	Асцетов Польскіх у Ласінскіх – 60	
19.	Прау у Констытуцыі розных – 20	
20.	Хіазек Wлоскіх, Французскіх, у Ніеміецкіх – 60	
21.	Хіаг Грецкіх у Русскіх – 60	
22.	Хіаг інных рознаітых Ласінскіх, Польскіх, Русскіх, друкованых і пісаных, без пачатку і кінца – 100	
	784 кнігі	
	Разом усіх кніг за спіскам 859 прымірніків	

Додаток Є.

Книгозбірня Почаївського монастиря в сучасних збірках.

1. Книга о постничестві Василя Великого.
Острог, 1594 - 2°.
Бондар Н, Стародруки XVI ст. з монастирських збірок у фондах НБУВ, Наукові праці НБУВ, 2013. Вип. 37, с. 333-354 (далі Бондар Н.)
НБУВ, КИР 655
Запис на примірнику – купівля книги у Вільно Василюсою Сапіжанкою за 9 польських злотих у братського священника Герасима до Вільнюського Троїцького жіночого монастиря, де вона була ігуменою. Пізніші записи свідчать про перебування книги у книгозбірні Почаївського монастиря (с. 342)
2. Маргарит Іоанна Златоустого.
Острог, 1595 - 4°.
Бондар Н.
НБУВ, КИР 663
Запис 1854 р. про належність книги до Почаївської лаври
70-ті рр. XIX ст. передана до бібліотеку КДА
3. Апокрисис Христофора Філалета
Острог, 1598-1599 - 4°.
У конволюті
Бондар Н.
НБУВ, КИР 664 (1-2)
Запис 1854 р. про належність книги до Почаївської лаври
70-ті рр. XIX ст. передана до бібліотеку КДА
4. Отпис Клірика Острозького
Острог, 1598 - 4°.
У конволюті
Бондар Н.
НБУВ, КИР 664 (1-2)
Запис 1854 р. про належність книги до Почаївської лаври
70-ті рр. XIX ст. передана до бібліотеку КДА
5. Апостол.
Москва, 1564. - 2°.
У збірці Почаївської лаври був цей примірник у 1903 р. Сучасне місцезнаходження невідоме. Бондар Н.
6. Андрій, архієп. Кесарії Кападокійської. Толкованіє на Апокаліпсис.
Київ, друкарня лаври, 1625 – 2°
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской библиотеки 1854 г.

- Запаско. Ісаєвич, 144; Шамрай, Маргіналії, 5
НБУВ, Кир. 39
7. Галятовський Іоаникій. Ключ розуміння.
Львів, друкарня Сльозки, 1663 – 2°.
Авторський примірник
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г.
Запис: Іоаникій Галятовський ректор ігумен Мо[на]стиря Братського Київського надаль сию книгу до Мо[на]стиря Почаєвского дай ему Г[о]с[по]ди Спасеніє Аминь [скоропис XVII ст.]
Запаско. Ісаєвич, 412; Шамрай, Маргіналії, 88
НБУВ, Кир. 4848
8. Іоан Златоуст. Бесіди на 14 посланій апостола Павла.
Київ, друкарня лаври, 1623 – 2°
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г.
Запис: Сия книга рекома Я Златоустого с. Іоанна Бесіди отца Мардарія Столпинского которую купиль за чтирьдесят злотих [скоропис XVII ст.]
Запаско. Ісаєвич, 138; Шамрай, Маргіналії, 210
НБУВ, Кир. 2п
9. Іоан Златоуст. Бесіди на діяння святих апостолів.
Київ, друкарня лаври, 1624 – 2°.
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г.
Запис: Ex libris Sylvestri Lazarewicz ODBM
Запис: Сия книга отца Силвестра Лазаревича (Скоропис XVIII-XIX ст.)
Запаско. Ісаєвич, 139; Шамрай, Маргіналії, 219
НБУВ, Кир. 9п
10. Служебник.
Львів, друкарня братства, 1666 – 4°.
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г.
Запаско. Ісаєвич, 432; Шамрай, Маргіналії, 376
НБУВ, Кир. 2589
11. Фікара Святогорець. Вертоград душевний.
Вільно, друкарня братства, 1620 – 4°.
Запис: Принадлежить Почавской Лаврской бібліотеці 1854 г.
Кніга Беларусі, 93; Шамрай, Маргіналії, 488
НБУВ, Кир. 4341
12. Balbus Johannes (?-1298) Catholicon.
Ліон, 1496 (1497 ?) – 2.
Рукописні помітки на полях. Власницькі записи: Ex libris Andrea Klimaszeuuj Anno Dni 1645; Monastera Poczajowskiego. Монастыря Почаев ...

З бібліотеки Волинського державного музею. Інк. 15 (б-ка Волинської православної дух. Семінарії, № 2841) – ІА 56
Каталог інкунабул // Зданевич, 58

13. Johannes Gallensis (? – 1303). Summa de regimine vitae humanae...., Венеція, 1496 р.
Виписки з Лівія та інші нотатки польською мовою XVII ст. На тит. арк. Monasterya Poczajowskiego mр (XVII ст.). Запис повторено, той же почерк на арк. 65 – Монастира Почаєвського мр. На арк. 64 зв. Нis liber proprio Sebasteani Szeliski Praesbyteris Regularis S. Basilij Magni Regulae mр. A Dni 1640
Каталог інкунабул // Зданевич, 269
14. Manutius, Paulus. Apophthegmatvm ex optimis vtrivsqve lingvae scriptoribus libri IIX Pavlii Manvtii studio atque industria ... Venetiis: ex aedibus Manutianis, 1577
Запис на титульному арк.: Bibliothecae Poczajoviensis (XVIII ст.)
НБУВ, Ald. 70
Шамрай М. Альдини в бібліотеках України: Каталог, 1577
15. [Aphthonius Sophista. Progymnasmata. Transl. Rodolphus Agricola, Johannes Maria Catanaeus. Cum scholiis Reinhardi Lorichii]. Marpurgi [Marburg], III 1542 – 8°
ІА 106.352
Запис: Из библиотеки Почаевского монастыря
Каталог палеотипів НБУВ, 95
16. Augustinus, Aurelius. De fide et operibus liber unus. Cum praefatione Georgii Wicelii. Lipsiae [Leipzig], 1539
Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 161
Конволют
17. Basilius Magnus. Orationes quaedam devotissime Basillij Magni, et Chrisostomi de communion Eucharisticie, Francisco Rholandello Taruisiensi e graeco translatae [Krakow, 1539] – 8°
Каталог палеотипів НБУВ, 211
18. Leopoliensis, Iohannes (Jan ze Lwowa, 1482-1536). Vivicae passionis Christi historica explanation Cracoviae [Krakow], 1537 – 8°
Каталог палеотипів НБУВ, 1325
19. Autores historiae ecclesiasticae ... Basileae [Basel], 1544
Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 181

20. [Biblia V.T. et N.T. Latine. Biblia iuxta divi Hieronymi Stridonensis translationem. Chronographia ex Eusebio]
[Koln, 1530]
Запис: Monasterya Poczaiowskiengo (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 261
21. [Biblia. Concordantiae. Latine. P. 1-2]
Lugduni [Lyon], 1535
Запис: Ex libris P.H. Kaletynski ; Monasterii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 325
22. Brandolinus, Aurelius (Lippus, 1440-1497). Oratio de passione domini, eoram Pont. Max. di Parasceus habita. Quae huic, et reliquis auditoribus, ita accepta fuit, ut eam iterum atque iterum orare sit coetus. Nirolaus Ussovius ad lectorem
Poltoviae [Pultusk, 1533 – 8°
Приплетено до № 161
Каталог палеотипів НБУВ, 369
23. Burlaeus, Gualterus (Burley Walter, 1275-1337). Vita Philosophorum et Poetarum: cum auctoritatibus et sententiis aurelis eorundem annexis
Argentina civis [Strasbourg], 1516
24. Ovidius Naso, P. De ponto
Strasbourg, 1515
Каталог палеотипів НБУВ, 1921
25. Livius P. T. Prime decadis Liviane liber primus
Leipzig, 1518 - Каталог палеотипів НБУВ, 1348
26. Ovidius Naso, P. Sylva sententiarum
Leipzig, 1516 - Каталог палеотипів НБУВ, 1924
Запис: Ex Bibliotheca Poczajoviensi (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 438
27. Dionysius Carthusianus ... Opuscula aliquot quae ad theoriam mysticam ergerie instituunt Contemolationum libri III.
Coloniae [Koln], 1534 – 8°
Запис: Mntrii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 705
28. Erasmus Roterdamus, Desiderius (1466 – 1536). [Opera. T.1-9]
Basilae [Basel], 1540
Запис: Та ksiega Monasterya Milczenskego Lecz potym stala sie monasteru Poczaiowskiengo (рукопис XVIII), Ex Bibliotheca Poczajoviensi (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 767

29. Glareanus, Henricus Liritus. In C. Iulii Caesaris ... Commentarios de bello Gallico ...
Annotationes
Lugduni [Lyon], 1538
Запис: Библиотека Почавського монастиря
Каталог палеотипів НБУВ, 995
30. Gregorius Nazianzenus. De Theologia libri quinque , nuper et graeco sermone in
Latinum a Petro Mosselano Protegense traducti
Basileae [Basel], 1523 – 2°
Каталог палеотипів НБУВ, 1009, приплетено до № 978
31. Irenaeus. Opus ...
Basileae [Basel], 1534
Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 1161
32. Johannes Damascenus... Orthodoxae fidei accurata explicatio, IIII libris distincta...
Jacobo Fabro Stapulensi interprete ... Una cum alijs eiusdem Operibus ... [Historia
Iosaphat et Barlaam. Joannes patriarchus Hierosolymitanus ...]
Basileae [Basel], 1548
Запис: Ex libris Anatolii Wlodzinski ab Euch. Applicatur Monasterio Poczajovien.
O.S.V. (рукопис XVIII)
Каталог палеотипів НБУВ, 1197
33. Longolius, Christophorus (1490-1522). Epistolarum libri III. Item Pet. Bembi, Iac.
Sadolet, Gul. Budaei, Des. Eras. Epistolarum ed eundem Longolium, Liber I
Basileae [Basel], 1534
Запис: Mntrii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 1354
34. Petrus Lombardus. [Sententiarum libri IV]
Cracoviae [Krakow], 1519 – 1531 – 4°
Запис: Ex Bibliotheca Poczajoviensi (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 1972
35. Statuta Prouintie Gnesnen. Antiqua et Noua reuisa dilige[n]ter et emendata
Cracouiae [Krakow], 1528 – 4°
Запис: Monasterii Poczajoviensis (рукопис)
Каталог палеотипів НБУВ, 2277
36. Suetonius Tranquillus, Gajus. XII. Caesares. Ausonius poeta de XII. Caesaribus. Io.
Baptistae, Egnatii de Romanis principibus. Annotata per D. Erasmus Roter
Lugduni [Lyon], 1539
Приплетено до № 995. Каталог палеотипів НБУВ, 2311

Додаток Ж.

Приватна бібліотека архімандрита Почаївського монастиря Ієроніма
Калетинського 1782 р.

ДАТО, ф. 258, Оп.1, спр. 164.

Registr Rzeczy po Nubeszyku P. Jmci Xiedza Hieronimie Kaletynskim Superiore M
Poczaiewskiego Spisany Dnia ... Kwietnia Ru 1782

Ksiegi Lacinski y Polski

1. Ksiega aktow Monastyrie tuteyszego in Fol.
2. Ksiega Sub Titulo Specyficya Jurydyki Funduszow Gruntownych y pinien.: tudziez Dobr Zastawnych malo co Zapisana in Fol.
3. Xiega Dekretow w Monastyrskiej Jurydykiye za rorozne wystempki Mnichowskie ... malo co Zapisana in Fol.
4. Konstytucya Seymu Warszawskiego 1780 drukowane in folio = Konstytucye Seymu Wolnego Ordynaryinego Warszawskiego Szescioniedzielnego Roku Panskiego MDCCLXXX. Dnia 2. Miesiaca Pazdziernika Odprawiajacego Sie. Warszawa, drukarnia J. K. Mci y Rzeczypospolitey Scholarum Piarum, 1780.
5. Item Konstytucya Seymu Warszawskiego 1778 drukowane in folio = Konstytucye Seymu Walnego Ordynaryinego Warszawskiego Szescio Niedzielnego Roku Panskiego MDCCLXXVIII. Dnia 5. Miesiaca Pazdziernika Odprawiajacego Sie. Warszawa, drukarnia J. K. Mci y Rzeczypospolitey Scholarum Piarum, 1778.
6. Ksiega pisana w ktorei rozne dzieie Dekreta Rzumskie, Dyspartymnt sub ... Charytatywi Dyspozycye Prowincialskie Indugentie i rozne listy ... specyfikacye Cerkwi roskich ... pol pisana in Fol.
7. Inwentarz Monasteru Poczajowskiego z tego Prowentami R 1775 spisany in Fol.
8. Liber Alexandri Natalis Historia Ecclesiastica in Fol. 113, klasztorna [Paris 1699 ??] – oddano do Biblioteki xx. Kaznodziejom.
9. Kazania miedzy oktawy Koronacyi X Gimnazego Lewickiego in folio ksieg 2. = Lewicki, Gimnazy. Kazanie między oktawą uroczystej koronacji Najświętszey Maryi Panny Najświętszego Oycy Klemensa XIV. w precudownem obrazie poczaiewskim na Wolynie, w powiecie krzemienieckim, pod straza WW. OO. Bazylianow zostaiacym, w dzień Narodzenia Iey 8 bra w. s. k. 1773. Roku odprawioney, dnia siódmego oktawy miane y Wielmoznemu Nayprzewielebnieyszemu Jmci xiedzu Onufremu Bratkowskiemu Z. S. B. W. opatowi uniowskiemu, prowincyalowi Prowincyi Pol: w czasie nayszczesliwszych rzadow swoich, przy własnychze iego pracach, y staraniach na dowod szczegulnieyszego do tey Krolowy przychylenia się, nawet y nauroczystszym tym, od tak wielu zadany, a niezyskanym do tych czas uwieńczenia Maryi dzielem zaszczyconemu, z oświadczeniem wszelkiey wdziecznosci y od szczególnych serc zakonnych tym upragnionym dzielem uspokojonych, przy nayglebszym uszanowaniu w czasie dorocznych mianowin dnia 12.

- Junia w. s. k. 1775. Poswiecone przez x. Gimnazego Lewickiego Z. S. B. W. Prowincyi polskiej, na ten czas w klasztorze trebowelskim s. teologii lektora. – 1775.
10. Kongregacya Greco Ruskai Dyiecesyi Lwowskiej de anno 1644 pisana xiega autentyczna in folio.
 11. Korpus jest Canonici in 4.
 12. Antoine Teologia Moralna Lacin Tomow 2 in 4.
 13. Ksiega z napisem ... Swiata czyli ... uniwersalna Xdza ... polska in 4.
 14. Teologia Moralis pisana in 4.
 15. Concordancye Bibliot in 4.
 16. Glos Pana Kruszacego czyli Recolekcye Xa G..bezynskiego in 4 ksiag 2.
 17. Dissertationes historico criticae ... Episcopatu Metropolitanano ...
 18. Chodykiewicz ...
 19. Historica ...
 20. Alphabetum Monasterium ... Regulis S. Basilij Magni Decretis Abrevibus ... constituonibus Congregationis. Ruthend ... non ex Privelegios Raegan Poloniae manuscriptum in 4.
 21. Manuscript czyli Summariusz Praw Congragaty Ruskiej, S. Trinitatis in 4.
 22. ... Preswietnych w Polcze ... JW Stanislawowi Potockiemu Chorazemu. Koniec na Weselu Tego Ogloszeniu in 4.
 23. Sarmacui Europa, seu fragmentum tractatus de Deliuvio Universale. Auth.: Patris Kleczewski in 4. = Sarmatia Europæa Mox post Diluvium Universale Inhabitata Seu Fragmentum Tractatus de Diluvio Universali, Partis III. Leopoli : Typis S.R.M. Confrat. SSS. Trinitatis, 1769.
 24. Superior Regularis quu Pater quu judex. Athore Benedicto Kotwicki in 4. = Superior Regularis qua pater, qua Judex. In duas partes divisus seu synopticum compendium eorum omnium, quae a superioribus regularibus desiderantur [...] / Auctore A. R. P. Benedicto Kotficki [...] Anno [...] 1773. [Pars prima]. Berdiczov, 1773.
 25. Szczera prawda przeciw obludnemu Palszowi to iest prosta z pisma P. odpowiedz Katolika nawykretne Karola Drelin Kurta ... tegoz pisma zarzuty Dyssydenskie. Auth.: Stephano Arczaniecki in 4.
 26. Liber de Sakryficio Missae Manuscriptus p. R. Patrem Fidrzycki in Gott. Romi in 4.
 27. Phisica Arystoteliku p R. Patron Kaletynski scripta in 4.
 28. Liber vanor nototorum curiosarer manuscriptus in 4.
 29. Item Manuscript w bibule bratey zwiasany in 4.
 30. Ksiazka S. Jana Klimaka pisana in 4.
 31. Manuscript w sexternikach zwiasany in 4.
 32. Pauli Josephi Rigeir institutiones juris Prudentiae Ecclesiasticae ... Seu Toma Unus in 8.
 33. S.S. P. P. Pachomij Egipeius Dorothei Thabani A Theodori Auditae Asceticu in 8 - JMe X. Magister wziotna Nowiciat.
 34. Manuale Concionatorum in 8, de Anno 1769.

35. Kazanie W. N. Pannie naszystkie ... X. Nerezuisza in 8 ...
36. Sententie Dogmaticae ex Universa Theologia Auth: Antonia in 8.
37. Bulla et Brevia Summor Pontificum Decreta Regni Poloniae, Tepi: Pocza in 8. = Bullae at Brevia Summor Pontificum Sacrarum Congregationum Decreta nec non Serenissimorum Poloniae Regum diplomata. Congregationem Ruthenorum. O[r]dinis]. S[ancti] B[asilii] M[agni] concernentia, vel Eidem oppotruna, jussu Generalis Consultationis, cum interventu Provincialium Officiorum, sub annum millesimum septingentesimum sexagesimum quartum celebratae ... – 1767.
38. Lubelskiego, X. Awedyku S J 1788.
39. Konstytucye Hoyskie in 8.
40. Capitulum Generale Brestense ... S. B. M. Congregationis Ruthenorum Anni 1772 in 8.
41. Compendium Pontificum seu brevis dysertatio de Variis Poloni Imperij viciby de Anno 1760 in 8.
42. Arnoldi Colvini Jus Canonicum ... ephorismos explicatum in 12.
43. Elegionen Auth: Pa: Ioannes Redsani in 12.
44. Soli+loquiumo octidianum Anno 1771 in 12.
45. Kazanie Pogrzebowe Helenii Jwankowey xa Lewickiego in 12. = Lewicki, Gimnazy. Kazanie pogrzebowe przy ostatniej usłudze Wielmożney s. p. Helenie z Studzińskich Iwaszkowy Cześnikowy Owruckiey dla nieśmiertelney pamięci godnych czynności Tey Pani, przyiętey do zasług zakonnych. Miane w cerkwi szarogrodzkiey przez Xiędza Gymnazeo Lewickiego zakonu Świętego Bazylego Wielkiego, profesora filozofii y Prefekta szkół szarogrodzkich, roku 1772 dnia 24 Apryla w s. k. we wtorek po przewodney niedzieli. Roku zaś przez tegoż Xiędza Świętey Teologii profesora w Klasztorze Trembowelskim, imieniem pomienionego klasztoru Trembowelskiego obowiązanego przeświećenemu domowi Iwaszkow. Wielmożnemu, Jegomci Panu Bazylemu Iwaszkowi Woyskiemu Czerniechowskiemu, bratu osierocałemu po S. P. Helenie dla ulżenia Pańskich żalów, z naygłębszym uszanowaniem poświęcone. – 1773.
46. Ksiazka Deliecie Romane Patris Bielermani S. Jnniz.
47. Manuskrypt zwiasany in 12.
48. Apteczka Lekarstw Domowych in 12.
49. Nauka Spowiedzi y Pokucie prawdziwey in 12.
50. Commenta ad versus ... Rom. Ecclesiu Patri Joann Raisani in 12.
51. Wiadomosc o odpustach y jubieluiszu de Anno 1776 Ksiazeczek in 12 – 2.
52. Oficium albo Godzinki o N. Pannie ... de Anno 1774 in 12 – 8.
53.Ponozenie do Pana JereyaKaho.
54. Psalterz mała w pudelku druku Poczaiowie.

Ksiegi Ruskie

1. Mszal duzy pod marynes nowy w Murmurkowey oprawie de 1778 in Fol = Служебник = Леітургікон или Служебник, содержай в себі по чину святых восточных церкве

літургії, иже в святых отец наших Иоанна Златоустаго, Васіліа Великаго и Григоріа Двоеслова папы Римскаго: сов семи чрез весь год на всяк день рядовыми, та же праздничными и общими службами. - 1778. 2°. [4], 307, [4] арк. Гравер: Адам Гочемський. Запаско, Ісаєвич, 2908; Петров, Бірюк, Золотарь, 1023; Максименко, 557.

2. Triod posna Zazywana in Folio Tom – 1 = Триодъ пісна = Триодіон, си єсть Трипеснец с Богом святым обдержай подобающее ему последование. – 1767. 2°. [3], 363, 36 арк. Запаско, Ісаєвич, 2463; Максименко, 511; Свінцицький, 90.
3. Trod Switna we dwoch tomach in Folio Tom – 1 = Триодъ цвітна = Триодіон цвітний ... – 1767. 2°. [1], 457, 16 арк. Запаско, Ісаєвич, 2464.
4. Miney na kazdy miesiac in fol – 12 = Мінея на кожен місяць 12 томів, 1761. 2°. Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 18-21
5. Narodowiczanye u ty Slowo Ko Narodu in 4 – 2
6. Poucaenie o obradach chrystyanskie in 4 = Поученіє о обрядах христіанских первіє в книзі Народовіщанія, или Слово к народу каполіческому зовомой, по благоволенію єще єго преосвященства с. п. кир Силвестра Лубієнієцкаго Рудніцкаго издаваемо: ныне же от тояже книги изытое, и особъ по желанію нікоторих напечатано. - 1779. 4°. [1], 60 арк. Запаско, Ісаєвич, 2967; Петров, Бірюк, Золотарь, 1040; Максименко, 564.
7. Bogoslowyie nauczytelnoie de 1779 – 4 = Богословіє нравоучителное из богословія Антоіне, Тоуриели и Реіффенстуель простанно римским діалектом о тайнах и ценсурах сиріч казнях, либо надзираніях церковных написаннаго на рускій діалект вкратці, по благоволенію и благословленію єго преосвященства кир Кипріяна Стецького, ексарха всея Россіи, Луцкаго и Острогрскаго Єпископа преведеное... - Вид. 6-е. - 1779. 4°. [2], 227 арк. Запаско, Ісаєвич, 2961; Петров, Бірюк, Золотарь, 1033; Максименко 561.
8. Psalterz Druku Kijowskiego de Anno 1775 in 4
9. Nowy Testament Caly Druku Poczajowskiego in 8 - Євангеліє = Єваггеліє, сиречь Благовестіє богодухновенных євангелістов. - 1768. 8°. [10], 358 арк. Запаско, Ісаєвич, 2494; Максименко, 514.
10. Ohtoich caly we dwoch tomach in 8 – 2.
11. Polustaw nowy malo uzywany Anno 1776 in 8 – Oddany Jme Xie Superiorowi
12. Polustaw stary de Anno 1765 in 8.
13. Турукіон czyli Ustaw Druku Poczaiowie in 8 = Устав церковний = Типікон, си єсть изображеніє чина церковнаго, зовомаго: Устав, о стіхірах, тропарах, кондаках, и прочіих имнах, како поются в правиле церковном чрез весь год, сокращенне от Устава великаго церковнаго отчасти собран. – Вид. 2-е. – 1770. 8°. Запаско, Ісаєвич, 2576; Максименко, 521

Додаток 3

Такса книг в типографії Почаївській 1760 р.

Російська національна бібліотека ім. Салтикова-Щедріна (С.-Птб.), VI.9, № 106.

	Назва книг в документі 1760 р.	Ціна книг	Атрибуція видань
	Ін Фоліо		
1.	Апостол в оправі	24 злот.	Апостол = Апостол, сиесть Книга деяній и посланій святых апостол. - 1759. - 2°. Бочковська, Хауха, 16-17; Запаско, Ісаєвич, 2077.
2.	Апостол без оправі	21 злот.	Теж саме.
3.	Євангеліє в оправі	68 злот.	Євангеліє = Євангеліє, сиречь Благовестіє богодухновенных євангелістов. - 1759. - 2°. Бочковська, Хауха, 18; Запаско, Ісаєвич, 2079.
4.	Євангеліє без оправі	52 злот.	Теж саме.
5.	Мінея на 12 місяців в оправі		Можливо, йдеться про видання Мінея на 12 місяців - 1761, тому не стоїть ціна Бочковська, Хауха, 19; Запаско, Ісаєвич, 2207.
6.	Мінея на 12 місяців без оправі		Теж саме.
7.	Праздняя в оправі	64 злот.	Мінея святкова і загальна = Праздняя, дневнаго ради и ношнаго церковнаго пенія от святых отец составлена. - 1757. - 2°. Бочковська, Хауха, 15; Запаско, Ісаєвич, 2010; Максименко, 476.
8.	Праздняя без оправі	60 злот.	Теж саме.

9.	Проскомидія	6 грош	Проскомидія. – 1730. Булига. Друкарня Почаївського монастиря, Острог, 2005, с. 48
10	Службник в оправі під маргінес	16 злот.	Службник. - 1755 (або 1734, 1735). - 2°. Запаско, Ісаєвич, 1229; Бочковська, Хауха, 1; Запаско, Ісаєвич, 1236; Бочковська, Хауха, 12-13; Запаско, Ісаєвич, 1911.
11	Службник в простій оправі	14 злот.	Теж саме.
12	Службник без оправі	12 злот.	Теж саме.
13	Тріодь пісна в оправі	32 злот.	Тріодь пісна. - 1744. - 2°. Бочковська, Хауха, 6-8; Запаско, Ісаєвич, 1483.
14	Тріодь пісна без оправі	28 злот.	Теж саме.
15	Тріодь цвітна в оправі	36 злот.	Тріодь цвітна = Тріодіон, си єсть Трипіснец святаыя великія Пятдесятниці, Пентикостаріон, еже єсть Пятдесятница, нареченный. - 1747. - 2°. Бочковська, Хауха, 9-10; Запаско, Ісаєвич – 1594.
16	Тріодь цвітна без оправі	32 злот.	Теж саме.
17	Троє набоженства	1 злот. 9 грош	Невідоме в бібліографії.
18	Часослов в оправі		Часослов. =Часослов, имей в себе службу церковную, с месяцесловом и прочіими указаньми. - 1760. - 2°. Запаско, Ісаєвич, 2147
19	Часослов без оправі		Теж саме.
20	Октоїх в оправі	34 злот.	Октоїх = Октоих сиєсть Осмогласник. - 1758. - 2°. Запаско, Ісаєвич, 2044
21	Октоїх без оправі	30 злот.	Теж саме.

22	Общія служби в оправі	6 злот.	Мінея загальна = Община, сиречь Службы общія святым. – 1757 - 2°. Запаско, Ісаєвич, 2008;
23	Общія служби без оправі	5 злот.	Теж саме.
	В 4°		
24	Казуси В оправі	6 злот. 15 грош	Богословія нравоучительная. - 1751-4° Запаско, Ісаєвич, 1738 Теологія моральна Гетка Й.
25	Казуси без оправі	5 злот. 5 грош	Богословія нравоучительная - 1751.-4° Запаско, Ісаєвич, 1738 Теологія моральна Гетка Й.
26	Казусики в оправі	13 грош	Катехизис місіонерський. Гетка Й.
27	Катехісм в оправі	3 злот. 10 грош	Катехизис.
28	Катехісм без оправі	2 злот. 13 грош	Катехизис.
29	Чуда пресвятої Богородиці в Іконі почаївській	1 злот.1 5 грош	Гора Почаївська. – 1757. - 4°. Запаско, Ісаєвич, 2002; зберігається в Російській національній бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина (С.-Птб.).
30	Образ примиренія в оправі	3 злот. 15 грош	Торжевський Й. Образ примиренія грішнаго человека с Богом. – 1756.- 4° Запаско, Ісаєвич, 1970; 1971
31	Образ примиренія без оправі	2 злот. 18 грош	Торжевський Й. Образ примиренія грішнаго человека с Богом. – 1756.- 4° Запаско, Ісаєвич, 1970; 1971
	Ін 8°		
32	Акафісти в оправі под маргінес в пуделку	11 злот.	Акафісти различни. – 1756.- 8°. Запаско, Ісаєвич, 1954
33	Акафісти в оправі под маргінес без пуделка	10 злот.	Акафісти различни. – 1756. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1954

34	Акафісти в простій оправі	8 злот.	Акафісти различни. – 1756. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1954
35	Акафісти без оправы	6 злот. 10 грош	Акафісти различни. -1756.- 8°. Запаско, Ісаєвич, 1954
36	Граматыка в оправі	15 грош	Граматыка. Невідоме в бібліографії
37	Граматыка без оправы	11 грош	Граматыка Невідоме в бібліографії
38	Молебін	6 злот.	Молитвослов = Молитвослов ... с тропарями і кондаками ... - 1758. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 2043
39	Намеренія сиесть Іntenція	6 грош	Невідоме в бібліографії
40	Полуустав великий в оправі під маргінес в пуделку	16 злот.	Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1337.
41	Полуустав великий в оправі під маргінес без пуделку	15 злот.	Теж саме.
42	Полуустав великий в простій оправі	14 злот.	Теж саме.
43	Полуустав великий без оправы	10 злот.	Теж саме.
44	Требник в простій оправі	4 злот.	Требник малий. – 1752 - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1795.
46	Требник без оправы	3 злот.	Теж саме.
47	Часословець в оправі	3 злот.	Часослов = Часословець. - 1750. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1717.
48	Часословець без оправы	2 злот. 15 грош	Теж саме.
49	Часи царські в оправі	1 злот. 15 грош	Можливо, це може бути це видання – Чин в повечеріах Рождества Христова, святых Богоявленій, и в святой великий пяток часов, зовомых царскими
50	Часи царські без оправы	1 злот. 2 грош	Теж саме.

	Ін 12°		
51	Полуставець малий в оправі під маргінес в пуделку	6 злот. 10 грош	Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739. -8°. Запаско, Ісаєвич, 1337.
52	Полуставець малий в оправі під маргінес без пуделка	5 злот. 20 грош	Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1337.
53	Полуставець малий в простій оправі	4 злот. 15 грош	Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739. -8°. Запаско, Ісаєвич, 1337.
54	Полуставець малий без оправи	3 злот. 15 грош	Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739. - 8°. Запаско, Ісаєвич, 1337.
55	Псалтирка в оправі під маргінес в пуделку	5 злот. 6 грош.	Псалтир. – 1737. - 4°. Запаско, Ісаєвич, № 1277 Псалтир. - 1742 р. - 4°. Запаско, Ісаєвич, 1426; Псалтир. - 1750.- 4°. Запаско, Ісаєвич, 1710
56	Псалтирка в оправі під маргінес без пуделка	4 злот.1 5 грош	Теж саме.
57	Псалтирка в простій оправі	3 злот. 27 грош	Теж саме.
58	Псалтирка без оправи	3 злот.1 грош	Теж саме.
	Taxa ksiąg łacinskich y polskich w drukarni I. K.M. Poczajowskiey ... 1760		
	In folio		
1.	Meditacye codzienne caloroczne	10 злот.1 2 грош	Pietkiewicz Jozef (1646-1708). Medytacye albo rozmyslania na Ewangelie przypadaiace na wszystkie niedziele, dni, y swieta uroczyste calego roku wedlug obrzadku Swietey Wschodniey Cerkwie..., 1754 - 2°. Запаско, Ісаєвич, 1897

2.	Meditacye tez: in crudo	9 злот.	Теж саме.
	In 4°		
3.	Josaphatidos seu de nece Beati Josaphat	1 злот.9 грош	Isakowicz Jozefat. Josaphatidos sive de nece B. Josaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocensis Ritus Graeci, pro Unione et Sancta Sede Apostolica Romana, Vitebsci a schismaticis caesi, libri tres..., 1748 - 4°. Запаско, Ісаєвич, 1639
4.	Kazania pokutne	1 злот.9 грош	Antonin kapucyn. Siedm Kazan pokutnych ..., 1759 Запаско, Ісаєвич, 2094
5.	Gora poczaiwska	1 злот. 15 грош	Gora Poczaiowska stopka Cudownie z niey wyplywaiace cudotworne wode maiaса у obrazem cudownym Maryi Nayswietsey Panny у Matki Boskiey uczczona Calemu swiatu iasna у iawna. – 1757. -4°. [14], 84 с. Гравер: I. Filipowicz. Sc. Leopoli. Такса книг ...; зберігається у ЛБАН ім. В. Стефаніка. Невідоме в каталогах.
6.	Woysko affektow В оправі	3 злот. 14 грош	Fałęcki Hieronim (Hilarion). Woysko Serdecznych Noworekrutowanych Na Większą Chwałę Boską Affektow, Pod kommendą Jasnie Oswieconego Xiążęcia de Primis Principibus, bo Michała, w ktorego Jmieniu Bog całeу Oyczyzny Honor, Sławę, у całość konserwuiе; bo Serwacego, Korybuta Wisniowieckiego Woiewody Wilenskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego Hetmana... – 1739 Запаско, Ісаєвич, 1349
7.	Woysko affektow in crudo	2 злот. 18 грош.	Теж саме.
	In 8°		
8.	Akathist o N. M. Pannie lacinski y polski	1 злот.	Akathist Najaswietszey Maryi Panny. – [не пізніше 03. 1760]. - 8°.

			Estreicher, t. 12, s. 86; Маслов, с. 34, 39
9.	Akathist o N. M. Pannie polski	15 грош	Akathist Najaswietszey Maryi Panny. – [не пізніше 03. 1760]. - 8°. Estreicher, t. 12, s. 86; Маслов, с. 34, 39
10	Axiomata o czworskiej wiecznosci	10 грош	Manni, Johan Baptista (1606-1682). Axiomata albo sentimenta z rozważania czworakiey wieczności, wybrane, Z włoskiego ięzyká Janá Báptysty Mánni, ná łaciński od Idziego Estrixa obudwu kaplanow Soc. Iesu przelozone. Na polski ięzyk także od iednego teyze Soc. Jesu kaplana wytłumaczone, a teraz swiežo przedrukowane. – 1744. - 12°. [28] арк. Estreicher, t. XXII, s. 126; Маслов, с. 34, 39; Рудакова, с. 194.
11	Elementarz В оправі	10 грош	Невідоме в бібліографії.
12	Elementarz In crudo	8 грош	Невідоме в бібліографії.
13	Gresznik przymuszony w opravie	15 грош	Невідоме в бібліографії.
14	Gresznik	10 грош	Невідоме в бібліографії.
15	Ludskie utrapienie	6 грош	Невідоме в бібліографії.
16	Officium I zycie S. Onufrego	13 грош	Невідоме в бібліографії.
17	Przygotowanie do smierci	26 грош.	Невідоме в бібліографії.
18	Reguly S. O. N. Bazylego W.	26 грош	[Basilius Magnus] (329-379). Summariusz regul swietego oycsa naszego Bazylego Wielkiego, z regul obszerniejszych y krotszych, z konstytucyi mniskich, y nauk tego zakonnych, w krotce zebrany. - 1751. - 8°. [6], 1 – 173, [4] с. Запаско, Ісаєвич, 1751
19	Snopek mirry	6 грош	Невідоме в бібліографії.

20 .	Specimen orthodoxae Ecclesiae w oprawie	3 злот.1 4 грош	Невідоме в бібліографії. Можливо, Kulczynski Ignacy (1707-1747). Appendix ad Specimen ecclesiae Ruthenicae, in qua duo officia, unum de S. Vladimiro, alterum de SS. Romano et Davide: item Constitutiones Sancti Vladimiri, Jaroslai ejus filii, et Basilii, magnorum russiae ducum: demum synodi kiovensis, continentur. Auctore Ignatio Kulczynski Rutheno, Ord. S. Basilii Magni proc. gen. et rect. SS. Sergii et Bachi ad Montes. Romae MDCCXXXIV - ???
21 .	Specimen: in crudo	2 злот. 18 грош	Невідоме в бібліографії.
22 .	Tydzien Opatrzności Boskiej z rozrywkami historycznymi	1 злот.	Tydzien opatrzności Boskiej z rozrywkami historycznymi – 1758. Маслов, с. 34, 40; Такса книг; Рудакова, с. 246; Pidlypczak, 308.
23 .	Taz ksiazka in crudo	25 грош.	Теж саме.

Додаток К.

Каталог бібліотеки Почаївської друкарні 1831 р.

ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 12, арк. 88.

«Каталог книг и икон, находящихся в б-ке Лавры (почаївської) 1831 г.». Уклали Протоірей Кипріан Суковскій, Лукіан Ключовскій

	Назва книг в документі	Атрибуція видань
1.-4.	Біблія в одній книзі, друкарня Почаївського монастиря, 1798	
5.	Біблія в одній книзі, друкарня Почаївського монастиря, 1797	
6.-10.	Євангеліє на престольне, друкарня Почаївського монастиря, 1780. Оправа – червона шкіра, оздоблена малярським золотом	
11.	Євангеліє на престольне, друкарня Почаївського монастиря, 1780 Оправа – дошки, з золотим обрізом	
12.-15.	Євангеліє, друкарня Почаївського монастиря, 1818 Оправа – червона шкіра	
16.-20.	Євангеліє, друкарня Почаївського монастиря, 1818 Оправа – дошки	
21.-31.	Євангеліє, друкарня Почаївського монастиря, 1768 – 8° Оправа – шкіра – 11 примірників	
32.	Євангеліє на престольне (“бывшее в употреблении”), друкарня Почаївського монастиря, 1780	
33.- 40.	Апостол, друкарня Почаївського монастиря, 1783 Оправа проста шкіряна	

41. - 46.	Апостол, друкарня Почаївського монастиря, 1768 – 8° Оправа проста шкіряна	
	Книги польською мовою	
1.- 10.	Ewangelie i Epistoly na niedziele, na swieta uroczyste, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 8° в паперовій оправі	
11.-44.	Psalterz, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 8° в паперовій оправі	
45-52.	Tresc Teologiczney Nauki obyczaunej Antoine, друкарня Почаївського монастиря, 1811 – 4° в паперовій оправі	
53.-73.	Teologia Moralna przez X. Jozefa Narolskiego, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 8° в паперовій оправі	
74. – 80.	Katechizm Rzymiski, друкарня Почаївського монастиря, 1806 – 4° в паперовій оправі	
81.	Kazania na Niedziele i Swieta (в 2-х томех), друкарня Почаївського монастиря, 1793 – 4° в паперовій оправі	
82. – 84.	Kazania na uroczyste Watykanskiemi Koronami uwiecznienie Obrazu Nayswietszey Panny Maryi, друкарня Почаївського монастиря, 1776 – 2° в паперовій оправі	
85. – 125.	Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy, друкарня Почаївського монастиря, 1828 – 8° в кольоровій шкіряній оправі - 28 примірників; оправлена під срібло – 12 примірників	

126. – 128.	Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy, друкарня Почаївського монастиря, 1813 – 8° в шкіряній оправі, в футлярах	
129.	Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy, друкарня Почаївського монастиря, 1816 – 8° в паперовій оправі	
130.-132.	Preslawna Gora Poczajowska друкарня Почаївського монастиря, 1807 – 4° в папці, без оправы	
133.-145.	Zbior Nabozenstwa roznego, друкарня Почаївського монастиря, 1810 – 8° в паперовій оправі	
146.-154.	Bog iest nadzieia nasza czyli modlitwy i piesni tego czesc i chwala, друкарня Почаївського монастиря, 1829 – 8° в кольорові шкіряній оправі в футлярах	
155.-167.	Rozne Nabozenstwa po slowiensku i po Polsku polskiemі literami, друкарня Почаївського монастиря, 1810 – 8° в кольорові шкіряній оправі під срібло – 9 примірн. В паперовій оправі – 1, в папці - 2	
158.-189.	Zbior roznych Nabozenstw z slowienskogo jezyka na Polski przetlumaczonych, друкарня Почаївського монастиря, 1819 – 8° в шкіряній оправі, в футлярах	
190.-249.	Zloty ołtarzyk wonnego kadzenia przed stolica Boza to iest modlitwę rozmaite, друкарня Почаївського монастиря, 1823 – 8° в кольорові шкіряній оправі під срібло – 59 примірн. В футлярах	
250.-255.	Bog nauczystszy iest miloscia. Modlitwy i uwagi pewnego poboznego Chrescianina,	

	друкарня Почаївського монастиря, 1819 – 8° в кольоровій шкіряній оправі під срібло – 5 прим. В футлярах.	
256.-309.	Officium Codzienne, друкарня Почаївського монастиря, 1830 – 8° в кольоровій шкіряній оправі під срібло – 5 примірн. В футлярах – 52 прим. Без оправі – 1 прим.	
310.	Officium Codzienne, друкарня Почаївського монастиря, 1821 – 8* в кольоровій шкіряній оправі під срібло	
311.- 327.	Mszal swieckim osobom sluzacy 40. Modlitw pod czas mszy, друкарня Почаївського монастиря, 1819 – 8° в кольоровій шкіряній оправі. В футлярах	
328. – 450.	Skarb duszy pobożney, друкарня Почаївського монастиря, 1830 – 8° в кольоровій шкіряній оправі під срібло - 30 в кольоровій шкіряній оправі - 92	Skarb duszy pobożney albo Zbiór osobliwszych nabożeństw z różnych, друкарня Бердичівського монастиря, 1824
451. – 543.	Nabozenstwa rozmaite, krotko zebrane ku pożytkowi wiernych, друкарня Почаївського монастиря, 1828 – 32° в кольоровій шкіряній оправі під срібло примірників – 39 в кольоровій шкіряній оправі – 53	
544. – 599.	Dziennik czyli krotkie Nabozenstwo do swietych Patronow i Patronek, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 32°: в кольоровій і простій шкіряній оправі – 55	Dziennik czyli krótkie nabożeństwo do świętych Patronów i Patronek zebranie (!) i dla wygody ludzi rozmaitemi zabawami i pracami zatrudnionych wydrukowane. Poczajów, 1801 - 24°
600. – 757.	Dzienniczek albo krotki sposob Nabozenstwo dla dzieci, друкарня Почаївського монастиря, 1828 – 32° в кольоровій шкіряній оправі – 157	
758. –760.	Nabozenstwo dzienne mlodym dziatkom sluzace, друкарня Почаївського монастиря, 1815 – 32° в кольоровій шкіряній оправі і в паперовій оправі	

761.	Zbior roznych Nabozenstw, ku wiekszy csci Boga i Matki jego Preczystey, drukarня Почаївського монастиря, 1774– 8°; в паперовій оправі	
762. – 787.	Bieg roku Calego, na chwale i czesc Boga i Troусу iednego, drukarня Почаївського монастиря, 1828 – 8°; в кольоровій шкіряній оправі і один без оправі	
788. – 808.	Zegarek czyscowy, albo za dusze w czyscu cierpiace codzienne godzinki, drukarня Почаївського монастиря, 1812– 8°; в паперовій оправі - 18 примірників; без оправі – 2 прим.	
809. – 831.	Apteka domowa dla poratowania zdrowia potrzebna z autorow roznych zebrana tak tez lekarstwa dla koni ..., drukarня Почаївського монастиря, 1816– 8° в паперовій оправі - 21 примірників в папці – 1 прим.	
832. – 837.	Nauki powszechne w sposób katechizmowy ... (в 2-х частинах), drukarня Почаївського монастиря, 1807– 8°	
838. – 847.	Katechizm początkowy dla młodzi chrescianski, drukarня Почаївського монастиря, 1828– 8° в паперовій оправі	Kulikowski, Jan. Katechizm początkowy dla młodzi chrescianski, rzymsko-katolick. Kościoła ulozony przez Kulikowskiego kanonika luckiego, nauczyciela religii w Liceum Wolynskiem. T. 1, drukarня Почаївського монастиря, 1828– 8° Estreicher, t. 2, c. 524
848. – 890.	Katechizm krotko zebrany, przedniejsze wiadomosci do zbawienia potrzebne w sobie zawieraesy drukarня Почаївського монастиря, 1790– 8°; в паперовій оправі - 42	[Sroczynski, Cornelius]. Katechizm krotko zebrany: Przedniejsze wiadomości do zbawienia potrzebne w sobie zawierający na misjach Zakonu S. Bazylego Wielkiego
891. – 975.	Katechizm maly dla dzieci, drukarня Почаївського монастиря, 1815– 8°; в паперовій оправі - 84	
976. – 984.	Grzesznik przymusony albo sposob do poiednania sie z Bogom ... drukarня Почаївського монастиря, 1756 – 8° в паперовій оправі - 8	

985. – 1004.	Nabozenstwo do S. Onufrego, друкарня Почаївського монастиря, 1785 – 8° в паперовій оправі - 19	Nabozenstwo do S. Onufrego officium i litania z przylozeniem summariusza zycia tegoz S na zadanie wielu wydane, друкарня Почаївського монастиря, 1785 – 8°
1005. – 1048.	Stoletni Kalendarz od Roku 1800 do 1900, друкарня Почаївського монастиря, 1799 ?? – 8° в паперовій оправі - 43	[GERTNER Franciszek]. Stoletni kalendarz od roku 1800 aż do 1900, w którym nazwiska planet, ich wielkość, odległość i domniemany wpływ na każdodzienną pogodę wraz z powszechnymi i osobliwymi regułami wieśniaczemi, iako też przepowiedzeniem pogody i znakami odmiany powietrza z różnych stanowisk Miesiąca, równie iak i z samych ludzi, zwierząt roślin, wody, etc, z Tabellami daiącemi poznać, w które dni przez sto lat Wielkanoc i Zielone Świętki przypadaia. Iako też dodatek pożytecznych i doświadczonych wiadomości zawiera się. Wydany roku 1799 w Krakowie. Przedrukowany w Poczajowie w Druk. XX. Bazylianów. Estr. T. 17, notuje inne wydanie.
1049. – 1083.	Ecphonemata liturgii greckiey, друкарня Почаївського монастиря, 1784 – 8° в паперовій оправі - 34	[Ohilewicz, Pachomius.]. Ecphonemata Liturgiey Greckiey to iest: To co przy Liturgiey Kapłan, Dyakon, y Chor w głos tylko spiewaią: Ze Mszey S. Bazylego Wielkiego y S. Janá Chryzostoma wyięte: y ięzykiem Słowieńskim, a charakterem polskim, z nowym wykładem na ięzyk polski na przeciwnych painach położonym: do tego, z sumą rubryk teyże Liturgiey, sporządzone, y do druku podane: Tudziesz, Harmonia albo krotkie pogodzenie różnic w obrzędach między Mszą S. Rzymską a Liturgią Grecką: z Obiasnieniem obrzędow, y dołożeniem sposobu nabożnego, á pożytecznego słuchania Mszy S. tak Rzymskiey iako y Greckiey: napisane y do druku także podane. Przez W. X. Pachomiusza Ohilewicza S. Theol. Doktora, Zakonu S. Bazylego W. Wikarego Generalnego,

		Wilno, 1671; перевид. w Krakowie, 1685. Є відомості про перевидання цієї книги в Почаєві (1784) та Львові чи в Перемишлі (1842)
1084.- 1109.	Zrodlo ogrodow ... to iest officium albo gadzinki o Nayswitezsey Maryi Pannie..., друкарня Почаївського монастиря, 1822 – 32° в паперовій оправі - 25	Kasparowicz Gabriel. Zrodlo ogrodow, studnia wod zywych, ktora plyne impetem z Libanu to jest officium albo godzinki o Najswietszej Maryi Pannie na Gorze Jasney Poczaiowskey..., друкарня Почаївського монастиря, 1822 – 12°
1110. – 1176.	Ministratura do sluzby Bozey, друкарня Почаївського монастиря, б/р – 8°; в зошитах- 66	Ministratura do sluzby Bozey, [друкарня Почаївського монастиря], б/р Петрушевич, с. 180; Рудакова Ю., с. 244
1177.- 1263.	Summariusz Reguł Swiętego Oуca Naszego Bazylego Wielkiego, друкарня Почаївського монастиря, 1751 – 8° в паперовій оправі - 86	Summariusz Reguł Swiętego Oуca Naszego Bazylego Wielkiego, Regul Obszernieyszych y Krotych, z Konstytucyi Mniskich, Nauk Iego Zakonnych, w krotce Zebrany, друкарня Почаївського монастиря, 1751 – 8°
1264. – 1422.	Akt poswiecenia Cerkwi Poczaiowskiey Zakonu S. Bazylego W., друкарня Почаївського монастиря, 1822 – 8° в паперовій оправі - 158	
1423. – 1506.	Kancyonal Piesni nabożnych, друкарня Почаївського монастиря, 1820 – 12° в паперовій оправі – 82 без оправі - 1	Kancyonal piesni nabożnych wedlug obrzadku kosciola s. Katolickiego na uroczystosci calego roku. Z przydatkiem wielu nowych o roznych Swietych Panskich, друкарня Почаївського монастиря, 1820 – 12° Рудакова Ю., с. 240
1507. – 1510.	Proby dramatyczne przez J. Korzeniowskiego, друкарня Почаївського монастиря, 1826 – 8°; в паперовій оправі	J. Korzeniowski. Proby dramatyczni, друкарня Почаївського монастиря, 1826 – 8° Рудакова Ю., с. 242
1511. – 1513.	Dzieje do stworzenia Swiata az do roku 1816, друкарня Почаївського монастиря, 1817 – 8° в паперовій оправі	Marczynsky W. Dzieje od stworzenia swiata az do roku 1816, czyli rus historii powszechniej wszystkich narodow cronologicznie ulozony, z przydatkiem wynalazkow uczonych ludzi i opisaniem

		dokładnym batalii w ostatniej epoce zaszłych, друкарня Почаївського монастиря, 1817 – 8°; Рудакова Ю., с. 239
1514. – 1516.	Geografia albo Ziemiopismo, б/м, б/р - 8°	
1517.	Historia powszechna, dla szkół narodowych na klasę IV, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 8°; без оправи	[Skrzetuski W.] Historia powszechna, dla szkół narodowych na klasę IV. Dzieie greckie zawieraiaca, друкарня Почаївського монастиря, 1801 – 8° Рудакова Ю., с. 234
1518.	Wybor pism Starego i Nowego Testamentu, друкарня Почаївського монастиря, 1808 – 8° в паперовій оправі	Wybor pism Starego i Nowego Testamentu, друкарня Почаївського монастиря, 1808 Рудакова Ю., с. 237
1519.	Pasterz w powinnościach urzędu swego obiasniony. T. 1 друкарня Почаївського монастиря, 1780 – 8° в паперовій оправі	Pasterz w powinnościach urzędu swego obiasniony, albo nauka o sakramentach kapłanowi staraniem dusz ludzkich obowiązany, i innym ludziom wielce pozyteczna, z francuzkiego na oyczysty jezyk przelozona. T. 1 друкарня Почаївського монастиря, 1780 – 8° Estreicher, t.24, s. 108; Запаско Я., Ісаєвич Я., 3113; Рудакова Ю., с. 222
1520. – 1521.	Tydzien opatrznosci Boskiey, ze dniem dobrej smierci zlaczony друкарня Почаївського монастиря, 1807 – 8°; в паперовій оправі і без оправи	Tydzien opatrznosci Boskiey, ze dniem dobrej smierci zlaczony, swietym na kazdy dzien patronem w rzeczach roznych od opatrznosci Boskiey nadanym opatrony, друкарня Почаївського монастиря, 1807 – 8°
1522. – 1915.	Nauka czytania Pisma Polskiego dla malych dziatek друкарня Почаївського монастиря, 1830 – 8° в паперовій оправі – 393 прим.	Nauka czytania Pisma Polskiego dla malych dziatek z różnym nabożeństwem i katechizmem katolickim, krotko zebrana niegdys, i powielokrotnie drukowana, друкарня Почаївського монастиря, 1830 – 8° Рудакова Ю., с. 243
1916.	Życie Jezusa Chrystusa przez Saint - Reale, Супрасль, б/р – 8° в паперовій оправі	Saint-Réal, César de (1643-1692). Życie Jezusa Chrystusa przez Saint, Супрасль, 1782 – 8°

1917.	Grammatyka na Klasse Trzecia, б/м, б/р – 8°	
1918.	Instruktarz celny, Варшава, 1738 – 2° в паперовій оправі	Czapski Jan Ansgary Podsk. Instruktarz celny z wyrażeniem taxy wszelkich towarów tam ad regnum wchodzących, iako też et extra regnum wychodzących, et in regno rodzących się, w którym praescribitur regula. iak y od czego ná komorach y przykomorkach cła tak J. K. M. iako y Rzeczy-Pospolitey wybierane bez żadney depaktacyi pro justitia bydź maią. y iako się tak Ichmć Pánowie superintendenti. iako y pánowie pisarze, rewizorowie rządzić y sprawować będą powinni, za podskarbstwa J. W. Imći P. Jana Anzgarego Czapskiego, podskarbiego W. kor: etc., Варшава, 1738 – 2°
1919.	Regestr znayduiecychsie Figurek drzewnianych i figurek Kopersztychowych, Blasanych roznych, tak tez y Naczynia introligatorskiego, iakoto sztemplow, figurek, katkow – wszystko to wyrazono w figurach sztemplowych. Spisany 1750 r. – 2° в паперовій оправі	
1920.	Kazanie na pogrzebie Czackiego, drukarnia Почаївського монастиря, 1788 – 8° в паперовій оправі	Podhorodenski J. K. B. Kazanie na pogrzebie Serca S. P. J. W. Jmci Pana Franciszka Czackiego Strażnika Wiel. Koronnego, Kawalera Orderów Orla. W cerkwi Boremelskiey miane przez X. Jana Kantego Bozydar Podhorodeńskiego Archidiakona katedralnego i Officyała generalnego Łuckiego друкарня Почаївського монастиря, 1788 – 8°
1921.	Zabawki Wierszopiskie i krasomowskie, przez Rzewuskiego, Варшава, 1763 - 4° Без оправы	
	Libri latini	
1.-3.	Specimen Ecclesias Ruthenicae, Рим, 1733 - 8° В паперовій оправі	Ignatius Kulczynski. Specimen Ecclesiae Ruthenicae ab origine susceptae fidei ad nostra usquè tempora in suis capitibus seu

		primatibus Russiae cum S. Sede Apostolica Romana semper unitae.. Rome, 1733
4.	Bulla et Brevia Summorum Pontificum друкарня Почаївського монастиря, 1767 – 8° в паперовій оправі	Bulla et Brevia Summorum Pontificum Sacrarum, Congregationum Decreta nec non Serenissimorum Poloniae Regum diplomata. Congregationem Ruthenorum. O[r]dinis]. S[ancti] B[asilii] M[agni] concernentia, vel Eidem oppotruna, jussu Generalis Consultationis, cum interventu Provincialium Officiorum, sub annum millesimum septingentesimum sexagesimum quartum celebratae, Typis Poczajoviensibus Edita. Anno 1767. Die Ima Mensis Martij друкарня Почаївського монастиря, 1767 – 8°
5.	Rhetorica Ecclesiastica ad tironum institutionum, Неаполь, 1724 - 8° в пергаментній оправі	Bari Thomas. Rhetorica ecclesiastica ad tyronum institutionem auctore D. Thoma Bari sacerdote Campiensi concinnata Olim Neapoli 1724 Typis data nunc... reimpressa. Почаїв, 1776. - 8°. Estreicher, 12, 373; Ісаєвич, Запаско, 2820
6.-13.	Wypisy na Klasse druga, в зошитах	Piramowicz, Grzegorz (1735-1801). Wypisy z autorów klassycznych do nauk w szkołach narodowych stosowane. [T.] 2, Wypisy na klasę drugą, 1777 Wypisy na klasę drugą z autorow klassycznych do nauk w szkołach narodowych stosowane : zszyte gr. 15 Wilnio, drukarnia Akademicka, 1799
14.- 41.	Instructiones tyronibus pro Sodalitio Beatissimae Virginis Mariae certantibus, друкарня Почаївського монастиря, 1811 – 12° в паперовій оправі - 27	Instructiones tyronibus pro Sodalitio Beatissimae Virginis Mariae certantibus ad ediscendum propositae, друкарня Почаївського монастиря, 1811 – 12°
42. – 205.	Elementa Puerilis institutiones, друкарня Почаївського монастиря, 1826 – 8° в паперовій оправі – 163	Elementa Puerilis institutiones pluribus in locis reformata, piisq[ue] urationibus ac Doctrina Cristiana aucta, друкарня Почаївського монастиря, 1826 - 8° Рудакова Ю., с. 243

206.	Sermo de sacra occidentalem inter, et prientalem ecclesiam unione, друкарня Почаївського монастиря, 1769 – 4° в зошиті	Ольшавський Михаїл Мануїл. М. М. Olsavsky. Слово о святом между восточною и западною церковію соединеніи. Sermo de sacra occidentalem inter, et prientalem ecclesiam unione, друкарня Почаївського монастиря, 1769 – 4° Запаско, Ісаєвич, 2533
207. – 291.	Elementa Puerilis institutiones, друкарня Почаївського монастиря, 1813 – 8° в паперовій оправі – 84	Elementa Puerilis institutiones pluribus in locis reformata, piisq[ue] urationibus ac Doctrina Cristiana aucta, друкарня Почаївського монастиря, 1813 - 8° Рудакова Ю., с. 243
292.	Wypisy z autorów klasycznych, Machnowce, 1796 - 8° в папці	Wypisy z autorów klasycznych, Machnowce, 1796
293.	Catalogus Monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni.. друкарня Почаївського монастиря, 1773 – 4° в зошиті	Catalogus Monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae protectionis beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis religiosis patribus et fratribus: Ex anno 1773 a mense septembro ad septembrem 1774 anno, друкарня Почаївського монастиря, 1773 – 4° Укладач Корнелій Срочинський Запаско, Ісаєвич, 2686
294.	Soliloquium Octiduanum - 8° переписана Станіславом Клечевським, 1767 р. в шкіряній оправі	
295.	294. Книга зображення в Лицах Історії Старого і Нового Завіту Христофора Вейгеля 1730 р. – в аркуш	Biblia Ectypa (Pictorial Bible)
	Ікони	
1.	Ікона Хреста Спасителя – в аркуш, В дерев'яній рамі за склом в ризі з фольги під золото	
2.	Ікона Воскресіння Христове - в аркуш, В дерев'яній рамі за склом в ризі з фольги під золото	

3.	Почаївська Богородиця - в аркуш, В дерев'яній рамі за склом в ризі з фольги під срібло	
4.	Успіння Богородиці - в аркуш, В дерев'яній рамі за склом в ризі з фольги під золото	
5.	Св. Варвара - в аркуш, В дерев'яній рамі за склом в ризі з фольги під золото	
6.-73.	Іконки овальні на міді, розміром з п'ятак, аверс – Божа матір, реверс – св. Миколай – 67 штук	
74. – 90.	Іконки овальні на міді, меншим розміром, аверс – Божа матір, реверс – св. Онуфрій 16 штук	
91. – 254.	Медалі круглі на міді, меншим розміром, в пам'ять Коронування ікони Почаївської Богородиці 1773 р. з її зображенням 163 штук	
255. – 260.	Ікона – Божа матір з чудами – на атласі – 4 – на жовтому, 1-на червоному – в аркуш	
261. – 269.	Ікона з зображенням Почаївської Богородиці – 8° на атласі – 4 – на жовтому, 4-на червоному – в аркуш	
270.-273.	Зображення Розп'яття – в аркуш – на Александрійському папері	
274. – 284.	Зображення Христа спасителя – 4°. 10 примірників	
285.-287.	Ікона з зображенням Почаївської Богородиці – 2°. на папері	
288. – 291.	Зображення Летичевської Богородиці – в аркуш на папері	
292.	Зображення св. Ірини – 2°. на папері	

Додаток Л

Каталог видань друкарні Почаївського монастиря (1734 – 1831 рр.)

Список видань, посилання на які подаються скорочено.

- Бочковська В., Хауха Л. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України / Укл. В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. К., 2008.
- Головацкий Я. Ф. Дополнение к «Очерку славяно-русской библиографии» В. М. Ундольского, содержащее книги и статьи, пропущенные в первом выпуске «Хронологического указателя...», в особенности же перечень галицко-русских изданий церковной печати. СПб., 1874.
- Волощенко С. Кириличні стародруки у фондах бібліотеки Отців Василян при Свято-Онуфріївському монастирі у Львові XVI–XIX століть: Каталог / Укладач С. Волощенко. – Жовква : Місіонер, 2015. – 204 с. : іл.
- Железняк О. О. Бібліографія публікацій про друкарню Почаївського Свято-Успенського монастиря та її видання // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: зб. наук. праць. К. : НБУВ, 2011. С. 247-261.
- Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Кн. I (1574 - 1800). Львів, 1981, 1984.
- Маслов С. І. Етюди з історії стародруків. Відбитка з «Трудів Українського наукового інституту книгознавства». Київ, 1925, вип. 1 – 8.
- Маслов С. І. Каталог ювілейної вистави українського друкарства. Київ, 1925.
- Маслов С. І. Етюди з історії стародруків. Київ, 1927, вип. 9–10; 1928, вип. 11
- Недільський А. Триста двадцять дев'ять рідкісних стародруків краєзнавчої бібліотеки Анатолія Недільського. Каталог. Львів, 2017.
- Петров С. О., Бирюк Я. Д., Золотарь Т. П. Славянские книги кирилловской печати XV – XVIII вв. Описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке АН УССР. Киев, 1958.
- Петрушевич А. С. Хронологическая роспись церковных и мирских книг, напечатанных кирилловскими буквами в городе Львове с 1574 до 1880 года.– Временник Ставропигийского института на 1885 год. Львів, 1884.
- Почаевский сборник / отв. ред. Н. В. Колпакова. СПб. : Альфарет, 2007. (Серия «Мемориальный проект»).

Рудакова Ю. Почаївські видання латинським шрифтом або з використанням латинського шрифту (1730-ті – 1830 рр.) // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки : зб. наук. праць. К. : НБУВ, 2011. С. 193–246.

Свенцицкий И. С. Каталог книг церковно-славянської печати. Жовква, 1908.

Свенціцький І. С. Дещо про печатню Успенського братства у Львові та її видання.– У кн.: Збірник Львівської Ставропігії. Львів, 1921, т. 1.

Свенціцький І. С. Початки книгопечатання на землях України. Жовква, 1924.

Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. М., 1871, вып. 1.

Getka Joanna. U progu modernizacji ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku. Warszawa, 2017.

Estreicher K. Bibliografia polska. Kraków, 1882–1951, t. 8–34.

Wereda D. Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku. Siedlce-Lublin, 2013.

У посиланнях вказується лише прізвище автора. Якщо є скорочені посилання на декілька праць одного автора, вказується його прізвище і рік видання праці. У посиланнях на каталоги кириличних стародруків вказується тільки номер бібліографічного опису, в посиланнях на багатотомну бібліографію польських видань К. Естрайхера – том і сторінка.

Скорочення назв архівів.

ДАТО Державний архів Тернопільської області

ІР НБУВ Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського

ЦДІАЛ Центральний держаний архів України у Львові

Каталог видань друкарні Почаївського монастиря (1734 – 1831 рр.)

1. Служебник = Служебник, содержащ в себѣ по чину святых восточных церкви литургию, иже в святых отца нашего Иоанна Златоустаго, и прочая іерейская служенія, с службами воскресными праздничными и общими. - 1734.
2°. [8], 190, 92, [6] с. Гравери: А.Н. (Андрій Голота), Іосиф.
Перше відоме почаївське видання.
Запаско, Ісаєвич, 1229; Максименко, 449; Петров, Бірюков, Золотарь, 544
2. Служебник = Служебник, содержащ в себѣ по чину святых восточных церкви литургию, иже в святых отца нашего Иоанна Златоустаго, и прочая іерейская служенія, с службами воскресными праздничными и общими. - 1735.
2°. [10], 1 – 190, 1 – 92, [5] стор. Гравери: А.Н.(Андрій Голота), Іосиф.
Бочковська, Хауха, 1; Запаско, Ісаєвич, 1236.
3. Мінея святкова і загальна = Мінея рочная або скорочений Трефологiон. - 1737.
2°. [1-3], 1-4, 8, 6-7, 5, 9-33, 4, 35-54, 45, 56-89, [90], 91-115, 106, 117-345, [346], 347-351, 351-379, 379, 381-406 арк. Гравери: Іоан, Іосиф.
Бочковська, Хауха, 2; Запаско, Ісаєвич, 1273.
4. Псалтир. – 1737.
4°. [1-3], 231 арк.
Запаско, Ісаєвич, № 1277; Петров, Бірюков, Золотарь, 561.
5. Молитвослов = Молитвослов полууставний ... - 1739.
8°. 488 арк.
Запаско, Ісаєвич, 1337.
6. Fałęcki Hieronim (Hilarion). Woysko Serdecznych Noworekrutowanych Na Większą Chwałę Boską Affektow, Pod kommandą Jasnie Oswieconego Xiążęcia de Primis Principibus, bo Michała, w ktorego Jmieniu Bog całej Oyczyzny Honor, Sławę, y całość konserwuje; bo Serwacego, Korybuta Wisniowieckiego Woiewody Wilenskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego Hetmana. Ale ieszcze większego Przed Bogiem, Niebem, y całym Polskim Swiatem, Wysokich zasług Pre [dalej na odwrocie karty tyt.] rogiatyw, Honorow Wodza, Ciągnieniem idące za wyciągnionym na Krzyżu Jezusem Trzema Kolumnami, Wiary, Nadziei,

- Miłości. Roku, Kiedy Syn Boski, Regimentarz całego Swiata, zdawszy komendę naturze ludzkiej na wojnie trzydziestu trzech lat bywszy Bogiem, stał się [sic] człowiekiem, wielką uczynił odwagę aby nam wieczną zawoiował chwałę. - 1739.
4°. [24], 1-224, 224-268 арк.
Запаско, Ісаєвич, 1349; Estreicher, t. XVI, s. 16
7. [Basilius Magnus] (329-379). Ustawy Swietego Oycy naszego Bazylego Wielkiego w krótcie zebrany, w konwencie poczajowskim. – 1740.
8°. [31] арк.
Estreicher, t. XII, s. 402; НБУВ, Рудакова, с. 194
8. Karlinski Isaak. Brama tryumfalna zwycięscy Boga po krwawey batalii, z szczęśliwym rokiem z pod śmiertelności aresztu powracającemu rodowitych klejnotów Jasnie Wielmznych Alexandra y Róży z Siemiakowskich Gurowskich stolnikow drohickich domów, na powinna tegoż festu gratulacya, wystawiona i doskonale w panskim respekcie ufundowana przez x. Izaaka Karlinskiego Prov. Ruskiey dominikana s. Th. S. fizyki Prof. W conwencie Góry Rózacowey roku 1740. Dnia 17. Kwietnia. – 1740.
2°. [6] арк.
Запаско, Ісаєвич, 1382; Estreicher, t. XIX, s. 114; Рудакова, с. 194
9. Вослідованія праздником пресвятой тайны евхаристіи, состраданія Пресвятім Богородицы, и блаженнаго священномученіка Іосафата от святого собора Замойскаго преподанним. - 1741.
2°. [1], 1-19, [1], 21-25 арк. Гравери: Іосиф.
Бочковська, Хауха, 3; Запаско, Ісаєвич, 1395.
10. Требник = Молитвослов, или Требник. - 1741.
8°. [7], 348, [11] арк.
Бочковська, Хауха, 4; Запаско, Ісаєвич, 1399.
11. Radziwiłł Udalryk Krzysztof (1712-1763/1770). Opisanie Ludzkiego utrapienia, od ktorego Człowiek żyjąc nigdy uniknąć niepotrafi, Chyba Śmiercią zgładzi. Wydane Przez Authora wierszu wyrażonego. W Roku 1741. Miesiąca Februarij Dnia 26. – 1741.
Інша назва за Естрейхером: Opisanie nędzy ludzkiego żywota we wszystkich stanach
8°. [20] с.
Estreicher, t. XXVI, s. 96; Маслов, с. 34, 39. Такса книг ...
Почаевский сборник, 137; відсутнє у Запаска, Ісаєвич

12. Вослідованія праздником пресвятой тайны евхаристіи, состраданія Пресвятім Богородицы, и блаженнаго священномученика Іосафата от святаго собора Замойскаго преподанним. - 1742.

2°. [1], 1-19, [1], 21-25 арк. Гравери: Іосиф.

Запаско, Ісаєвич, 1421; Максименко, 455; Петров. Бирюк, Золотарь, 589

13. Гора Почаевска стопою и образом чудотворным Пр[есвя]той Д[і]вы Бцы почтенна Всему міру світла и явна – 1742.

4°. 53 арк.

Запаско, Ісаєвич, 1422; Максименко, 456.

14. Псалтир. - 1742 р.

4°. [2], 222 арк.

Запаско, Ісаєвич, 1426; Максименко, 457

15. Служебник = Леітоургіаріон или Служебник содержаш в себі по чину святых Восточных Церкве литургіи, иже в святых отец наших Іоанна Златоустаго, Васіліа Великаго и Григоріа Двоеслова, с службами недільными праздничными и общими. - Вид. 2-е. – 1744.

2°. [8], 1- 80, 80-87, 89-135, 146, 137-155, 155-156, 158, 158-217, 208, 219-224, 235, 226-264, [10] с. Гравери: Андрій Голота (А.Н.), Іосиф (І, ІОСИ, ІВСИ, ІОСИФ, ІОСИФЪ, ІВСИФЪ - з датами 1736, 1737).

Бочковська, Хауха, 5; Запаско, Ісаєвич, 1479.

16. Требник. - 1744.

Запаско, Ісаєвич, 1481

17. Тріодь пісна = Тріодіон, сієсть Трипіснец святой великой Четыридесятницы. - 1744.

2°. [8], 1 - 192, 194-247, 249-459, 480-598, 598, 600-612, 614-615, 615-701, [1], 702-745,[1] с. Гравери: Іосиф (ІВСИ, ІОСИФ - з датами 1734, 1737).

Бочковська, Хауха, 6-8; Запаско, Ісаєвич, 1483.

18. Manni, Johan Baptista (1606-1682). Axiomata albo sentimenta z rozważania czworakiey wieczności, wybrane, Z włoskiego ięzyká Janá Báptysty Mánni, ná łaciński od Idziego Estrixa obudwu kaplanow Soc. Iesu przelozone. Na polski ięzyk także od iednego teyze Soc. Jesu kaplana wytłumaczone, a teraz swiežo przedrukowane. – 1744.

12°. [28] арк.

Estreicher, t. XXII, s. 126; Маслов, с. 34, 39; Такса книг ..., Рудакова, с. 194.

19. Relacya Introdukcyei Bractwa Św. Onufryusza do cerkwi nowo wystawionej pod tytułem Blogosławionego Jozafata, Meczennika, pod rządem W.W. O. O. Bazylianow Prowincji Litewskiej w Włodzimierzu roku 1741, dnia 22 ... - 1744. Getka J., s. 98.

20. Bractwo miłosierdzia z dawna w Lucku przy kościele Katedralnym przez różne czasów rewolucye zgasłe, roku 1745. Dnia 13. Czerwca. - 1745.

8°. [11], 70 арк.

Estreicher, t. XIII, s. 308; Запаско, Ісаєвич, 1518; Рудакова, с. 195

21. Gizycki, Pawel (?-1762). Relacya Apparencyi y samego Aktu Pogrzebowego ostatniego z domu s. p. J. O. Xiążęcia Jmci Wisniowieckiego Michała Serwacego Korybutha na Dolsku Dąbrowicy Brahiniu y Komarnie hrabi. Woiewody Wilenskiego Hetmana Wielkiego W. X. Litewskiego glinianskiego tucholskiego wilkowiskiego wilkiskiego wilkowskiego kirsnienskigo simnienskigo metelskiego mereckiego etc starosty. A w nim y calej J. O. Xiążąt Wisniowieckich Familii w Kościele gniazdowego miejsca swojej fundacyi IchMciow X.X. Karmelitow Bossych Wiśniowieckim R. P. 1745 Zaczawszy Dnia 6 Octobris czterodniową znacznych y wielu gości pobożnością nieporównanym ku zbudowaniu affektem zalem y kosztem J. O. Xiężny Jeymci Wisniowieckiej Tekli Rozalii z Xiążąt Radziwiłłow y sanuszkow Korybuthowyi woiewodzinyi wilenskiej hetmanowyi wielkiej W. X. Litewskiego etc odprawionego. Przy inwencyi pracy y staraniu y ostatniey przez wdzięczność ku Fundatorowi przysłudze Xiędza Pawła Giżyckiego Societatis Jesu na reekwizycyą Wielu Zachnych Ich Mciow Gości Aktowi temu przytomnych Luci Publice Superiorum permissu komunikowana. – 1745.

2°. [24] арк.

Estreicher, t. XVII, s. 155; Запаско, Ісаєвич, 1525; Рудакова, с. 195

22. Тріодъ цвітна = Тріодіон, си єсть Трипіснец святых великія Пятдесятницы, Пентикостаріон, еже єсть Пятдесятница, нареченный. - 1747.

2°. [3], 1 – 135, 136, 136 – 191, 184, 192 – 384, 380, 386 – 405, 405 – 410, [29] арк.

Гравери: Йосиф Гочемський (I:G:, I:Goczemski, Ioseph Goczemski – з датами 1745, 1746), Іосиф (ІВСИ - з датою 1738).

Бочковська, Хауха, 9-10; Запаско, Ісаєвич – 1594.

23. Буквар, 1748.

Запаско, Ісаєвич, 1624.

24. [Молитвослов], 1748.

12°. [3], 432 арк.

Запаско, Ісаєвич, 1628; Максименко, 462.

25. Isakowicz, Josaphat. Iosaphatidos sive de nece B. Iosaphat Kuncewicz, Archiepiscopi Polocensis ritus Graeci, pro unione & Sancta Sede Apostolica Romana, Vitebsci a` schismaticis caesi, libritres... - 1748.

4°. [6], 40 с. Герб Сапер (гравер Іоан Філіпович).

Estreicher, t. XVIII, s. 647; Запаско, Ісаєвич, 1639; Рудакова, с. 195.

26. Meta troystrzelistych affektów Boskiej, blizniego y własnego zbawienia miłości, w gorliwym nabożenstwie do przedziwnego pustelnika S. Onufryusza krolewica perskiego, exemplarnym zapędem troygrotnego herbownego Jelity J. W. Jmci P. Franciszki z Romerów Gیزیckiej kasztelanowej Wyszogrodzkiej, osobliwą ku tey dewocyi munificencyą, wszytkim w niey ubiegaiącym się klientom ku zrównaniu w chrzescianskiej doskonałości kandorze z Liliowym J. Wielmożnych Gیزیckich Gozdawą desygnowana od zobligowanego dobrodzieyce swojej konwentu luborskiego Z. S. B. W. za cel wdzięczności wzięta y pod umbrą pras drukarskich swiatu całemu okazana. – 1748.

Estreicher, t. XXIII, z. 2, s. 353-354.

27. Filipowicz, Augustyn. Kazanie w oktawę solenney koronacyi cudownego N. Maryi Panny obrazu, w Kościele Łuckim Wielebnych Oyców Dominikanow Prowincyi Polskiej, Wielmożnemu Jmci Panu Józefowi Walentemu, na Potuturuowie y Wołkowcach z Pielechowa, y Zagorzyc, Zagorskiemu Podstolicowi Wołyńskiemu od Konwentu S. Gory Rożancowej, tegoż Zakonu ofiarowane, Miane zaś przez X. Augustyna Filipowicza, Świętey Theologii Prezentata, Regenta Studium Generalnego, na S. Górze Rożańcowey, Zakonu Kaznodzieyskiego, Prowincyi Ruskiej, Roku 1749. Dnia 15 września. Za pozwoleniem Przełożonych. – 1749.

2°. [6], 24 с.

Estreicher, t. XVI, s. 219; Запаско, Ісаєвич, 1676.

28. Послідованіе постригу двою в искус, си єсть в малый иноческій образ и в великій чина, иже в святых отца нашего Васіліа Великаго, совершенный образ / За повелінням протоархимандрита Іпатія Білінського. - 1750.

2°. [2], 13, [9] арк. : Ноти (арк. 5 зв.-6).

Запаско, Ісаєвич, 1676; Максименко, 464.

29. Псалтир. - 1750.

4°. [6], 236, [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 1710; Максименко, 465.

30. Часослов = Часословець. - 1750.

8°. [2], 217 арк.

Запаско, Ісаєвич, 1717.

31. Євангеліє = Евангелія воскресныи. - [сер. XVIII ст.]
16°. 80, [32] с.
Запаско, Ісаєвич, 1737; Максименко, 463.
32. Rzewuski, Waclaw. Siedm kazan pokutnych. – 1750.
Estreicher, t. IX, s. 237
33. Zagielski Ant. Józ. Professio orthodoxae fidei ab orientalibus facienda. – 1750.
4°. 6 арк.
Estreicher, t. XXXIV, s. 78.
34. Богословія нравоучителная : содержащаа в себѣ собраное в кратці поученіе о святых тайнах, о добродітелях богословских, о заповідех Божіих, о заповідех церковных, о гріхах, о казнях и карах церковных, с приложеніем обычныя науки о догматах віры кафоліческія, и Лексікона славенско-полскаго. - 1751.
4°. [1], 1 – 81, [1], 83 - 89, 100 – 188, [53] арк.
Бочковська, Хауха, 11; Запаско, Ісаєвич, 1738
35. [Basilius Magnus] (329-379). Summariusz regul swietego oycy naszego Bazylego Wielkiego, z regul obszerniejszych y krotszych, z konstytucyi mniskich, y nauk tego zakonnych, w krotce zebrany. - 1751.
8°. [6], 1 – 173, [4] с.
Estreicher, t. XII, s. 402; t. XXX, s. 54; Запаско, Ісаєвич, 1751; Рудакова, с. 196.
36. Formula congregationis prowincilias. – 1751.
Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76; Рудакова, с. 197.
37. Требник малий ... - 1752.
8°. [1], 1 – 240, 8 арк.
Запаско, Ісаєвич, 1795.
38. Cursus astrorum et armorum, in avito et infulato zodiaco ... Sylvestr Lubieniecki Rudnicki ... circa ... suae cathedrae ingressum ... a diocesano collegio hoscensi ... observatus. - [1752].
2°. [12] арк.
Запаско, Ісаєвич, 1803; Wereda, с. 355 (з датою 1759).

39. Synodus Ruthenorum Provincialis, quam Josephus Velaminus Rudzki D. G. archiepiscopus kiioviensis ac metropolita totius Russiae, una cum aliis archiepiscopis et episcopis metropolitae kiioviensi subiectis A. MDCXXVI die VI Septembris in civitate kobrynensi celebravit ... - 1753.

4°.

Estreicher, t. XXX, s. 165; Запаско, Ісаєвич, 1857.

40. Droga na niebie y na ziemi szcseśliwa cudotworca Antoni Padewski jasnemi cnot zycia gwiazdami y lask swiadczeniem etc. – 1754.

8°. [28] арк.

Estreicher, t. XII, s. 174; Запаско, Ісаєвич, 1884.

41. Kazanie na uroczystosc zeslania ducha przenayswietego przy szcseśliwym ingressie do katedry swoiey Jasnie Wielmoznego y Nayprzewielebnieyscego Jmci xiedza Sylwestra Lubinieckiego Rudnickiego exarchi metropolii kiiowskiej halickiey Caley Rusi, biskupa luckiego y Ostrogskiego , w roku panskim 1752 miane, potym zaś temuż Jasnie Wielmożnemu pasterzowi przy dorocznych imieninach S. Sylwestra papierza w roku panskim 1755 (!) dedykowane ... - 1754.

2°. [13] арк., гравюра. У передмові автор підписався Х. Т. Р. З. С. В. W.

Запаско, Ісаєвич, 1891; Рудакова, с. 197.

42. Pietkiewicz, Józef (1646-1708). Medytacje albo rozmyślania na Ewangelie przypadające na wszystkie niedziele, dni i święta uroczyste całego roku według Obrządku Świętey Wschodniey Cerkwi... Przez wielebnego x. Józefa Pietkiewicza Zakonu Świętego Bazylego W. niegdy konsultora ordinis, y starszego byteńskiego, zebrane y spisane... - 1754.

2°. [7], 1-130, 151-488 арк.

Estreicher, t. XXIV, s. 268; Запаско, Ісаєвич, 1897; Рудакова, с. 197 – 198.

43. Slawa zacnego narodu polskiego niegdys w Ianie III ... widziana, a teraz znowu na publiczny widok okazana ... od mlodzi krasnomowskiey szkol wladzimierskich ... - [1754].

Запаско, Ісаєвич, 1904; Рудакова, с. 245.

44. Служебник = Лейтоургіаріон или Служебник содержащ в себі по чину святых Восточных Церкве литургіи, иже в святых отец наших Иоанна Златоустаго, Васілія Великаго и Григорія Двоеслова, с службами недільными праздничными и общими. - Вид. 3-е. - 1755.

2°. [8], 1-5, [1], 7-23, [1], 25-39, [1], 41-71, [1], 73-152, 156-216, 216-354, [10] с. Гравери: Йосиф Гочемський (I.G. - з датою 1746), Іосиф (Іосиф, Івсиф, Іоси, І: - з датами 1734).

Бочковська, Хауха, 12-13; Запаско, Ісаєвич, 1911.

45. Bongiochius, Joannes Aloisius. In funere reverend patris Antonini Bremondii general, praedicator. Ordinis magistri oratio habita XVIII kalend. quint. Anno 1754 a Joanne Aloisio Bongiochio cler. Reg. Schol. Piarum, in Novo Collegio Calasanctio Eloquentiae Professore (Rome). – [1755].

4°. 19, [1] s.

Estreicher, t. XIII, s. 262; Запаско, Ісаєвич, 1924.

46. Акафісты различни ... - 1756.

8°. [6], 1067 с. Гравери: Іосиф, Йосиф Гочемський. Перше почаївське видання «Акафістів».

Запаско, Ісаєвич, 1954; Максименко, 470.

47. Богословіа нравоучителная: содержащаа в себѣ собраное в кратці поученіе о святых тайнах, о добродѣтелях богословских, о заповѣдах Божіих, о заповѣдах церковных, о грѣхах, о казнях и карах церковных, с приложеніем обычных науки о догматах віры кафоліческія, и Лексікона славенско-полскаго. - 1756.

4°. [1], 156, [57] арк.

Запаско, Ісаєвич, 1956.

48. Макарій Неронович. Краткій катихізм історическій: от Писаній Ветхаго и Новаго Завѣта избранны. – 1756.

4°. 98, [4] арк.

Estreicher, t. XIII, s. 83-84; Запаско, Ісаєвич, 1960; Почаевский сборник, 10; Рудакова, с. 199.

49. Лубієнецкій-Рудницький Сильвестр. [Грамота церкви св. Георгія в с. Накваша на спорудження церкви і організацію братства, з у ставом братства із 12 артикулів]. – 1756.

2°. [4] с.

Железняк, 28.

50. Народовіщаніє или слово к народу католическому чрез монахов чину св. Василя Великого ... в повіті Кременецком 1756 года проповѣданное. - [не раніше 1756].

Запаско, Ісаєвич, 1963.

51. Торжевський, Йосиф Т. Образ примиренія грѣшнаго человека с Богом / Й. Т. Торжевський. - Вид. 1-е. – 1756.

4°. 114, [2] арк.

Запаско, Ісаєвич, 1970; Максименко, 474; Железняк, 30.

52. [Торжевський, Йосиф Т.]. Образ примиренія грішного человека с Богом... / [Й. Т. Торжевський]. - Вид. 2-е. – 1756.

4°. [2], 1-52, 52-111 арк.

Запаско, Ісаєвич, 1971; Железняк, 31.

53. Akathist do Najasw. Bogarodzicy pięćdziesięciodniowemi. - 1756.

8°.

Estreicher, t. XII, s. 86; Такса книг ...

54. Grzesznik przymuszony albo sposob do pojednania sie z Bogiem przez dziesięciodniowa, a na każdy dzień po trzy razy przez polkwadransowa z Nimze samym soba rozmowe, zapamiętałym grzesznikom, prezentuizacy się. Niegdy przez godnego opata zakonu S. Benedykta, potym znowu przez iednego z franciszkanow kapłana z włoskiego iezyka na polski przetłumaczony. - 1756.

8°. [52] арк. Імовірний перекладач – Білінський Ізидор.

Estreicher, t. XXI, s. 6; Запаско, Ісаєвич, 1981.

55. Jerzy od S. Hieronima. Droga do Boga najpewniejsza y najproscieysza, zycie bez krzywdy slubow zakonnych, na solenney professyi Wielebney J. M. Panny Lucyi Strutynskiey w starozapustna niedziele w kosciele luckim WW. Panien Brigittanek kaznodzieyskim stylem pokazana a wielkimi imieniowi y honorowi W. J. Mci ksiedza Ignacego na Strutynie Strutynskieg kanonika kat. Luckiego proboszcza zbarazkiego z bliskiey do rodzoney synowicy relacyi przez zwykla dedykacya poswiecona, od autora tey pracy x. Jerzego od S. Hieronima kaznodziei ordynaryusza konwentu beresteckiego zakonu Troycy Naysw. Od wykupienia niewolnikow za pozwoleniem przelozonych. - 1756.

2°. [11] арк. Є примірники з різними варіантами присвят – Луції Струтинській, її матері Юліанні Струтинській, дядькові Ігнатієві.

Estreicher, t. XVIII, s. 536; Запаско, Ісаєвич, 1982; Рудакова, с. 198.

56. [Rzewuski Waclaw] (1706-1779). Mysli w terazniejszych okolicznosciach Rzeczypolitey. Przez S[tanislawa] R[zewuskiego] S[taroste] C[helmskiego] R[otmistra] P[ancernego] W[ojsk] K[oronnych] J[ego] K[rolewskiej] M[os]ci. - 1756.

4°. [23] арк. Два видання різняться набором на останній сторінці.

Estreicher, t. XXVI, s. 565; Запаско, Ісаєвич, 1990; Почаевский сборник, с. 161; Рудакова, с. 199.

57. Вослідованія праздником пресвятой тайни евхаристіі, состраданія Пресвятыя Богородицы и блаженнаго священномученика Іосафата от святаго собора Замоискаго преподанним. – 1757.

2°. [1], 18 арк.

Бочковська, Хауха, 14, Запаско, Ісаєвич, 2001.

58. Гора Почаївська. - 1757.

4°. [1], 40 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2002; зберігається в Російській національній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна (С.-Птб.).

59. Мінея загальна = Община, сиречь Службы общія святым. - 1757.

2°. [1], 492, [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2008; Максименко, 475.

60. Мінея святкова і загальна = Праздня, дневнаго ради и ношнаго церковнаго пенія от святых отец составлена. - 1757.

2°. [3], 492, [1] арк.

Бочковська, Хауха, 15; Запаско, Ісаєвич, 2010; Максименко, 476.

61. Gora Poczaiowska stopka Cudownie z niey wyplywaiace cudotworne wode maiaca y obrazem cudownym Maryi Nayswietsey Panny y Matki Boskiey uczczona Calemu swiatu iasna y iawna. – 1757.

4°. [14], 84 с. Гравер: I. Filipowicz. Sc. Leopoli.

Такса книг ...; зберігається у ЛБАН ім. В. Стефаника. Невідоме в каталогах.

62. [Rzewuski Wacław] (1706-1779). Monumentum Doloris Divae Memoriae Serenissimae Mariae Josephae Poloniarum Reginae cum lacrymis dedicatum plangente Stanislao Rzewuski capitaneo chelmensi praefecto cohortis loricatae S. R. M. in exercitu regni. – 1757.

2°. [7] арк.

Estreicher, t. XXVI, s. 563-564; Запаско, Ісаєвич, 2033.

63. Tabula wschodu y zachodu slonca kazdego dnia na caly rok, do nakrecania zegarow y zegarkow sluzaca. - 14.11.1757.

8°. [14] арк.

Estreicher, t. XXXI, s. 8; Запаско, Ісаєвич, 2034.

64. Zegar czyścowy za dusze zmarlych. Przedtym w Lwowie r. 1756 drukowany. - 1757.

8°. 8, 137 с.

Estreicher, t. XXXV, s. 201; Запаско, Ісаєвич, 2036.

65. Євангеліє через святу велику страсну седмицю ... читане ... - Євангелія через всю святую великую страсную седмицю на літургіях, страстех Христовых, и на часех царских чтомая. - [до 05.04.1758].

[2°].

Запаско, Ісаєвич, 2039.

66. Молитвослов = Молитвослов ... с тропарями і кондаками ... - 1758.

8°. [9], 606 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2043; Максименко, 477.

67. Октоїх = Октоих сиєсть Осмогласник, 1758.

2°. [1], 380 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2044; Максименко, 478.

68. Konfraternia wielkiego Korony Polskiey doznanego w kazdey potrzebie patrona Onufrego S. krylewica perskiego odpustami od Oyca Swietego Benedykta IV utwierdzona, przez staranie y gorlowosc wiekszey Chwaly Boskiey, y pomnozenia czci patrona w laskach doswiadczonego, do cerkwie wsi Kapustyna dobr swoich nowo dnia 22. Czerwca, roku 1758 ... - [ca. 1758].

8°. [44] арк., гравюра.

Запаско, Ісаєвич, 2064.

69. Quadrius Stephanus a S. Carolo. In funere reverendiss[i]mi p. magistri fr. Vincentii Maria Ferretti procuratoris generalis Ordinis Praedicatorum oratio habita in Templo S. Mariae supra minervam kalendis septembribus a Stephano Quadrio a S. Carolo cler. Reg. Scholarum piarum – Romae MDCCLVII. - 1758.

8°. XXVII арк.

Estreicher, t. XVI, s. 201; Запаско, Ісаєвич, 2071.

70. Tydzien opatrzonosci Boskiey z rozrywkami historycznymi – 1758.

Маслов, с. 34, 40; Такса книг; Рудакова, с. 246; Pidlypczak, 308.

71. Апостол = Апостол, сиєсть Книга деяній и посланій святых апостол. - 1759.

2°. [7], 1 -23, 22, 25 – 42, [1], 44 – 157, 157, 159 – 228, 200, 201, 231 – 237 арк.

Гравери: Йосиф Гочемський (I.G.; I.G: - 1747, 1748), Manuel S:O.S.B.M.

Бочковська, Хауха, 16-17; Запаско, Ісаєвич, 2077.

72. Євангеліє = Євангеліє, сиречь Благовестіє богодухновенных євангелістов. - 1759.

2°. [8], 1 – 109, [2], 112 -146, 144, 148 – 163, [1], 165 – 177, [1], 179 – 200, [4], 205 – 243, [1], 245 – 249, 251, 251, 252 – 268, [1], 1 – 12, [1], 14 -15, [1], 17 -25, [2], 28 – 44 арк. Гравери: Йосиф Гочемський (І.Г., 1748 – арк. 192 зв.), І.М. Бочковська, Хауха, 18; Запаско, Ісаєвич, 2079.

73. Євангеліє = [Євангеліє в святый и великий четверг на литургии и в пятницу на утрени]. - [1759].

2°. [15] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2080; Максименко, 481.

74. Євангеліє = Євангеліє через святу велику страсну седмицю ... – 1759.

2°. [1], 44 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2081; Максименко, 482.

75. Antonin, kapucyn. Siedm kazan pokutnych, ktore tez namiast rozmyslania na siedm dni tygodniowych przydatne bydz moga przez ks. Antoniego kapucyna za pozwolieniem starzych do druku podane. - 1759.

4°. [74] арк.

Estreicher, t. XII, s. 177; Запаско, Ісаєвич, 2094.

76. **Cursus Astrorum et Armorum in Avito et Infulato Zodiaco... Sylvestri Łubieniecki Rudnicki... circa santissimi, suae Cathedra ingressum intviti a dioecesiano Collegio Hoscensi OSBM observatu..., Typis Monasteri Poczajoviensis OSBM. - 1759.**

Wereda, c. 355.

77. Decus et gloria orthodoxorum caesarum in D. Constantino Magno olim magna fide, pietate, atque virtute commendato, erga augendam D. T. O. M. cum singulari solatio ecclesiae militancia specata: nunc vero publicis actibus ad majus ejusdem christinae verae fidei, pietatis, alarumque virtutum augmentum explicata, a perillustri ac magnifica oratoria juventute, scholas Potoccianas noviter erectas Buczacii frequentante, sub regimine Ordinis Sancti Basilii Magni Provinciae Lithuaniae. – 1759

2°. [5] арк.

Рудакова, с. 201.

78. Kulczynski Ignacy (1707-1747). Appendix ad Specimen ecclesiae Ruthenicae, in qua duo officia, unum de S. Vladimiro, alterum de SS. Romano et Davide: item Constitutiones Sancti Vladimiri, Jaroslai ejus filii, et Basilii, magnorum russiae ducum: demum synodi kiovensis, continentur. Auctore Ignatio Kulczynski Rutheno,

Ord. S. Basilii Magni proc. gen. et rect. SS. Sergii et Bachi ad Montes. Romae MDCCXXXIV. - 1759.

8°. 30, 237 арк.

Estreicher, t. XX, s. 370-371; Запаско, Ісаєвич, 2109.

79. Kulczynski Ignacy (1707-1747). Specimen Ecclesiae Ruthenicae ab origine susceptae fidei ad nostra usque tempora in suis capitibus seu primatibus Russiae cum S. Sede Apostolica Romana semper unitae per Ignatium Kulczynski monachum Ord. S. Basilii ruthenum procurat. gener. et rectorem SS. Sergii et Bachi ad Montes exhibitum. Romae MDCCXXXIII. - 1759.

8°. 26, 254 арк.

Estreicher, t. XX, s. 370; Запаско, Ісаєвич, 2108.

80. Ozdoba y slawa prawowiernych cesarow niegdys w Konstantynie Wielkim, zywa wiara, poboznoscia, y cnota zaleconym, dla pobožno[s]cia y cnota zaleconym, dla pomnozenia chwaly Pana Boga w Troycy Swietey iednego z osobliwsza kosciola woiiuacego pociecha widziana; a teraz dla wiekszego teyze chrzescianskiey wiary, poboznosci, y innych cnot swietych pomnozenia, w aktach publicznych przelozona, od przeswietney krasomowskiey mlodzi, przystoyna nalezycie edukacya maiacey w szkolach Buczackich pod rzadem Zakonu Swietego Bazylego Wielkiego Prowincyi Litewskiey przez Jasnie Wielmoznego JMCI Pana Mikolaia Potockiego staroste kaniowskiego nie dawno fundowanych. – 1759.

П'еса, присвячена М. Потоцькому (імовірний автор – С. П. Важинський). Другий титул польський. Текст паралельно латинською та польською мовами. Рудакова, с. 201.

81. [Rzewuski Wacław] (1706-1779). Natret. Komedia. Przez J[ozefa] R[zewuskiego] S[taroste] D[rohobyskiego] G[enerala] L[etenanta] W[ojsk] K[oronnych]. - 1759.

4°. [26] арк.

Estreicher, t. XXVI, s. 567; Запаско, Ісаєвич, 2123.

82. [Wazynski Scarbek Porfiry] (?-1814). Illustrissimo et Excellentissimo Domino Domino Nicolao in Potok, Buczacz, Horodenka et Gologury Potocki Capitaneo Canioviensi etc. Gratosissimo suo Fundatori et protectori Scholae Buczacenses cum adjuncto pro duodecim Personis Convictu sub regimine Ordinis Sancti Basilii Magni ... explicantes ... - 1759.

2°. [26] арк. Панегірик-присвята М. Потоцькому.

Estreicher, t. XXIII, s. 542, t. XXV, s. 151, t. XXXII, s. 268; Запаско, Ісаєвич, 2102, 2114.

83. Wollowicz Antoni Erazm. Jubileusz uniwersalny na uproszenie Boskiej pomocy ... w Rzymie Roku Panskiego 1758 obchodzony ... pozwolony y rozszerzony w miescie Lucku y dyecezyi Luckiey y brzeskiey w roku MDCCLIX ... - 1759.

2°. [6] арк.

Запаско, Ісаєвич, додаток, 17; зберігається в ХНБ ім. Короленка.

84. Буквар = Буквар языка славенскаго чести и писати учащимся в полезное руководство. - 1760.

Запаско, Ісаєвич, 2135.

85. Такса книг в типографии св. Обители Почаевскія обретающихся. - 1760.

2°. [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2145.

86. Требник. – 1760.

8°. 364 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2146.

87. Часослов. – Часослов, имеяй в себе службу церковную, с месяцословом и прочіими указаньми. - 1760.

2°. [2], 356 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2147; Максименко, 484.

88. [Rzewuski Wacław] (1706-1779). Mens humana immortalis. Canente Severino Rzewuski praefecto dolinensi, generali majori in exercitu Regis Poloniae. – 1760.

4°. [6] арк.

Estreicher, t. XXVI, s. 563; Запаско, Ісаєвич, 2186.

89. Sieciński, Jan Nepomucen. Brama niebieskiej chwały przez proces, z światem, świętey, świętego zakonu gorłowości, dla J.W. Imci Panny Maryanny hrabianki Krasickiey Chorążanki Nadworney W. X. L. wstępuiącey do klasztoru nayprzewielebniejszych w Bogu Ichmosciow Panien wizytek pry solennym obluczyn akcie, otworzona, pilną przświetney rodziny straża, obwarowana, a na honor J. W. Iana hrabi de Biberszteyn z Siecina na Krasieczynie Krasickiego, chorążego nadworного W. X. L. godney dodnego oycy cory, samym nieśmiertelności wiekom, w Lublinie w kościele tychże W. W. Panien, kaznodzieyską pracą wystawiona. Przez W. X. Jana Nepomucena Siecińskiego Prowincyi Polskiey dominikana, S.T. lektora, naten czas przeora konwentu Kamienia Koszerskiego, roku Panskiego 1760 ... - 1760.

2°. [25] арк.

Estreicher, t. XXVIII, s. 11; Запаско, Ісаєвич, 2191.

90. [Ілюстрації до місячних міней, зшиті в один зошит. – 1761].

2°. [12] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2199.

91. Мінея, вересень = Минія, Месяц септемврий, Во славу святых единосущных, животворящих, и неразделимых Троицы, Отца, и Сына, и святого Духа, за державы великаго Короля Августа Третьяго, Благословением его Преосвященства, кир Силвестра Лубиениецкаго Рудницкаго Екзарха Митрополии Киевския, Галицкия, и всея России, Луцкаго и Острогскаго Епископа. произволением Преподобнейшаго господина отца Иеромонаха, Ипатия Билинскаго, Чина, святого Василия великаго, Протоархимандрита, тщанием и иждивением монахов тогождо чина в святой чудотворной Лавре Почаевской, типом издана лета от сотворения мира, по греческим хронографом 7269, От Рождества же Христова 1761. – 1761.

2°. [4], 181 арк.

Бочковська, Хауха, 19; Запаско, Ісаєвич, 2207.

92. Мінея, жовтень = Минія, месяц октомврий. – 1761.

2°. [1], 164 арк.

Бочковська, Хауха, 20; Запаско, Ісаєвич, 2207.

93. Мінея, листопад = Минія, месяц ноемврий. – 1761.

2°. [1], 186 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 18-21.

94. Мінея, грудень = Минія, месяц декемврий. – 1761.

2°. [1], 210 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 21-22.

95. Мінея, січень = Минія, месяц іаннуарій. – 1761.

2°. [1], 224 арк.

Бочковська, Хауха, 21-22; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 25-26.

96. Мінея, лютий = Минія, месяц февруарій. – 1761.

2°. [1], 123 арк.

Бочковська, Хауха, 23; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 27-28.

97. Мінея, березень = Минія, месяц март. – 1761.

2°. [1], 114 арк.

Бочковська, Хауха, 24; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 29-31.

98. Мінея, квітень = Минія, місяц апрілій. – 1761.
2°. [1], 94 арк.
Бочковська, Хауха, 25; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 32-34.
99. Мінея, травень = Минія, місяц маій. – 1761.
2°. [1], 118 арк.
Бочковська, Хауха, 26; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 35-37.
100. Мінея, червень = Минія, місяц іуній. – 1761.
2°. [1], 119 арк.
Бочковська, Хауха, 27; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 38-40.
101. Мінея, липень = Минія, місяц іулій. – 1761.
2°. [1], 158 арк.
Бочковська, Хауха, 28; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 41-44.
102. Мінея, серпень = Минія, місяц август. – 1761.
2°. [1], 161 арк.
Бочковська, Хауха, 29; Запаско, Ісаєвич, 2207; Почаевский сборник, 45-49.
103. Rzewuski, Wacław (1706-1709). Mowy y Listy I. P. Wacława Rzewuskiego, Woiewody Podolskiego, H[etmana] P[olnego] K[oronnego] Zebrane Przez S. R. S. D. G. M. W. K. I. K. Mści. – 1761.
4°. [3], 167 арк. Два видання.
Estreicher, t. XXVI, s. 564-565; Запаско, Ісаєвич, 2228; Почаевский сборник, 164; Рудакова, с. 202.
104. Воследования Праздником Пресвятыя Тайны Евхаристии, Сострадания пресвятыя Богородицы, и Блаженнаго священномученика Иосафата, от святаго собора Замойскаго Преподанным. - 1762.
2°. [1], 18 арк.
Запаско, Ісаєвич, 2241; Почаевский сборник, 50.
105. [Збірник пісень з нотами про Богородицю в чудотворній почаївській іконі, про св. Варвару та ін. – близько 1762].
8°. [16] арк.
Запаско, Ісаєвич, 2243; Максименко, 499.
106. Молитвослов. – 1762.
12°. ... 17 - 255 арк.
Недільський, 127.

107. Радости приношеніє силою вишняго осіненія ... [Три молитви]. – 1762.
2°. [1] арк.
Запаско, Ісаєвич, 2248.
108. Седмодневник содержашч в себі службу всея світлыя седмицы ... - 1762.
8°. [1], 49 арк.
Запаско, Ісаєвич, 2249.
109. Hymn akathist do Preczystey Bogarodzicy Maryi Panny, na pierwszej karcie polskiemі literami po rusku, na wtorey po lacinie wylozony. – 1762.
8°. [2], 112, [6] с. Гравюра з зображенням Богоматері (зворот титульного аркуша).
Estreicher, t. XVIII, s. 328; Запаско, Ісаєвич, 2263.
110. Kulczycki, Pantaleon. Nauka Chrescianska o Bogu, stworzenia swiata i człowieka przez x. Pant. Kulczyckiego. – 1762.
8°.
Петрушевич, с. 178; Рудакова, с. 203.
111. Markowski, Aloisy Bartlomiej. Propositiones philosophicae, de triplici cogitationis specie, ex libris elementorum desumptae, Artis Logicae [Text] / Quas, E. M. D. Aloysius Bartholomaeus Szeliga Markowski, in scholis publicis Vlodimiriensibus, ordinis sancti Basilii Magni, philosophiae auditor, praeside, A. R. P. D. Laurentio Rymaszewski O. S. B. M. AA. LL. et philosophiae doctore ejusdemque professore publico, ac scholarum praefecto, facta omnibus argumentandi potestate, propugnandas suscepit.– 1762.
4°. [13] арк.
Рудакова, с. 203.
112. Rzewuski, Wacław (1706-1709). Supplex libellus populorum ad reges scriptore Severino Rzewuski, praefecto Dolinensi, Generali Maiori, in exercitu Regis Poloniae. – 1762.
4°. [6] арк.
Estreicher, t. XXVI, s. 556, 563; Запаско, Ісаєвич, 2276.
113. Rzewuski, Wacław (1706-1709). Zabawki wierszopiskie y krasomowskie przez Jozefa Rzewuskiego starostę drohobuckiego, generala leytenanta. – 1762.
4°. [2], 227 с.
Estreicher, t. XXVI, s. 569; Запаско, Ісаєвич, 2277; Рудакова, с. 203.

114. Zamoyski Andrzej. Mowa J. W. Imci Pana Andrzeja Zamoyskiego Woiewody inowrocławskiego ná Senatus Concilium po zerwanym Seymie roku 1762. - 1762. Getka, 218.

115. Книжица Содержащая в себе величания певаемая по полиелеах праздником движимым и недвижимым, Господским, Богородичным, и нарочитых святых, коегождо года празднуемым. – 1763.
4°. [1], 176-203 арк. Видання з частиною Псалтиря 1763 р.
Запаско, Ісаєвич, 2285; Почаевський збірник, 51.

116. Молитвослов. – 1763.
8°. [6], 608 арк.
Запаско, Ісаєвич, 2287; Максименко, 501.

117. Псалтир. – Псалтирь блаженнаго пророка и царя Давида с песньми, и припевы, и стихи избранными на праздники господьскіи, и богородичныи, и святых божіих: с канонем молебным и пасхалією. - Вид. 4-е. – 1763.
4°. [6], 226 арк.
Бочковська, Хауха, 30; Запаско, Ісаєвич, 2290.

118. *Via per omnem honorum summorum, campum virtutum ac meritorum protrita, nec non religionis orthodoxae et libertatis ecclesiasticae vigilantissimis pastoribus szeptycianis ampliata in ipso infulati honoris ascensu illustrissimo et Athanasio in Szeptyce Szeptycki Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Premisliensi, Samboriensi et Sanocensi, ex intima cordis propensione erga mecaenatem suam amplissimum a Monasterio Szargorodensi Or. S. V. M. Officiosa panegyri aperta.* – 1763.
2°. [31] арк.
Запаско, Ісаєвич, 2318; Рудакова, с. 203.

119. Тома Кемпійський (1379-1471). Томи Кемпіс о подражании Христа: Душеполезная книга в четыре разделенная древле прежде лет ста и вьщше неким трудолюбом в Славенский язык от Латинскаго преведена, ныне же прилежнее исправлена, и Благословением его преосвященства кир Сильвестра Лубиениецкаго Рудницкаго. Луцкаго и Острогскаго епископа, произволением же иеромонаха Ипатия Белескаго Чина Святаго Василя Великого протоархимандрита, в святой чудотворной Лавре Почаевской типом издана. Лета отсоздания мира по греческим хронографам, 7272. От воплощения же Христова 1764. – 1764.
8°. [10], 226, [1] арк.
Запаско, Ісаєвич, 2329; Максименко, 502; Почаевський збірник, 52.

120. Epitome praeceptorum rhetoricorum selectissimis exemplis distinctorum in gratiam et commodiorem usum inventutis Scholarum Ordinis S. B. M. facta atque cum licentia suorum superiorum typis mandata. – 1764.

12°. [1], 133, [4] арк.

Estreicher, t. XVI, s. 79; Запаско, Ісаєвич, 2343.

121. Nereziusz, Jan Hieronim. Kazanie w dzień w Niebowzięcia Nayswiętszey Maryi Panny w kościele farnym buczackim pod tytułem teyże uroczystości nowo wspaniale wymurowanym na zaiutrz po poświęceniu, na summie przez Jaśnie Wielmożnego J. M. C. J. Xiędza Waclawa z Bogusławiec Sierakowskiego, arcybiskupa Lwowskiego celebrowaney miane. Za rozkazaniem Jaśnie Wielmożnego JMC. Pana Mikołaiia Potockiego, wojewodzica Bełzkiego, rotmistrza J. K. Mści woysk koronnych, wspomnionego kościoła y klasztoru Buczackiego zakonników reguły S. Bazylego W. prowincyi Litewskiej fundatora a pozwoleniem Zwierzchności do druku podane y temuż Jaśnie Wielm. Panu y fundatorowi od X. ... Z. S. B. W. rektora Buczackiego ofiarowane. – 1764.

2°. [14] арк.

Estreicher, t. XXIII, s. 82-83; Запаско, Ісаєвич, 2353.

122. [Rzewuski, Waclaw] (1706-1779). Myśli o mądrych uwagach, naganiających niezawodny sposób utrzymania seymow, y liberi veto. – 1764.

2°. [3] арк.

Estreicher, t. XXII, s. 663 (інше видання), t. XXVI, s. 566-567; Рудакова, с. 204.

123. Sierakowski Waclaw (1699-1780). Kazania w dzień wniebowzięcia Nayswiętszey Maryi Panny w kościele farnym buczackim na summie przez Jaśnie Wielmożnego J. M. C. J. X. W. Sierakowskiego miane, za rozkazaniem Jaśnie Wielmożnego Pana Mikołaiia Potockiego podane do druku i temuż Jaśnie Wielmożnemu fundatorowi ofiarowane. – 1764.

2°. [14] арк.

Estreicher, t. XXVIII, s. 70; Запаско, Ісаєвич, 2356.

124. Буквар языка Славенскаго, чести учащимся, в полезное руководство, 8е типом издадеся. – 1765.

8°. [40] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2362; Почаевский сборник, 53.

125. Літургія Іоанна Златоустого = Літургія, иже в святых отца нашего Іоанна Златоустаго, с службами Богородицы, и о усопшихъ, удобнейшаго ради употребленія при напечатаніи того же Літургіаріона изятая. – 1765.

2°. [4], 22, [4] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2364; Максименко, 505.

126. Kedzierski Barnaba. Godność przełożonych. w zachodzących różnicach między zaszczyconemi zwierzchnością y zostaiącemi pod nią pod czas konwokacyi prowincyalney prowincyi ruskiej zakonu S. O. Franciszka Minorum Conventualium kaznodziejską mową w kościele parafialnym Krzemienieckim Franciszkańskim pokazana. Przez X. Barnabę Kędzierskiego tegoż Zakonu w Konwencie Kustodyalnym Międzyrzeckim filozofii profesora, y Kaznodzieię ordynaryusza. – 1765.

2°. [11] арк.

Estreicher, t. XIX, s. 225; Рудакова, с 204.

127. Слово к народу католическому чрез монахов чина святого Васілія Великаго в провинці Полской званію катихістичному прилежащих в повіті Кременецком року Слова Божія в плоті к нам пришедшаго 1756 года проповіданое. – 1765.

4°. [10], 263 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2369; Максименко, 506.

128. Служебник = Леітургіаріон, или Служебник, содержащ в себѣ по чину святых восточных церкве литургии, иже в святых отец наших Іоанна Златоустаго, Васілія Великаго и Григорія Двоеслова, папы Римскаго, со всіми службами недѣльными, праздничными и общими. - 1765.

2°. [4], 22, [4] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2363; Максименко, 504.

129. Ірмологіон = Ірмологіон: содержащ в себѣ различныя пенія церковная Октоиха, Миніи, и Тріодіонов, ко совершенному тех разумению, и согласію, еже в пеніи сличнейшему, опасно по экземплярем греческим исправлена. – 1766.

2°. [8], 199, [11] арк. Латинська та польська мови в передмові.

Запаско, Ісаєвич, 2410; Максименко, 507; Почаевский сборник, 54.

130. Осмогласник з великаго Ірмологіона = Осмогласник от великаго Ірмологіона вкратце собран, и ко удобнейшому ірмологісанія изучитися хотящым употребленію издан. – 1766.

4°. [88] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2416; Максименко, 508.

131. Устав церковный = Типикон си есть изображение чина церковнаго, зовамаго Устав ... - 1766.

4°. [64] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2420; Максименко, 509.

132. *Irmologion parvum, seu ratio canendi in ecclesia diebus dominicis jussu Sylv. Lubieniecki Rudnicki epis. ostrogiensis.* – 1766.

4°.

Estreicher, t. XVIII, s. 646.

133. *Лубенецький-Рудницький Сильвестр. [Грамота с уставами братсткими из 13 артикулов].* – 1767.

2°. [4] с.

Запаско, Ісаєвич відсутня; Свінцицький, 601.

134. *Тріодъ пісна = Тріодіон, си єсть Тріпеснец с Богом святым обдержай подобающее ему последование.* – 1767.

2°. [3], 363, 36 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2463; Максименко, 511; Свінцицький, 90.

135. *Тріодъ цвітна = Тріодіон цвітний ...* – 1767.

2°. [1], 457, 16 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2464.

136. *Bullae at Brevia Summorum Pontificum Sacrarum Congregationum Decreta nec non Serenissimorum Poloniae Regum diplomata. Congregationem Ruthenorum. O[r]dinis. S[ancti] B[asilii] M[agni] concernentia, vel Eidem oppotrana, jussu Generalis Consultationis, cum interventu Provincialium Officiorum, sub annum millesimum septingentesimum sexagesimum quartum celebratae, Typis Poczajoviensibus Edita. Anno 1767. Die 1ma Mensis Martij.* – 1767.

8°. [67], 72, [2], 150, 8, [8], 11-16, [42] с. Почаївські василіяни опублікували у книзі акт унійної ухвали Берестейського собору 1596 р., складений книжною українською мовою кінця XVI ст. (с. [17–24] останнього рахунку).

Estreicher, t. XIII, s. 446-447; Запаско, Ісаєвич, 2467; Почаевский сборник, 166.

137. *Gora Poczaiowska slodka cudownie z niey wyplywaiaca wode i Obraz Cudowny Maryi Panny.* – 1767.

4°.

Estreicher, t. XXIV, s. 385; Рудакова, с. 205.

138. *Kazanie na pogrzebie J. O. Xiezney z xiazat Sanguszkow Jablonowski [ej] woiewodziny poznanskiey w Nizniowie.* – 1767.

4°. [34] арк. Вихідні дані – наприкінці проповіді.

Estreicher, t. XVIII, s. 335; Запаско, Ісаєвич, 2471.

139. Апостол = Апостол, сиєсть Книга деяній и посланій святых апостол. - 1768.

8°. [10], 383, 40 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2493; Максименко, 515.

140. Євангеліє = Єваггеліє, сиречь Благовєстіє богодухновенных євангелістов. - 1768.

8°. [10], 358 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2494; Максименко, 514.

141. Молитвослов все Нощнодневное последование, Иноком же и мирским Иереєм прислушающее, с Тропарями, и кондаками Триодииними, предпразднствий, праздников, и изящнейших святых. – 1768.

24°. [4], 384 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2495; Максименко, 512; Почаевский сборник, 56-57.

142. Нарошовещаніє или слово к народу католическому чрез Монахов Чина Святаго Васіліа Великаго в Провенціи Полскої званію катихистічному прилежащих в повете Кременецком, 1756 года проповеданое. Второе изд. – 1768.

4°. [9], 1-270, 71-119, 300-305 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2497; Максименко, 513; Почаевский сборник, 58-60.

143. Тріодь цвітна = Тріодіон цвітний по началу от недели цветоносіа зовомый. С пентикосторіоном, си єсть пядесятницею: по древным экземплярем греческим испрален – 1768.

2°. [2], 457, [16] арк. Гравери: Йосиф Гочемський (Joseph Goczemski).

Бочковська, Хауха, 31; Запаско, Ісаєвич, 2503.

144. Акафіст непорочному зачаттю. – 1769.

12°. 46 с., 16 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2529; Максименко, 517.

145. Ольшавський, Михаїл Мануїл. Слово о святом между восточною и западною церковію соединеніи имже Михаил Мануил Олсавшкїй, єпископ Россенскїй, Мугканскїй и Морамороссенскїй, славнаго и частей царства Угорскаго оному присовокуплених наместник апостолскїй ... и прочая ... Olsavsky, Michael Manuel (1743-1767). Sermo de sacra occidentalem inter, et orientalem ecclesiam unione... - 1769.

4°. 27 арк. Текст паралельно латинський і слов'янський. Посторінкові примітки латинською мовою.

Запаско, Ісаєвич, 2533; Максименко, 518.

146. Mier, Albert. Ode ... staroscica buskiego. Do matki. – 1769.

[2] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2557.

147. Молитвенник. Умилителная нікая пінія и молитвы, наипаче злоклученіем различным прислушающая от великого Требника изытая содержащей. – 1770.

8°. [2], 84 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2572; Максименко, 519.

148. Начало догмато-нравоучительнаго богословия образом народовіщанія. – 1770.

4°. [22], 917 с.

Запаско, Ісаєвич, 2573.

149. Політика свіцкая от иностранных ауторов вкратці собранная, младым приличная всім же обще благопотребная. – 1770.

12°. [18] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2574; Максименко, 520.

150. Устав церковный = Типікон, си есть изображение чина церковнаго, зовомаго: Устав, о стихирах, тропарах, кондаках, и прочіих имнах, како поются в правиле церковном чрез весь год, сокращенне от Устава великаго церковнаго отчасти собран. – Вид. 2-е. – 1770.

8°. [8], 126 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2576; Максименко, 521.

151. Jan Złotousty pokoy z wygnania niesie do Konstantynopolskiey stolice. Tragedya ... Jozefowi Cieszkowskiemu ... od przedswietney młodzi szkol włodzimierskich przypisany ... - 1770.

8°.

Запаско, Ісаєвич, 2582.

152. Powszynski, Leon. Elegia de Passione Christi, cum inductione ad eadem tragica. Ab. A. R. P. Leone Powszynski Ordinis S. Basilii M. elucubrata anno 1770. – 1770.

8°. 12 арк.

Estreicher, t. XXV, s. 197; Запаско, Ісаєвич, 2594.

153. *Snopek mirry gorskiegorozpamietywania meki Jezusowey, na passach dyscyplin postnych w kosciele wisniowieckim WW OO. Karmelitow Bosych, przy licznyim zgromadzeniu, zebrany ...*

- 1770.

8°.

Estreicher, t. XXVIII, s. 340; Запаско, Ісаєвич, 2596; Рудакова, с. 206.

154. *Szczurowski, Tymoteusz (1740 -1812). Poesis didactica totius regni naturae divitiarum delineatrix atque magistra Perillustris ac Magnifici Domlni Michaelis Gurowski Capitanei Zwinogrodensis Maecenatis Amplissimi, & plurimis gratiis, & Nominis splendore ad Nobillissimae Juventutis Scholarum Vladimiriensium sub umbra Basilianae tutelae commorantis, majus emolumentū, & Patriae decus, suumq; perenne obsequium Insignita. Authore P. Thimotheo Szczurowski Hieromonacho Basiliano. – 1770.*

8°. [3], 29, [2] арк.

Estreicher, t. XXX, s. 231; Запаско, Ісаєвич, 2598; Рудакова, с. 206.

155. *Басарабський, Федір. Письмена, си єсть начатки догмато-нравоучительныя богословіи. – 1771.*

4°. [25], 922, 2 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2603; Максименко, 523.

156. *Євангеліє = Євангеліє, сиречь Благовестіє богодухновенных євангелістов. – Вид. 2. - 1771.*

2°. [7], 1-27, 27, 29 – 40, 40, 42 – 118, 108, 120 – 250, 250, 252 – 271, 270, 271, 272, 44 арк. Гравери: Адам Гочемський (A:G.; Adam Goczemski, 1771); Йосиф Гочемський (Joseph Goczemski, 1771; I:G., 1771).

Бочковська, Хауха, 32; Запаско, Ісаєвич, 2605.

157. *Євангеліє через всю святу велику страсну седмицю читане ... = Евангеліа чрез всю святую великую страстную седмицу на літургіях, стратех Христовых, и на часех царских чтомая.– Вид. 2-е. - 1771.*

2°. [1], 47, [2] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2606; Максименко, 525; Почаевский сборник, 62.

158. *Молитвослов = Молитвослов, в нем же чин часов церковных и прочих спасительных моленіи, с тропарями и кондаками на весь год ... - 1771.*

12°. [12], 921 с.

Запаско, Ісаєвич, 2608; Максименко, 527.

159. Молитвослов = Молитвослов часть вторая, некоторая временем прислушающая и иная благопотребная содержащая моления - 1771.
12°. [2], 452, [4] с. Останні стор. помилково позначені цифрами 500, 501, 502.
Запаско, Ісаєвич, 2609; Максименко, 528.

160. Требник = Евхолигiон, сiєсть Молитвослов или Требник: имея в себе различная таин же святых и прочих благословенiй церковных последования iереєм подобающая, от святых апостол и богоносных отец в различных временах преданная. - 1771.
4°. [14], 516, [16] арк.
Запаско, Ісаєвич, 2607; Максименко, 526; Почаевский сборник, 61.

161. Чин в навечерiях рождества Христоваго святых богоявленiи и в святый великiй пяток часов, зовомых царских. – 1771.
12°. с. 139-449, 500-509.
Запаско, Ісаєвич, 2613; Максименко, 529.

162. [Cicero Marcus Tullius (106-43 до н. е.). Mowy Cyclerona przeciwko Katylinie i za Markiem Marcellem. Przekładowania x. Ignacego Nagurczewskiego Profesora Retoryki in Collegio Nobilium Vars. S. I. w Warszawie r. 1763 drukowane, teraz z przyłozeniem do nich textu lacinskiego przedrukowane. - 1771.
8°. [34], 1-48, 46, 50-269, 272, 271-272, 275 с.
Estreicher, t. XIV, s. 256; Бочковська, Хауха, 33; Запаско, Ісаєвич – 2616; Рудакова, с. 206.

163. Epitome praeceptorum rhetoricorum selectissimis exemplis distinctorum in gratiam et commodiorem usum inventutis Scholarum Ordinis S. B. M. facta atque cum licentia suorum superiorum secundo typis mandata. – 1771.
12°. [1], 124, [2] арк.
Estreicher, t. XVI, s. 79; Запаско, Ісаєвич, 2620; Рудакова, с. 207.

164. Kleczewski, Stanislaw (1714 – 1776). Laudetur Jesus Christus. Soliloquium octiduanum tempore annui recessus pia consuetudine practicandum usui fratrum religiosorum Sancti Patris Nostri Francisci, nec non aliorum religiosorum accomodatum praedicatoribus quoque, confessariis ac exhortatoribus ad conferentias spirituales utile a religioso patre Stanislao Kleczewski reformatae Provinciae Russiae sacerdote conscriptum. – 1771.
8°. [10], 1-143, 146-210 арк.
Estreicher, t. XIX, s. 275-276; Запаско, Ісаєвич, 2628; Рудакова, с. 207.

165. Młodziejowski, Andrzej Mikołaj Stanisław Kostka (1717-1780). List pasterski J. W. Jmci xiedza Młodziejowskiego biskupa poznańskiego, kanclera wielkiego koronnego. – 1771.

2°. [2] арк.

Рудакова, с. 207.

166. Szczurowski, Tymoteusz (1740 -1812). Widok mądrości w obraziech od pogan wyśmiany, od Leona Izawryka, Cesarza zdeptany, od Jana Damascena wsławiony. I świeżo z popiołów starożytności w Szkołach Włodzimierskich odnowiony i otarty. Roku 1771. Мса.... Dnia.... Jan Damascen Obrońca Obrazów Tragedya. – [1771].

8°. [58] с.

Estreicher, t. XXX, s. 231; Запаско, Ісаєвич, 2643; Рудакова, с. 207.

167. [Biliński Hipacy]. Światło myśli pobożnych z których uwag niby świerk wzniecone przez mgły doczesne do wiecznej jasności dążącym dla łatwego przejścia w rece podane, jasnymi cnotami jawnymi nieba, i zakonowi Wielmożnego, najprzewielebniejszego w Bogu Jmci x. Hipacego Bilinskiego Zakonu S. Bazylego W. Kongregacyi Ruskiej Proto- Archimandryty Opata Ławrowskiego pomnożone, roku od potłumienia grubych ciemności piekła 1771.

12°. 96 с.

Estreicher, t. XIII, s. 135; Запаско, Ісаєвич, 2642.

168. Басни Талмудовы от самих жидов узнанныя и чрез новую ересь сяпвечициухов или противу талмудидистов, открытыя прежде в Кракове; за изволением власти на Польском языке, в лето 1758 года, напечатанный нынѣ же на рускій язык ... переведенныя. – 1772.

8°. [18] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2645; Максименко, 530.

169. Гора Почаевская, стопою чудесні из нея истікающую чудодійственную воду имущую, и іконою чудотворною Пресвятыя Дівы Матере Божія Маріи почтена, всему міру ясна и явна – 1772.

4°. [1], 116, [3] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2646; Максименко, 531.

170. Псалтир. - 1772.

8°. [6], 317 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2648.

171. Сія Слова Божія, на ниві сердецъ человѣческихъ сіяннаго, си єсть Изряднейшая на недѣли всего літа, и нѣкоторыя праздники поученія / от иноковъ Почаевскаго монастира изъ различныхъ авторовъ давнѣйшихъ же, и настоѣщо проповѣдавшихъ, собранная, и простымъ языкомъ, простѣйшаго ради иже по весехъ народа, сложенна. – 1772.

2°. [6], 1-272, 272-280, [1], 280, [1], 280, [1], 281-643 с.

Запаско, Ісаєвич, 2649; Максименко, 533.

172. Carmen Lugubre Perpefforum sub Cruce Trina Illustrissimae Domus Potoccianae Dolorum in funere Illustrissimi Excellentissimi Domini Domini Francisci Salesii à Potok Potocki palatini, generalis terrarum Kijoviensium, Rubiszovien. Robczynen. Sokalen. etc. etc. capitanei, fundatoris munificentissimi amaris lachrymis decantatum à Scholis Umanensibus Ord. S. B. M. – 1772.

2°. [9] арк.

Estreicher, t. XXV, s. 136; Запаско, Ісаєвич, 2652; Рудакова, с. 207.

173. Constitutiones examinandae et seligendae in futuris Capitulis Provincialibus, tum denique in Capitulo generali. Ords. S. B. M. Patribus et Fratibus ejusdem Ordinis ad meliorem usum prius lecturis, et suum votum, quod in Domino cuique visum fuerit, propriis locis pro addendo vel minuendo quo, proposituris. Exhibitae. – 1772.

2°. [2], 283 арк.

Estreicher, t. XIV, s. 376; Запаско, Ісаєвич, 2657; Почаевский сборник, 167; Рудакова, с. 208.

174. Kazania pogrzebowe. – 1772.

Державний архів Волинської області. – Ф. 382 оп. 1 спр. 76; Рудакова, с. 208.

175. Lewicki, Gimnazy. Kazanie na nawiedzenie Najświętszej Maryi Panny przy zalozeniu pierwszego kamienia na koscioł WW OO. Dominikanow Prowincyi Ruskiej, pod tytulem Niepokalanego Poczecia w Morachwie, dobrach ... Joachima Potockiego podczaszego Wielkiego Xiestwa Litewskiego, generala lieutenanta, y rotmistrza woysk koronnych, trebowelskiego etc. Starosty, temuz J. W. Joachimowi Potockiemu podczaszemu litewskiemu, y J.W. Teodorowi Potockiemu staroście smotryckiemu, polkownikowi artylerii koron: oraz caley familii Jasnje Wielmożnych Potockich, panom, fundatorom, y dobrodziejom z nayglebszym uszanowaniem poswiecone, dnia 2. Lipca, roku 1772. W Morachwie miane przez X. Gimnazego Lewickiego Z. S. B. W. Professora filozofii y prefekta szkol szargorodskich Prowincyi Polskiej. – 1772.

2°. [19] арк.

Estreicher, t. XXI, s. 246; Запаско, Ісаєвич, 2666; Рудакова, с. 208.

176. *Laudetur Jesus Christus...* - 1772.

Державний архів Волинської області. – Ф. 382 оп. 1 спр. 76; Рудакова, с. 208.

177. *Sroczynski Cornelius. Katechizm Krotko Zebrany: Przednieysze wiadomości do Zbawienia potrzebne w sobie zawieraiący na Missyach Zakonu S. Bazylego Wielkiego Prowincyi Koronney Zwyczauny Za dozwozeniem Zwierzchności do Druku podany. Pierwey w Lwowie w Drukarni J. K. M. Bractwa SSS. Troycy, Roku P. 1768. A teraz znowu odnowiony. - [Poczajów]: w Drukarni J. K. M. Poczajowskiej WW. OO. Bazylianow. - Вид. 2-е – 1772.*

8°. 84-115, [3] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2672; Почаевский сборник, 169; Рудакова, с. 208.

178. *Sroczynski Cornelius. Methodus Peragendi Missiones apostolicas. in Provincia Ruthena. O. S. Basilii, P. Missionario longa praxi hac in re versato collecta et de Mandato speciali suorum Superiorum commodum PP. Hujusce Provinciae missionariorum, praesertim proposita. Annô Missi in Terras de Sinu Patris aeterni Verbi. – 1772.*

8°. [2], 1-91, 82-83, [2] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2673; Почаевский сборник, 168; Рудакова, с. 209.

179. *Szczurowski, Tymoteusz (1740-1812). Ethologia czyli nauka dla mlodzie szkolney pod rządem powszechnym całego Zakonu w Ruskim Narodzie Bazylikańskiego, J.W.J.X. Porfiriusza Skarbka Wazynskiego [...] Protoarchimandryty, Szukania Prawdziwey Szczęśliwosci - 1772.*

4°. [4], 50 с.

Estreicher, t. XVI, s. 105; Запаско, Ісаєвич, 2675; Рудакова, с. 209.

180. *Szczurowski, Tymoteusz (1740-1812). Gospodarz chrześcijański dom swój według przykazań Boskich rządzący pod zaszczytem Józ. Ossolińskiego sandomir. y chmielnick. starosty wydany przez x. Tymoteusza Szczurowskiego. – 1772.*

4°. [6], 116 с.

Estreicher, t. XXX, s. 230; Запаско, Ісаєвич, 2676; Рудакова, с. 209.

181. *Szczurowski, Tymoteusz (1740-1812). Wzor Doskonałości Panienskiej Przez Podane śródki do cwiczenia się w Rozlicznych Cnotach Zakonne życie zdobiących PP. WW. Pannom Z.S.B.W. w Klasztorze Włodzimierskim Wielką Protekcją y Fundatorską Łaską I.W.I.X. Feliciana Filipa Wołodkowicza Arcy-Biskupa y Metropolity całej Rusi &c. Zaszczyconym przy weyściu do nowego Klasztoru Ofiarowany.*

4°. [2], 64 арк.

Estreicher, t. XXXIII, s. 487; Запаско, Ісаєвич, 2677; Рудакова, с. 209.

182. [Turkiewicz, Grot]. Informacya o zapisywaniu metryki chrzczonych ... szlubnych ... zmarlych. Dan dnia 1 Miesiaca Maja w s. k. 1772 roku w Ostrogu. – 1772.

2°. [2] арк. Текст польський і слов'янський.

Запаско, Ісаєвич, 2661; Рудакова, с. 209.

183. [Кроковський Іосафат]. Акафіст святій великомучениці Варварі, ходатаиці благополучныя смерти: с приложеніем житія єя, такожде и свидстелства от священних соборов и богодухновенных учителей церковных, о почести святых и их мощей. К сему же с повестию о части мощей тояжде святыя великомученицы, хранимой и почитаемой в обители Почаевской чина святого Васіліа Великаго. – 1773.

4°. [1], 44 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2681; Максименко, 534; Почаевский сборник, 72.

184. Любович М. Краткое потребнійших от грамматическаго художества вещей собраніе... - 1773.

8°. [29] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2680; Максименко, 535.

185. Мінея загальна = Минеа общая, сієсть Службы общія єдинім же и многим, поємыя по уставу святым – 1773.

2°. [1], 1-11, 2, 13-149 арк.

Бочковська, Хауха, 34; Запаско, Ісаєвич, 2682; Максименко, 536.

186. Тріюдь пісна. – 1773.

2°. 400, 33 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2684; Максименко, 573.

187. Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1773 in Annum 1774. – 1773.

4°. [20] арк. Склав Корнелій Срочинський.

Estreicher, t. XIV, s. 86-87; Запаско, Ісаєвич, 2686; Рудакова, с. 209.

188. Jerlicz, Jan. Arka Przymierza między Bogiem a narodami Chrześciańskiemі Nayśw: M. Panna na Jasney Górze Poczaiewskiej ustawicznemi cudami słynąca za zezwoleniem Zwierzchności powszechnemu widokowi wierszem przez W. Jana Jerlicza Skarbnika Drochickiego w krótkości okazana. – 1773.

4°.

Estreicher, t. XVIII, s. 533; Запаско, Ісаєвич, 2698.

189. Lewicki, Gimnazy. Kazanie pogrzebowe przy ostatniej usłudze Wielmożney s. p. Helenie z Studzińskich Iwaszkowy Cześnikowy Owruckiey dla nieśmiertelney pamięci godnych czynności Tey Pani, przyiętey do zasług zakonnych. Miane w cerkwi szarogrodzkiey przez Xiędza Gymnazego Lewickiego zakonu Świętego Bazylego Wielkiego, professora filozofii y Prefekta szkół szarogrodzkich, roku 1772 dnia 24 Apryla w s. k. we wtorek po przewodney niedzieli. Roku zaś przez tegoż Xiędza Świętey Teologii professora w Klasztorze Trembowelskim, imieniem pomienionego klasztoru Trembowelskiego obowiązanego prześwietnemu domowi Iwaszkow. Wielmożnemu, Jegomci Panu Bazylemu Iwaszkowi Woyskiemu Czerniechowskiemu, bratu osierocałemu po S. P. Helenie dla ulżenia Pańskich żalów, z naygłębszym uszanowaniem poświęcone. – 1773.

8°. [28] арк.

Estreicher, t. XXI, s. 246; Запаско, Ісаєвич, 2703.

190. Opisanie faierwerku z swoia okazaloscia w czasie koronacji cudownego obrazu Najświętszey Maryi Panny w Poczajowie roku 1773 dnia 8 Septembra v. s. – 1773.

2°. [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2705; Рудакова, с. 210.

191. Opisanie fajerwerku drugiego z swoia okazaloscia w czasie koronacji cudownego obrazu Najświętszey Maryi Panny w Poczajowie roku 1773 dnia 15 Septembra v. s. – 1773.

2°. [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2706; Рудакова, с. 210.

192. [Potocki Franciszek Salezy]. Wiersz Załosny na Pogrzeb W Sokalskim WW. OO. Bernardynow Kościele odprawiony Serca Sławney Pamięci Jasnie Wielmoznego JMci Pana Franciszka Salezego na Złotym Potoku Potockiego Woiewody y Generała Ziem Kijowskich, Kawalera Orderu Białego Orła, Sokalskiego, Rubieszowskiego &c: &c: Starosty, w Umaniu, Krystynopolu, y Strusowie Nayłaskawszego Fundatora, Z powinney, Pańskiemu Jego Sercu, wdzięczności Napisany, Jmieniem Szkół Umańskich Z. S. B. W. – 1773.

2°. [10] арк.

Estreicher, t. XXV, s. 137; Запаско, Ісаєвич, 2713; Рудакова, с. 210.

193. Величанія по вся дни в праздниги господьскія, Богородицы и нарочитых святых. – 1774.

8°. [1], 71 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2715; Петров, Бирюков, Золотарь, 977.

194. Каноны Богородицы с малым повечеріем и канонами троичными осми гласов, в неділи на полунощниці піваемыми: из Октоиха, благословеніем Кир Сильвестра Лубієніецкаго Рудніцкаго, ексарха всея Россіи, епископа Луцкаго и Острогскаго, за державы ... великаго короля Станислава Августа напечатаннаго, изъяты, и к благоугоднійшему употребленію особъ изданы – 1774.

4°. [1], 234 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2719; Петров, Бирюков, Золотарь, 982; Почаевский сборник, 63.

195. Місяцеслов. – [1774].

12°. 3-294 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 2721.

196. Октоїх = Октоих, си єсть Осмогласник, еллински же Парклитіки. Твореніе преподобнаго отца нашего Іоанна Дамаскина і прочіих богодухновенных отец. - 1774.

2°. [1], 400 арк.

Бочковська, Хауха, 35; Запаско, Ісаєвич, 2722; Петров, Бирюков, Золотарь, 985.

197. Псалтир. - Псалтирь блаженнаго пророка и царя Давида: с песньми, и припівы, и стіхи избранными на праздники господьскія, и богородичныя, и святых божіих: с пасхалією. – 1774.

4°. [5], 230, [13] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2724; Петров, Бирюков, Золотарь, 987.

198. *Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1774 in Annum 1775.* – [1774].

4°. [14] арк.

Estreicher, t. XIV, s. 86-87 (інше видання); Рудакова, с. 210-211.

199. Kanski, Stanislaw. *Mowa na przywitanie sadow ziemskich krzemienieckich, przez Wielmoznego Stanislawo Kanskiego pisarzewicza grod: krem: w Krzemiencu. Die 14 Julii 1774 Anno.* – 1774.

2°. [2] арк.

Рудакова, с. 211.

200. [Soroczynski, Nikanor]. *Calliope ad amaenos fontes Szreniavae festivos agens concetus sub diem divinissimo Antonio Paduano sacram nomini vero illustrissimi excellentissimi Domini Domini Antonii Wenglenski Capitanei Chelmensis illustrissimi excellenrissimi castellani Chelmensis dignissimi fili devotam a*

Monasterio Białystocensi P.P. Ordinis Divi Basilii Magni expedita ac per V.A.R.P. Nicanorem Soroczyński Ejusdem Monasterii Superiorem in testimonium debiti obsequii erga amplissimum mecoenatem oblata Anno Domini 1774 to. Die 13tia Junii. – 1774.

2°. 2 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2760; Рудакова, с. 211.

201. Zbior roznych Nabozenstw, ku wiekszy csci Boga i Matki jego Preczystey – 1774.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 12.

202. Егхірідіон о священстві: краткими от Священнаго Писанія и святых богодохновенных отец, купно же и прочих писателей, изятыми словесы составленный, прежде из італийскаго на латінській, ныне же на рускій язык, тщаніем ... Сильвестра Лубієнієцкаго Рудніцкаго, ексарха всея Россіи, Луцкаго и Острогскаго епископа, преведенный. - 1775.

8°. [3], 153 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2765; Петров, Бірюков, Золотарь, 990.

203. Ірмологіон = Ірмологіон: содержащ в себѣ различная пінія церковная Октоиха, Миніи и Тріюдіонов, ко совершенному тіх разуменію, и согласію еже в пінії сличнійшему, опасно по екземплярем греческим исправленная. - 1775.

2°. [7], 215, [8] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2766; Петров, Бірюков, Золотарь, 991; Почаевский сборник, 65.

204. Октоїх = Октоих, си єсть Осмогласник, еллински же Парклитіки: твореніе преподобнаго отца нашего Іоанна Дамаскина і прочіих богодохновенных отец. - 1775.

8°. Ч. 1 - [2], 503, [24] арк.; Ч. 2 - [1], 482, [23] арк.

Бочковська, Хауха, 37; Запаско, Ісаєвич, 2767; Петров, Бірюков, Золотарь, 992.

205. Псалтир. – 1775.

24°. [6], 322 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2768; Максименко, 544.

206. Brigitta Sancta (1302-1372). Orationes quindecim Sanctae Brigittae de passione Domini. Ad vetustissima exemplaria diligenter correctae, cum aliis quibusdam piissimis precibus sumptibus Perillris Mgfci Generosi Dni Petri Kłodnicki Camerarii Terrestris Camenec. Podoliae reimpressae. - 1775.

12°. 156 с.

Estreicher, t. XIII, s. 383; Запаско, Ісаєвич, 2774; Рудакова, с. 211.

207. *Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1775 in Annum 1776*, Typis S.R.M. Monasterio Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1775.

4°. [25] арк.

Estreicher, t. XIV, s. 87; Запаско, Ісаєвич, 2776; Рудакова, с. 211.

208. *Dzieło uroczystego uwienczenia Rzymskimi Watykańskimi Koronami cudownego Poczaiowskiego obrazu przeczystey Bogarodzicy Maryi Panny, Nayświętsze Niemowle Jezusa na łonie swym piastującey, szczodrotą Jasnie Wielmożnego Mikołaja Potockiego Woiewodzica Bełzkiego Kawalera Maltańskiego, czynnością J. W. Sylwestra Łubienieckiego, Rudnickiego Exarchi całej Rusi, Łuckiego y Ostrog: Biskupa, Kawalera Orderu S. Stanisława, w Roku 1773. w Dzień Nayświętszego Jey Narodzenia szczęśliwie wykonane Kazaniami znamienitych różnych Kaznodzieiów przez całą Oktawę w Cerkwi Monasteru Poczaiowskiego Z. S. B. W. wysławiane, na publiczny widok światu wydane za dozwoleństwem Zwierzchności. – 1775.*

2°. [4], 1-101, 111-129 арк.

Estreicher, t. XV, s. 454; Запаско, Ісаєвич, 2779; Рудакова, с. 211-213.

209. *Historia epitome de opere coronationis beatissimae Virginis Mariae. – 1775.*

Запаско, Ісаєвич, 2779; Рудакова, с. 213.

210. *Lewicki, Gimnazy. Kalendarz polski y ruski, co do świąt nieruchomych polskich, y ruskich, z okazaniem godzin y minut codziennego wschodu y zachodu słońca na zawsze. Co zaś do świąt ruchomych, lat przestępnych y przybyszowych dalekości Wielkieynocy ruskiey od Polskiey, co do Nowiów, Kwadr y Pełni prawdziwych na lat 231. w Poczajowie roku 1775 pilnie wyrachowany. – 1775.*

4°. [60] арк.

Estreicher, t. XIX, s. 35, t. 21, с. 246; Запаско, Ісаєвич, 2786; Рудакова, 213-214.

211. *Lewicki, Gimnazy. Kazanie między oktawą uroczystej koronacji Najświętszey Maryi Panny Najświętszego Oycy Klemensa XIV. w precudownem obrazie poczaiowskim na Wołynie, w powiecie krzemienieckim, pod strażą WW. OO. Bazylianow zostaiacym, w dzień Narodzenia Iey 8 bra w. s. k. 1773. Roku odprawioney, dnia siódmego oktawy miane y Wielmożnemu Nayprzewielebniejszemu Jmci xiedzcu Onufremu Bratkowskiemu Z. S. B. W. opatowi uniowskiemu, prowincyalowi Prowincyi Pol: w czasie najszczesliwszych rzadow swoich, przy własnychze iego pracach, y staraniach na dowod szczegulniejszego do tey Krolowy przychylenia się, nawet y nauroczystszytm tym,*

od tak wielu zadany, a niezyskanym do tych czas uwieńczenia Maryi dziełem zaszczyconemu, z oświadczeniem wszelkiej wdzięczności y od szczególnych serc zakonnych tym upragnionym dziełem uspokojonych, przy naygłębszym uszanowaniu w czasie dorocznych mianowin dnia 12. Junia w. s. k. 1775. Poswiecone przez x. Gimnazego Lewickiego Z. S. B. W. Prowincyi polskiej, na ten czas w klasztorze trebowelskim s. teologii lektora. – 1775.

2°. [5], 11 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2787; Рудакова, 214.

212. [Lubiniecki-Rudnicki Sylwester] (?-1778). Kazanie na uroczystosc zeslania Ducha przenaświętego przy szczęśliwym ingressie do katedry swojej Jasnie Wielmożnego y Nayprzewielebnieyszego Jmci xiedza Sylwestra Lubinieckiego Rudnickiego. – 1775.

Запаско, Ісаєвич, 2795 [=1891?]; Рудакова, 214.

213. Officium y summaryusz wierszopiski przedziwnego żywota J. O. Onufryusza kroliewicza perskiego y wielkiego pustelnika. – 1775.

8°. [3], 23 арк.

Estreicher, t. XXIII, s. 283; Запаско, Ісаєвич, 2791; Рудакова, 214.

214. [Paslawski, Michal]. Illustrissimum Excellentissimum ac Reverendissimum Dominum Dominum Felicem Paulum Turski. Luceoriensem & Brestensem Sacrorum Antistitem Literarum Liberaliumque Artium Patrocinio Patriae Christianaeque Religionis Studio Spectatissimum Recens excitata in Seminario Luceoriensi ab Eodem Studia Auctorem suum Oratione hac, & publica ex Theologia Disputatione, id est grati animi maximaeq; venerationis suae significatione prosequuntur. Annô ab instaurata humani generis salute. M.DCC.LXXV. – 1775.

2°. [6] арк.

Estreicher, t. XXIV, s. 104; Рудакова, с. 214.

215. Propositiones philosophicae ex logica et metaphysica Quas in Collegio Luceoriensi Ord. SSS. Trinitatis Redempt. Cap. Biennio studiorum suorum exeunte, religiosi ejusdem Ordinis Propognandas suscipiunt. – 1775.

4°. [6] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2792; Рудакова, 215.

216. Sława Przeswietnych w Polsce Imion po Ziednoczeniu Słubnym Jasnie Wielmożnego Stanisława na Chrystynopolu, Tartakowie, Warężu, Mohylowie, Brahyłowie, Umaniu, &c. Potockiego Chorążego Wielkiego Koronnego, Belżkiego, Sokalskiego, Rubieszowskiego &c. Starosty z Jasnie Oswieconą Jozefą Mniszchówną Kasztelanką Krakowską, Generałówną Wielkopolską &c. Wesołe Ogłaszaiąca Okrzyki w Dzień Dorocznych Imienin Teyze Jasnie Wielmożney Pani z

wdzięczności ku Fundatorskiemu Imieniowi od Nayobowiązańszego Klasztoru Umańskiego Z. S. B. W. na Widok Wydana Roku 1775. Dnia 19. Marca n. k.
4°. [18] арк.

Estreicher, t. XXV, s. 170-171; Запаско, Ісаєвич, 2799; Рудакова, 215.

217. [Strzelecki, Hieronim]. Epitome historia de origine, antiquitate ac praesertim de celebratissimo opere coronationis thaumaturgae in Poczaioviensi monte imaginis B. V. Mariae Sanctissimum Puerum Jesum materno sinu suo complectentis, A. D. 1773 VI idus Septembris impendio Illustrissimi Excellentissimi Domini Domini Nicolai Potocki palat. Belzen. Melitensium equitis, fundatoris longe munificentissimi peractae, sub ejusdem auspiciis in lucem publicam edita. – 1775.

4°. [4], 1-84, 81-84 арк.

Estreicher, t. XXIV, s. 385; Запаско, Ісаєвич, 2735; Рудакова, 215.

218. [Sulzynski, Lucas]. Propositiones Ex universa Philosophia Disceptationibus solitis in Monasterio Luceoriensi Ordinis S. Basilii Magni ad Aedes S. Crucis expositae. Defendentur publice a R.F.Luca Sulżyński Monacho, Praeside A. R. Leone Powszyński Hieromonacho Basiliano, actuali Philosophiae Professor. – 1775.

4°. [15] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2800; Рудакова, 215.

219. [Szaskiewicz, Florian]. Propositiones ex Universa Philosophia perillustrandmo Dmo D. Josaphat Janczycki Ord. S. Basilii M. abbati Owrucensi mecaenati amplissimo a studio Luceoriensi Basiliano dedicatae. Defendentur publice, in Monasterio Luceoriensi S. Crucis O. S. B. M. a R. Fr. Floriano Szaskiewicz monacho, praeside A. R. Leone Powszyński Hieromonacho Basiliano, actuali Phiae Professore Ao 1775 m. Julio die... – 1775.

4°. [14] арк.

Estreicher, t. XXX, s. 214; Запаско, Ісаєвич, 2801; Рудакова, 215.

220. [Tomiszewski, Stanislaw?]. Mowa i wiersze na powitanie Jasnje Wielmoznego Jmci Pana Mikolaia na Ledochowie Ledochowskiego starosty włodzimierskiego podczas uroczystego wiazdu jego dnia 11, miesiaca Wresnia roku 1775. – Imieniem klasztoru i szkol włodzimirskich ... - 1775.

4°. [8] арк.

Estreicher, t. XXI, s. 141; Запаско, Ісаєвич, 2789; Рудакова, 215.

221. Акафіст Честному животворящему Кресту, Спаса нашего Ісуса Христа. – 1776.

4°. 259, [11] арк.

Запаско, Ісаєвич, відсутня; Почаевский сборник, 69-70.

222. Акафісты различни по подобію первобразнаго преславнаго в Восточній Церкви Акафіста сі єсть несідалнаго пения Благовіщенію пресвятыя Богородицы, различными временми сложени, с прочими душеполезными моленіи. – Вид. – 2-е - 1776.

4°. [1], 259, [11], 14, [1], 44, 259-263, [6] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2803; Петров, Бірюков, Золотарь, 1001; Почаевский сборник, 66-67.

223. [Акафіст Покрову Пресвятой Богородицы]. – 1776.

4°. [17] арк.

Почаевский сборник, 57.

224. [Акафіст св. Архистратигу Михаилу и Гавриилу и прочим]. – 1776.

4°. [12] арк.

Почаевский сборник, 60.

225. [Акафіст святой Великомученице Варваре]. – 1776.

4°. 44 арк.

Почаевский сборник, 61.

226. [Акафіст святой Великомученице Варваре]. – 1776.

4°. [16].

Почаевский сборник, 62.

227. Алфавит словяно-рускій в печатаніи и рукописных книгах употребляемый ради учащихя младых чтенія писмене того удобніе поразуміти желающих латино-полским абецадлом толкованый с приложеніем краткаго изясненія ово силы в произношеніи, ово потребности ко употребленію тіх же словако-руских букв ново издан. – 1776.

8°. [8] арк. Паралельний титул польською мовою. Шрифти кириличні і латинські.

Запаско, Ісаєвич, 2802; Максименко, 546.

228. Антоіне, Павел Гавриіл. Богословіе нравоучителное повсемственное: честным отцем Павлом Гавриілом Антоіне, пресвитером и учителем святого Богословія, первіе латінским діалектом потонку исписанное, и многажды в ползу парохом и духовником типом издаваемое ... Том. 1. - 1776.

4°. [12], 236 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2804; Максименко, 547; Петров, Бірюк, Золотарь, 1001.

229. Антоїне, Павел Гавриїл. Краткое на краткія вопросы и отвѣты способом катихізма, богословія нравоучительнаго... собраніе из книги Антоїне пространно в ней и схоластическим художеством написаннаго во удобное всякому того поразумініе... - 1776.

4°. [1], 167 с.

Запаско, Ісаєвич, 2805; Максименко, 548.

230. Каноник. - 1776. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 2807.

231. Молитвослов = Молитвослов, в нем же чин часов церковных и прочих спасительных моленій... - 1776.

8°. [10], 565, 28 арк. Гравер: ІГ (Йосиф Гочемський).

Запаско, Ісаєвич, 2809; Максименко, 549.

232. Молитвослов = Молитвослов, в нем же чин часов церковных и прочих спасительных моленій... - 1776.

8°. [4], 444 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2810; Максименко, 550.

233. Псалтир. - 1776.

12°. [5], 317 арк. Гравер: ІГ (Йосиф Гочемський).

Запаско, Ісаєвич, 2813; Максименко, 551.

233. Требник. - 1776.

12°. 225, [2] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2815.

234. Чин іерейскаго наставленія в пути вічныя жизни, болізнующих, с приложеніем подробнаго по всім заповѣдям о грѣсѣх испытанія, вкупі же образ наставленія осужденых на смерть узников, в удобнейшее употребление по желанію многих напечатан ... - 1776.

8°. [2], 95 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2817; Петров, Бирюк, Золотарь, 1008; Почаевский сборник, 74-75.

235. Чин в повечеріях Рождества Христова, святых Богоявленій, и в святой великий пяток часов, зовомых царскими - 1776.

12°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258, оп. 3., спр. 12.

236. Bari, Thomas. *Rhetorica ecclesiastica ad tyronum institutionem*. Auctore D. Thoma Bari sacerdote campiensi. - Concinata Olim Neapoli 1724. Typis data nunc superiorum permissu reimpressa. - 1776.

8°. [8], 1-128, 124-248, [13] арк.

Estreicher, t. 12, s. 373; Запаско, Ісаєвич, 2820; Рудакова, с. 216.

237. *Catalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Josephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confestus ex Anno 1776 in Annum 1777. – 1776.*

[8°].

Estreicher, t. 9, s. 441, t. 14, s. 86-87 (інше видання); Запаско, Ісаєвич, 2821; Рудакова, с. 216. Записки ЧСВВ. 1979, Т. 10, Серія II, Секція I, S. 154–176.

238. *Kazania Na Uroczyste Watykańskimi Koronami Cudownego Poczaiewskiego Obrazu Nieba Y Ziemi Krolowy Maryi Przczystey, Bogarodzicy Panny Uwienczenie w Roku 1773 w dzień Nayświętszego Jey Narodzenia szczęśliwie odprawione od Znamienitych różnych Kaznodzieiów przez całą Oktawę w Cerkwi Monasteru Poczaiewskiego Miane, Jaśnie Wielmoznemu Janowi Amor na Tarnowie, Kazangrodku, Murowaney, Osmianie, Holubiowiacach, Harklowy, Kozinie, Poczaiewie, hrabi Tarnowskiemu Graffowi z Czoboru, Kasztelanowi Konarskiemu, Łęczyckiemu, kawalerowi orderu Sw. Michala y Lwa złotego, rotmisrtzowi pancernemu kawaleryi narodowej, generalowi woysk koronnych etc. Panu Fundatorowi y Dobrodzieiowi w dzień Uroczystych Pańskich Iego Imienin Ofiarowane Od nayobowiązańszego Zgromadzenia Poczaiewskiego Z. S. B. W. Dnia 24 Czerwca 1776. - 1776.*

2°. [4], 129 арк. Гравер: А. С.

Estreicher, t. 19, s. 199, t. 24, s. 386; Запаско, Ісаєвич, 2835; Рудакова, с. 217.

239. Pius VI (1717-1799). *Allocutio habita in consistorio secreto die 13 Novem. 1775, de pretiosa morte Hyacinthi Castaneda Hispani et Vincentii a Pace Tonquinensis ord. praed. missionarior. apostolicor. in Regno Tonquini... - 1776.*

2°. [3] арк.

Estreicher, t. 24, s. 339; Запаско, Ісаєвич, 2844.

240. Sallustius, Caius Crispus (86-34 до н.е.). *Kaja Krispa Sallustiusza historia o wojnie z Katyliną przekładania х. Dawida Pilchowskiego Soc. Jesu. – W Wilnie pierwey w Drukarni J. K. M. y Rzeczypospol: Akademickiey Soc. Jesu roku 1767. Teraz z przylozeniem oraz lacinskiego textu, dla pozytku dwojakiego szkolney mlodzi przedrukowana. - 1776.*

8°. [9], 207 с.

Estreicher, t. 27, s. 35; Запаско, Ісаєвич, 2850; Рудакова, с. 217.

241. Wiadomość o odpustach y o jubileuszu z przydanemi aktami... - 1776.
8°. 46 с.

Запаско, Ісаєвич, 2854; Рудакова, с. 217.

242. Зборник, или нікоторых на всяк день потрібных моленій собраніе. - 1777.
24°. [1], 188, [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2855.

243. Мінея святкова і загальна = Трефологiон сі єсть Словопитаніе, гречески Анфологiон, сієсть Цвiтословіе всего года, по Місяцеслову, господским, богородичным же и изящнiйших святых праздником подобающа в себi послiдованiя содержащ. - 1777.

2°. [3], 493, 2 арк., 34 с.

Бочковська, Хауха, 38; Запаско, Ісаєвич, немає; Петров, Бирюк, Золотарь, 1016.

244. Мінея святкова і загальна = Трефологiон сі єсть Словопитаніе, гречески Анфологiон, сієсть Цвiтословіе всего года, по Місяцеслову, господским, богородичным же и изящнiйших святых праздником подобающа в себi послiдованiя содержащ. - 1777.

2°. [4], 683, 2 арк., 34 с. Гравери: І. Г. (Йосиф Гочемський), А. Г. (Адам Гочемський).

Запаско, Ісаєвич, 2860; Петров, Бирюк, Золотарь, 1017; Почаевский сборник, 77.

245. Мінея святкова і загальна = Трефологiон сі єсть Словопитаніе, гречески Анфологiон, сієсть Цвiтословіе всего года, по Місяцеслову, господским, богородичным же и изящнiйших святых праздником подобающа в себi послiдованiя содержащ. - 1777.

2°. [2], 361 арк.

Бочковська, Хауха, 39; Запаско, Ісаєвич, 2861; Петров, Бирюк, Золотарь, 1018; Почаевский сборник, 76.

246. Псалтир. - 1777.

4°. 50, 25, [1], 368 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 2858.

247. Часослов = Часослов, имiяй в себi службу церковную с Місяцословом и прочiими указаньми... - 1777.

2°. [2], 295, [16] арк. Гравер: І.Г. (Йосиф Гочемський), І.М.

Запаско, Ісаєвич, 2858; Петров, Бірюк, Золотарь, 1019; Максименко, 556; Почаевский сборник, 78-80.

248. Augustinus, Aurelius. S[wietego] Augustyna hypponenskiego biskupa Rozmyślania nabożne, Mowy tajemne do P. Boga; Broń duchowna; O skrusze serca y marności świata. Przez Piotra Tryznę na polskie przełożone. - W Krakowie w Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka r. 1644 przedrukowane... - 1777.

8°. [2], 408, [9] с.

Estreicher, t. 12, s. 297; Запаско, Ісаєвич, 2864; Рудакова, с. 217.

249. Bernacki, Antoni. Kazanie podczas uroczystego wprowadzenia do wielkiego ołtarza na nowo wystawionego, Obrazu Najświętszey Maryi Panny w kościele Zasławskim OO. Bernardynów rozlicznemi łaskami sławnego. Przez Jmci Xiędza Antoniego Bernackiego teologii profesora domu Zasławskiego J. J. XX. Missionarzów Superiora miane. Przy solemnych imieninach Jaśnie Wielmożnemu Jmci Panu Ignacemu Malczewskiemu Regentowi koronnemu, który się po większej części przyłożył tak do ołtarza, iako też do tey uroczystości aktu tego, na znak niewygasłej wdzięczności ofiarowane od konwentu Zasławskiego zakonu Ś. Franciszka regularney obserwancy i w Polsce Bernardynami nazwanego, roku 1777. dnia 31 lipca. – [1777].

2°. [6], 15 с.

Estreicher, t. 12, s. 499-500; Запаско, Ісаєвич, 2866; Рудакова, с. 218.

250. Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis religiosis patribus et fratribus: ex Anno 1776 in Annum 1777. – [1777].

4°.

Estreicher, t. 14, s. 86-87 (інше видання); Запаско, Ісаєвич, 2868; Рудакова, с. 218.

251. Catalogus professorum Ord. S. Basilii Magni: ex Anno 1777-1778. – [1777].

4°.

Estreicher, t. 14, s. 91; Рудакова, с. 218.

251. Iaskólski Franciscus Borgias. Idea verissima Sacro sanctae Humilitatis ac divinae Sapientiae Thomas divinissimus Doctor Angelicus seu Oratio laudes illius complectens illustri magnifico Domino Leoni Michaeli Junosza Piaskowski camerario Granitali Luceoriensi, viro insigni eruditione & prudentia, fortitudine animi ac iustitia, caeterisq' virtutibus ac amplissimis in religionem & Patriam meritis clarissimo in testimonium grati animi consecrata. Per me vero M. Franciscum Borgiam a Leszczyc Jaskólski Philosophiae Doctorem, Poeseos in Academia Olycensi Professorem, ad aedes Divae Mariae Sacerrimi ordinis Praedicatorum

redeunte festiva Doctoris Sanctissimi Solemnitate, coram numerosa illustrissimorum hospitem corona Luceoriae recitata. - 1777.

8°. [24] арк.

Estreicher, t. 18, s. 506; Запаско, Ісаєвич, 2883; Рудакова, с. 218.

252. Jaskólski Franciscus Borgias. Majestas gloriae Dei, utilitatis nostrae et ecclesiae, in Thoma divinissimo doctore angelico relucentis, augustissima, seu oratio laudes ejus complectens recitata an. 1777 nonis martii. - 1777.

Estreicher, t. 18, s. 506; Запаско, Ісаєвич, 2884; Рудакова, с. 218.

253. Rozmyślania. – 1777.

Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76; Рудакова, с. 218.

254. Reverendissimum atque religiosissimum patrem dominum Iosephum Morgulec Ord. s. Basilii Magni provinciae sub titulo protectionis B. M. Mariae superiorem provincialem studiu[m] philosophicum eiusdem ordinis Luceoriense protectorem suum publica ex expositis universae philosophiae propositionibus disputatione seu grati animi ac debitae venerationis significatione prosequitur. Anno Christi 1777. - [Почаїв?], 1777.

[15] арк.

Запаско, Ісаєвич, 2897; Рудакова, с. 245.

255. Wdzięczność przez powinczowanie dorocznych imienin JO Xiążeciu Imci Adamowi Czartoryskiemu... od szkół województwa Wołyńskiego... - Почаїв, [1777].

4°. [16] арк.

Estreicher, t. 14, s. 539.

256. Дорофей, авва. Поучения. – 1778.

8°. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, дод. 41.

257. Дорофей, авва. Цвітник. – 1778.

4°. 9, 299, [1] арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, 307; Запаско, Ісаєвич, 2906.

258. Народовіщаніє, или Слово к народу католическому чрез монахов чина святаго Васілія Великаго в провінції Полскої званію катихістичному прилежащих в повіті Кременецком року Слова Божія в плоті к нам пришедшаго 1756 года проповіданое. - Вид. 3-є. - 1778.

4°. [8], 301, [2] арк.

Бочковська, Хауха, 40; Запаско, Ісаєвич, 2910; Петров, Бірюк, Золотарь, 1024; Максименко, 558.

259. Платон [Левшин П. Є]. Началное учение человеком хотящим учиться книг божественнаго писанія. - 1778.

8°. 8 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2913.

260. Служебник = Леітургікон или Служебник, содержай в себї по чину святых восточных церкве літургии, иже в святых отец наших Іоанна Златоустаго, Васіліа Великаго и Григоріа Двоеслова папы Римскаго: сов семи чрез весь год на всяк день рядовыми, та же праздничными и общими службами. - 1778.

2°. [4], 307, [4] арк. Гравер: Адам Гочемський.

Запаско, Ісаєвич, 2908; Петров, Бірюк, Золотарь, 1023; Максименко, 557.

261. Требник = Требник малій от великаго Евхологіона собран и удобнаго ради в нужднійших іереем употребленія издан. - 1778.

12°. [1], 225 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2914; Петров, Бірюк, Золотарь, 1029; Максименко, 359.

262. Часовник. - 1778.

8°. [2], 193; 164 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, 309; Запаско, Ісаєвич, немає; Почаевский сборник, 13.

263. Часовник. - 1778.

8°. [2], 193; 164 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, 310; Запаско, Ісаєвич немає; Почаевский сборник, 131-132.

264. Часовник. - 1778.

8°. [2], 276 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, 308; Запаско, Ісаєвич, 2915.

265. Часослов = Часослов: содержаш в себї чин моленій ношных и дневных, по ряду часов. - 1778.

8°. [4], 217 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2916; Петров, Бірюк, Золотарь, 1030.

266. Catalogus professorum Ordinis S. Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta ordinem alphabeticum in Monasteriorum: Ex anno 1778 in annum 1779. – [1778?].

4°. [12] арк.

Estreicher, t. 14, s. 91; Запаско, Ісаєвич, 2920.

267. Instrukciones tyronibus pro Sodalitio Beatissimae Virginis Mariae certantibus ad ediscendum propositae. - 1778.

12°. [2], 45 с.

Estreicher, t. 18, с. 586-587 (інше видання); Запаско, Ісаєвич, 2931.

268. Kostkiewicz, Andrzej Gabryel. Pewna wiadomość obrazu Niepokalanego poczęcia Maryi Panny w kościele tartakowskim. - 1778.

8°. [8], 394, [1] с.

Estreicher, t. 20, s. 154; Запаско, Ісаєвич, 2934.

269. List okolny Nayprzewielebniejszego Jmci Xiedza Jozefa Morgulca Z. S. B. W. Prowincyi pod Tytulem Opieki Nayswietszey Maryi Panny Prowincyala, do Przewelebn. Ichmci. Xiedzy Przelozonych miescowych, i wszystkich w ogulnosci pisane w Poczaiowie drukowany 1778. – 1778.

2°. [2] арк.

ЦДАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 15, арк. 1-2; О. Роман Łukan ZŚBW. Autor Dziejopisu Monasteru Krystynopolskiego o. Korneliusz Sroczyński ZŚBW: krótki życiorys (ur. 17/XI 1731 + 21/III 1790). – Krakow, 1939, с. 8.

270. [Lubowicz M.]. Grammatyka Rossyiska. - 1778.

4°. [8], 1-48, 48-193, [4] с.

Estreicher, t. 21, s. 486.

271. Przesławna Góra Poczajowska dawnością cudów Przenajczystszej Bogarodzicy Panny, od cudotwornego Jey obrazu wynikających jaśniejąca, tak z wyrażeniem niektórych Jey łask, iako też z opisaniem uroczystego tegoż cudotwornego obrazu uwięczenia w Roku 1773. Za Zezwoleniem Nayśw. Oycy Klemensa XIV. za panowania w Królestwie polskiem N. Król. Pol. i W. X. L. Stanisława Augusta dnia 8 Września szczęśliwie wykonanego krótkim opisaniem do wiadomości świata za zezwoleniem zwierzchności podana. - 1778.

4°. XX арк., 254 с.

Estreicher, t. 24, s. 385; Запаско, Ісаєвич, 2949.

272. Stan prowincyi Polskiej XX. Bazylianow – [1778].

2°. [2] арк.

ІР НБУВ, Ф. 231, Оп.1, № 152, арк. 261-263 зв.; невідоме в бібліографії.

273. Summula Praeceptorum Rhetoricorum selectissimis exemplis. Distinctorum... - 1778.

8°. [3], 80 арк.

Estreicher, t. 30, s. 55; Запаско, Ісаєвич, 2955.

274. [Turski, Felix Pawel] (1729-1800). Communicatio facultatis impertiendi Benedictionem cum indulgentia plenaria in articulo mortis: Pro diaecesi Luceorien[sis] et Bresten[sis]. – 1778.

12°. [2], 20 арк.

Рудакова, с. 219.

275. Turski, Felix Pawel (1729-1800). Duodena czyli Wigilia do SS. Apostow Piotra y Pawla, przez dwanascie medytacyi do poboznego ich uroczystosci schodzenia lub wierny sposobiaca z przydanemi aktami, do ktorych chrzescianin jak najczesciey w zyciu swoim jest obowiazany. Na dyecezyę Łucka y brzeska z wiernosci pasterskiey do druku podana przez x. Felixa Pawla Turskiego bisk. Luck. Y brzesk. Ord. B. O. y S. St. Kaw. - 1778.

8°. [8], 122 с.

Estreicher, t. 15, s. 414, t. 31, s. 416; Запаско, Ісаєвич, 2927.

276. Богословіє нравоучителное из богословія Антоіне, Тоуриели и Реіффенстуель простанно римским діалектом о тайнах и ценсурах сиріч казних, либо надзираніях церковных написаннаго на русскій діалект вкратці, по благоволенію и благословленію его преосвященства кир Кипріяна Стецького, ексарха всея Россіи, Луцкаго и Острогрскаго Єпископа преведеное... - Вид. 6-е. - 1779.

4°. [2], 227 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2961; Петров, Бирюк, Золотарь, 1033; Максименко 561.

277. Молитвослов = Молитвослов в нем же чин часов церковных и прочих спасителных моленій с Тропарями и Кондаками... - 1779.

12°. [4], 300 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2966; Максименко, 563.

278. Поученіе о обрядах христіанских первіе в книзі Народовіщанія, или Слово к народу каполіческому зовомой, по благоволенію еще его преосвященства с. п. кир Силвестра Лубіеніецкаго Рудніцкаго издаваемо: ныне же от тояже книги изято, и особь по желанію нікоторих напечатано. - 1779.

4°. [I], 60 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2967; Петров, Бирюк, Золотарь, 1040; Максименко, 564.

279. Псалтир = Давіда пророка и царя пісни, рекше псалми, со преложеніем на сообщій нам и обычный язык из Вульгаты давно преведенных псалмов: тоже во увідомленіе нікоторих славенских реченій здещным неудоб разумительных: в пользу же сія благоговійно читати обыкша - 1779.

8°. [1], 261 с.

Запаско, Ісаєвич, 2963; Петров, Бірюк, Золотарь, 1034; Максименко, 562.

280. Псалтир = Давіда пророка и царя пісни, рекше псалми, со преложением на сообщій нам и обычный язык из Вульгаты давно преведенных псалмов: тоже во уведомление некоторых славенских речений здешным неудоб разумительных: в пользу же сия благоговійно читати обыкша. - 1779.

8°. [12], 307 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2968.

281. Сім'я слова божія: на ниві сердец человеческих сіяннаго си есть изряднїйшая на неділи всего літа, и некоторые праздники поучения: от иноков Почаевского монастыря из различных авторов давнїйших же, и настоящо проповідавших, собранная: таже по благословению з благоволению и повеліем его преосвященства кир Силвестра Лубієнїецкаго Руднїцкаго, ексарха митрополїи Кїевскїя, Галицкїя и всея Россїи, Луцкаго и Острогрскаго епископа, в душеспасительную чтущим и послушающим ползу типом изданная. - 1779.

2°. Ч. 1: [3], 242 арк.; ч. 2: [1], 233, 4 арк.

Запаско, Ісаєвич, 2962.

282. Assertiones ex universa philosophia quae in scholis Ostrogensibus Patrum Basilianorum Prouinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae navantibus operam facultati philosophicae, tradebantur et variis adnotationibus tum praviis tum subiectis explanatae sunt. Saelectae. In iisdemque scholis publicis disputationibus expositae. Anno salutis 1779. Diebus Julii. – 1779.

4°. [14] арк.

Estreicher, t. 12, s. 252; Запаско, Ісаєвич, 2970 (початок назви помилково вказаний “Bieg roku przez codzienny obrót łask quae in scholis Ostrogensibus Patrum Basilianorum... tradebantur”); Рудакова, с. 220.

283. Doświadczenie roczne z nauk: chrześcijańskiej, moralnej, prawa, polityki, historyi, geografii, logiki, metafizyki, fizyki, geometryi, algebry, arytmetyki, retoryki, poezyi, historyi poetycznej, języków: łacińskiego, francuskiego, niemieckiego... w Szkołach J. K. Mciwoiewodzkich Włodzimirskich r. 1779 w dniach... mieś. Lipca. - [1779].

4°. [22] арк.

Estreicher, t. 15, s. 295.

284. Świeżawski Tadeusz. Prawdy geometryczne z przystosowaniem do nich służącey praktyki. Pod wysokim zaszczytem W. Joz. Konstantego Iwanickiego sędziego ziemskiego włodzimirskiego ułatwiane y objaśniane w szkol J. M. Msci

włodzim: woiewodz: przez Tadeusza Świeżawskiego sedzica ziemskiego belz. Filozofii y geometryi uczacego sie z 1779 mies. lipca. - 1779.

4°. [5] арк.

Estreicher, t. 30, s. 99; Запаско, Ісаєвич, 3001.

285. Вослідование погребанія иноческаго: из Евхологіона (єже єсть Требника) греческаго изъятое. - 1780.

4°. 60 с.

Запаско, Ісаєвич, 3006; Петров, Бирюк, Золотарь, 1045; Максименко, 565.

286. Євангеліє = Євангеліє, сіреч Благовістіє богодухновенных євангелістов. - 1780.

2°. [8], 359 арк. Гравер: I. G. (з датою 1742).

Запаско, Ісаєвич, 3007; Петров, Бирюк, Золотарь, 1046; Максименко, 566.

287. Євангеліє = Євангеліє, сіреч Благовістіє богодухновенных євангелістов, - 1780.

2°. [Великого розміру: 27x46 см]. [7], 257, 40 арк. Гравери: Іосиф, Адам Гочемський.

Бочковська, Хауха, 41-42; Запаско, Ісаєвич, 3008; Петров, Бирюк, Золотарь, 1047; Максименко, 567; Почаевский сборник, 83.

288. Крижановский Амплій. Правило церковное о святой Пулхеріи... - 1780.

8°. 18 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3012; Максименко, 568.

289. Устав церковного співу = Устав церковнаго пінія особеннаго правилочтенія зренія, сиріч яві указующій како службы праздничныя со Тріодіоном и Пентикостаріоном сочиняти подобает ... Первіє издан. - 1780.

8°. [3], 185, [44] арк., 267 с.

Запаско, Ісаєвич, 3018; Петров, Бирюк, Золотарь, 1052; Максименко, 569.

290. [Bogucki Henricus]. Theologia dogmatica, critica et speculativa menti divi Thomae Aquinatis ecclesiae v. doctoris accomodata, per Henricum Bogucki sacrae theologiae praesentatum, ordinis praedicatorum Provinciae Russiae sancti hyacinthi, colecta. - 1780.

Т. 1: [13], 234, [4] с.; т. 2: [1], 194, [5] с.; т. 3: [1], 1-40, 50-69, 80-137, 139-329, 340-374, [9] с.

Estreicher, t. 13, s. 213; Запаско, Ісаєвич, 3019; Рудакова, с. 221.

291. Doświadczenie roczney korzyści z Nauk: chreścianskiej, moralney, prawa naturalnego, historyi swietey, naturalney, geografii politeczney, logiki, metafizyki, fizyki, geometryi, algiebry, rachonkow, retoryki, poezyi, jezyka lacinskiego, francuzkiego, niemieckiego etc. Pod zaszczytem JW. Ludwika Wilgi starosty grabowieckiego orderu S. Stanisława kawalera, czynione w Szkołach J. K. Mci wojewódzkich Włodzimirskich w dniach Lipca 1780. - [1780].

4°.

Запаско, Ісаєвич, 3028; Estreicher, t. 15, s. 295.

292. Idzellewicz Michał. Zakonnicy nie potrzebują świata. Świat potrzebuje Zakonników: Kazanie podczas uroczystego ogłoszenia beatyfikacyi blogoslawiennego Michała de Sanctis, Zakonu Troycy Przenajswietszey, od wykupienia niewolnikow miane w koscielie lwowskim tegoz zakonu przez W. J. X. Michała Idzellewicza proboszcza kosciela zamkowego, nauk filozofii profesora roku 1779 dnia 10 pazdziernika. - [1780].

8°. 31 c.

Estreicher, t. 18, s. 521; Запаско, Ісаєвич, 3038; Рудакова, с. 221.

293. Institutiones logicae seu dialecticae alumnis philosophiae pernecessariae brevissime collectae... -1780.

8°. [4], 1-62, 73-93 c.

Estreicher t. 18, s. 583; Запаско, Ісаєвич, 3038; Рудакова, с. 221.

294. Officium Rakoczianum, sive varia pietatis exercitia cultui divino, magnae matris Mariae, sanctorumque patronorum honori debita. - Olim Tyrnaviae 1749. - Nunc Poczaioviae... - 1780.

12°. [24], 528 c.

Estreicher, t. 23, s. 283; Запаско, Ісаєвич, 3050; Рудакова, с. 221.

295. Pasterz w powinnościach urzędu swego objaśniony, albo nauka o sakramentach kapłanowi staraniem dusz ludzkich obowiązany, i innym ludziom wielce pożyteczna, z francuzkiego na oyczysty jezyk przelozona. - 1780.

8°. [12], 1-169, 190-214 c.

Estreicher, t. 24, s. 108; Запаско, Ісаєвич, 3113; Рудакова, с. 222.

296. Propositiones ex universa recenti eclecticica philosophia selectae quas illustrissimo Excelentissimo Domino Domino Josepho Rzewuski drohobycensi, nowosielicensi ect.: praefecto generali lietenanti in exercitu Regni Poloniae equiti Ordinis Sancti Stanisłai, patrono et protectori amplissimo. Monachi . Sancti Basilii Magni Monasterii Podhorscensis ... Anno D. 1780 ... - [1780].

4°. [32] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3052; Рудакова, с. 245.

297. Wiersz z okoliczności wspaniałego wiazdu na starostwo Krzemienieckie J. O. xiazecia Jmci Janusza Sanguszka, starosty krzemienieckiego, od szkół powiatowych krzemienieckich powinszowanie wyrazaiacy. - [1780].

8°. 20 с.

Estreicher, t. 27, s. 71; Запаско, Ісаєвич, 3063; Рудакова, с. 222.

298. Краткое на краткие вопросы и отвіты... Собрание из книг Антоіне. - 1781.

4°. [2], 1–79, 60–90, 92–165, 162–167 с.

Запаско, Ісаєвич, 3067.

299. Образ моління повсякденного. – 1781.

Волощенко, 50. Раніше невідоме в бібліографії.

300. Псалтырь с возслідованіем. - 1781.

2°. [1], 687. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3063; Почаевский сборник, 133.

301. Сімя слова божія, на ниві сердец человіческих ссяннаго, си есть Изряднійшая на неділи всего літа поученія: от иноков Почаевскаго монастира из различных авторов, давнійших же и настоящо проповідавших, прежде собранная, ныні же с приложеніем и на праздники обновленная... - 1781.

2°. Ч. 1: [3], 242 арк.; ч. 2: [1], 233, 4 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3072; Почаевский сборник, 84; Петров, Бирюк, Золотарь, 1062; Максименко, 570.

302. Zbiór wiadomości o sakramentach ss. y innych powinnościach kapłanów sluzenie dusz powierzone maiacych, z francuzkiego na oyczysty język przelożony. – 1781.

8°. [12], 1-169, 190-214 с.

Estreicher, t. 35, s. 102, t. 24, s. 108; Запаско, Ісаєвич, 3113; Рудакова, с. 222.

303. Каноник. - 1782.

4°. 95, [1] арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 88; Запаско, Ісаєвич 3114; Железняк, 157.

306. Каноник. - 1782.

8°. 34 арк. Старообрядницьке видання. Є варіанти видання.

Емельянова, 84; Запаско, Ісаєвич немає; Железняк, 157.

304. Каноник. - 1782.

8°. 104 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 86; Запаско, Ісаєвич 3115; Железняк, 159.

305. Каноник. - 1782.

8°. 1-18, 1-34 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 85; Запаско, Ісаєвич немає; Железняк, 160; Почаевский сборник, 134.

306. [Петро Могила]. Собрание краткія науки о артикулах віри. – 1782.

8°. 8, 78 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 83; Запаско, Ісаєвич, 3120; Железняк, 161; Почаевский сборник, 143.

307. Скитское покаяніе... - 1782.

8°. 53 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 87; Запаско, Ісаєвич, 3119; Железняк, 162; Почаевский сборник, 135.

308. Соборник. - 1782.

2°. [6], 881 арк. Старообрядницьке видання. Надруковано з московської книги 1648 р.

Бочковська, Хауха, 43; Емельянова, 89; Запаско, Ісаєвич, 3121; Железняк, 163; Почаевский сборник, 137.

309. Собрание краткія науки о артикулах віри. – 1782.

8°. 1-8, 1-41, 41, 43-55, 55, 57-72, 70, 74-78 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 82; Запаско, Ісаєвич, 3120; Железняк, 164; Почаевский сборник, 136.

310. Alvarez, Emmanuel (1526-1582). R. P. Emmanuelis Alvari e S. J. De institutione grammatica libri tres, ad preces plurimorum, praesertim vero nostre religiosae juventutis, hoc eodem modo et ad literam, uti Anno 1773 Calissii impressi fuere, reimpressi - 1782.

8°. 322, [30] с.

Estreicher, t. 12, s. 126-129 (інше видання); Запаско, Ісаєвич, 3124; Рудакова, с. 222.

311. Bogucki, Henricus (?-1782). Theologia dogmatica, critica et speculativa menti divi Thomae Aquinatis ecclesiae v. doctoris accomodata, per p. Henricum Bogucki sacrae theologiae praesentatum, ordinis praedicatorum Provinciae Russiae sancti hyacinthi, collecta. – [1780] - 1782.

4°. Т. 4 - 1782: [1], 496, [14] с.; т. 10 - 1782: [11], 231 с.

Estreicher, t. 13, s. 213; Запаско, Ісаєвич, 3126; Рудакова, с. 223.

312. Broszniowski, Edmund. Kazanie na pogrzebie W. J. Mci Pani Karoliny z Bogatkow Bobrownicki szambelanowey J. K. Mci miane przez W. J. X. Edmunda Broszniowskiego, prefecta szkol luckich, w Mielniey r. 1782 dnia 14 Maja. – 1782.
8°. [19] арк.

Estreicher, t. 13, s. 369; Запаско, Ісаєвич, 3128; Рудакова, с. 223.

313. [Jełowicki Jan Bożeniec]. Zrzodło łask niebieskich albo tajemnica otwarcia przez instrument włóczni Boku i Serca Jezusowego. Kazanie ... wydane przez ... Jełowickiego. - 1782.

8°. 11 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3139; Рудакова, с. 223.

314. Krupiński Andrzej. Wiadomości o rósciekach w powszechności, w szczególności zaś o wodzie mineralney kozinskiej przez J. P. Andrzeia Krupińskiego proto-medyka cesarskiego napisana a na żądanie J. W. Amor Jana hrabi Tarnowskiego, kasztelana konarskiego, łączyckiego, kawalera Ordera S. Michala, i Lwa złotego, rothmistrza znaku pancyrnego kawaleryi narodowey, generała majora woysk koronnych etc. do druku podana. – 1782.

8°. [9], 299 с., [1] таблиця.

Estreicher, t. 20, s. 303; Запаско, Ісаєвич, 3146; Рудакова, с. 223.

315. Nabożeństwo do Pana Jezusa Boremelskiego wielkiemi słynącego cudami dla udajcych sie pobożnie do tego obrazu dostatecznie zebrane i do druku podane roku Panskiego 1776. – Powtornie przedrukowane. - 1782.

8°. [48] арк.

Estreicher, t. 23, s. 5; Запаско, Ісаєвич, 3152; Рудакова, с. 223.

316. Na pogrzeb jaśnie wielmożnego Mikołaiia Potockiego wojewódzka Bełzskiego, kawalera Maltańskiego, w Poczajowie dnia 17 Czerwca roku 1782. - [1782].

4°. [8] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3153; Рудакова, с. 223.

317. Perillustri ac reverendissimo Domino Domino Josepho Morgulec Ordinis Sancti Basilii Magni Congregationis Ruthenorum protoarchimandritæ abbati Mielcensi viro literarum liberaliumque artium patrocinio spectatissimo die festa S. Josephi indigetis in perpetuum gratitudinis ac obsequii monumentum sua vota scholæ tam religiosæ, quam sæculares Provinciæ Polonæ dedicant et offerunt: Anno salutis MDCCLXXXII. die 4. Aprilis v. s. - [1782].

4°. [28] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3157; Рудакова, с. 223.

318. Powinności chrześcijańskie albo katechizm missyonarski. - [1782].

8°. [24] арк.

Estreicher, t. 25, s. 185; Запаско, Ісаєвич, 3160; Рудакова, с. 224.

319. Ważyński Porfiry Skarbek. Kazanie na pogrzebie Mikołaja Potockiego wwdzica bełzk. kawal. maltańsk. podczas mszy ś. uroczyscie śpiewaney przez JW. Cypriana Steckiego exarchi całej Rusi Łuck. i Ostrogsk. biskupa, testamentu tegoż pana ehektora w Poczaiowie r. 1782. d. 17 czerwca odprawionym miane przez x. Porfirego Skarbka Ważyńskiego ... - [1782].

8°. 60 с.

Estreicher, t. 32, s 269; Запаско, Ісаєвич, 3169; Рудакова, с. 224.

320. Zurawski Alexartder. Przemowa miana przy szkół otwarciu przez Alexandra Zurawskiego nauczyciela wymowy, w szkołach włodzimierskich. R. 1782. Dnia 30 Września. - [1782].

4°. [5] арк.

Estreicher, t. 9, s. 509; Запаско, Ісаєвич, 3172; Рудакова, с. 224.

321. Апостол. = Апостол, си есть Книга діяний и посланій святых апостол, за державы великаго короля Станислава Августа Благословением его преосвященства Кир Киприяна Стецкаго Екзарха всея России. Луцкаго и Острогскаго Епископа. Тщанием и Иждивением монахов чина святаго Василия Великаго святых чудотворных Лавры Почаевския типом ИЗДАН Року Господня 1783. - 1783.

2°. [6], 232 арк. Гравери: Manuel I. O. S. B, I:G (з датами 1747, 1748).

Бочковська, Хауха, 44; Запаско, Ісаєвич, 3174; Петров, Бирюк, Золотарь, 1071; Максименко, 572; Почаевский сборник, 85.

322. Дорофей, авва. Цвітник. - 1783.

4°. 9, 299 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенський, дод. 42; Запаско, Ісаєвич, 3175.

323. Каноник. О житіи христианском. – 1783.

4°. 334 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенський, 300; Запаско, Ісаєвич, 3177.

324. От завіщания святых апостол и от жителства святых отец о житіи христианском. - 1783.

4°. 20 арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенський, 301; Запаско, Ісаєвич, 3181.

325. [Петро Могила]. Собрание краткия науки о артикулах віри. – 1783.
8°. 8, 78 арк. Старообрядницьке видання.
Емельянова, 91; Запаско, Ісаєвич, 3185; Железняк, 169; Почаевский сборник, 138-139.
326. [Петро Могила]. Собрание краткия науки о артикулах віри. – 1783.
8°. 8, 78 арк. Старообрядницьке видання.
Емельянова, 90; Запаско, Ісаєвич, 3185; Железняк, 170; Почаевский сборник, 140-141.
327. [Петро Могила]. Собрание краткия науки о артикулах віри. – 1783.
8°. 8, 78 арк. Старообрядницьке видання.
Емельянова, 92; Запаско, Ісаєвич, немає; Железняк, 171; Почаевский сборник, 142.
328. Псалтир. Почаїв, 1783.
4°. 50, 22, 3, [1], 368 арк. Старообрядницьке видання.
Емельянова, 97; Запаско, Ісаєвич, 3184; Железняк, 172.
329. Kazanie w czasie obchodzenia pamiątki kanonizacyi S. Jana Kantego na konkluzyi trzydniowego nabożeństwa w Koll. Zamoyskiej r. 1775 miane przez JW. J. X. J. K. B. P. O. P. D. A. K. O. G. L. na T. G. K. S. D. a przez iednego z kapłanów Dyeczezy Łuckiey za pozwoleniem Zwierzchności r. 1783 do druku podane. - 1783.
8°. [2], 41 с.
Estreicher, t. 18, s. 419; Запаско, Ісаєвич, 3206; Рудакова, с. 224.
330. Massillon, [Jean Baptist] (1663-1742). Kazanie x. Massillona biskupa klermonckiego o poście, z francuzkiego na polski przetlumaczone przez J W J P K ... dla pozytku chrzescianskiego do druku podane roku 1783. – 1783.
8°. [8], 54 с.
Estreicher, t. 22, s. 218; Запаско, Ісаєвич, 3210; Рудакова, с. 224.
331. Popis roczny Szkół Włodzimierskich pod zaszczytem... Porfirego Skarbka Wazynskiego... odprawowany w Miesiącu Lipcu Roku 1783. - 1783.
4°. [30] арк.
Запаско, Ісаєвич, 3218; Рудакова, с. 224.
332. Reguly Nowiciackie dotad pisane A Roku 1783 z przydanym instruktarzem wydrukowane W Drukarni Poczajowskiey WW. O. Bazylanow Dnia 17 Stycznia. - 1783.
8°. [12], 40 с.
Запаско, Ісаєвич, немає; Рудакова, с. 224.

333. Апостол з тлумаченням. = Апостол толковий. - 1784.
2°. [3], 1041 арк. Старообрядницьке видання.
Емельянова, 106; Запаско, Ісаєвич, 3225; Максименко, 573.
334. Псалтир = Псалтырь с возслідованієм. - 1784.
2°. 15, 394 арк. Старообрядницьке видання.
Вознесенский, 320; Запаско, Ісаєвич, 3227.
335. Служба у четверт п'ятого тижня поста. - [1784].
4°. 1-30, 32-33 арк.
Запаско, Ісаєвич, 3228; Максименко, 574; Почаевский сборник, 86.
336. Соборник 12 місяців. - [1784].
4°. 204–394, [2] арк. Старообрядницьке видання.
Вознесенский, дод. 44; Запаско, Ісаєвич, 3229.
337. Тріодь пісна = Тріодіон, си есть Тріпіснец с Богом святым постный: обдержай подобающее ему послідованіє; По древным экземплярем греческим исправлен. - 1784.
2°. [3], 239, 10 арк. Гравер: Йосиф Гочемський (з датою 1767).
Запаско, Ісаєвич, 3231; Петров, Бирюк, Золотарь, 1090.
338. Тріодь пісна = Тріодіон, си есть Тріпіснец с богом святым постный: при печатаніи великаго Тріодіона на малий прелагаемь. - 1784.
4°. [1], 1-409, 500-507, 33 арк.
Бочковська, Хауха, 45; Запаско, Ісаєвич, 3232; Петров, Бирюк, Золотарь, 1091; Максименко, 575; Почаевский сборник, 89-90.
339. Часовник. - [1784].
8°. 25–260 арк. Старообрядницьке видання.
Вознесенский, дод. 45; Запаско, Ісаєвич, 3233.
340. Псалтир. – [сер. 1780-х].
4°. ... 2-15, 1-11, 13, 13-193, ... арк. Старообрядницьке видання.
Вознесенский, 311; Запаско, Ісаєвич, немає; Железняк, 180.
341. Псалтир. – [сер. 1780-х].
4°. ... 2-15, 1-11, 13, 13-193, ... арк. Старообрядницьке видання.
Вознесенский, 318; Запаско, Ісаєвич, немає; Железняк, 181; Почаевский сборник, 156.

342. Чин како подобает піти дванадесять псалмов особь. - [сер. 1780-х].

4°. 48 арк. арк. Старообрядницьке видання.

Вознесенский, 312; Запаско, Ісаєвич, немає; Железняк, 182.

343. Apollo z orszakiem muz Jaśnie Wielmożnemu Jmci Xu Józefowi Morgulcowi Protoarchimandrycie czyli generałowi kągregacyi ruskiej L. S. B. W. opatowi Mieleckiemu w czasie solennych Imienin roku 1784 Dnia 4 kwietnia s. k. - [1784].

8°. [12] арк.

Estreicher, t. 22, s. 562; Запаско, Ісаєвич, 3236.

344. Applausus Illmo Excellmo ac Rndmo Dno Theodosio Rostocki Episcopo Chelmensi, Coadjutori Metropoliae totius Russiae occasione felicissimae suae in hierarchia Ruthena exaltationis per Provinciam Lithvanam Divi Basilii Magni exhibitus A° 1784. - 1784.

2°.

Estreicher, t. 26, s. 384; Запаско, Ісаєвич, 3237.

345. Bociański Florentinus. Theses theoretico-dogmaticae... a... theologiae classe ac studio formali Conventus Luceoriensis Ordinis Praedicatorum... defenduntur... sub assistentia Alani Kiliański et Augustini Niedziałkowski. - [1784].

4°.

Запаско, Ісаєвич, 3240; Рудакова, с. 225.

346. Gratulatio illmo Excellmo ac Rndmo DD Joacimo Daszkowicz Horbacki Episcopo Pinscensi ac Turoviensi suum in hierarchia ecclesiae Ruthenae gradum faustissimae auspicianti a provincia Lithuana... - 1784.

2°. [4] арк.

Estreicher, t. 18, s. 270; Запаско, Ісаєвич, 3254; Рудакова, с. 225.

347. [Ohilewicz, Pachomius]. Ecphonemata liturgii greckiej albo tego wszystkiego, co przy liturgii, to iest, mszy swietey, kapłan, i dyakon, i chor w głos spiewaia, wykład ze mszey S. Bazylego Wiel. y S. Janá Chryzostoma wyięte, i ięzykiem słowieńskim, a charakterem polskim, z nowym na ięzyk polski przełożeniem dla informacyi przytomnych, dawno przez WW. OO. Bazylianow sporadzone i za pozwoleniem starszych znowu do druku podane. - 1784.

12°. 40 арк.

Estreicher, t. 23, s. 302 (рік помилковий); Запаско, Ісаєвич, 3270; Рудакова, с. 225.

348. Собрание краткія науки о артикулах віры. - 1785.

8°. 120, 22 арк. Старообрядницьке видання. Передрук з московського «Катехизиса» 1645 р.

Запаско, Ісаєвич, 3294.

349. Собрание некоторых моленій - 1785.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12;

350. Nabożeństwo do S. Onufrego Officium i Litania z przyłożeniem Summariusza życia tegoż S. na zadanie wielu wydane. - 1785.

8°. 61 с.

Запаско, Ісаєвич, 3315; Рудакова, с. 225.

351. Podhorodenski, Jan Kanty Bozydar. Kazanie na Konsekracyą Cerkwi Boromelskiej, do bardzo licznego Zgromadzenia miane przez J. W. Jmci Xiędza Jana Kantego Bożydara Podhorodyńskiego Officiała. Diecezji Łuckiej i Archidiacona: w Bòremle Die 4. Augusti 1785. – 1785.

4°. [11] арк.

Estreicher, t. 24, s. 406; Запаско, Ісаєвич, 3320; Рудакова, с. 225.

352. Акафіст Покрову Пресвятыя Богородицы. – [не раніше 1786].

4°. 89, [16] арк.

Почаевский сборник, 68; Железняк, 184.

353. Акафіст святому Архістратигу Міхаїлу и Гавріїлу и прочіим. – [не раніше 1786].

4°. 259, [11] арк.

Почаевский сборник, 71; Железняк, 185.

354. Каноник. Почаїв, 1786.

8°. 96 арк. Старообрядницьке видання.

Емельянова, 103; Запаско, Ісаєвич, 3339; Железняк, 186; Почаевский сборник, 144.

355. Послідованіе святых и спасительных страстей... Христа. – [1786]

4°. [2], 89–111 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3340; Максименко, 577.

356. Псалтир. – Вид. 2-е. - 1786.

4°. 33, 357 арк. Старообрядницьке видання. У післямові сказано, що передруковано з московського видання Псалтиря 1652 р.: «Ныне же вторым тисненіем издана в типографии... в Почаевской 7294 году».

Емельянова, 104; Запаско, Ісаєвич, 3341; Петров, Бирюк, Золотарь, 1113; Почаевский сборник, 145-147.

357. Требник = Евхологiон, сiєсть Молитвослов или Требник: имiяй в себi различная таин же святых и прочих благословенiй церковных послiдованiя iереєм подобающая, от святых апостол и богоносных отец в различных временах преданная. - 1786.

4°. [16], 486, [16] арк.

Запаско, Исаевич, 3338; Петров, Бирюк, Золотарь, 1107; Максименко, 576; Почаевский сборник, 91-96.

358. Трiодь пiсна = Трiодiон си ест Трiпiснец... - 1786.

2°. [3], 239, 10 арк. Гравер: Йосиф Гочемський.

Запаско, Исаевич, 3343; Железняк, 190.

359. Трiодь цвiтна = Трiодiон цвiтний, по началу от недiли цвiтоносiа зовомый: с пентикостарiоном, си єсть пiятдесятницею: по древным екземплярем греческим исправлен. - 1786.

2°. [2], 275, 32 арк. Гравер: Йосиф Гочемський (деякi гравюри з датами 1745, 1746).

Запаско, Исаевич, 3344; Петров, Бирюк, Золотарь, 1115; Максименко, 578.

360. Трiодь цвiтна = Трiодiон цвiтний со пiятдесятницею: по древным екземплярем греческим издан. Почаїв, 1786.

4°. [1], 538 арк.

Запаско, Исаевич, 3345; Петров, Бирюк, Золотарь, 1116; Максименко, 579.

361. Decretum in causa execrandorum criminum sacrilegii et blasphemiae contra Deum: A° 1785 d. 14 Sept. prolatum. – 1786.

Estreicher, t. 15, s. 111; Рудакова, с. 225.

362. Podhorodenski, Jan Kanty Bozydar. Kazanie na Konsekracyę Cerkwi Boromelskiey, do bardzo licznego Zgromadzenia miane przez J. W. Jmci Xiędza Jana Kantego Bożydara Podhorodyńskiego Officiala. Diecezji Łuckiej i Archidiacona: w Bòremłu Die 4. Augusti 1785. – 1786.

4°. [11] арк.

Estreicher, t. 24, s. 406; Рудакова, с. 226.

363. Богословія нравоучительная, содержащая в себе собраное в кратце поученіе о святых тайнах, о добродетелях богословских, о заповедях божіих, о заповедях церковных, о грехах, о казнях сиречь карах церковных, с приложеніем обычныя науки, о догматах веры кафолическія и некоторых ведомостей, особам духовным, наипаче же пресвитером парохіалным благопотребное. Вид. 2-е. [Фактично 7-е]. - 1787.

4°. [2], 214, [14] арк.

Бочковська, Хауха, 46; Запаско, Ісаєвич, 3375; Почаевський збірник, 97; Железняк, 193.

364. Молитвослов = Молитвослов все нощнодневное послідованіє, иноком же и мирским ієреєм прислушающее, с тропарями и кондаками... - 1787.

24°. [4], 380 арк.

Бочковська, Хауха, 47; Запаско, Ісаєвич, 3378; Железняк, 194; Максименко, 581.

365. Соборник. - 1787.

2°. [6], 881 арк. Старообрядницьке видання.

Бочковська, Хауха, 48; Вознесенський, 316; Запаско, Ісаєвич, 3388; Почаевський збірник, 148-150; Железняк, 195.

366. Псалтир. – [кінець 1780-х].

4°. 1-15, 1-11, 13, 13-22, гк, 24-156, 156, 158-225, 225-393, ... арк.

Старообрядницьке видання.

Вознесенський, 319; Запаско, Ісаєвич, немає; Почаевський збірник, 157; Железняк, 196.

367. In Natali Christi perillustri rmo dno generali ac simul rndmispatribus universi ordinis consultoribus carmen heroicum. – 1787.

4°. [3] арк.

Рудакова, с. 226.

368. Iwanowski. Exhorta na pogrzebie Franciszka Czackiego strażnika w. kor. w kościele farnym poruckim miana przez Ks. Iwanowskiego proboszcza. - 1787.

8°. [4] арк.

Estreicher, t. 18, s. 700–701; Запаско, Ісаєвич, 3401.

369. Kulczycki Pantaleon. Treść Teologiczney nauki obyczainey z autorow klassycznych Antoine i innych łacińskich przez rozmowy na kształt katechizmu dla łatwiejszego uczenia się i pojęcia osobom duchownym oyczystym iezykiem od J. X. Pantaleona Kulczyckiego, Zakonu S. Bazylego W. Teologa, typografii Poczaiowskiey korrectora, bywszego dyecezalnego ksiąg cenzora wybrana i za pozwoleniem zwierzchnosci do druku podana .. - 1787.

4°. [2], 1-29, 1-591, 591-644, [6] с.

Estreicher, t. 20, s. 369; Запаско, Ісаєвич, 3404; Рудакова, с. 226.

370. Podhorodeński, Jan Kanty. Kazanie na pogrzebie JWP. Franciszka Czackiego straznika wielkiego koronnego w kościele farnym poryckim miane przez Jana Kantego Bozyda Podhorodeńskiego archidyakona katedralnego i officyala generalnego luckiego d. 8. Marca r. 1787. - [1787].

8°. [2], 36 с.

Estreicher, t. 24, s. 406; Запаско, Ісаєвич, 3413; Рудакова, с. 226.

371. Popis szlachetney młodzi edukuiącey się w szkołach publicznych szarogrodzkich zgromadzenia xx. Bazylianów, z nauk w ciągu roku dawanych, pod zaszczytem Jasne Wielmożney Tekli Sosnowskiej woiewodziny polockiey, starosciny ratenskiey, naylaskawszey fundatorki odprawiony w roku 1787. - [1787].

4°. [29] арк.

Estreicher, t. 25, s. 75; Запаско, Ісаєвич, 3414.

372. [Turski Felix Paweł] (1728-1800). Recens excitata in seminario Luceoriensi studia. - 1787. Estreicher, t. 31, s. 418; Запаско, Ісаєвич, 3422.

373. Wiersz Wielmożnemu Jmci xiedzu Jeroteuszowi Korczyńskiemu sw. theologii dokt. Zakonu S. Bazylego w kongregacyi ruskiej wikaremu generalii w dzien jego imienin... - [1787].

4°. [10] с.

Estreicher, t. 20, s. 87; Запаско, Ісаєвич, 3427.

374. Zabawy, Quaeramus, seria, ludo. Cz. 1-2. - [бл. 1787].

8°. [22], 204, 11 с.

Estreicher, t. 9, s. 799; t. 34, s. 7; Запаско, Ісаєвич, 3428; Рудакова, с. 227.

374. [Кроковський Іосафат]. Акафіст святій великомучениці Варварі. - [1788].

4°. [20] арк.

Рудакова, с. 181; відсутнє в інших каталогах.

375. [Ленкевич І]. Книжиця для господарства, указующая, як ратовати в хоробах всякую скотину, то есть коні, воли, вівці, козы, свині, як білити полотно, як боронити пашні от саранчи, як ратоватися от джумы, як губыти гуселницю от капусты, як ловиты рыбу, як губыти миши і щурі, як ратовати людей, котрих собаки скаженіи покусали, як ратовати человека, который не в давном времени з ума зийдет. = Ksiazka lekarstw konskich, oraz sposoby ratowania w chorobach bydla, owiec etc. - 1788.

8°. 111 с.

Запаско, Ісаєвич, 3435; Петров, Бирюк, Золотарь, 1137; Максименко, 582.

376. Служебник = Леітоургіаріон или Служебник, содержащ в себѣ по чину святых восточных церкве літургій, иже в святых отец наших Іоанна Златоустаго, Васіла Великаго и Григоріа Двоеслова, с службами недѣльными праздничными и общими и прочими благопотребными. Вид. 4-е. - 1788.

2°. [3], 114, 14 арк. Гравер: Іосиф (з датою 1734 і 1737).

Запаско, Ісаєвич, 3434; Петров, Бірюк, Золотарь, 1138; Максименко, 583, Почаевский сборник, 100-101.

377. Чин дияконського служенія = Чин діаконскаго служенія, в священнодійствіи божественных літургій на вечерни же и утрени іерееви: от Служебника собран. - 1788.

8°. [1], 35 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3440; Петров, Бірюк, Золотарь, 1144.

378. Apteka domowa dla poratowania zdrowia potrzebna z autorów różnych zebrana, tak też lekarstwa dla koni, bydła i innego drobiu. Z przydatkiem ciekawych wiadomości za pozwoleniem zwierzchności do druku podana. – 1788.

8°. [16], 270, 32, [31] с. Гравер: Іосиф (з датою 1734 і 1737).

Estreicher, t. 12, s. 567; Запаско, Ісаєвич, 3443.

379. Indulgentiae brevia, decreta Summorum Pontificum et SS. Congregationum, nec non Sancita Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, Regnante Serenissimo Stanislao Augusto Poloniarum Rege, Magnoque Duce Lithuaniae lata Clerum Saecularem et regularem utriusque ritus Latini et Graeci concernentia, compendio collecta: Pars 1–2. - 1788.

8°. Р. 1: [2], 184, [16] с.; р. 2: 1-23, 23-31, 24-142 с.

Estreicher, t. 18, s. 567; Запаско, Ісаєвич, 3453; Почаевский сборник, 170; Рудакова, с. 227.

380. Kasparowicz Gabriel Andrzej. Zrodło ogrodow, studnia wód żywych, które płyną impetem z Libanu to iest Officium albo godzinki o Nayswietszey Maryi Pannie na Górze Jasney Poczaiewskiej... - 1788.

12°. [24] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3455; Рудакова, с. 227.

381. Meletius Pigas (1535/1540-1601). List Melecycusza Patryarchy Aleksandryjskiego do Hipaciusza Poćieia, biskupa włodzimirskiego i brzeskiego, protothroniego metropoliey caley Rusi pisany// Pocij, Hipacy Adam. Kazania i homilie od niedzieli przedzapustney do niedzieli i poniedziałku zesłania Ducha S... z listem i odpowiedzia do Melecycusza. – 1788.

4°. 27 с.

Estreicher, t. 24, s. 380-381; Почаевский сборник, 171; Рудакова, с. 228.

382. Pocij Hipacy Adam herbu Waga, metropol. kijow. (1541-1613). Kazania i Homilie od Niedzieli Przedzapustney do Niedzieli i Poniedziałku Zesłania Ducha S. Męża nieśmiertelney pamięci Hypacyusza Pocieia z Kasztelana Brzeskiego Litt: Mnicha Z. S. Bazylego W. Biskupa Włodzimierskiego Brzesk: oraz Metropolity całej Rusi w Roku 1714. z Listem i odpowiedzią do Melecycusza, przez J. W. Leona Kiszkę Biskupa Włodzimierskiego w Supraślu do druku podane. Na dalsze zaś Niedziele przez pewnych tegoż Zakonu S. Bazylego W. Prowincyi Koronney Teologow i Kaznodzieiow przydane, i tak na wszystkie Niedziele całego Roku, w niniejszym 1788 nowo wydrukowane. Почаїв, 1788.

2°. [6], 1-220, 113-233, 334-487, 489-659, 659-789, 789-943, 924-943, 946-1009, 10010-10024, 1005, 10026-10031, 10031-10039, 1040-1042, 1045-1073, 1075-1155, 1146-1245, 1-81 с.

Estreicher, t. 24, s. 380-381; Запаско, Ісаєвич, 3464, 3456; Почаевский сборник, 172; Рудакова, с. 228.

383. Podhorodeński Jan Kanty. Kazanie na pogrzebie serca... Franciszka Czackiego... W cerkwi Boremelskiej. Почаїв, [1788].

8°. [1], 48 с.

Estreicher, 24, 406.

384. Świątobliwość. Świątobliwość kapłańska w Pietrze S. Apostołów i Kapłanów Książęciu. – [1788].

8°. 8, 512, 2 с.

Estreicher, t. 30, s. 82; Запаско, Ісаєвич, 3465; Рудакова, с. 228.

385. Theologia. – 1788.

Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76.

386. Бесіди парохіалнія на неділи и нарочитіи свята всего літа, от Євангелій по обряду греческому расположенных, с приложеніем при концы бесіди при шлюбі, такожде на пятки великаго Поста, о страстех Христовых ... первіе полским діалектом в граді Вильні печатаннія. Днесь же... на славенско-руській язык, удобнійшаго ради парохом руским употребленія претолкованнія. -1789.

8°. [16], 589 с.

Запаско, Ісаєвич, 3475; Петров, Бирюк, Золотарь, 1145.

387. Величанія праздником господским, богородичным и нарочитых святых, движимым и недвижимым, на утрени по полиелах ппіваемыя с Євангеліями утрени. - 1789.

4°. 100 с.

Бочковська, Хауха, 50; Запаско, Ісаєвич, 3476; Петров, Бірюк, Золотарь, 1146; Максименко, 585.

388. Псалтир з тлумачення = Псалтирь Блаженнаго Пророка и Царя Давида. с толкованием Святых отец, с Молитвами, Песнями, Припевами, и Стихи избранными на Праздники Господския, и Богородичныя, и святых Божиих: с Пасхалиею, и Каноном по исходе души. Типом издадеся в Святой Чудотворной Лавре Почаевской, Тщанием Иноков, Ч. С. В. В. Року, от Рождества Христова 1789. - 1789.

2°. [3], 34, 252, [1] арк.

Бочковська, Хауха, 51; Запаско, Ісаєвич, 3481; Петров, Бірюк, Золотарь, 1152; Максименко, 586; Почаевский сборник, 102.

389. Богогласник. = Богогласник. Пісні благовійныя праздником господским, богородичным и нарочитых святых чрез весь год приключающимся, к сим же некоторым чудотворным иконам служащия, тамже различныя покаянныя и умилителныя содержаш: собран, по силі исправлен, четырьми частми определен, типом и чертами мусикійскими напечатан и изобразися. - 1790 (фактично 1791).

4°. [296] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3510; Петров, Бірюк, Золотарь, 1156; Максименко, 587; Почаевский сборник, 103.

390. Послідованіє погрібанія иноческаго. - [1780–1790].

4°. 23 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3521; Максименко, 622.

391. Поученіє христіанское, си есть Катехизм вкратці собранный: преднійшія вещи к спасенію коемуждо благопотребнія в себѣ содержаш: на проповіданіях или на міссіях чина святаго Васіліа Великаго области Коронніа обычный. - 1790.

8°. [40] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3522; Петров, Бірюк, Золотарь, 1161.

392. Транквилліон [Ставровецкій] Кирило. Зерцало богословіи: трудолюбіем приснопамятнаго пречестнаго отца кир Кирилла Транквиліона, ч. с. Васіліа Великаго іеромонаха составленное: первіе року 1618 в обители Почаевской типом изданное: паки днесь второе на желаніє многих издася. - 1790.

8°. [12], 355 с.

Запаско, Ісаєвич, 3526; Петров, Бірюк, Золотарь, 1162; Максименко, 588.

393. Hessel, Ignaz Benedykt. Wolne myśli nad nowo ułożonym urbaryalnym podatkiem w kraiach Cesarsko Królewskich podług dwóch patentów pod dniem 20 kwietnia 1785 i 10 lutego 1789, wydane w Wiedniu 1789 w niemieckim ięzyku przez Ignazego Benedykta Hessla a dla ciekawości na polski język przełożone. - 1790.

8°. IV, 100 c.

Estreicher, t. 18, s. 170; Рудакова, с. 229.

394. Katechizm krotko zebrany, przednieysze wiadomosci do zbawienia potrzebne w sobie zawieraesy. – 1790.

8°. Видання невідоме в бібліографії. В тому ж році було видано Катехизис церковнослов'янською мовою.

ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

395. Pinamonti, Giovanni Pietro (1632-1703). Drzewo żywota, albo Szacunek i pozytki Mszy Swietey wraz z sposobem obfitegoz tychze korzystania wystawione dla kazdego chcacego tey sluchac z nabozenstwem przez x. Jana Pietra Pinamonti Towarzystwa Jezusowego. Dzieło z wloskiego na polski język przełożone od iednego bazyliana, za zezwoleniem zwierzchnosci wydrukowane. - 1790.

8° [2], 99 c.

Estreicher, t. 24, s. 284; Запаско, Ісаєвич, 3554; Рудакова, с. 229.

396. Pinamonti, Giovanni Pietro (1632-1703). Krzyż ulżony albo Pobudki do znoszenia mezne przykrosci, przełożone w siedmiu uwagach podzielonych na kazdy dzien w tygodniu, przez x. Jana Pietra Pinamonti S. J., a z wloskiego na polski język od iednego bazyliana przetłomaczone, za zezwoleniem zwierzchnosci wydrukowane. - 1790.

12°. [1], 117 c.

Estreicher, t. 24, s. 284; Запаско, Ісаєвич, 3555; Рудакова, с. 229.

397. Pinamonti, Giovanni Pietro (1632-1703). Piekło otwarte chrześcijaninowi ażeby nie wchodził do niego albo Uwagi o karach piekielnych, rozlozone na kazdy dzien w tygodniu, przez x. Jana Piotra Pinamonti Towarzystwa Jezusowego. Na polski język przełożone przez iednego bazyliana, za zezwoleniem zwierzchnosci wydrukowane. - 1790.

Estreicher, t. 24, s. 284; Запаско, Ісаєвич, 3556; Рудакова, с. 230.

398. [Pinamonti Ciovanni Pietro] (1632-1703). Serce skruszone albo Pobudki dla wzbudzenia skruchy, przełożone w siedmiu uwagach, podzielone na każdy dzień tygodnia od iednego zakonnika Towarzystwa Jezusowego. Na polski ięzyk z wloskiego przez iednego bazyliana przetłomaczone, za zezwoleniem zwierzchnosci wydrukowane. - 1790.

12°. [1], 96 с.

Запаско, Ісаєвич, 3557; Рудакова, с. 230.

399. Pinamonti, Giovanni Pietro (1632-1703). Zwierciadło niezdradziące albo Nauka rozum oświecająca i dzielowzbudzająca poznania siebie samego. Wyłożona w siedmiu uwagach i podzielona na każdy dzień w tygodniu. Przez x. Jana Piotra Pinamonti Towarzystwa Jezusowego po włosku napisana, w roku 1769. już dwudziesty pierwszy raz na świat z druku wydana, a od iednego bazyliana na polski ięzyk przełożona, za zezwoleniem zwierzchnosci wydrukowana.- 1790.

12°. [1], 110 с.

Запаско, Ісаєвич, 3558; Рудакова, с. 230.

400. [Wujek Jakub]. Ewangelie na Święta i Niedziele. - 1790.

Estreicher, t. 33, s. 386; Запаско, Ісаєвич, 3566.

401. Досифей, іером. Житіє блаженнаго отца нашего Іова Желіза. - [1791].

8°. [16] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3571.

402. Піснь пресвятій діві богородиці Маріи на пренесеніє чудотворнія народно увінчанія Ея иконы, от притвора в новую церковь, благодатне наданим от Святаго Апостолскаго Престола осмодневным отпусом почтенное, благословленієм же его милости господина дієцезалнаго пастыря бывшее: Во С. Обители Почаевской Ч. С. В. В. дня 8 септемврія в лето 1791 воспета = Piesn do Nays: Panny Bogarodzicy Maryi w czasie przenosin cudotwornego ukoronowanego Jey obrazu z kaplicy do nowey baziliki, laskawym nadaniem od Swietey Stolicy Apostolskiey zupełnego przez cała oktawe odpustu upowaznionych, za blogoslawienstwem L. W. Diecezalnego pasterza mastapionych: W Monasterze Poczaiowskim Z. S. W. W. Dnia 8 Wrzesnia s. k. 1791 roku spiewana. - [1791].

4°. [1] арк. Гравер: І : Г. Складено у дві колонки: в лівій – слов'янський текст, у правій – польський.

Запаско, Ісаєвич, 3576; Максименко, 590.

403. Псалтир. – [1791].

4°. ... 1 – 193, [3] арк. В Ключі пасхальному (арк. 190) на полі надрукована дата – 1791.

Недільський, 192.

404. Служебник. = Леітоургікон, или Служебник, содержай в себї по чину святых восточных церкве літургїи, иже в святых отец наших Іоанна Златоустаго, Васілша Великаго и Григоріа Двоеслова папы Римскаго: со всіми

через весь год на всяк день рядовыми, также праздничными и общими службами. - 1791.

2°. [4], 347 арк. Гравери: Адам Гочемський (з датою 1778), І: S. [Іван Стрільбицький].

Бочковська, Хауха, 52-53; Запаско, Ісаєвич, 3573; Петров, Бирюк, Золотарь, 1166; Максименко, 589.

405. Codex constitutionum Ordinis S. Basilii Magni ex Sancitis antiquiorum Capitulorum Congregationis Ruthenorum et Decretorum Sanctae Sedis colleactarum, ad textum Regulae S. Patris nostri exactus et conformatus. - 1791.

2°. [1], 1-245, 247-262, [2] с.

Estreicher, t. 14, s. 314; Запаско, Ісаєвич, 3591; Рудакова, с. 230.

406. Różne nabozenstwo od Świątych Oyców złożone, na polski ięzyk przetłumaczone teraz dla pożytku dusz, polskich liter ulozeniem, też i posłowieńsku i popolsku wydrukowane. - 1791.

8°. 351 с.

Estreicher, t. 23, s. 6 (неточний опис); Запаско, Ісаєвич, 3619; Рудакова, с. 230.

407. [Добриловський Юліан]. Науки парохіальнія на неділи и свята урочистія цілого року ... повелінієм и благословенієм ... Стефана Левінскаго ... з славенско-рускаго на простый и посполитый язик рускій преложенія. - 1792.

4°. [12], 294 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3628; Петров, Бирюк, Золотарь, 1178; Максименко, 592.

408. Ирмологіон = Ирмологіон: содержаш в себі осми гласов догмати, сділанна , степенна, прокімени воскресня утреннія, ірмоси воскреснія, на праздники нарочитя господьскія и богородичніяы, тропари піваемыя по тройчнах в неділю, и по непорочнах ... - 1792.

8°. [1], 167, [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3629; Петров, Бирюк, Золотарь, 1177; Максименко, 591; Почаевский сборник, 104.

409. Псалтир = Псалтирь блаженнаго пророка царя Давида: с піснми, и припівы, и стіхи избранными на праздники господьскія, и богородичныя, и святых божіих: с пасхалиією. - 1792.

4°. [6], 202 [1] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3635; Петров, Бирюк, Золотарь, 1181; Максименко, 593.

410. Требник = Требник малый от великаго Евхологіона собран и удобнаго ради в нужнійших іереєм употребленія типом издан. - 1792.

8°. [2], 240, [50] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3636; Петров, Бірюк, Золотарь, 1183; Максименко, 594; Почаевский сборник, 105.

411. Filipowicz Ignacy. Kazanie Na Uroczystość Narodzenia... Maryi panny... w Poczajowie. - [1792].

4°. [10] арк.

Estreicher, t. 16, s. 220 (?); Запаско, Ісаєвич, 3649.

412. Kulczycki Pantaleon. Treść Teologiczney nauki obyczajney z autorow klassycznych Antoine i innych łacińskich przez rozmowy na kształt katechizmu dla łatwiejszego uczenia się i pojęcia osobom duchownym oyczystym iezykiem niegdys od s. p. J. X. Pantaleona Kulczyckiego, Zakonu S. Bazylego W. Teologa, teologa, typografii Poczaiowskiey korrectora, bywszego dyecezalnego ksiąg cenzora wybrana, a teraz odnowiona i za pozwoleniem zwierchnosci powtore do druku podana. - 1792.

4°. [2], 1-262, 270-331, 331-435, [4] с.

Estreicher, t. 20, s. 369; Запаско, Ісаєвич, 3660; Рудакова, с. 231.

413. Pinamonti, Giovanni Pietro (1623-1703). Synagoga z Błędu wyprowadzona czyli Droga ułatwiona do przekonania każdego żyda o fałszu sekty żydowskiej i razem o prawdzie chrześcianskiej niegdys w włoskim jesyku napisana przez x. Jana Piotra Pinamonti Towarzystwa Jezusowego, a teraz przez Porfiriusza Skarbka Wazynskiego biskupa chelmskiego i belzkiego na polski jezyk przełożona, i dla pożytku niemniej Żydow polskich iako i prawowiernych katolików do druku podana. - 1792.

4°. 135, [2] арк.

Estreicher, t. 24, s. 284; Запаско, Ісаєвич, 3667; Рудакова, с. 231.

414. [Ważyński Skarbek Porfiry]. Katechizm albo krótkie zebranie nauki chrześcianskiej dla pożytku dusz ludzkich spisane, do druku podane i na dwie klasy podzielone. - 1792.

8°. [3], 4-208 с.

Estreicher, t. 32, s. 267; t. 19, s. 186; Запаско, Ісаєвич, 3673; Рудакова, с. 232.

415. Акафісти = Акафісты от великих Акафістов изытые: на вся седмичныя дни расположенныя: Угоды же ради богомоліе любящих. - 1793.

8°. [1], 4-194 арк.

Бочковська, Хауха, 55; Запаско, Ісаєвич, 3678; Петров, Бірюк, Золотарь, 1186; Максименко, 595.

416. Богословіє нравоучителное з Богословія Антоіне, Турнели и Реіффенстуель, пространно римским діалектом о тайнах и ценсурах, сиріч казнях либо надзираніях церковных написанного, на рускій діалект вкратці, по благоволенію и благословенію єго преосвященства кир Кипріана Стецкаго, ексарха всея Россіи, Луцкаго и Острогскаго єпископа преведеное ... Вид. 2-е. - 1793.

4°. [2], 234 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3670; Петров, Бірюк, Золотарь, 1188; Максименко, 596.

417. Гора Почаевская, стопою, чудесні из нея истікающую чудодійственную воду имущую, и іконою чудотворною пресвятыя Дівы Матере Божія почтена, всему міру ясна и явна. - 1793.

4°. 99 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3681; Петров, Бірюк, Золотарь, 1189.

418. Літургія ... Іоанна Златоустого = Літургія иже в святых отца нашего Іоанна Златоустаго, с службами Богородицы, и усопших, удобнійшаго ради употребленія из Літургіаріона при напечатаніи тогоже изытая. - 1793.

2°. [5], 150–171, [4] арк. Є варіанти видання.

Запаско, Ісаєвич, 3685; Петров, Бірюк, Золотарь, 1192; Максименко, 598.

419. Молитва к распятому господу Іисусу Христу в іконі Зарваницкой чудесы и благодатми сіяющему. - [1793].

8°. [4] с.

Запаско, Ісаєвич, 3689; Максименко, 599.

420. [Молитвослов]. - [1793]. (Атрибуція за пасхальною таблицею).

12°. [6], 349 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3690; Максименко, 603; Почаевский сборник, 107.

421. Молитвослов = Молитвослов в нем же чин часов церковных и прочих спасителных моленій, с тропарами и кондаками, воскресными, дневными, святыя Четырдесятницы и Пятидесятницы, с Місяцесловом, и с приложеніем на кійждо день римскаго календара святых, восхода же и захода солнечнаго на весь год, с пасхалією зрячою, по екземплярем, изданным літа 1776. - 1793.

8°. [16], 548 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3691; Петров, Бірюк, Золотарь, 1195; Максименко, 600.

422. Молитвослов = Молитвослов в нем же чин часов церковных и прочих спасителных моленій, с тропарами и кондаками, воскресными, дневными, святыя Четырдесятницы и Пятидесятницы, с Місяцесловом, и с приложеніем

на кійждо день римскаго календара святых, восхода же и захода сонечнаго на весь год, с пасхалією зрячою, по екземплярем, изданным літа 1776. - 1793.

8°. [8], 400, [32] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3692; Петров, Бірюк, Золотарь, 1196; Максименко, 601.

423. Осмогласник от великаго Ірмологіона = Осмогласник от великаго Ірмологіона... вкратці собран [нотний]. - 1793.

4°. [88] арк. На сторінці 5 нотних станів.

Запаско, Ісаєвич, 3694; Петров, Бірюк, Золотарь, 1197; Максименко, 604.

424. Осмогласник от великаго Ірмологіона = Осмогласник от великаго Ірмологіона... вкратці собран [нотний]. - 1793.

4°. [92] арк. На сторінці по 7 нотних станів.

Запаско, Ісаєвич, 3695.

425. Послѣдование постригу двою в искус, си есть в малый иноческий образ и великій, чина, иже и святых отца нашего Василия Великаго, совершенный образ: еже есть к обѣтов иноческих нищеты, послушанія, чистоты самовольное усердіе. - 1793.

2°. [1], 7 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3696; Петров, Бірюк, Золотарь, 1198.

426. Сын церковный. - 1793.

4°. 60 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3701; Вознесенский, дод. 48.

427. Часослов = Часослов содержащ в себѣ чин моленій ношних и дневных порядку часов ... - 1793.

8°. [2], 160 арк. Гравер: І. (з датою 1777).

Запаско, Ісаєвич, 3702; Максименко, 605.

428. [Hymnus Acathistus]. Przetlumaczenie i ulozenie w wierszach lacinskich hymnu akafist N. P. M. przez Ignacego Filipowicza. - 1793.

4°.

Estreicher, t. 16, s. 221; Запаско, Ісаєвич, 3719.

429. Leopold od św. Awertana. Kazanie w dzień uroczystości wniebowzięcia Maryi Naczystszej Panny, w obecności celebrującego Jmci x. Stefana Lewińskiego bis. etc. przez Leopolda od św. Awertana karm. Bosych klasztoru wiszniowskiego kaznodzieie w kościele Poczaiow najprzewielebniejszych xx. Bazylianow powiedziane. Temuż JW Panu przypisane r. 1793 dnia według kalendarza starego 15 sierpnia do druku podane. - [1793].

4°. [8] арк.

Estreicher, t. 21, s. 180; Запаско, Ісаєвич, 3723; Рудакова, с. 232.

430. Siennicki Waleryan. Kazania na święta całego roku, które święta wschodnia cerkiew, uroczystym święci obchodem, i uroczystym upowaza nabozenstwem. Napisane i miewane przez xiadza Waleryana Siennickiego, Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego, na dwie xiazki rozdzielone. - T. I–II. - 1793.

4°. T. 1 - [6], 200 арк.; т. 2 – [1], 1-72, 72-204 арк.

Estreicher, t. 28, s. 35; Запаско, Ісаєвич, 3732; Рудакова, с. 233.

431. Sobkiewicz, Bazyli. Kazanie w dzień 7 Kwietnia 1792 przez przewielebnego I. X. Bazylego Sobkiewicza O. G. U. dziekana Kochmanowskiego prob. miane - 1793.

4°. 5 арк.

Estreicher, 28, 374; Запаско, Ісаєвич, 3733.

432. Басни талмудовы от самих жидов узнанья и нову ересь сяпвсцієціухов или противо талмудистов открытый прежде в Кракове за соизволением власти на полском языке в літо 1758 напечатанный нынѣ же на рускій язык преведенныя Напечаташася в Типографии Почаевской Ч.С.В.В. в Лето Гдне 1794. - Вид. 2-е. - 1794.

8°. 18 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3737; Максименко, 606; Почаевский сборник, 109.

433. [Добриловський, Юліан]. Науки парохіалнія на неділи и свята урочистыя цілого року, з Євангелій подлуг обряду греческаго расположенных, з приданієм при конци науки при шлюбi, двох наук при погребеніи, и на пятки святаго великаго поста, о страстех Христовых, з славенско-рускаго на простый и посполитый язык рускій преложенія. - 1794.

4°. [8], 284 с.

Бочковська, Хауха, 56; Запаско, Ісаєвич, 3738; Петров, Бирюк, Золотарь, 1213; Максименко, 608; Почаевский сборник, 110-111.

434. Зонар, со богом правила святых отец и апостол, собор о епіскопiях и о мнисіх, и о мирских челоуіцiх. - [1794].

4°. 56, 90 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3742; Максименко, 609; Вознесенский, дод. 50.

435. Ирмологіон [нотний], содержащ в себi различная пінія церковная Октоиха, Миніи и Тріодіонов, к совершенному тіх разумію, и согласію, еже в пініи сличнійшему, опасно по екземплярем греческим исправленная: тцанієм же и иждивенієм монахов чина святаго Василя Великаго, в святой чудотворной

лаврі Почаевской, приліжніє по новопечатаным книгам церковным ысправлен.
- Вид. 3-є. - 1794.

2°. [7], 216, [8] арк. Сторінки містять по 12 нотних станів. Гравер: І. Г. [Йосиф Гочемський, з датою 1758].

Бочковська, Хауха, 57; Запаско, Ісаєвич, 3743; Петров, Бирюк, Золотарь, 1209; Максименко, 610; Почаевский сборник, 112-113.

436. [Місяцеслов]. – [1794].

8°. 3–196 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3745; Вознесенский, дод. 51.

437. Сын церковный. [Видання «А»]. - 1794.

4°. 51 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3735; Вознесенский, дод. 52.

441. Сын церковный. [Видання «Б»]. - 1794.

4°. 44 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3754; Вознесенский, дод. 53.

438. Часослов. - 1794.

4°. 206, 56, [2] арк. Старообрядницьке видання.

Ундольский, 3023; Петров, Бирюк, Золотарь, 1221.

439. Medytacye. – 1794.

Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76.

440. Молитовник. - 1795.

8°. 242 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3805.

441. Книга житія и от части чудес сказаніє... Василія Новаго... Почаїв, 1795.

4°. 164 арк.

Ундольский, 3048; Запаско, Ісаєвич, 3797.

442. Наставленіє от архіпастыря священнику. [1795].

4°. 16 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3805.

443. Никон Черногорець. Пандекти. = Книга преподобнаго и богоноснаго отца нашего Никона, игумена Черной горы: написася во святей обители Густині, в монастырі Прилуцком общежителном, святых живоначалных Тройцы, при отцу Авксентіи, игумену Густинском, в літо 7178, а от рождества Христова 1670, місяца іюня, 14 дня. - 1795.

2°. [16], 576 арк. Старообрядницьке видання.
Бочковська, Хауха, 58; Запаско, Ісаєвич, 3798; Петров, Бірюк, Золотарь, 1230;
Почаевский сборник, 154-155.

444. Никон Черногорець. Тактикон. = Никон Черногорець. Тактикон, еже есть
Чиновная. -1795.

2°. 11, 211, [1] арк. Старообрядницьке видання.
Запаско, Ісаєвич, 3807; Вознесенский, 322; Петров, Бірюк, Золотарь, 1232;
Максименко, 611; Почаевский сборник, 151-153.

445. Часовник. - 1795.

8°. 264, [2] арк. Старообрядницьке видання.
Запаско, Ісаєвич, 3816; Вознесенский, дод. 56.

446. Witoszynski, Ignacy (1746-1809). Kazanie przy uroczystym obchodzie imienin
Nayiasnieyszey i Naypoteznieyszey Monarchini Katarzyny Wtorey Imperatorowy
Caley Rossyi przez Ignacego Witoszynskiego, kaznodzieie Nayiasnieyszego Krola
IMCI Polskiego Stanislaw August, kanonika katedralnego kamienieckiego w
Kamieniu Podolskim w kosciele katedralnym obrzadku lacinskiego dnia 5. Grudnia
nowego kalendarza roku Panskiego 1795. Mowione. - 1796.

Другий титульний аркуш: Вітошинський Ігнатій. Проповідь при нарочитом
обходженні іменованні єя превысочайшаго и непреодоленнаго величества...
імператриці всея Росії Катеріны вторыя ... чрез Ігнатія Ветошинскаго
проповедника ... в Каменці Подолском в церкви кафедральной обряду римскаго
повествованна. На славенско-руській діалект преведенная ієромонахом
Валеріаном Сієніцким ... – 1796.

4°. [16] арк. Текст проповіді паралельно польською і російською мовами у дві
колонки.

Estreicher, t. 33, s. 128; Запаско, Ісаєвич, 3848; Максименко, 613; Рудакова, с.
233.

447. Акафісты различни = Акафісты различни по подобію преобразнаго
преславнаго в Восточній Церкви Акафіста, сі єсть Несідалнаго пінія
Благовіщенію Престыя Бцы, различными временаи сложени с прочими
душеполезными моленіи, третое с нікіим исправленіем Вістно буди яко
Акафіст, начашася печатати Єше в Году 1793 в Монастирі Почаєвском. Ч. С. В.
В. Скончашася ж Года 1798. – Вид. 3 - 1798 [друк книги почато у 1793 р.].

4°. [1], 287, [9] арк.

Бочковська, Хауха, 59; Запаско, Ісаєвич, 3970; Максименко, 614.

448. Біблія = Біблія, сиріч Книги Священнаго Писанія Ветхаго завіта, греческому благомудрих седмидесяти двоих толковников: новаго же самоначальному святых апостол письмени тщательно і вірно от прежде печатанной в царствующем граді Москві 1663 года, и в преславном граді Кіеві, на славянском языкі в всем соглашенная и исправленная в чем бі потреба: днесь же по тімжде екземплярам напечатася в Почаеві первіе. - Т. 1–5. - 1798.
2°. Т. 1 - [4], 157 арк.; т. 2 - [1], 151 арк.; т. 3 - [1], 126 арк.; т. 4 - [1], 204 арк.; т. 5 - [1], 188 арк.

Гравер: Теодор S. [Федір Стрельбицький].

Запаско, Ісаєвич, 3971; Петров, Бирюк, Золотарь, 1256, Максименко, 616.

449. Благодарственное к господу пініе, совершаемое ноемвріа 6 и апріліа 5 дня. - 23.VI 1798.

4°. 47 с.

Запаско, Ісаєвич, 3972; Максименко, 617.

450. Буквар. - 1798.

8°.

Запаско, Ісаєвич, 3974.

451. Іоанн Златоуст. [Збірник повчань]. - 1798.

2°. 8, 334 арк. Старообрядницьке видання.

Запаско, Ісаєвич, 3982; Вознесенский, дод. 58.

452. Послідованіе молебного пінія ... к пресвятой Богородиці. - 1798.

8°. [10] арк.

Запаско, Ісаєвич, 3991.

453. Псалтир = Давіда пророка и царя пісни, рекше псалми, со преложеніем на сообщій нам и обычный язык из вульгаты давно преведенних псалмов: то же в увідомленіе нікоторих славенских реченій неудоб разумительных: в пользу же сія благоговійно читати обыкшим. - 1798.

8°. [1], 262 арк.

Запаско, Ісаєвич, 3977; Петров, Бирюк, Золотарь, 1259; Максименко, 618.

454. [Czarnecki Ignacy?]. Zabawa ogrodowa. - 1798.

[6], 119 с. Складається з трьох розділів: про дерева, городину і квіти.

Estreicher, t. 14, s. 552; t. 34, s. 6; Запаско, Ісаєвич, 4006; Почаевский сборник, 172; Рудакова, с. 234.

455. Букварь для обученія юношества читать по російском и польском = Elementarz dla uczenia młodzieży czytać po rosyjsku i polsku. - 1799.
8°. [64] с.
Запаско, Ісаєвич, 4039; Максименко, 619; Рудакова, с. 234.
456. Phaedra (бл. 20 до н. е. – бл. 50 н. е.). Bajki Fedra z księgi III. W tekście łacińskim. – 1799.
Estreicher, t. 24, s. 217; Запаско, Ісаєвич, 4071.
457. Stoletni Kalendarz od Roku 1800 aż do 1900. Wydana roku 1799 w Krakowie. Przedrukowana w Poczajowie – [1799].
8°.
ІР НБУВ, фонд Масло́ва; Рудакова, с. 245.
458. Мінея загальна = Минея общая, си есть Службы общія єдинім же и многим святым, поемых по уставу ... - 1800.
4°. [1], 1-139, 200-205, 146, 207, 148-150, 51, 152-188, 190-206 арк.
Запаско, Ісаєвич, 4091; Петров, Бірюк, Золотарь, 1276; Максименко, 620; Почаевский сборник, 116-117.
459. Октоїх = Октоих, си есть Осмогласник, еллински же Параклітики, твореніє преподобнаго отца нашего Іоанна Дамаскіна и прочіих богодухновенных отец. - 1800.
2°. [2], 296, 279, [2], 11 арк. Гравер: І. Г. [Йосиф Гочемський].
Запаско, Ісаєвич, 4093; Петров, Бірюк, Золотарь, 1280; Максименко, 621; Почаевский сборник, 115.
460. Образ обновленія иноческих обітов ... - [II пол. XVIII ст.].
Окреме аркушеве почаївське видання.
Железняк, 268.
461. Чин малого одіянія монахом. - [II пол. XVIII ст.].
Железняк, 269.
462. Євангелія Оутрення. [кін. XVIII ст.].
2°.
Железняк, 270.
463. Піснь пресв. Богородиці почаївській. - [кінець XVIII ст.].
8°. [2] арк.
Запаско, Ісаєвич, 4095; Почаевский сборник, 127-129.

464. Różne tabożenstwo od świętych oyców złożone, na polski ięzyk przetłumaczone teraz dla pożytku dusz, polskim liter ułożeniem, też i posłowieńsku, i popolsku wydrukowane. - 1800.

8°. 351 с. Передрук видання 1791 р. Текст паралельно церковнослов'янською мовою латинським шрифтом і польською мовою.

Estreicher, t. 3, s. 195, t. 6, s. 535 (неточні описи); Запаско, Ісаєвич, 4124.

465. Elementa puerilis institutionis pluribus in locis reformata, piis orationibus ac Doctrina Christiana aucta. – [1800].

8°. [42] арк.

Estreicher, t. 16, s. 39 (інше видання); Запаско, Ісаєвич, 4147; Рудакова, с. 243.

466. Устав церковний = Типікон ... - [1801].

2°.

Крайнін, Огнева, 167; Железняк, 272

467. Часослов. – 1801.

2°. [2], 134, 29, 1-36, 36, 37-164, [16] арк.

Крайнін, Огнева, 163-166; Железняк, 273.

468. Cztery Ewangelie po sławiansku. – 1801.

Estreicher, t. 1, s. 478; Рудакова, с. 234.

469. Dziennik czyli krótkie nabożeństwo do świętych Patronów i Patronek zebranie (!) i dla wygody ludzi rozmaitemi zabawami i pracami zatrudnionych wydrukowane.

Począjów, 1801 - 24°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

470. Ewangelie i Epistoly na niedziele, na swieta uroczyste, które w kościele katolickim według sporządzenia rzymskiego, na cały rok czytaia. Wszystkim prawowiernym duchownym y świeckim, ku nauce sbawienney wielce pożyteczne y potrzebne. Z dokładem artykułow i aktow do wiary naupotrzebnieyszych. – 1801.

12°. [2], 1-17, 17-29, 31-302, 304-533, 535-544, [6] с.

Рудакова, с. 234.

471. [Skrzetuski, Wincenty] (1745-1791). Historia powszechna dla szkół narodowych. Na klasie IV. Dzieie greckie zawieraiaca. – 1801.

8°. [3], 109, [3] с.

Рудакова, с. 234; Estreicher, t. 4, s. 272 (інше видання).

472. Nauka moralna dla szkół na III klasie.

Estreicher, t. 3, s. 214; Рудакова, с. 235.

473. Officium codzienne, z roznemi nabozenstwami, ku wiekszej czei Boga, i Matki Jego niepokalanie poczetej, takze inszych ss. Patronow krotko zebrane, a dla wygody chrcianskiey nowemi przydatkami rozszerzone, za pozwoleniem zwierzchnosci przedrukowane. – 1801.

8°. 430, 24 с.

Estreicher, t. 6, s. 560; Рудакова, с. 235.

474. Teologia Moralna przez X. Jozefa Narolskiego – 1801.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

475. Житія неких святих ... - 1802.

8°.

Ундольский, 3224; Железняк, 274.

476. Lhuillier Szymon (1750 - бл. 1810). Arytmetyka dla szkol narodowych. Przedrukowana w Poczajowie. – 1802.

8°. 259 с.

Estreicher, t. 2, s. 594; Рудакова, с. 235.

477. Гора Почаевская, стопою чудесні из нея истікающую чудодійственную воду имущую, и іконою чудотворною Пресвятыя Дівы Матере Божія Маріи почтена, всему міру ясна и явна ... - 1803.

4°. 110, [4] арк.

Ундольский, 3263; Железняк, 275; зберігається ЛБАН ім. Стефаніка.

478. Євангеліє Страстей Христових. – 1803.

2°. [1], 2-9, [10], 11-13, 4, 15-49 арк.

Бочковська, Хауха, 60; Железняк, 276.

479. Лексикон = Лексик сиречь Словесник Словенскій с польским, Лексикон сиречь Словесник, имеющ в себе Словеса первее Славенская азбучная, посем же Полская, Благотребный к виразумению словес Славенских обретающихся в Книгах церковных, Типом издан в святой и Чудотворной Лавре Почаевской, Ч. С. В. В. Року Божия 1804. – 1804.

8°. [88] арк. Текст церковнословянською та польською мовами.

Почаевский сборник, 118-119; Железняк, 277; Рудакова, с. 235.

480. Оглашение си есть катехизм ... - 1804.

Железняк, 278.

481. Богогласник. = Богогласник. Пісні благовійныя праздником господским, богородичным и нарочитых святых чрез весь год приключающимся, к сим же некоторым чудотворным иконам служащия, тамже различныя покаянныя и умилителныя содержащ: собран, по силі исправлен, четырьми частми определен, типом и чертами мусикійскими напечатан и изобразися. - 1805.

4°. [298] арк. Кириличним (церковнослов'янською та “руською” мовами) та латинським шрифтами (польською та латинською мовами).

Запаско, Ісаєвич, 3510; Петров, Бірюк, Золотарь, 1156; Максименко, 587; Почаевский сборник, 103.

482. Jarkowski, Antoni. Przemowa do uczniow przy rozpoczeciu swey lekcyi (Prawa) d. 3 Pazdziernika 1805 R. Przez prefekta Gimn. wolyns.i Prof. prawa w tymze gimn. – 1805.

4°. [20] s.

Estreicher, t. 2, s. 204; Рудакова, с. 235.

483. Jarkowski, Wojciech. Mowa Wojciecha Jarkowskiego, Prof. matematyki elementarnej w Gimn. wolyns. i jeometry krolewskiego przysieglego, do uczniow przy rozpoczeciu kursu w d. 2 Pazdziernika 1805 w Krzemieniu miana. – 1805.

4°. 8 s.

Estreicher, t. 2, s. 204; Рудакова, с. 236.

484. Песны благоговейныя в кратці собранныя, поемыя при Божественной Літургії чтенной. К симже праздником Господским, Богородичным, и некоторым святым: Таже различныя покаянныя русскія и полскіяю. – 1806.

8°. [2], [10], 11-39, [2], 40-88, 68, 100-129, [2] арк. Тексти паралельно кирилицею і латинським шрифтом.

Ундольский, 3330; Рудакова, с. 236.

485. Псалтир. – 1806.

4°.

Головацкий, 211; Железняк, 281.

486. Седмодневник. – 1806.

8°.

Головацкий, 212; Железняк, 282.

487. Katechizm rzymski: Z wyroku Synodu Trydentskiego ulozony, z rozkazu Piusa V papieza po lacinie wydany, na rozne iezyki w roznych kraiach przelozony, potym od Klemensa XIII osobliwie zalecony dla iednostayney nauki chrescianskiey, wydrukowany w Przemyslu roku 1763, a teraz przedrukowany w Pocauiowie. – 1806.

4°. [7], 1-115, 114-206, 210-265, 259-266, 275-276, 276-297, 299-407, [58] s.

Estreicher, t. 2, s. 365 (інше видання); Рудакова, с. 236.

488. Instructiones tyronibus pro Sodalitio Beatissimæ Virginis Mariæ certantibus ad edicendum propositæ. – 1807.

12°. [2], 58 с.

Estreicher, t. 6, s. 296 (інше видання), t. 18, s. 568-587; Рудакова, с. 236.

489. Nauki powszechne w sposób Katechizmu, w których tłumaczą się krotko z pisma I z tradycyi historia, fundamenta religii, obyczajność chrześcijańska, sakramenta, modlitwy, ceremonie i zwyczaje kościoła. Napisane po francusku niegdys na rozkaz s.p. Karola Joachima Kolberta biskupa montpelińskiego do użycia tak dawnych jak i nowotnych katolików, a oraz i dla tych którzy są obowiązani do nauczania; z dwoma katechizmami skróconymi, a teraz dla dzieci przez bazyliana prowincyi ruskiej na polski język przełożone. – 1807.

8°. Cz. 1 - [16], 1-101, 103-113, 111-227, 227-317, 317-345, 345-459, 500-502, 502-671, 671-684, [9] s.; cz. 2 - [2], 1-71, 71-78, [1], 81-186, 188-281, 283-409, 500-508, 508-509, 600-609, 700-707, [5] s.; cz. 3 - [2], 1-86, 67-206, 306-318, 309-372, 372-467, 467-488, 479, [9] s.

Estreicher, t. 3, s. 217; Рудакова, с. 236; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

490. Gora (Przesławna) Poczajowska Dawnością Cudów Przenajczystszej Bogarodzicy Panny od Cudownego Jey Obrazu wynikających jasnienia Tak z wyrażeniem niektórych Jey Łask, iako też z opisaniem Uroczystego tegoż Cudotwornego Obrazu uwięczenia, W Roku 1773 za zezwoleniem Najświętszego Oycy Klemensa XIV. za Panowania w Królestwie Polskim i W. X. Lit: Stanisława Augusta. Dnia ósmego Września wykonanego Krótkim opisaniem do wiadomości światu, za zezwoleniem Zwierzchności podana. – 1807.

4°. 176 с.

Estreicher, t. 3, s. 426; Рудакова, с. 237.

491. Tydzień opatrności Boskiej, ze dniem dobrej śmierci złączony, świętym na każdy dzień patronem w rzeczach różnych od opatrności Boskiej nadanym opatroń. – 1807.

8°.

492. Акафісти. – 1808.

4°.

Головацкий, 214; Железняк, 283.

493. Historia powszechna. – [1808].

Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76; Рудакова, с. 237.

494. Wybor pism Starego I Nowego Testamentu[?]. – 1808.
Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76; Рудакова, с. 237.
495. Zabawa ogrodowa. – 1808.
8°. *Estreicher*, t. 5, s. 216; Рудакова, с. 237.
496. Акафісты различни по подобію преславнаго в Восточній Церкви Акафіста, сі єсть: Несідалнаго пінія Благовіщенію Престыя Бцы, различными временами с прочими душеполезными моленіи, сложени Благославленіем Преосвященнаго Кир Григорія Кохановича Екзарха Митрополіи, Єпископа унитских Церквей, в Губерніях Киевской, Волынской и Подолской Луцкаго. – 1809.
4°. [3], 1-310, 401, 312-316 арк.
Бочковська, Хауха, 61; Почаевский сборник, 120; Железняк, 284.
497. Букварь для обучения Юношества чтенію по Російски, по Польски, и по Славенски -1809.
8°. Можливо, це видання Бутовського Михайла «Грамматика російскаго языка в пользу польскаго юношества в Волынской гимназіи», 1809.
Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.
498. Псалтир. – 1809.
4°. *Железняк*, 285; видання невідоме в бібліографії.
499. Служебник. – 1809.
4°. *Железняк*, 286; видання невідоме в бібліографії.
500. Butowski Michal. Грамматика російскаго языка в пользу польскаго юношества в Волынской гимназіи изданная Михаилом Бутовским. = *Grammatyka języka rossyyskiego dla użytku młodzi polskiej w Gymnazyum Wołyńskiem wydana przez Michala Butowskiego.* – 1809.
8°. [16], [4], 5-342, [9] s.
Текст російською та польською мовами, латиниський та кириличний шрифти.
Estreicher, t. 1, s. 171.
501. Зборник, содережащ в себе некая моленія. – 1810.
4°. *Крыловский*, 4703; *Железняк*, 287.

502. Седмодневник, содержащ в себе служб світлої седмици – 1810.
8°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

503. Kazanie na wroczysta konsekracya Martusiewicza Biskupa. – 1810.
Можливо помилковий рік і це є проповідь А. Тупальського 1820 р. ?
Держ. Архів Волинської обл., ф. 382, оп. 1, спр. 76; Рудакова, с. 237.

504. Magazyn duchowny ku zasilaniu duszy dążącej do wieczności, złożony z pism
Starego i Nowego Testamentu, doktorow koscielnych, autorow klassycznych,
katechizmu. – 1810.

8°. 105, 78 s.

Estreicher, t. 3, s. 36; Рудакова, с. 237.

505. Rzne tabozenstwo od swiętych oyców złożone, na polski ięzyk
przetłumaczone teraz dla pozytku dusz, polskim liter ulozeniem, też i posłowieńsku,
i popolsku wydrukowane. – 1810.

8°. 419, [1] s. Текст паралельно церковнослов'янською мовою латинським
шрифтом і польською мовою.

Estreicher, t. 6, s. 535 (неточний опис); Рудакова, с. 238.

506. Tomas a Kempis (1380-1471). Nauki zbawienne o naśladowaniu Chrystusa
Pana, z księg wielebnego Tomasza z Kempis, także O świętobliwości i obowiązkach
kapłanów i obowiązkach kapłanów, z włoskiego na polski ięzyk od kapłana teologa
bazyliana przetłumaczone. – 1810.

8°. [2], 1-6, 9-107, [i. e. 105], [4], 1-109, [2] s.

Рудакова, с. 238.

507. Часослов. – 1811.

2°-8° ?. [2], 318, [22] арк.

Головацкий, 221; Свінцицький, 176; Железняк, 288; приватна колекція Кулика.

508. Instructiones tyronibus pro Sodalitio Beatissimae Virginis Mariae certantibus ad
ediscendum propositae. - 1811.

12°. [2], 58 с.

Estreicher, t. 6, с. 296; Рудакова, с. 238.

509. Tresc Teologicney Nauki obyczaunej Antoine. – 1811.

4°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

510. Молитва о победе. – 1812.

[8°].

Свінцицький, 643; Железняк, 289.

511. Часослов. – 1812.

8°.

Свінцицький, 177; Железняк, 291.

512. Чин діаконського служення. – 1812.

12°.

Головацкий, 222; Железняк, 292.

513. Zegarek czysowy albo za dusze w Czyscu cierpiace codzienne godzinki, na dostapienie w ostatniey godzinie zycia, swietego w Bogu dokonania wybiiaicy wierny pektoralik od iedney poboznoscia znaczney Pani zlozony, uzywany, i dla wszystkich na smierec pamietnych publikowany. A potrzecie z przydaniem modlitw za konaiacych, nabozenstwa do Swietey Tekli, Swietego Erazma przedrukowany. – 1812.

8°. 1-143, 145-158, 179-310, [3] с.

Рудакова, с. 238; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

514. [Сказание о явлении чудотворныя Пресвятыя Богородицы иконы, нарицаемыя Почаевския]. - [після 1812 р.].

4°.

Почаевский сборник, 121; Железняк, 290.

515. Богомолія собраніє краткое. – 1813.

8°.

Головацкий, 221; Свінцицький, 176; Железняк, 288.

516. Молитвослов. – 1813.

12°.

Головацкий, 223; Свінцицький, 368; Железняк, 294.

517. Чин общих и собственнїх намерений ... - 1813.

12°.

Головацкий, 224; Железняк, 295.

518. Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy. – 1813.

8°

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

519. Житія неких святих ... - 1814.

12°.

Головацкий, 225; Железняк, 296.

520. Narolski, Józef. Teologia moralna albo do obyczajow sciągająca się przez x. Józefa Narolskiego Z. S. Bazylego W. S. T. D. y jej niegdyś profesora, pod ow czas konsultora Prowincyi Lit. Zebrana, na dwie części podzielona. A teraz potrzebnemi na wielu miejscach do pierwszej części przydatkami od autora powiększona, z pozwolenia J. W. Metropolity Greko-Unitskich Cerkwi, biskupa luckiego i kawalera Grzegorza Kochanowicza przedrukowana. – 1813.

18°. Cz. 1: [2], 1-143, 143-276, [3] с; cz. 2: [2], 1-132, 123-276, 278-309, 400-401, [4] с.

Estreicher, t. 3, s. 206; Рудакова, с. 238.

521. Букварь для обученія юношества по Польски, и по Славенски -1815.

8°.

ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12, арк. 10; Рудакова, с. 238.

522. Katechizm maly dla dzieci. – 1815.

8°. [32] арк.

Рудакова, с. 239; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

523. Nabozenstwo dzienne mlodym dziatkom sluzace. – 1815.

32°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

524. Каноник. – 1816.

16°.

Головацкий, 229; Железняк, 297.

525. Молитвослов. – 1816.

16°.

Каталог КПЛ, 2536; Железняк, 298.

526. Псалтир. – 1816.

4°.

Головацкий, 230; Железняк, 299.

527. Собрание моленій і акафістів. - 1816

8°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

528. Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy – 1816.

8°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

529. Apteka domowa dla poratowania zdrowia potrzebna z autorów różnych zebrana, tak też lekarstwa dla koni, bydła i innego drobiu. Z przydatkiem ciekawych wiadomości za pozwoleniem zwierzchności do druku podana. – 1816.

8°. [5], 1-243, 243-257, 1-10, 12-32, 34-46, [28] с.

Estreicher, t. 1, s. 37 (інше видання); Рудакова, с. 239.

530. Послідованіє благодарственнаго и молебнаго пенія ко Господу ... - 1817.

Крыловский, 4505; Железняк, 300.

531. Устав о христіанском житии. – 1817.

8°.

Головацкий, 230; Железняк, 301.

532. [Marzynski, Wawrzyniec] (1779-1845). Dzieje od stworzenia świata az do roku 1816. czyli Rys historyi powszechney wszystkich narodów, chronologicznie ułożony s przydatkiem wynalazków, uczonych ludzi i opisaniem dokładnem batalii w ostatniey epoce zaszłych. – 1817.

8°. [8], 1-209, 300-304 с.

Estreicher, t. 3, s. 68, t. 6, s. 493; Рудакова, с. 239.

533. Rzne tabozenstwo od swiętych oyców złożone, na polski ięzyk przetłumaczone teraz dla pozytku dusz, polskim liter ulozeniem, też i posłowieńsku, i popolsku wydrukowane. - 1817.

8°. 1-120, 122-137, 137-337, 339-419, [1] с. Текст паралельно церковнослов'янською мовою латинським шрифтом і польською мовою.

Estreicher, t. 3, s. 195 (неточний опис); Рудакова, с. 239.

534. Буквар. – 1818.

2°.

Головацкий, 239; Железняк, 302.

535. Величания, Праздником Господским, Богородичным, и нарочитых святых, движимыми недвижимым, на Утрени по Полиелеях. певаемья с Евангелиями Утренными. – 1818.

4°. 94 с.

Почаевский сборник, 122-123; Железняк, 303.

536. Євангеліє. – 1818.

2°. [8], 1-76, 78, 76, 80-150, 159, 152-245, 247-326, 332, 328-359, 1-20, 20-59, 59-64, 66-68 арк.

Головацкий, 239 (?); Железняк, 304; опис подається вперше, книга знаходиться у приватній колекції.

537. Szemega, Jędrzej. Rysunki topograficzne, przez Jędrzej Szemega, nauczyciela Gimnazjum Wolynskiego, kolegiassora. – 1818.

8°. 86 с.: 3 tabl.

Estreicher, t. 4, s. 443; Рудакова, с. 239.

538. Житія неких святих ... (Йосифа, Варвари, Василя Великого). - 1819.

8°.

Свінцицький, 384; Железняк, 306.

539. Катехізм. – 1819.

12°. [2], 162 арк.

Головацкий, 243; Железняк, 307; зберігається в приватній колекції.

540. Собраніє моленій і акафістів. - 1819

8°

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

541. Zbior roznych Nabozenstw z slowienskigo jezyka na Polski przetumaczonych – 1819

8°.

Видання невідоме в бібліографії; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

542. Mszał świeckim osobom służący 40. Modlitw pod czas Mszy S. pobożnych i skutecznych Zamykający A iako Kapłan wedle różności Tajemnic Boskich, różność Mszy S. czyta i ofiaruje, podobnie Osoby Swieckie Mszy S. słuchające aby oneż swoim sposobem czytali i ofiarowali, sposób okazujący. Po niemiecku najprzód przez X. Kochenensa (!) napisany, potem po Polsku wytłumaczony i po Siódmy raz na żądanie wielu osób przedrukowany. – 1819.

12°. 1-96, 95-151, 151-262, 267-310, [3] с.

Рудакова, с. 240; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

543. Psalterz, albo Księga Psalmów Dawidowych z Biblii Polskiej przez D. Jakuba Wuyka z Wągrowca theologa Soc: Jesu w Krakowie r. p. 1599. Wydaney r. 1777 w Warszawie na zadanie wielu osobno wybrany, zas dla pożytku czytelnikow za pozwoleniem zwierzchności przedrukowany. – 1819.

8°. [3], 1-55, [1], 56-71, 62-68, 71, 71-83, 83, [8], 93-110, 112-154, 153, 153-157 арк.

Рудакова, с. 240.

544. Strumien ognisty z Gorejących Miłością Boską Serc Giertrudy i Mechtyldy SS. wysączony, y na zapalenie do podobneyże miłości Boskiey, powtornie na widok wydany, to iest: Modlitwy Giertrudy Świętey Przez iednego Brata z Zakonu Braci, Mnieyszych S. O. Franciszka Regul. Obser. Prowincyi Ruskiey, z przydatkiem wielu roznego nabozenstwa na tydzien dysponowane 1758 we Lwowie, a teraz odnowione. – 1819.

8°. [2], 1-152, 154-161, 160-191, 182-238, 259, 230-298, 296-299, 301-403, 403-410, 501-509, 420-423, 524, 426-481, 481-582. 563-628, 614-669, 760-764, [10] с.

Рудакова, с. 240.

545. Udlynski, Jozef. Geografia starożytna stosowana do dzisieyszey, z krotką wiadomością o Chronologii podług przednieyszych w tym względzie wzorów, dla pożytku uczącey się młodzi ięzykiem Polskim ogłoszona przez Jozefa Udlynskiego. – 1819.

8°. [20], 1-90, 100-329, 329-415, 417-418, 418-419, 421-422, 422-423, 425-467, [79] с.

Estreicher, t. 4, s. 598; Рудакова, с. 240.

546. МОЛИТВОСЛОВ. – 1820.

8°. [16], 1-56, 37, 58-170, 170, 172-197, 190, 199-212, 203, 214-274, 205, 276-327, 320, 329-373, 370, 375-396, 390, 398-522, 522, 524-546, 537, 548 арк.

Крейнін, Огнєва, 184; Железняк, 308.

547. Kancyonal pieśni nabożnych według obrządku Kościoła św. katolickiego na uroczystości całego roku, z przydatkiem wielu nowych pieśni o świętych Pańskich. Za pozwoleniem starszych przedrukowany. – 1820.

9 x 10 см. [2], 1-98, 100-193, 193-497, 493, 500-543, 453, 535-553, 454, [18] с.

Рудакова, с. 240.

548. Tupalski, Antoni Nałęcz. Kazanie na uroczystość konsekracyi Jakóba Adama Okiełło Martusewicza, prelata kanclerza łuckiey katedry, ś. teologii i oboydai praw doktora, łuckiey rzymsko-unitskiej Dyecezyi Administratora, na dyecezalnego téjże Dyecezyi Biskupa, exarche metropolii roku 1820. Mca Februarii dnia 1 spełnionej ... - 1820.

4°. [4], 20 с.

Estreicher, t. 4, s. 542; Рудакова, с. 241.

549. Złoty ołtarzyk wonnego kadzenia przed Stolicą Bożą, to iest modlitwy rozmaite które duch gorący Bogu na wonność słodkości chwały Jego ofiarować może, za pozwoleniem zwierzchności duchowney z przydatkiem nabozenstwa i piesni nabozych przedrukowane. – 1820.

12°. [21], 1-92, 82, 93-116, 118-123, 123-252, 258, 284, 254-763, [6] с.

Рудакова, с. 241.

550. Каноник, друкарня Почаївського монастиря, 1821.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

551. Наука християнская. – 1821.

8°.

Головацкий, 244; Свінцицький, 558; Железняк, 369.

552. Собраніє моленій і акафістів, друкарня Почаївського монастиря, 1821.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

553. Officium codzienne, z różnymi nabożeństwami ku większej czci Boga i Matki Jego niepokalanie poczętej, także inszych S. S. Patronow krotko zebrane, a dla wygody chrzescijanskiej nowemi przydatkami rozszerzone, za pozwoleniem zwierzchności przedrukowane. – 1821.

4°. [4], 20 с.

Estreicher, t. 3, s. 280; Рудакова, с. 241.

554. Псалтирь Блаженнаго Пророка Царя Давида. С Песнями, и Припевы, и Стихи избранными на Праздники Господския, и Богородичныя, и святых Божиих: с Пасхалиею. – 1822.

4°. [1], [1]- [4], 1-203 арк.

Почаевский сборник, 124; Железняк, 310.

555. Собраніє моленій і акафістів. – 1822.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

556. Akt poświęcenia Cerkwi Poczaïowskiey Zakonu S. Bazylego W. - 1822

8°

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

557. Kasparowicz, Gabriel Andrzej (1717-1788). Zródło ogrodow, studnia wód żywych, które płyną impetem z Libanu to iest Officium albo godzinki o Nayswietszey Maryi Pannie na Górze Jasney Poczaiowskiej... - 1822.

12°. [36] арк.

Рудакова, с. 241.

558. Акафісты различни по подобію преславнаго в Восточній Церкви Акафіста - 1823.

4°. [3], 316 арк.

Ундольский, 3532; знаходиться в приватній колекції Прогнімака.

559. Буквар языка славенскаго чести и писати учащимся в полезное руководство. – 1823

8°. [17 ...] арк.

Видання невідоме в бібліографії. Зберігається у бібліотеці Вільнюського університету.

560. Nabozenstwo rozmaite krotko zebrane ku pożytkowi wiernych. – 1823.

16°. 203 с.

Петрушевич, с. 180.

561. Zloty oltarzyk wonnego kadzenia przed Stolicą Bożą, to iest modlitwy rozmaite które duch gorący Bogu na wonność słodkości chwały Jego ofiarować może, za pozwoleniem zwierzchności duchowney z przydatkiem nabozenstwa i piesni nabozych przedrukowane. – 1823.

12°. [21], 1-99, 99-116, 118-123, 123-253, 282, 284, 254-457, 470-493, 482-745, 757-774, [6] с.

Рудакова, с. 241.

562. Молитвослов. – 1824.

16°.

Сіцинський, 182; Железняк, 312.

563. Псалтир. – 1824.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

564. Martusewicz, Jakob Adam Okiello. Akt poswiecenia cerkwie poczajowskiej zakonu S. Bazylego W. w dzień jmienin naylaskawiey nam panującego Alexandra I. Imperatora i Samowladcy Wszech Rossyi, Krola Polskiego przez Jasnie Wielmoznego Jakoba Adama Okiello Martusewicza exarche metropolii rzymsko-unitskich w gubernijach Wolynskiej, Podolskiej in Kijowskiej, dyecezalnego

biskupa luckiego, roku 1822 dnia 30 Augusta przy liczonym zgrupowaniu ludu stanu duchownego obywatelskiego i pospolitego odbyty. – [1824].

8°. [2], 46 с. Титульний аркуш зрізаний, датування – з цензурного дозволу.
Рудакова, с. 242.

565. Богогласник. = Богогласник пісні благовійныя праздником Господским, Богородичным и нарочитых святых чрез весь год приключаящимся, и к сим же нікоторым чудотворным иконам служащия, тамже различныя покаянныя и умилителныя содержащ. Собран, по силі исправлен, четырьми части определен, типом и чертами мусикійскими напечатана и изобразися. - 1825.

4°. [298] арк. Кириличним (церковнослов'янською та “руською” мовами) та латинським шрифтами (польською та латинською мовами).
Сіщинський, 183; Железняк, 313; Рудакова, с. 242.

566. Чин Благодарственнаго к Господу Богу Молебнаго пения в Высокоторжественные дни, 12 марта, Возшествия на Всероссийский Императорский Престол, и 15 Сентября, Коронования Благчестивейшаго Самодержавнейшаго Великаго Государя Нашего Императора Александра Павловича и Благчестивейшей Императрицы Елисаветы Алексеевны. Такожде в дни Рождения, Тезоименитства Их Императорских Величеств и Их Императорских Высочеств, Викториальныя и в новый год. В Греко-Унитских церквах Совершаемаго. Перепечатано в Почаевской типографии 1825 года. – 1825.

4°. 50 с.

Железняк, 314; Почаевский сборник, 125-126.

567. Милостівое літо ... - 1826.

8°. [28] арк.

Железняк, 315.

568. Собрание благодарственных моленій к душеполезному літа. – 1826.

12°.

Железняк, 316.

569. Korzenowski, Jozef (1797-1863). Proby dramatyczne przez J. Korzenowskiego. – 1826.

8°. 199, [6] с.

Eztreicher, t. 2, s. 438-439; Рудакова, с. 242.

570. Григорій Мних. Книга житія и от части чудес поведаніе Василя Новаго ... - 1827.

4°.

Крыловский, 31719; Железняк, 317.

571. Псалтир. – 1827.

4°.

Железняк, 318.

572. Букварь для обученія юношества читать по російски, по польски и по славенски с присовокупленіем наставленія, как учить вместе читать и писать, также молитв, нравоученія, басен, слов и проч. = Elementarz dla uczenia młodzieży czytać po rossyjsku, po-polsku i po slowiensku; z dodaniem przepisu, iak łatwiey iest nauczac razem czytac i pisac: tudziez modlitw, nauki obyczaiowey, baiek, wokabul, i t. d.. - 1828.

8°. [2], 71 с. Текст паралельно російською та польською мовами, церковнослов'янською та польською мовами.

Estreicher, t. 6, s. 90; Рудакова, с. 242; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

573. Собраніе моленій і акафістів. - 1828 .

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

574. Bieg roku Calego, na chwale i czesc Boga i Troycy iednego - 1828.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

575. Chęć Pokorna, przez serdeczne akty ku Stworcy. – 1828.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

576. Dzienniczek albo krotki sposob Nabozenstwo dla dzieci. – 1828.

32°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

577. Kulikowski, Jan (1798-?). Katechizm początkowy dla mlodzi chrześcijańsk. Rzymsko-katolick. Kosciola ulozony przez Jana Kulikowskiego kanonika luckiego, nauczyciela religii w Liceum Wolynskiem. T. 1. – 1828.

8°. 86 с.

Estreicher, t. 2, s. 524; Рудакова, с. 243; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

578. Nabozenstwa rozmaite, krotko zebrane ku pożytkowi wiernych. – 1828.
32°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

579. Bog iest nadziea nasza czyli modlitwy i piesni tego czesc i chwala. – 1829.
8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

580. Nauka czytania pisma polskiego dla malych dzieci z różnym nabożeństwem i katechizmem katolickim krótko Zebrana niegdyś, i powielokrotnie drukowana, znowu przedrukowana. – 1830.

8°. [20] арк.

Рудакова, с. 243.

581. [Darowski Jan Kazimierz]. Officium codzienne z różnemi nabożeństwami ku większej czci Boga, i Matki Iego Niepokalanie Poczętey, także i innych ss. Patronow krotko zebrane, a dla wygody chrześcijańskiej nowemi przydatkami rozszerzone. Za pozwoleniem luckiey dyecezalney zwierzchnosci przedrukowane. – 1830.

12°. [20], 1-292, 292-435, [4] с.

Рудакова, с. 243.

582. Skarb duszy robozney, 1830.

8°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

583. Граматика. – Б. р.

8°

Можливо, це “Буквар языка славенскаго чести и писати учащимся в полезное руководство”, 1760. - Запаско, Ісаєвич, 2135.

584. Казусики = Катехизис місіонерський. – [до 1760].

4°

Такса книг; Гетка Й.

585. Намеренія сиєсть Іntenція. – [до 1760].

8°

Такса книг

586. Октоїх = [Осмогласник от великаго Ірмологіона]. – Б. р.

4°.

Железняк, 319.

587. Последование часов, певаемых на вечерии Рождества Христова. – Б. р.
2°.

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

588. Проскомидія – [1730].

Такса книг; Булига. Друкарня Почаївського монастиря, Острог, 2005, с. 48

589. Часи царські. - [до 1760].

8°

Такса книг

590. Чин возлаганія святых Діадем на чудотворные иконы по которому совершено венчаніе Иконы Почаевскіе Пречистые Девы Богородицы 1773 Сентября 8.

2° (in folio).

Видання невідоме в бібліографії. ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

591. Чуда пресвятої Богородиці в Іконі почаївській. - [до 1760].

4°

Такса книг

592. Akathist Najaswietszey Maryi Panny. – [не пізніше 03. 1760].

8°.

Estreicher, t. 12, s. 86; Маслов, с. 34, 39; Такса книг.

593. Gresznik przymuszony. - [до 1760].

8°.

Такса книг

594. Elementarz ... - [не пізніше 03. 1760].

Маслов, с. 34, 39; Такса книг; Рудакова, с. 243.

595. Karpiński, Hilarion (перед 1709 – перед 1765). Lexykon geograficzny dla gruntownego pojęcia gazet i historii z różnych autorów zebrany, przetłumaczony i napisany przez х. Hilariona Karpińskiego Z. S. Bazylego w prowincyi litewskiej kapłana i teologa. – [1765].

Estreicher, t. 19, s. 146; Рудакова, с. 244.

596. Ludskie utrapienie. - [до 1760].

8°.

Такса книг

597. *Ministratura do sluzby Bozey.* -
[друкарня Почаївського монастиря], б/р
Петрушевич, с. 180; Рудакова Ю., с. 244; ДАТО, ф. 258 Оп. 3, спр. 12.

598. *Officium I zycie S. Onufrego.* - [до 1760].
8°.

Такса книг

599. *Przygotowanie do śmierci.* - [до 1760].
8°.

Такса книг

600. *Sporek mirry.* - [до 1760].
8°.

Такса книг

601. *Textus Scripturae Sacrae Veteris ac Novi Testamenti, sanctorum patrum, nec non variorum auctorum Ordine Alphabetico collecti.* [Почаїв].
8°. 292, [1] с. ЛБАН (примірник з допискою „Roszaiouiae, 1780”).
Запаско, Ісаєвич, 4173.